ҠАБУЛ ИТЕЛДЕ:
педагогик совет ултырышы
«09» сентябрь 2020 йыл
протокол № 1

РАСЛАНДЫ:
Бала үҫтереү үҙәге – “Аҡбуҙат”
балалар баҡсаһы мөдире
________ Р.Ғ. Иҙрисова
Бойороҡ №151
«09» сентябрь 2020 йыл

# ТӨП МӘКТӘПКӘСӘ БЕЛЕМ БИРЕҮ ПРОГРАММАҺЫ

Башҡортостан Республикаһы
Сибай ҡала округы
Муниципаль мәктәпкәсә белем биреү бюджет учреждениеһы
Бала үҫтереү үҙәге –
“Аҡбуҙат” балалар баҡсаһы

## Йөкмәткеһе

**I. Маҡсатлы бүлек**

Аңлатма
Программаны үҙләштереүҙә маҡсат һәм бурыстары
Программаны үҙләштереүҙә планлаштырылған һөҙөмтәһе

**II. Йөкмәткеле бүлек**

**Социаль-коммуникатив өлкә**

Социаль-коммуникатив өлкәһенең эшмәкәрлек төрҙәренең йөкмәткеһе
Социаль-коммуникатив өлкәһендә ҡулланылған әҙәбиәт

**Танып-белеү өлкәһе**

Танып белем биреү өлкәһенең төрлө эшмәкәрлек төрҙәренең йөкмәткеһе
Танып белем биреү өлкәһендә ҡулланылған әҙәбиәт

**Телмәр үҫтереү өлкәһе**

Телмәр үҫтереү өлкәһенең төрлө эшмәкәрлек төрҙәренең йөкмәткеһе
Телмәр үҫтереү өлкәһендә ҡулланылған әҙәбиәт

**Художестволы-эстетик өлкә**

Һүрәтләү эшмәкәрлегенең дөйөм бурыстары
«Музыка»нан белем биреү эшмәкәрлегенең дөйөм бурыстары
Художестволы-эстетик белем биреү өлкәһенең эшмәкәрлек төрҙәренең йөкмәткеһе
«Музыка»нан белем биреү эшмәкәрлеге төрҙәренең йөкмәткеһе
Художестволы-эстетик өлкәһендә ҡулланылған әҙәбиәт

**Физик үҫеш өлкәһе**

Физик үҫеш өлкәһендәэшмәкәрлек төрҙәре
Физик үҫеш өлкәһендә ҡулланылған әҙәбиәт

**Педагогтарҙың тәрбиәләнеүселәрҙең ғаиләләре менән үҙ - ара мөнәсәбәт булдырыу үҙенсәлектәре**

**Программа йөкмәткеһенең башҡа характеристикаһы: балалар баҡсаһы педагогик коллективының мәктәп һәм социум менән бәйләнеш үҙенсәлектәре**

**III. Ойоштороу бүлеге**

Мәктәпкәсә йәштәге балаларҙы төбәк компоненты менән таныштырыуҙы тормошҡа ашырыусы педагогик шарттар
Проект эшмәкәрлеген ойоштороу
Күңел-асыу һәм байрамдар эшмәкәрлеге
Педагогик коллетивтың мәктәпкәсә йәштәге балаларҙың ғаиләһе менән үҙ-ара килешеп эш итеүе
Үҫтереүсе предметлы мөхит ойоштороу

**Ҡушымталар**

1-се ҡушымта. Яҡынса комплекслы-тематик план
2-се ҡушымта. Яҡынса проект эшенең ҡулланмаһы
3-сөҡушымта. Башҡортостан Республикаһында йәшәүсе халыҡтарҙың йолалары, байрамдары, күңел асыу саралары

**Норматив-хоҡуҡи документтар исемлеге**

**Ҡулланылған әҙәбиәт**

**Мәғлүмәти белешмә**

| | |
|---|---|
| Устав буйынса ойошманың тулы исеме | Муниципаль мәктәпкәсә белем биреү бюджет учреждениеһы |
| Ҡыҫҡартылған исеме | Бала үҫтереү үҙәге – “Аҡбуҙат” балалар баҡсаһы |
| Эшләй башлаған йылы | 1977 йыл |
| Ойошманың юридик адресы | 453833, Рәсәй, Башҡортостан Республикаһы,<br>Сибай ҡалаһы, Цеткин урамы, 4-се һанлы йорт |
| Статусы | Ойоштороу – хоҡуҡи формаһы:<br>- муниципаль бюджет ойошма<br>Тибы:<br>- мәктәпкәсә белем биреү учреждениеһы |
| Телефоны | (34775) 5-46-46 |
| Электрон почта адресы | akbuzat1996@mail.ru |
| Учреждениеның рәсми сайты | akbuzat-sibay.ucoz.ru |
| Учреждениеның ойоштороусыһы | Башҡортостан Республикаһының Сибай ҡалаһы ҡала округы |
| Мөдире | Иҙрисова Розалия Ғәлийән ҡыҙы |
| Эш ваҡыты | Аҙнаһына 5 көн: дүшәмбе-йома, 7:30-18:00 тиклем<br>Ял көндәре: шәмбе, йәкшәмбе |
| Балалар баҡсаһының моделе (төркөм, өҫтәлмә бүлмә һаны) | Балалар баҡсаһында 12 төркөм:<br>• 3- иртә йәштәге кескәйҙәр төркөмө (2-3 йәш)<br>• 2-кескәйҙәр төркөмө (3-4 йәш)<br>• 2-уртансы төркөм (4-5 йәш)<br>• 2-өлкәндәр төркөмө (5-6 йәш)<br>• 2-мәктәпкә әҙерлек логопед төркөмө (6-7 йәш)<br>• 1-мәктәпкә әҙерлек төркөмө (6-7 йәш) |
| Программаның хоҡуҡи – норматив нигеҙе | • Конвенция о правах ребенка;<br>• Конституция РФ;<br>• Федеральный закон РФ от 29 декабря 2012 г. №273-ФЗ «Об образовании в РФ»;<br>• Федеральный государственный образовательный стандарт дошкольного образования (утвержден Приказом Министерства и науки РФ от 17.10.2013 г. №1155);<br>• Приказ Минобрнауки Российской Федерации от 30.08.2013 №1014 «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам – образовательным программам дошкольного образования» (зарегистрирован в Минюсте России 26.09.2013 №30038);<br>• Указ Президента Российской Федерации от 07.05.2018 г. №204 «О национальных целях и стратегических задачах развития Российской Федерации на период до 2024 года»;<br>• Программа “От рождения до школы”. Инновационная программа дошкольного образования. Под редакцией Н.Е.Вераксы, Т.С.Комаровой, Э.М.Дорофеевой – М.: МОЗАИКА – СИНТЕЗ, 2020 г.;<br>• Постановление главного государственного санитарного врача РФ от 15.05.2013 г. №26 “Об |

| | |
|---|---|
| | утверждении СанПиН 2.4.1.3049-13 “Санитарно-эпидемиологических требований к устройству, содержанию и организации режима работы ДОО”;<br>• Программа развития ДОО МДОБУ ЦРР – д/с «Акбузат» городского округа город Сибай Республики Башкортостан от 17 ноября 2013 года;<br>• Лицензия на право ведения образовательной деятельности (лицензия Серия 02 №000131 регистрационный №1586 от 24 июня 2010 года) |
| Программаны тормошҡа ашырыу ваҡыты | 2020 йылдан – 2025 йылға тиклем |

## I. Маҡсатлы бүлек

**Аңлатма**

Башҡортостан Республикаһы Сибай ҡала округы Муниципаль мәктәпкәсә белем биреү бюджет учреждениеһы Бала үҫтереү үҙәге – "Аҡбуҙат" балалар баҡсаһының төп мәктәпкәсә белем биреү программаһы (артабан Программа) структураһы Федераль дәүләт белем биреү стандартына (Рәсәй Федерацияһының мәғариф һәм фән министрлығының17.10.2013 йылда №1155 - се ҡарары менән раçланған) нигеҙләнә.

Программала 1 йәштән 7 йәшкә тиклем булған балаларға республиканың социаль-экономик, климатик, милли-мәҙәни, демографик шарттарын иҫәпкә алып башҡорт балалар баҡсаһында белем биреү процесында ҡатнашыусылар тарафынан формалаштырыла торған эшмәкәрлектәрҙең эстәлеге сағылдырыла.

Программа психологик - педагогик фәндең мәктәпкәсә йәштәге баланың закон буйынса үҫешенә, әхлаҡһәм йәш үҙенсәлектәренә таянып, белем биреүҙе ойоштороуҙа шәхси һәм эшлекле мөнәсәбәттәрен иҫәпкә алыусы тикшеренеүҙәр нигеҙендәтөҙөлгән. Был, бигерәк тә, түбәндәге билдәле ғалимдарҙың эштәрендә билдәләнеп үтелгән: Л.С.Выготский, А.В.Запорожец, Д.Б.Эльконин һәм уларҙың эштәрен дауам итеүселәр Е.О.Смирнова, А.П.Стрелкова һәм С.А.Козлова, М.И.Богомолова, ӘК.А.Әхмәров, Х.Х. Баймырҙин, В.И.Баймырҙина, Г.Р.Шафиҡова, Р.Х.Гасанова.

Программа мәктәпкәсә йәштәге баланың үҫеш проблемаһына тарихи, мәҙәни, фәнни нигеҙләнеү һәм практик ҡулланыш принциптары берлегендә бирелә.

Программа тормоҡа ашырыу белем биреү процесын ойоштороуҙың комплекслы–тематик принцибына, бөтөнлөкһәм интеграция принциптарына нигеҙләнеп йәш үҙенсәлектәенә тап килгән эш формаларын, эшмәкәрлек төрҙәрен иҫәпкә ала.

Тәҡдим ителгән материал мәктәпкәсәйәштәге баланың*социаль- коммуникатив, танып белеү, художестволы –эстетик, телмәр һәм физик үҫешен* арттырыуға йүнәлтелгән һәм милли мәҙәниәт, тыуған телде, төбәкте, илде өйрәнеү аша байытылыуын күҙ уңында тота. Үҙ халҡының рухи байлығын,милли мәҙәниәтенөйрәнеү, төбәктәйәшәгән башҡа милләттең мәҙәниәте менән байытыу балала кешелек ҡиммәттәренең эҙмә –эҙлелеген аңлауға булышлыҡ итеп, юғары дәрәжәле милли үҙаңлы һәм рухи мәҙәниәтле шәхес булып формалашыуына һәм үҫешенә нигеҙһала.

«Башҡортостан – тыуған илем» программаһы төп федераль мәктәпкәсә белем биреү программаһының 40%- тын тәшкилитә. ЫндаБашҡортостан Республикаһының милли- мәҙәни, климатик, социаль –экономик шарттары менән таныштырыу ҡаралаһәмэш алымдарын педагогтарҙыңүҙгәртә алыуын күҙ уңында тота. Был программа үҙ аллы программа булып та ҡулланыла ала.

Шул уҡ ваҡытта балалар баҡаһында (ойошмаһында)мәктәпкәсәйәштәге балаларҙың белем һәмтәрбиә процесы ойошторолған шөғөлдәрҙә генәтүгел, әбаланың балалар баҡсаһындабулған көндәлек тормошонда, төрлө эшмәкәрлектәр башҡарыуында (хеҙмәт, уйын, һүрәттөшөрөү,сәхнәләштереү, иллюстрацияларҡарау һ.б.) интеграцияла алып барыуы ҡарала.

***Программаны үҙләштереүҙә маҡсат һәм бурыстары***

***Маҡсат:*** мәктәпкәсә йәштәге балалар ойошмаһында Башҡортостан Республикаһының милли-мәҙәни, климатик, социаль-иҡтисади шарттары менән таныштырып, төөбәк милли мәҙәниәте тамырҙарына йәлеп итеү.

***Бурыстары:***

- балала Ватанына, тыуған еренә, халҡына һәм үҙенең яҡындарына хөрмәт, һөйөү тойғоһо формалаштырыу;
- төбәктә йәшәгән үҙ милләте мәҙәниәтенә, ғөрөф - ғәҙәттәренә, йолаларына ихтирам үҫтереү бала шәхесендә кешелек ҡиммәттәре, изгелек, дөрөҫлөк, ғорурлыҡ, иғтибар, хәстәрлек, толерантлыҡ, илһөйәрлек сифаттары тәрбиәләү;
- тыуған яҡтың тәбиғәте, тарихы тураһында байыраҡ мәғлүмәт алырға ынтылыш һәм уның матурлығын, зауыҡлығын, хозурлығын аңлай, күрә белеүҙе үҫтереү;
- баланың үҫешен һәм белемен, һаулығын һаҡлау, нығытыу мәсьәләләре буйынса ата -әсәләрҙең психологик – педагогик белдеклелеген күтәреүҙә ыңғай ғаилә тәжрибәләрен ҡулланыу;

- башланғыс дөйөм һәм мәктәпкәсә белем биреүҙең маҡсат, бурыстарының күсәгилешлеген тәьмин итеү.
Программаның структураһы өс бүлектән тора:
- маҡсатлы бүлек
- йөкмәткеле бүлек
- ойоштороусы бүлек

*Маҡсатлы бүлек* тәҡдим ителгән программаның бурыстарын, маҡсатҡа йүнәлтелгән ориентирҙарҙы үҙ эсенә алған аңлатма яҙыуҙан тора.
*Программаның йөкмәткеле бүлегендә:*
- биш белем биреүөлкәһен үҙ эсенә алған ҡ йәштән ү йәшкә тиклемге балаларҙың белем биреү эшмәкәрлегенең йөкмәткеһе;
- төрлө эшмәкәрлектә(уйын, коммуникатив, танып –белеү, эҙләнеү,хеҙмәт, конструкторлау, һүрәтләү, музыка, хәрәкәт, нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү) вариатив формаларҙы, ысулдарҙы, методтарҙы тормошҡа ашырыуҙы тасуирлау;
- мәктәпкәсә белем биреүҙеңһәр биш өлкәһендәтөбәктәҡулланылғанәҙәбиәтһәмБашҡортостан тураһында мәғлүмәт.
Шулай уҡ һәр бер мәктәпкәсә белем биреү ойошмаһының белем биреү формаларын, алымдарын, ысулдарын балаларҙың индивидуаль үҙенсәлектәренән сығып, ирекле һайлауҙарын күҙ уңында тота.
*Программаның ойоштороу бүлегендә норматив документтар иҫәпкә алынып, түбәндәгеләр тасуирлана:*
- һәр төркөмгә белем биреү программаһының яҡынса комплекслы-тематик перспектив планы;
- мәктәпкәсә белем биреү процесында ҡатнашыусылар тарафынан ерлекле мәҙәни йүнәлешен тормошҡа ашырыу шарттары;
- мәҙәни ял эшмәкәрлегенең йөкмәткеһе, формаһы (бигерәк тә традицион байрамдар), төрлө күңел асыу саралары;
- проектлы эшмәкәрлекте ойоштороу;
- педагогик коллективтың мәктәпкәсә йәштәге балаларҙың ғаиләһе менән үҙ-ара килешеп эш итеүе;
- үҫтереүсе предметлы мөхит ойоштороу.
*Ҡушымта* үҙ эсенә ала:
- биреү программаһының яҡынса комплекслы-тематик планын;
- проект эштәренең исемлеген;
- һәр төркөмдәңткәреүгә тәҡдим ителгән башҡорт халҡының йолалары, ғөрөф-ғәҙәттәре исемлеген.

**Программаны үҙләштереүҙә планлаштырылған һөҙөмтәһе**
Ете йәшлек бала:
- үҙе, үҙенең енесе, кешеләрараһындағыгендерайырмалыҡтарын айыра, ғаиләағзаларынаһәмүҙенә, халҡынаһәмреспубликалайәшәгән башҡамиллэт кешеләренә, уларҙыңғөрөф-ғәҙәттәренә, йолаларына ихтирам менәнҡарай.
- Рәсәй, Башҡортостан Республикаһы ағзаһы булыуын, үҙенеңбурыстарыһәмхоҡуҡтарынбелә;
- башҡортхалҡының тарихы, мәҙәниәте, сәнғәте, миллибатырҙары, күренекле кешеләременәнҡыҙыҡһына;
- башҡорттарҙың һәм башҡа халыҡтарҙың биҙәү-ҡулланма сәнғәтен һәм мәҙәниәтен, рәссамдар һәм уларҙың эштәрен, балалар китаптарын биҙәүсе – иллюстраторҙарын таный. Төрлө милләт халыҡтарының кейемендәге, көкүреш әйберҙәрендәге биҙәктәрҙе айыра, әйберҙәрҙе дөрөҫ итеп атай;
- үҙ телендә фекерен, теләктәрен аңлата, тиҫтерҙәре һәм өлкәндәр менән аралаша, һорауҙарға тулы, аныҡ итеп яуап бирә, башҡорт халҡының ауыҙ-тел ижады, нәфис әҙәбиәт төрҙәрен айыра;
- үҙ һаулығын һаҡлау һәм нығытыу, сәләмәт йәшәү рәүеше күнекмәләрен, әҙәп – гигиена ҡағиҙәләрен үтәй;
- уйында үҙ ролен сюжет йүнәлеше буйынса башҡара, тәртибен, ҡылыҡ-холҡон үҙгәртә ала, уйын ҡағиҙәләрен һаҡлай, тиҫтерҙәренең һәм үҙенең уйын һөҙөмтәһенән баһа бирергә ынтыла;

- башҡорт халыҡ уйындарында, ярыш- бәйгеләрҙә теләк менән ҡатнаша.

## II Йөкмәткеле бүлек

Муниципаль мәктәпкәсә белем биреү бюджет учреждениеһы Бала үҫтереү үҙәге – “Аҡбуҙат” балалар баҡсаһының төп мәктәпкәсә белем биреү программаһында белем биреү йөкмәткеһе биш белем биреү өлкәләре: *социаль – коммуникатив, танып – белеү, художестволы – эстетик, телмәр һәм физик үҫешкә* бүлеп бирелә.

Шул уҡ ваҡытта программаның белем биреү бурыстары үтәлеше ойошторолған шөғөлдәр эшмәкәрлеге сиктәрендә генә түел, ә балалар һәм өлкәндәр эшмәкәрлегендә, көн тәртибе барышында мәктәпкәсә йәштәге балаларҙың үҙ – аллы эшмәкәрлеген дә күҙ уңында тота.

**Социаль – коммуникатив өлкә**

Социаль –коммуникатив өлкәнең нигеҙен һәр бер йәш этабында баланың тиҫтерҙәре һәм өлкәндәр менән үҙ телендә һәм төрлө эшмәкәрлектәрҙә аралашыуы тәшкил итә. Балаға өлкәндәр менән төрлө эшмәкәрлектәрҙә аралашыу мөнәсәбәттең социаль – психологик позицияларын үҙләштереүгә, гражданлыҡ тойғоһон, үҙ ғаиләһенә, тыуған республикаһына, иленә һөйөүен формалаштырыуға һәм «Мин - концепция» юлында уның үҙ аңынкиңәйтеүгә ярҙам итә.

**Социаль – коммуникатив белем биреүөлкәһенең дөйөм маҡсаты**

Балаларҙыңөлкәндәр һәм тиҫтерҙәре менән тыуған телдәһәр йәш үҫеш этабына хас булған үҙенсәлекле формала аралашыуын булдырыу.

Баланыңүҙ көсөнә ышаныу, өлкәдәргәһәм тиҫтерҙәренәҡарата эске үҙҡарашын булдырыу һәм үҙенә башҡаларҙың эске тойғоһон аңлау, үҙенең тойғо кисерештәре менән уртаҡлаша һәм идара итә белеүен формалаштырыу.

Үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереүҙең бөтә төрҙәрен тайпылышыҙүтәү, был хеҙмәттәүҙаллылыҡ(йыйнаҡлыҡ, таҙалыҡ, бөхтәлек), эшсәнлек зарур икәнлеген аңлау, йәшәүһәм эш урынын һәр саҡ тәртиптә тотоуҙы ғәҙәткә индереү. Хәүефһеҙлек ҡағиҙәләрен көнкүрештә, тәбиғәттә, йәшәйештәҡулланыу, үҙ-үҙен һаҡлау ҡағиҙәләрен нығытыу.

Кешеләрҙең социаль сығышына, расаһына, милләтенә, йәшенә, шәхси үҙенсәлектәренә иғтибарлыҡһәм сабырлыҡ менән ҡарау, балалар баҡсаһы ойошмаһында үҙенең хоҡуҡтарын аңлау, тәртип ҡағиҙәләрен ҡуллана белеү, телмәрҙә элементар аралашыу этикетын ҡулланыу. Халыҡ йолаларын, ғөрөф-ғәҙәттәрен, тарихын, мәҙәниәтен өйрәнеүгә теләк уятыу, башҡа милләткә толерантлы булыу, үҙен йәмғиәт ағзаһы итеп тойоу.

Баланыңүҙ-аңүҫешенә нигеҙ булыпторған гражданлыҡ тойғолары, тыуған иленә, төйәгенә, теленә, ғаиләһенә ихтирам, һөйөү,ғорурланыу тәрбиәләү.

Халыҡ уйындары өсөн кәрәкле шарттар тыуҙырып, ҡағиҙә буйынса, күмәкләпуйнарғаылыҡтырыу. Зирәклек, иптәшлек, дуҫлыҡ, нәфислек, үҙаллылыҡ, ижадилыҡ, ҡыҙыҡһыныусанлыҡ, әүҙемлексифаттарын булдырыу.

### Иртә йәштәге икенсе кескәйҙәр төркөмө (2-3 йәш)

Балала үҙе тураһында, балалар баҡсаһына йөрөй башлауы, үҙенең үҫеүе тураһында күҙаллауын үҫтререү. Балалар баҡсаһына ыңғай ҡараш булдырыу, балалар баҡсаһына килеүҙән ҡыуаныс тойғоһо уятыу, ыңғай тәьҫораттар тыуҙырыу. Баҡса хеҙмәткәрҙәренең (тәрбиәсе, тәрбиәсе ярҙамсыһы) исемен дөрөҫ әйтергә өйрәтеү, уларҙың хеҙмәте менән таныштырыу.

Төркөмдөң биҙәлешенә, уйынсыҡтарҙың, китаптарҙың күплегенә иғтибар иттереү. Төркөм бүлмәһендәге уйынсыҡтар менән ташыштырыу, атамаларын дөрөҫ әйттереү (уйынсыҡтар, һауыт – һаба, кейемдәр, аяҡ кейеме, йырт йыһаздары). Предметтарҙың төҫө, нимәнән эшләнгән (ҡағыҙ, ағас, балсыҡ, сепрәк), формаһын белдергән төшөнсәләрҙе үҙләштереү. Тиҫтерҙәре менән татыу аралашыу, дуҫлашып уйнау теләге булдырыу, өлкәндәр менән дуҫтарса яҡшы мөнәсәбәт булдырыуға күнектереү. Төркөм бүлмәһендә, уйын майҙансығында (төркөм бүлмәһе, сисенеү, йоҡлау бүлмәһе, баҫҡыс, веранда, ҡом һауыты һ.б.) йүнәлештәрҙе табырға өйрәтеү. Балала ыңғай-эмоциональ хис-тойғо булдырыу. Үҙ һаулығына ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү. Актив һүҙлек запасын байытыу.

**Кескәйҙәр төркөмө (3-4 йәш)**

Башҡа кешеләр менән аралашыуҙа йәки бәйләнешкә инеүгә ярҙам күрһәтеү, яҡын кешеләренәҡаратаиғтибарлыбулыу, балауҙ-үҙентотабелергә, асыуланыу, ярһыу, үпкәләүтойғоларын лайыҡлы формала сағылдыра белеү(этешмәй, һуҡмай, уйынсығын тартып алмай һ.б.) хеҙмәттәшлек аралашыуы булдырыу, уйынсығы менәнбүлешеү, икенсе кешенең теләген иҫәпкә алыу, эште бер – береһен көтөп башҡарыу, үҙ телендә аралашыу,һулыҡһорашыу, хушлашыу, рәхмәтле булыу.
Кеше кәүҙәһендәге, битендәгеһәмүҙенең тышҡы яҡтан айырылып торған сифат–һыҙаттарын күрә белеү. «Мин үҙем» ынтылышына булышлыҡ итеү, уйында һәм аш–һыуға төрлө эшмәкәрлектәрҙә ыңғайитепүҙенең теләген әйтә белеү Әуйинағым, ашағым килә, тышҡа сығам, теләмәйем.
Балала үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереү, әҙәп–гигиена күнекмәләренүҙләштереүҙе, үҙ-үҙен бөхтө, таҙа тоторға өйрөтеүҙе дауам итеү. Көндәлек шәхси ҡулланыуәйберҙәрен (таҫтамал, кейем-һалым)үҙурынындатоторға өйрәтеү.
Ғаилә ағзаларының, үҙенең, яҡын кешеләренең төрлө эмоциональ хәлдәрен күрә белергәөйрәтеү.
Үҙенең башҡаларҙан айырылып тороуын һәмниміәһе менән оҡшашлығын билдәләй белеүһәләтенүҫтереү.
Төрлө уйындарғаҡыҙыҡһыныу үҫтереү. Уйын образдарында, сюжетында төрлө эмоциональ хәлдәрҙә күрһәтә, хәрәкәтләнә белеү. Ябай ғынауйынҡағиҙәләренһаҡлап уйнарғаһәмуйынбарышындаүҙ-үҙен тота белергә күнектереү, уйында үҙ теләген әйтә белеү.

**Уртансы төркөм (4-5 йәш)**

Баланың йәштәштәре һәм башҡа кешеләр менән ышаныслы аралашыуына мөмкинселеген тыуҙырыу, аралашҡанда ихтирамлы, мөләйем, тылсымлы һүҙҙәрҙеҡулланыуҙы формалаштырыуҙы дауам итеү, хеҙмәттәшлек аралашыуын булдырыу.
Кешеләрҙең тышҡы ҡиәфәте, ҡыланышы, холҡо төрлө булыуын төшөндөрөү. Балаға кешеләрҙең бер –береһенән айырылып тороуын аңларға ярҙам итеүһәм уларҙың төрлө эмоциональ хәлдәрен күрә белеҙе тәрәнәйтеү.
Үҙ баһаһын юғары билдәләүен, үҙенең көсөн, батырлығын һәм баланыңүҙҡылыҡтарының шәхси ҡыланыштарыныңәхлаҡи талаптарына тура килмәүен аңлау һөҙөмтәһендә барлыҡҡа килгән уңайһыҙланыу тойғоһо кисереүҙе формалаштырыу.
Башҡорт халҡының туҡланыуға, тәнен тәрбиәләүҙә булған тәртип нормаларын үҙләштереү, камиллаштырыу.
Балаларҙы ата- әсәһенең милләте буйынса, үҙенең милли сығышы менән таныштырыу. Башҡорт халҡыныңүткәне, теле, арҙаҡлы кешеләре тураһында тәүге мәғлүмәттәрҙе биреү. Балаға уның ошо милләттең бер вәкиле, уны дауам иттереүсе икәнлеген аңлатыу.
Балала уйын эшмәкәрлегендә аралашыу мәҙәниәтен үҫтереүҙе дауам итеү. Тиҫтерҙәре менән һөйләшеп, уйынға уйынсыҡтар һайлау, ролдәр бүлешеү, бер –беренә ярҙам итеү, иғтибарлы булыу, тиҫтерҙәренә булышлыҡ итеү. Дуҫлыҡ тойғоһо, үҙ көсөнә ышаныу, ҡыйыулыҡ, ауырлыҡтарҙы еңеп сығырға әҙерлеген, ныҡышмалылыҡ, тотанаҡлылыҡ, сыҙамлыҡһыҙаттарын үҫтереү.

**Өлкәндәр төркөмө (5 – 6йәш)**

Аралашыу сараларын үҙ аллы табып, уратып алған кешеләргәүҙ мөнәсәбәттәрен белдереү теләгенүҫтереү, тиҫтерҙәре араһындаүҙурынынтабырға, башҡаларҙанүҙенең нимә менән айырылыуын һәм оҡшашлығын табырға ярҙам итеүсе саралар үткәреү, башҡаларҙыңүҙен ҡабул итеүе, дөрөҫ мөнәсәбәттә, ихтирамлы, хөрмәтле булыуы – уныңүҙенең тәртибенә, холоҡ – ҡылығына, әйткәнһүҙҙәренә бәйле икәнлекте төшөндөрөү.
Кешеләр үҙҙәренең тышҡы торошо, ҡиәфәте менән бер – береһенән айырыла, шул уҡ ваҡытта тән төҙөлөшөһәм хис – тойғолары кисерештғре менғн бер үк төрлө икәнлекте төшөндөрөү.

Енес– ара шәхси сифаттарҙы күрһәтеү, ҡыҙҙарҙа баҫалҡылылыҡ, малайҙарҙаҡыйыулыҡһәм тәүәккәллек тәрбиәләү. Балаға үҙ-үҙен асыу, өйрәнеүсөн яҡындары, ятаҡан дуҫтары, әйберҙәре, уйынсыҡтары, шөғөлө, хис –тойғолары тураһында һөйләргәөйрәтеү.

Үҙ- үҙеңде хеҙмәтләндереү күнекмәләренүҙләштереүҙе камиллаштырыу. Эҙмә-эҙлекле сисенәһәм кейенә белеүҙе, шәхси кейемде һаҡлап, таҙаһәм бөхтә йөрөүҙе тәрбиәәләү. Аяҡ кейемен таҙарта белергәөйрәтеүҙе дауам итеү, шкафтарҙа кейем матур эленеп торорға, һәр нәмәүҙ урынында булырға тейешлекте, матур, зауыҡ менән кейенеүмәҙәниәтлекте белдереүҙе аңлатыу, өҫтәл артында үҙентотабелеүен тәрбиәләү, тиҫтерҙәренә, өлкәндәргә ярҙамлашыу теләгеүҫтереү.

Балаларҙы ғаиләһетураһындатулыитепһөйләй белеүҙәрен, ғаиләләүҙ-ара мөнәсәбәттәрен сағылдырыпһүрәт төшөрөүҙәрен, үҙенең башҡорт йәки башҡа милләтғаиләһенән булыуын, үҙ туған еренә, туған халҡына, данлыҡлы кешеләренә, ғөрөф-ғәҙәттәренәҡарата ҡыҙыҡһыныуын уятыу, ихтирам тәрбиәләү, милли рух тәрбиәһенә нигеҙһалыу.

Балаларҙыңүҙаллыуйнауын, уйнаусөн уларҙың тотороҡло кескәй генә төркөмдәргә берләшеүен хуплау. Уйын барышында үҙ-арааралашыуҙы әүҙемләштереү, үҙ-үҙен тотоуға, тәртипһаҡлауҙа дөрөҫҡараш тәрбиәләү, бергәләп уйнағанда әҙәп ҡағиҙәләрен һәм нормаларын үтәргә, ижади үҙаллылыҡкүрһәтергәөйрәтеү.

## Мәктәпкә әҙерлек төркөмө (6–7йәш)

Кеше менән аралаша белеү, контактка инеү, партнерҙар менән эш буйынса бәйләнештәр булдырыу, үҙеңдең хаҡлығыңдыиҫбат итә белеү, кеше менән әҙәплеһөйләшеү, йәмғиәт урындарында һәм өйҙәге тәртип ҡағиҙәләре, ололар һәм тиҫтерҙәр менән аралашыу нормаларын үтәү, өндәшеү, тыңлай белеү, бүлдермәү, малайҙарһәмҡыҙҙар араһында дуҫлыҡ булдырыуҙы камиллаштырыу.

Кешенең эске донъяуи хисен, хәл –торошон тирә-яҡ мөхит менән мөнәсәбәттәрҙә аңлап, уны тикшереүһәм етәкләү, тирә-яҡтағылар менән сағыштырып оҡшашлығын һәм айырмалылығын аңлау. Балала үҙенәҡарата хөрмәт уятыу, үҙенең баһаһын үҫтереү, ҡылыҡтарын, эшләгән эштәрен баһалай белергәөйрәтеү, үҙен яҡлай алыу, эске кисерештәрен тыңлай һәм эмоциональ хәлен аңлай белеү төшөнсәләрен формалаштырыу, үҙенең уйҙарын әйтә белергәөйрәтеү, үҙеңдә көслө итеп тәрбиәләү, теләктәреңде сикләй белеү, ҡаршылыҡтарҙы еңеп сығыу, талаптарғаһәм нормаларға бойһоноу, фекерен яҡлай белергәөйрәтеү.

Шәхси гигиена әйберҙәрен (тараҡ, теш щеткаһы, таҫтамал) тотона белеүҙе нығытыу, үҙенең тышҡы ҡиәфәтенә иғтибарлы булыу, бөхтәлек, таҙалыҡһаҡлап, кейемдәге етешһеҙлектәрҙеүҙ аллы йүнәтә белеүҙе дауам итеү.

Үҙенең сығышын белеү, балала үҙмилләтенең мәҙәниәтен, телен, ғөрөф-ғәҙәттәрен, тарихын өйрәтеүгәҡыҙыҡһыныу тыуҙырыу, енси булмышына ҡарап, үҙенең ғаиләлә, йәмғиәттә башҡарасаҡ роле тураһында күҙаллауҙы үҫтереү.

Уйын эшмәкәрлегендә ролдәр бүлешеүҙә, уйын һайлауҙа һәм уның сюжетын сисеүҙә ҙур әүҙемлек, ижади үҙаллылыҡ күрһәтеүҙе дауам итеү.

## Социаль- коммуникатив белем биреү өлкәһенең эшмәкәрлек төрҙәренең йөкмәткеһе

## Иртә йәштәге беренсе кескәйҙәр төркөмө (2-3 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**

Сюжет төҙөүсе уйындар: «Ҡурсаҡҡа таҫма һайла» һ.б.

Дидактик уйындар: «Пирамиданы йый», “Нимә юҡ булды?”, “Тылсымлы моҡсай”, “Нимә шалтырай?” “Уйынсыҡты тап”, “Оҙон-ҡыҫҡа”, “Айыу беҙгә нимә алып килде?” һ.б.

Хәрәкәтле уйындар: “Миңә йүгер?”, “Миңә алып кил”, “Ҡояш һәм ямғыр”, “Тупты ташла” һ.б.

**Коммуникатив эшмәкәрлек**

Үҫтереүсе дәрестәр: “А.Барто “Айыуҙы иҙәнгә ҡолаттылар?”, “Танышыу” һ.б.

Үҫтереүсе диалог: “Һин бөгөн ҡайһылай матур”, “Һинең исемең кем?”, “Һин кем менән килдең?”, “Һин ниндәй уйынсыҡ алып килдең?” һ.б.

**Хәүефһеҙлек эшмәкәрлеге**

Дидактик уйындар: “Светофор”, “Ниндәй төҫ?” һ.б.

Хәрәкәтле уйындар: “Автомобиль һәм турғайҙар” һ.б.

**Таныш – белеү эшмәкәрлеге**

Сюжет төҙөүсе уйындар: “Минең өйөм”, “Кемдең өйө ҙур?” , “Ғаилә”, “Ҡунаҡ килде”

Дидактик уйындар уйнау “Өйҙөң тәҙрәһен яп”, “Ҡуяндың өйө”

“Минең ғаиләм” бармаҡ, устар менән һүрәт төшөрөү.

Бармаҡ уйындары “Минең ғаиләм” , “Өй”

Хеҙмәт эшмәкәрлеге: өлкәндәр ярҙамында уйын аҙағынан уйынсыҡтарҙы йыйыштырырға күнектереү.

Хәүефһеҙлек: “Плитаға яҡын барма!” , “Дарыуҙарға теймә!”

**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Нәфис әҙәбиәт: А. Йәғәфәрова “Күҙ” , “Шалҡан” әкиәте, “Бутыр - бутыр бутҡа бешкән”, “Йорт” М.Дилмөхәмәтов, Р. Ураҡсина, Ә. Зиннурова, “Ат” А. Йәғәфәрова, “Аҡтүш” А.Игебаев Р. Ураҡсина “Әсәйем”, “Ҡурсағым”, Ф. Рәхимғолова “Беҙҙең әсәй”, Ф. Яхин “Тыңлауһыҙ ҡуян балаһы” .

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Һүрәт төшөрөү: “Ҡурсаҡтың күлдәгенен биҙә” һ.б.

Әүәләү: “Ҡартатайым түбәтәйе” һ.б.

Йәбештереү: “Милли кейемдәр” һ.б.

**Конструктив- модель эшмәкәрлеге**

<u>Төҙөү:</u>«Ҡурсаҡтарға ултырғыс» (дәүмәл менән танышыу, ҙур-бәләкәй), «Ағас ҡурсаҡҡа өй төҙө» (бейек- тәпәш), «Ҡуянға ҡунаҡҡа барыу (тар-оҙон)», «Айыу килә ҡунаҡҡа», «Машинаны гаражға индер», “Ҡурсаҡҡа йорт йыһаздары” (эре лего конструкторҙар)

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

<u>Үҙ- үҙеңде хеҙмәтләндереү: </u>«Сәлимә йыуына», «Марат саф һауаға йыйына», «Ҡурсаҡтар ҡунаҡта», «Беҙ кейенәбеҙ – Сәлимә Маратҡа ярҙам итә»

<u>Көнкүреш хеҙмәте:</u>Өлкәндәрҙең эшмәкәрлеген күҙәтеү – «Ашнаҡсы апай беҙҙә ҡунаҡта», «Тәмле бутҡа», «Беҙ ярҙамсылар (уйынсыҡтарҙы урынлаштырыу)»

<u>Ҡул эше:</u> «Уйынсыҡтарҙы өйөнә урынлаштыр»

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

<u>Хәрәкәтле уйын</u>: «Сәлимәгә йүгереп кил», «Марат бейей», «Сәлимәнең хәрәкәтен ҡабатла»

<u>Башҡорт халыҡ уйыны:</u> «Себештәр менән кәтәүсе», «Ҡоштар менән ҡошсоҡтар», «Сысҡандар менән бесәй», «Бүре менән кәзә бәрәстәре»

<u>Рус халыҡ уйыны</u>: «Әйлән-бәйлән уйыны»

<u>Физминутка</u>: «Был мин», «Бесәй», «Төлкө», «Кәзә», «Ат»

**Музыка эшмәкәрлеге**

<u>Тыңлау:</u>«Шат тумыртҡа» Н.Сабитов музыкаһы, «Күңелле полька» Ф.Туғыҙбаева һүҙҙәре, Д.Хәсәншин музыкаһы

<u>Йырлау:</u> «Әсәй уятты» Ҡ.Әлибаев һүҙҙәре, Р.Ғәлин музыкаһы, «Яратам мин илемде» Ғ.Байбурин һүҙҙәре, Р.Ғәлин музыкаһы, «Сәңгелдәк йыры» Ф.Фәтҡуллина һүҙҙәре һәм музыкаһы, «Ҡурсағым» Г.Юнысова һүҙҙәре, А.Кәримов музыкаһы

## Кескәйҙәр төркөмө (3 - 4 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**

<u>Дидактик уйын:</u> «Был кем?», «Мараттың автобусы»

<u>Өҫтәл уйыны:</u>«Өлөштәрҙән бер бөтөндө төҙө (һауыт-һаба)»

<u>Сюжетлы уйын</u>: «Сәлимә менән Марат ҡунаҡта», «Слимәне ашатайыҡ», «Өҫтәлдә сервировкалау», «Сәлимәнең ата-әсәһе»

<u>Сюжетлы уйын –ситуация:</u>«Исемеңде әйт», «Тауышын таны»

<u>Бармаҡ уйыны:</u> «Был мин»

**Коммуникатив эшмәкәрлек**

<u>Ситуатив һөйләшеү:</u> «Әйҙә танышайыҡ»

<u>Уйын – ситуация:</u> «Сәлимә өләсәйҙә ҡунаҡта»

<u>Һөйләшеү:</u> «Батыр ҡуян» башҡорт халыҡ әкиәте

<u>Һүрәт ҡарау</u>: «Туп» А.Барто шиғыры

<u>Картина ҡарау</u>: Ә.Лотфуллин «Ғаилә»

**Таныш –белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Әңгәмә: «Минең татыу ғаиләм»
Әңгәмә : Ә.Лотфуллиндың «Ғаилә» картинаһы
Дидактик уйын: «Ҡайҙа һинең өйөң?», «Сәлимәнең тән ағзалары»
Мнемотаблица буйынса һөйләшеү: «Беҙҙең ярҙамсыларыбыҙ» (ҡул, аяҡ, күҙҙә, баш)
Тәбиғәт материалдары менән тәжрибә үткәреү: ҡом, балсыҡ, һыу (тынысландырыу,көсөргәнеште кәметеү, үҙ кисерештәренән арыныу)

**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу:Башҡорт халыҡ әкиәттәре «Һарыбай», «Батыр ҡуян», « Бүре менән кәзә», рус халыҡ әкиәте «Әүмәләк», «Төлкө менән торна», Ф.Туғыҙбаева «Мин иламайым», «Ҡурсаҡтар көтә өйҙә», «Ҡурсаҡ», Й.Гәрәй «Бишек йыры», Ф.Рәхимғолова «Атайым», Р.Ураҡсина «Әсәйем»
Ятлау:Ф.Туғыҙбаева «Рәхмәт», Г.Юнысова «Ҡурсағым»
Һөйләү: С.Кәрим «Йәйғор менән Болот» әкиәте
Һамаҡтарйыуындырғанда, кейендергәндә

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем: «Күҙ портреты», «Ете ҡыҙ», «Ағас ҡурсаҡтар», «Минең ғаиләм»
Әүәләү: «Сәлимәгә кәнфиттәр», «Маратҡа ҡоймаҡтар», «Әсәйгә бауырһаҡтар»
Йәбештереү:«Камзулды биҙә», «Тәңкә таҡ», «Матур биҙәкле балаҫ»

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**
Төҙөү:«Ҡурсаҡтарға ултырғыс» (дәүмәл менән танышыу, ҙур-бәләкәй), «Ағас ҡурсаҡҡа өй төҙө» (бейек- тәпәш), «Ҡуянға ҡунаҡҡа барыу (тар-оҙон)», «Айыу килә ҡунаҡҡа», «Машинаны гаражға индер»

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Үҙ- үҙеңде хеҙмәтләндереү: «Сәлимә йыуына», «Марат саф һауаға йыйына», «Ҡурсаҡтар ҡунаҡта», «Беҙ кейенәбеҙ – Сәлимә Маратҡа ярҙам итә»
Көнкүреш хеҙмәте:Өлкәндәрҙең эшмәкәрлеген күҙәтеү – «Ашнаҡсы апай беҙҙә ҡунаҡта», «Тәмле бутҡа», «Беҙ ярҙамсылар (уйынсыҡтарҙы урынлаштырыу)»
Ҡул эше: «Уйынсыҡтарҙы өйөнә урынлаштыр»

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйын: «Сәлимәгә йүгереп кил», «Марат бейей», «Сәлимәнең хәрәкәтен ҡабатла»
Башҡорт халыҡ уйыны: «Себештәр менән көтөүсе», «Ҡоштар менән ҡошсоҡтар», «Сысҡандар менән бесәй», «Бүре менән кәзә бәрәстәре»
Рус халыҡ уйыны: «Әйлән-бәйлән уйыны»
Физминутка: «Был мин», «Бесәй», «Төлкө», «Кәзә», «Ат»

**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау:«Шат тумыртҡа» Н.Сабитов музыкаһы, «Күңелле полька» Ф.Туғыҙбаева һүҙҙәре, Д.Хәсәншин музыкаһы
Йырлау: «Әсәй уятты» Ҡ.Әлибаев һүҙҙәре, Р.Ғәлин музыкаһы, «Яратам мин илемде» Ғ.Байбурин һүҙҙәре, Р.Ғәлин музыкаһы, «Сәңгелдәк йыры» Ф.Фәткуллина һүҙҙәре һәм музыкаһы, «Ҡурсағым» Г.Юнысова һүҙҙәре, А.Кәримов музыкаһы
Музыкаль – ритмик хәрәкәттәр:«Дуҫ балалар» бейеүе, башҡорт халыҡ көйө, А.Ҡобағошов эшкәртеүендә, «Ҡош һәм уның балалары» С.Сәлмәнов музыкаһы

## Уртансы төркөм (4-5 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Кем ҡайҙа йәшәй?»
Сюжетлы уйын: «Минең ҡартатайым – төҙөүсе», «Атайымдың тыуған көнө», « Өҫтәлде сервировкалау, «Сәлимәнең ата-әсәһе»
Сюжетлы-ролле уйын: «Малсылыҡ», «Супермаркет», «Матурлыҡ салоны»
Уйын – сәхнәләштереү:«Айыу менән бал ҡорттары» (башҡорт халыҡ әкиәте)
Уйын – фантазия: «Әгәр мин атай (әсәй) булһам»
Режиссер – уйын: «Мин – көтөүсе»

**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Һүрәт ҡарау: «Баҡсала тәүге көнөм»
Уйын – ситуация: «Маратты Сәлимә тыуған көнөнә саҡыра»

Ситуатив һөйләшеү: «Минең кәйефем»
Мнемоюл буйынса һөйләү:«Минең әсәйем»

**Танып –белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**

Әңгәмә: «Минең туғандарым»
Дидактик уйын: «Ҡурсаҡты йыуындырабыҙ», «Ҡурсаҡ йоҡоһонан уянды»
Әңгәмә :«Зинһар» Ф.Туғыҙбаева шиғырына
Эҙләнеү-тикшеренеү: «Серле һыу», «Тылсымлы боҙ», «Тимер ниндәй ул»

**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу:А.Игебаев «Үҙем тектем», Ә.Әхмәт-Хужа «Бәрәскәй», Г.Ғәлиева «Күгәрсен», А.Йәғәфәрова «Себеш менән бәпкә», Ф.Туғыҙбаева «Зинһар», Ф.Мөхәмәтйәнов «Илаҡ»
Һөйләү:Башҡорт халыҡ әкиәттәре «Алдар төлкө», «Айыу менән бал ҡорттары», «Йомарт ҡуян»,«Ҡуян менән терпе», татар халыҡ әкиәте «Һүҙ тыңлаусан малай», рус халыҡ әкиәте «Тирмәкәй»
Ятлау:Ф.Туғыҙбаева «Икмәк», А.Игебаев «Мин сәскә», З.Аҡбутина «Атай кеүек булам мин», Р.Ураҡсина «Атайым», С.Әлибай «Дуҫтарым», К.Булат «Ярҙам», М.Дилмөхәмәтов «Йылы һүҙ»
Һанашмаҡтар, һамаҡтар

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Рәсем: «Минең ғаиләм», «Һуңғы көҙ», «Әсәйемдең кәйефе», «Мин рәссам»
Әүәләү: «Тылсымлы урман», «Минең хыялым», «Тиктормаҫ ҡурсаҡ»
Йәбештереү:«Көҙбикә ҡунаҡҡа килгән», «Аквариум», «Беҙҙең күргәҙмә»

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**

Төҙөлөш материалынан: «Сәлимәгә өй төҙө», «Марат поезға ултыра», «Ҡуян айыуҙа ҡунаҡта», «Уйла һәм төҙө»
Оригами: «Төлкө менән ҡуян» әкиәтенә персонаждар

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

Үҙ- үҙеңде хеҙмәтләндереү: «Ҡурсаҡ йоҡоһонан уянды», «Ҡурсаҡты йыуындырабыҙ»
Тәбиғәт мөйөшөндә эш: «Гөлдәргә һыу һип»
Майҙансыҡты таҙартабыҙ : ярҙам итәбеҙ
Ҡул эше: «Китаптарҙы дауалау»

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

Хәрәкәтле уйын: «Ҡоштар оса», «Беренсе булып баҫ», «Һиҙҙермәйсә йүгереп үт», «Аттар циркта», «Самолеттар», «Хайуандарға ярҙам ит»
Башҡорт халыҡ уйыны: «Ҡуяндар һәм бүре»
Рус халыҡ уйыны: «Өйрәк менән төлкө»
Татар халыҡ уйыны: «Төлкө һәм тауыҡтар»

**Музыка эшмәкәрлеге**

Тыңлау: «Бойоғоу», «Ҡыйыу малай Азат»С.Сәлмәнов музыкаһы, «Көйһөҙ ҡыҙ» Н.Сабитов музыкаһы
Йырлау: «Сәңгелдәк йыры» Х.Заимов музыкаһы, «Шаян йыр» И.Илембәтова һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы, «Минең ҡурсағым» Ҡ.Даян һүҙҙәре, М.Вәлиев музыкаһы, «Ҡурсағым» Г.Юнысова һүҙҙәре, А.Кәримов музыкаһы
Музыкаль–ритмик хәрәкәттәр: «Күрҙем – күрҙем» А.Игебаев һүҙҙәре, Ш.Ҡолбарисов музыкаһы

## Өлкәндәр төркөмө (5 – 6 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**

Сюжетлы ролле уйын: «Мин тегеүсе булам», «Ут һүндереүселәр – батырҙар», «Һунарсылыҡ»
Дидактик уйын: «Икмәк ҡайҙан килгән?», «Марат урамда уйнай»
Уйын – фантазия: «Әгәр ҙә Сәлимә аҙашһа…», «Мин МЧС хеҙмәткәре булһам..»
Логик уйын: «Марат һыуинергә бара», «Танграм»
Уйын – сәхнәләштереү:«Ҡуян малай» С.Әлибаев
Режиссер – уйын: «Һыбай егеттәр» С.Низаметдинов музыкаһы

**Коммуникатив эшмәкәрлек**

Ф.Туғыҙбаева «Беҙҙең ғаилә» шиғырына ҡылыҡһырлама төҙөү
Ҡ.Даян «Дуҫтар» шиғыры буйынса хикәйә төҙөү «Кемде дуҫ тип атарға?»
Проект эш: «Минең шәжәрәм»

Диспут:Ә.Лотфуллиндың «Өс ҡатын» картинаһы буйынса
Уйын – сәхнәләштереү: «Эш табылды» башҡорт халыҡ әкиәте
**Танып –белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Әңгәмә: «Беҙҙең батырҙар», «Ут дуҫмы әллә дошманмы?», В.Осеева «Әбей»
Виртуаль экскурсия: «Тыуған еремдең данлы кешеләре» - Тыуған яҡты өйрәнеү музейына
Дидактик уйын :«Минең тыуған ҡалам», «Минең шәжәрәм»
Эҙләнеү-тикшеренеү:«Ямғыр яуа – күк күкрәй»
Тәжрибә үткәреү: «Йәйғорниндәй төҫтә?»
Уйын-ситуация: «Йондоҙнамәңде беләһеңме?»
**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу:Х.Тапаҡов «Егәрле малай», М.Ғәли «Иң матур һүҙ», М.Ғәйфуллина «Иң матур көн», башҡорт халыҡ әкиәттәре «Ерәнсә сәсәндең ҡаҙ бүлгәне», «Алдаҡсы себеш», «Иң тәмле нәмә», «Бер туған ике батыр», «Батыр әтәс», рус халыҡ әкиәте «Сос малай», татар халыҡ әкиәте «Елән», А.Булатов «Өс дуҫ», башҡорт халыҡ легендалары «Ай һәм Зөһрә», «Ҡош юлы»
Ятлау:К.Булат «Оҫтахана», А.Йәгәфәрова«Шоферҙар», Ҡ.Әлибаев «Эш ҡарышмай»
**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем:«Беҙ күңелле балалар», «Әсәйемә бүләккә минән матур гөлләмә»
Әүәләү: «Әкиәт батырҙары», «Һунарсы батыр»
Йәбештереү: «Мараттың камзулын биҙә», «Сәлимәнең яңы күлдәге», «Сепрәк ҡурсаҡ»
**Конструкторлау эшмәкәрлеге**
Ҡағыҙ пластикаһы: «Яланда тирмәләр»
Төҙөлөш материалынан: «Сәлимә ҡалаға килгән»
Тәбиғәт материалынан:«Сәтләүектәрҙән сәңгелдәк», «Тубырсыҡ донъяһы»
Макет эшләү: «Яңы ҡаласыҡ»
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Үҙ- үҙеңде хеҙмәтләндереү: «Әсәйемә ярҙам итәм», «Мин иҙән һеперәм», «Ҡустыңды кейендер»
Тәбиғәттә хеҙмәт:«Гөлдәргә ярҙам ит»
Ҡул эше: «Китап дауаханаһы», «Өкө» тәбиғәт материалынан
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Башҡорт халыҡ уйыны:«Ҡул тотошоу»
Рус халыҡ уйыны: «Ҡулъяулыҡ менән баҫтырыш»
Татар халыҡ уйыны: «Тимербай», «Урын ал»
**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау:«Шаян малай» Н.Сабитов музыкаһы, «Әхирәттәр» ӘШаян ҡыҙ. Илаҡ ҡыҙҖ Р.Касимов музыкаһы
Йырлау: «Ҡурсағым» А.Кәримов һүҙҙәре,Г.Юнысова музыкаһы, «Мин ҙур инде» М.Сиражи һүҙҙәре, Р.Галин музыкаһы, «Мин үҙемде яратам» И.Илембетова һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы, «Күк тейен» А.Игебаев һүҙҙәре, А.Кәримов музыкаһы
Музыкаль – ритмик хәрәкәттәр:«Нардуған» башҡорт халыҡ көйө, А.Ҡобағошов эшкәртеүендә, «Шаян бесәй» М.Бәширов музыкаһы.

## Мәктәпкә әҙерлек төркөмө (6- 7йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Ситуатив уйын:«Батыр булырға өйрәнәм»
Сюжетлы-ролле уйын: «Уҡыш йыйыу», «Беҙ һалдаттар», «Ҡотҡарыусылар – Шоңҡарҙар»
Уйын-фантазия: «Әгәр ҙә мин тегеүсе булһам…»
Режиссер уйыны: «Эт, ишәк,бесәй, әтәс» башҡорт халыҡ әкиәте
Үҫтереүсе уйын: «Ҡурсаулыҡты һаҡлайыҡ»
Уйын- сәхнәләштереү:Л.Мусина эшкәртеүендә «Әсә зары»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Һөйләшеү: Е.Пермяктың «Ете ҡат үлсә, бер ҡат киҫ» хикәйәһе, З.Хисмәтуллиндың «Күстәнәс» хикәйәһе
Уйын –ситуация: «Дуҫыбыҙ ауырып киткән»
Слайдтар ҡарау «Беҙ улар менән ғорурланабыҙ» (Башҡортостандың арҙаҡлы кешеләре)
**Танып - белеү- тикшеренеү эшмәкәрлеге**

Әңгәмә: «Беҙ буласаҡ уҡыусылар», «Минең шәжәрәм», Р.Нурмөхәмәтов «Самауыр артында» картинаһы буйынса
Видео сәйәхәт: «Минең тыуған илем»
Дидактик уйын: «Картанан тап», «Милли кейемде таны», «Кәйефе ниндәй?»
Эҙләнеү-тикшеренеү: «Кәйефте нимә яҡшырта?»
Этюд: В.Осеева «Әбей», «Етегән йондоҙ» - башҡорт халыҡ легендаһы
Әңгәмә:татар халыҡ әкиәте: «Ике ҡыҙ»
Проект эше: «Беҙ үҙебеҙ башҡорттар»

**Нәфис-әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу: Р.Шаммас «Аҡыллы дуҫтар», «Матур һүҙҙәр яҙам», С.Әлибай «Дуҫтарым», К.Булат «Ярҙам», В.Маяковский «Нимә яҡшы, нимә насар?», башҡорт халыҡ әкиәттәре «Хәтәр шәп батыр», «Шишмә», «Васыят», «Ялҡау менән шайтан», «Эт, ишәк,бесәй, әтәс», башҡорт халыҡ бәйете «Саҡ менән Суҡ», Е.Пермяк «Ете ҡат үлсә, бер ҡат киҫ»
Һөйләү:Ф.Фәтхуллина «Мәрхәмәтлелек», башҡорт халыҡ легендаһы «Батыр менән айыу таштары», В.Осеева «Нимә ул яҡшы?»
Ятлау:Ф.Туғыҙбаева «Беҙҙең ғаилә», Х.Тапаҡов «Мин баһадир», Р.Зәһиҙуллин «Үҫеп барабыҙ», М.Хисамова «Егәрле Гөлбикә»

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Рәсем:«Беҙ балалар баҡсаһында», «Өләсәйемә бүләккә матур юрған»
Әүәләү:«Мин буласаҡ батыр»
Йәбештереү:«Сәлимәгә күлдәк», «Төрлө милләт ҡурсаҡтары», «Оҫта ҡулдар», « Аҫалы балаҫ»

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**

Ҡағыҙ пластикаһы: «Беҙҙең ҡаланың мәсете», «Ауылымдың(ҡаламдың) матур урындары»
Оригами: «Урман хайуандары»
Макет: «Киләсәктәге балалар баҡсаһы»

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

Үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереү:шөғөлгә кәрәк-яраҡтарҙы һалыу һәм йыйып алыу, кескәй төркөм балаларын кейендерешеү
Тәбиғәттә хеҙмәт: орлоҡ сәсеү, сүп-сарҙы йыйыу, түтәлгә һыу ҡойоу
Ҡул эше: тәбиғәт материалынан «Ҡыҙҙарға һырғалар»

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

Башҡорт халыҡ уйыны: «Ат сабышы», «Кем етеҙ?», «Ыҫмала баш»
Русхалыҡуйыны: «Тау батшаһы»
Татар халыҡ уйыны: «Буталған аттар»
Удмурт халыҡ уйыны: «Һоро ҡуян»
Мари халыҡуйыны: «Тупты тәгәрәтеү»

**Музыка эшмәкәрлеге**

Тыңлау:«Әсә менән һөйләшеү» А.Кәримов музыкаһы, «Уйланыуҙар» Х.Әхмәтов музыкаһы
Йырлау:«Ерем, телем» Р.Шәкүр һүҙҙәре, Р.Галин музыкаһы, «Әсәйемә оҡшармын» Ғ.Ғүмәр һүҙҙәре, Р.Галин музыкаһы, «Алтынай» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы, «Бәлли-бәү» Й.Ғәрәй һүҙҙәре, Р.Ҡасимов музыкаһы
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Яулыҡ һалыш», «Һайлап ал» башҡорт халыҡ көйө А.Ҡобағошов эшкәртеүендә, «Татар бейеүе» татар халыҡ көйө, С.Шаһиәхмәтова эшкәртеүендә, «Мари бейеүе» мари халыҡ көйө

## Социаль-коммуникатив өлкәһендә ҡулланылған әҙәбиәт


1. Аҙнабаева Ф.Ғ., Шафикова Г.Р., Йыһангирова Г.М. «Мин – шәхес».Программа-методик ҡулланма. - Өфө: Китап,2011.
2. Аҙнабаева Ф.Ғ., Шафикова Г.Р. «Тәбиғәт һәм кеше». Методик ҡулланма. - Өфө: Китап,2012.
3. Аҙнабаева Ф.Ғ. «Хеҙмәт – тормош сығанағы». Методик ҡулланма. - Өфө: Китап,2010.
4. Аҙнабаева Ф.Ғ., Шафикова Г.Р. «Образ Салавата Юлаева - дошкольникам». Программа гражданско-патриотического воспитания детей старшего дошкольного возраста.- Уфа: Изд-во БГПУ,2015.

5. Ғәләүетдинов И.Ғ. Башҡорт халыҡ балалар уйындары (на башкирском и русском языках). Беренсе китап.- Өфө: Китап,2006.
6. Ғәләүетдинов И.Ғ.Балалар фольклоры:Бала саҡ –уйнап-көләп үҫер саҡ- Өфө: Китап,1994.
7. Гасанова Р.Х. Этноэтикет в воспитании дошкольника. Методические рекомендации для воспитателей дошкольных учреждений /Башк. ин-т развития образ. – Уфа: ИРО РБ,2003.
8. Нафикова З.Г., Галеева Г.Г. Башҡорт балалар баҡсалары өсөн комплекслы уҡытыу-тәрбиә программаһы.- Өфө: Китап,2009.
9. Сулейманов А.М., Галяутдинов И.Г. Башкирский детский фольклор – Уфа: Китап,2011.

## Танып- белеү өлкәһе

Танып – белеү өлкәһе балаларҙы тыуған Башҡортостандың тарихы, мәҙәниәте, йолалары, архитектураһы һәм тәбиғәтенә ҡыҙыҡһыныу уятыуҙы үҙ эсенә ала. Баланың танып- белеү эшмәкәрлегенең йөкмәткеһенә милли мәҙәниәт элементтарын индереү милли уҙ аңы бөйөк кимәлдә булған шәхесте һәм рухи мәҙәниәтте формалаштырыуға ярҙам итә.

## Танып – белеү өлкәһенең дөйөм маҡсаты

Баланы уратып алған мөхиткә, тыуған яҡтың йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәт күренештәренә, объекттарына аңлы ҡараш формалаштырыу: тирә-йүндәге әйберҙең үҙенсәлектәрен, сифаттарын таба белеү һәм уларҙың үҙенсәлектәрен, уларҙың үҙ-ара бәйләнешен эҙләнеү–тикшеренеү тәжрибәһе аша аңлау һәм дөйөмләштереүҙе булдырыу. Тирә-йүндәге әйберҙәр кеше эшмәкәрлегенеңһөҙөмтәһе икәнлеген, кеше хеҙмәтен, көнкүрешен еңеләйтеүсе машиналар, транспорт төрҙәре булыуын төшөндөрөү.

Йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәттәге, кешеләр тормошондағы үҙгәрештәргә йыл миҙгелдәре йоғонто яһауын билдәләргә өйрәтеү.

Донъялағы һәр нәмәнең: тәбиғәт, йәмғиәт, кешеләрҙең үҙ-ара аралашып йәшәү шарттарының бер-береһе менән бәйле булыуын аңлатыу; һәр йән эйәһенең үҙ йәшәү мөхите барлығын: кешеләр – ауыл, ҡалаларҙа, үҫемлектәр, йәнлектәр –болондарҙа, ялан-ҡырҙарҙа, йылға-күлдәрҙә, урманда йәшәүҙәрен аңлатыу.

Тыуған ил тураһында төшөнсә булдырыу: ауыл, ҡала, баш ҡала, республика һәм уның географик яҡтан урынлашҡан урыны, архитектураһы, иҫтәлекле урындары, хужалыҡ тармаҡтары, мәҙәни һәм тарихи ҡомартҡылары, данлыҡлы кешеләре –шәхестәре тураһында мәғлүмәт биреү. Башҡортостан Республикаһы һәм башҡа республикалар Рәсәй Федерацияһына берләшкән, уларҙың баш ҡалалары һәм дәүләт тамғалары – флаг, герб, гимндары барлығын, унда төрлө милләт халыҡтары, ғөрөф-ғәҙәттәрен, кәсебен, мәҙәниәтен, телен һаҡлап дуҫтарса йәшәүен төшөндөрөү. Ер шарында төрлө дәүләттәр, унда йәшәгән халыҡтар, уларҙың шөғөлдәре тураһында башланғыс төшөнсә булдырыу.

## Иртә йәштәге икенсе кескәйҙәр төркөмө (2-3 йәш)

Тыуған яҡтың тәбиғәт материалдары менән таныштырыу, уларҙың үҙенсәлектәрен форма, дәүмәле, төҫө һәм предметтың сифаттарын эҙләнеү- тикшеренеү тәжрибәһе аша үҫтереү. Һыу, ҡар, балсыҡ, ҡомдоң үҙенсәлектәре тураһында мәғлүмәт биреү.Тәбиғәттәге иң ябай үҙ-аллы бәйләнеш булыуын формалаштырыу.

Тәбиғәткә һәм тәбиғәт күренештәренә балаларҙың ҡыҙыҡһыныуын формалаштырыуға шарттар булдырыу. Көҙгө күренештәр менән таныштырыу. Тәбиғәттәге үҙгәрештәрҙе күҙәтергә булышлыҡ итеү (майҙансыҡтағы ҡоштар, бөжәктәр һ.б). Тәбиғәттең матурлығын күрә белергә ярҙам итеү. Тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү; үҙ-үҙеңде тотоу ҡағиҙәләрен өйрәтеү. Күңел күтәренкелеге, ыңғай эмоциональ тойғо үҫтереү. Тәбиғәттәге хеҙмәтте күҙәтеү.

## Кескәйҙәр төркөмө (3-4 йәш)

Тыуған яҡтың тәбиғәт материалдары менән таныштырыу, уларҙың үҙенсәлектәрен форма, дәүмәле, төҫө һәм предметтың сифаттарын эҙләнеү- тикшеренеү тәжрибәһе аша үҫтереү. Һыу,

ҡар, балсыҡ, ҡомдоң үҙенсәлектәре тураһында мәғлүмәт биреү.Тәбиғәттәге иң ябай үҙ-аллы бәйләнеш булыуын формалаштырыу.
Тәбиғәттәге үҙгәрештәрҙе күҙәтеү һәм уларҙың йәнле тәбиғәткә йоғонтоһон аңлатыу. Башҡортостанда йәшәүсе хайуан, ҡош, бөжәк, үҫемлектәрҙе таныу, атамаһын белеү. Уларҙың файҙаһы тураһында төшөнсә биреү. Тыуған ил менән ғорурланыу, кешеләр хеҙмәтенә һоҡланыу, тәбиғәткәһаҡсыл ҡараш үҫтереү.
Баланың үҙенең йәшәгән урынын таныу, уратып алған мөхиттең объекттары менән танышыуын дауам итеү, йәшәгән ерҙең атамаһын белеү,объекттарҙың тәғәйенләнешен аңлау, йәшәгән еренең (ауыл, ҡала) Башҡортостандың бер өлөшөн тәшкил итеүен аңлатыу.

## Уртансы төркөм (4-5 йәш)

Тәбиғәт материалдары (ҡом, балсыҡ, һыу,таш, ағас), яһалма материалдар (ҡағыҙ, тимер, пластмасса, ҡатырға) менән тәжрибә, эҙләнеү-тикшеренеү эшмәкәрлегендә төҫ, форма, дәүмәл, оҙонлоҡ кеүек эталон төшөнсәләрен киңәйтеү.
Беҙҙе уратып алған объекттар тураһында белемдәрен тәрәнәйтеү, шөғөлдәр төрлөлөгөндә (уйын, хеҙмәт, һүрәтләү һ.б. ) кәрәк булған әйбер тураһында һөйләү. Кеше хеҙмәте һәм көнкүрешен әйберҙәрен күҙәтеүе тураһында күҙаллауҙы уйын аша күрһәтеү.
Балаларға үҙенең йәшәгән еренең тәбиғәтен өйрәтеүҙе дауам итеү. Йәнле-йәнһеҙ тәбиғәт байлығын, төрлөлөгөн, бер-береһе менән бәйләнешен күреүҙе киңәйтеү. Үҫемлек(ҡыуаҡ, ағас, ҡыр һәмбүлмә гөлдәре, дарыу үләндәре, емеш-еләк, йәшелсә), хайуан(йорт,ҡыр), һыуйәнлектәре, ҡош(ҡарға,ҡарабаштурғай,күгәрсен),бөжәктәр(күбәләк, бал ҡорто, ҡуңыҙ, сиңерткә) донъяһын күҙәтеүһәм уларҙын тормошоноң йыл миҙгеленә бәйле булыуын аңлатыу,үҙгәрештәрҙең сәбәптәрен асыҡлау. Уларҙың тереклек итеү шарттары, ихтыяждары тураһында мәғлүмәт биреү.
Балаға бәләкәй “Тыуған ил” төшөнсәһен аңлатыу, тыуған төйәге менән таныштырыуҙы дауам итеү.Ҡала, ауылдың, ҡасабаның, районның үҙ атамаһы һәм һәр ҡаланың, районның үҙ символикаһы – тамғаһы герб, флагы булыуын аңлатыу. Былар Башҡортостан Республикаһының бер өлөшөн тәшкил итеүен һәм республиканың символикаһы менән таныштырыу. Ауыл, ҡала мөхитендә кеше хеҙмәтен баһалаусы «Почет таҡтаһы» (алдынғылар таҡтаһы) булдырылғанын аңлатыу. Тыуған ил шәхестәренә (Ш.Хоҙайбирҙин, С.Юлаев, М.Фәйзи, М.Ғафури, М.Кәрим)һәйкәлдәр ҡуйылыуы тураһында һөйләү. Үҙ мөхитенә, ауыл, ҡала ҡасаба урамдарына арҙаҡлы шәхестәрҙең исеме бирелеүен аңлатыу.
Тыуған ҡаланың, ҡасабаның, ауылдың йәмғиәт транспорты (автобус, поезд, самолет) тураһында мәғлүмәтте киңәйтеү һәм профессиялар тураһында башланғыс төшөнсә биреү.
Тыуған илгә һәм уның шәхестәренә, тәбиғәткә ихтирамлыҡ, ғорурлыҡ тойғоһо, һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.

## Өлкәндәр төркөмө (5-6 йәш)

Тирә-йүнде танып белеүҙе дауам итеү. Танып- белеү эҙләнеү – тикшеренеү, тәжрибә ярҙамында тәбиғәт һәм йәнһеҙ тәбиғәт, яһалма материалдар, тирә-йүндәге предметтарҙың үҙенсәлектәрен, сифатын таба белеү (магнит, быяла, металл, ағас, резина, пластмасса, ҡалай,таш, туҡыма, үҫемлек һ.б.), көнкүрештә кеше хеҙмәтен еңеләйтеүсе әйберҙәр (миксер, ит турағыс) һәмуларҙың ниндәй материалдан төҙөлөүенә ҡарап, төркөмләү, уларҙың кеше хеҙмәтенең һөҙөмтәһе икәнен камиллаштырыу.
Тыуған ерҙә бик күп тереклектәр йәшәй: кеше, хайуан, үҫемлек, бәшмәк, микроорганизмдар. Кешенең үҙенең исеме, фамилияһы, енесе, йәшәү урыны, шөғөлдәре, хыялдары, ғаилә ағзалары, ата-әсәһенең һөнәрҙәре тураһындағы күҙаллауҙарын үҫтереү. Хайуандар тураһында мәғлүмәтте, «Үҫемлек» төшөнсәһен киңәйтеү – ағас, ҡыуаҡ, үләндәр, бәшмәк, гөл, болон үҫемлектәре: клевер, меңъяпраҡ, культуралы (арыш,һоло), һыуҙа үҫеүсе (томбойоҡ, һыу боросо) һәм уларҙың үҫеү шарттарын өйрәнеү (тупраҡ, һыу, һауа, яҡтылыҡ). Тереклектең бер-береһе менән тығыҙ бәйләнештә булыуын аңлатыу.
Тыуған ил тураһында төшөнсәне киңәйтеү – бәләкәй республикаларҙың Рәсәй тигән ҙур илгә берләшеүе, уларҙың баш ҡалалары булыуы - Өфө, Мәскәү, унда дуҫтарса төрлө милләт вәкилдәре йәшәүе, теле, мәҙәниәте, ғөрөф-ғәҙәте менән айырылыуын күрһәтеү. Башҡортостан Республикаһы һәм Рәсәй Федерацияһы менән таныштырыу. Күрше суверенлы республикалар –

Татарстан, Сыуашыстан, өлкәләр, унда йәшәгән халыҡтың кәсебе, ғөрөф -ғәҙәте, мәҙәниәте менән таныштырыу. Балаларҙа Башҡортостанға ҡарата патриотизм һәм гражданлыҡ тойғоһо уятыу.
Тыуған яҡ ҡомартҡылары (Ғәҙелшә шарлауығы, Ҡорғаҙаҡ, Красноусол сығанағы, Шүлгәнтәш мәмерйәһе, Мораҙым тарлауығы, Янғантау, Торатау, Ирәмәл тауы, Асылыкүл, Ҡандра күле һ.б.) объекттарына ҡыҙыҡһыныу үҫтереү.

**Мәктәпкә әҙерлек төркөмө (6-7 йәш)**

Тирә-йүндәге күренештәрҙе, объекттарҙы, предметтарҙы эҙләнеү – тикшеренеү эшмәкәрлегендә уларҙың айырмаһын, оҡшашлығын табыу һәм төркөмләүҙе киңәйтеү.
Транспорт (ер өҫтө, ер аҫты, һауа, һыу, тимер юл) төрҙәре һәм кеше хеҙмәтен еңеләйтеүсе машиналар тураһында күҙаллауҙы байытыу.
Башҡортостан Республикаһы һәм Рәсәй Федерацияһы тураһында күҙаллауҙарын киңәйтеү: уларҙың баш ҡалалары, символдары, башлыҡтары, тарихы, мәҙәни ҡомартҡылары, бөгөнгө уңыштары менән таныштырыуҙы дауам итеү. Башҡа республикалар һәм баш ҡалалары тураһында мәғлүмәтте тәрәнәйтеү, унда йәшәгән халыҡҡа,уның теленә,мәҙәниәтенә, ғөрөф – ғәҙәттәренә хөрмәт һәм ихтирам тәрбиәләүҙе нығытыу.
Дәүләт байрамдары – Республика көнө, Рәсәй көнө, ҡала көнө һәм «Һаумыһығыҙ, ауылдаштар!», байрамдарҙа, социаль акцияларҙа ҡатнашыу һәм үҙ шәжәрәһенә ҡыҙыҡһыныу уятыу. Башҡорт халҡы – боронғо халыҡ икәнлеген, уның «Урал батыр», «Аҡбуҙат» эпостары булыуы, Арҡайым, Таналыҡ, Олаир (Йылайыр) тигән боронғо ҡалалар урыны барлығын белдереү.
Тыуған яҡ тәбиғәтенең кеше тормошона файҙаһы һәм уларҙың бер – береһенә тәьҫире тураһында белемдәрен камиллаштырыу (ҡурсаулыҡтар, тәбиғәт ҡомартҡылары, «Ҡыҙыл китап»). «Ҡыҙыл китапҡа» ингән үҫемлек, хайуан, ҡош, бөжәк тураһында белемдәрен киңәйтеү.
Тәбиғәт экосистемалары менән таныштырыуҙы дауам итеү. Ҡыҙыҡһыныусанлыҡ, күҙәтеүсәнлек, үҙаллылыҡ, ижади ынтылыш формалаштырыу.

**Таныш – белеү өлкәһендә төрлө эшмәкәрлек төрҙәренең йөкмәткеһе**

**Иртә йәштәге икенсе кескәйҙәр төркөмө (2-3 йәш)**

**Уйын эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Ҡурсаҡты кейендерәбеҙ», «Сәлимәне байрамға кейендер» (милли кейем)
Сюжетлы уйын: «Уйынсыҡтар магазины», «Сәлимә баҡсаға бара», «Мараттың тыуған көнө», «Ҡунаҡ ҡаршылайыҡ»
Ситуатив уйыны: «Автобуста ҡунаҡҡа барайыҡ», «Был ҡайсаҡ була?»
Сюжетлы – ролле: «Мараттың ғаиләһе»
Уйын –диалог: «Был - мин», «Был нимә?»
Бармаҡ уйыны: «Минең ғаиләм»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Һөйләү: «Минең яратҡан уйынсығым»
Уйын – ситуация: «Әйҙә танышайыҡ – исемеңде әйт»
Сюжетлы –ролле уйын: “Әсәйҙең бәлеше”, “Байрам өҫтәле”
Дидактик уйын: «Мин ҡалала (ауылда) йәшәйем»
**Таныш-белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Әңгәмә: «Өләсәйҙә ҡунаҡта» (йорт хайуандары, ҡоштары тураһында)
Тикшеренеү эшмәкәрлеге: «Ҡар – һыу»
Тәжрибә үткәреү: «Тәгәрәй – тәгәрәмәй»
**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу: “Беҙҙең әсәй” Ф.Рәхимғолова, “Минең әсәйем кем?” , Р. Ураҡсина “Атайым”,
Ятлау:А.Йәғәфәрова «Көҙ», «Ат», А.Игебаев «Аҡтүш», Р.Ғәрипов «Сыйырсыҡ»

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем: «Түтәлдәге сәскәләр» (еүеш ҡағыҙҙа)
Йәбештереү: «Көҙгө урман», «Гөлләмә»
Әүәләү:Ҡартатайым түбәтәйе», «Олатайым ҡурайы»
**Конструктив- модель эшмәкәрлеге**: “Самолет”, “Танк” һ.б. (эре лего конструкторҙар, ағас кубиктарҙан)
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Уйындар: “Атай нимә эшләй?”, “Мин ярҙамсы...” һ.б.
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйын: “Әйберҙе алып кил”,”Миңә йүгер”, “Турғайҙар һәм бесәй”, “Кем тиҙерәк”
**Музыка эшмәкәрлеге**
Йырлау: «Аҡ ҡуян», «Яҙ» Х.Әхмәтов һүҙҙәре, М.Бикбова музыкаһы, «Был мин», «Күбәләк» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Йәшел генә туғайҙа» (ҡуян булып – төлкө килһә), «Тыңла һәм таны» (ҡурай, флейта)

## Кескәйҙәр төркөмө (3-4 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Ҡурсаҡты кейендерәбеҙ» (миҙгелгә ярашлы кейемдәр), «Сәлимәне байрамға кейендер» (милли кейем)
Сюжетлы уйын: «Уйынсыҡтар магазины», «Сәлимә баҡсаға бара», «Мараттың тыуған көнө», «Ҡунаҡ ҡаршылайыҡ»
Ситуатив уйыны: «Автобуста ҡунаҡҡа барайыҡ», «Был ҡайсаҡ була?»
Сюжетлы –ролле: «Мараттың ғаиләһе»
Уйын –диалог: «Был - мин», «Был нимә?»
Театр – уйыны: Рус халыҡ әкиәте «Шалҡан», «Уҫал кәзә елеп килә»
Режиссер уйыны: «Эт менән көсөк» башҡорт халыҡ әкиәте
Бармаҡ уйыны: «Минең ғаиләм»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Һөйләү: «Минең яратҡан уйынсығым»
Уйын – ситуация: «Әйҙә танышайыҡ – исемеңде әйт»
Сюжетлы –ролле уйын: «Әсәйҙәр – ҡыҙҙар», «Малайҙар – атайҙар»
Дидактик уйын: «Мин ҡалала (ауылда) йәшәйем»
Видеосәйәхәт: «Беҙҙең яҡта ҡыш»
Альбом ҡарау: «Миңә һыуыҡ тейһә – ниндәй үлән ярҙамға килә?», «Мин йәшәгән ер»
Һүрәт буйынса эш: «Бергә уйнау күңеллерәк» (хикәйә төҙөү)
**Танып-белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Әңгәмә: «Өләсәйҙә ҡунаҡта» -(йорт хайуандары, ҡоштары тураһында)
Виртуаль осрашыу:«Ҡурай һәм ҡурайсылар» (Р.Юлдашев, А.Айытҡолов)
Дидактик уйын: «Йәнлек – ҡоштарҙы ашат!», «Оҙон – ҡыҫҡа», «Кем нимә эшләй?»
Тикшеренеү эшмәкәрлеге: «Ҡар – һыу»
Тәжрибә үткәреү: «Тәгәрәй – тәгәрәмәй», «Ҡом – балсыҡ үҙенсәлектәре»
Һөйләү: «Хайуандар ҡайҙа йәшәй?» (композиция төҙөү)
**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу: Башҡорт халыҡ әкиәттәре «Ни өсөн бесәйҙәр өйҙә йәшәй?», «Ләйсән ямғыры», «Кесерткән ниңә уҫал?», «Бәпембә балалары», «Ағастар үҙҙәренә нисек батша һайлаған»,Ҡ.Даян «Минең ҡурсағым», Ф.Яхин «Тыңлауһыҙ ҡуян балаһы», Р.Ураҡсина «Бауырһаҡ», Ф.Рәхимғолова «Беҙҙең әсәй», А.Барто «Кәзә бәрәсе»
Ятлау:А.Йәғәфәрова «Көҙ», «Ат», А.Игебаев «Аҡтүш», Р.Ғәрипов «Сыйырсыҡ»
Һөйләү: Башҡорт халыҡ әкиәте «Төлкө менән торна», «Һарыбай», «Төлкө менән», рус халыҡ әкиәте «Маша менән айыу», «Өс айыу»
Телтөҙәткес «Ҙо-ҙо-ҙо – ана ҡурайҙың моңо, ҙы-ҙы-ҙы -ҡурайы унын яңы»
**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем: «Түтәлдәге сәскәләр» (еүеш ҡағыҙҙа)

Йәбештереү: «Көҙгө урман», «Гөлләмә»
Әүәләү:Ҡартатайым түбәтәйе», «Олатайым ҡурайы»
**Конструкторлау эшмәкәрлеге**
Ҡоролмалар төҙөү: «Төлкө менән ҡуянға өй төҙө» (бүрәнә һәм кирбес), «Өй йыһазы Маратҡа ни өсөн кәрәк: карауат, өҫтәл, ултырғыс, диван..»(Никитин кубиктары)
Тәбиғәт материалдарынан: «Терпе», «Сысҡан», «Ҡаҙ»
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Ололар хеҙмәтен күҙәтеү: «Балалар баҡсаһында кемдәр эшләй»
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйын: башҡорт халыҡ уйыны «Айыу һәм ҡуян», «Ағасҡа йүгер», «Флагка йүгер», «Атта сабышыу», «Тупты тәгәрәт»
Рус халыҡ уйыны: «Шат балалар»
**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау: «Турғай» Р.Касимов музыкаһы
Йырлау: «Аҡ ҡуян», «Яҙ» Х.Әхмәтов һүҙҙәре, М.Бикбова музыкаһы, «Был мин», «Күбәләк» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Йәшел генә туғайҙа» (ҡуян булып – төлкө килһә), «Тыңла һәм таны» (ҡурай, флейта)

## Уртансы төркөм (4-5 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Кем нимә эшләй?», «Ҡайҙа йәшәй – нимә ашай?», «Ишен тап»
Өҫтәл уйыны: «Башҡорт ҡурсағын кейендер», «Домино», «Башҡорт биҙәген төҙө», «Ҡырҡылған һүрәттәр», «Һауыт-һаба», «Ашамлыҡтар»
Сюжетлы уйын: «Һүрәттә нимә төшөрөлгән?», «Нимә ҡайҙа йәшәй?»
Сюжетлы –ролле уйын: «Умартасылыҡ», «Сәлимәнең тыуған көнө», «Бөҙрәхана», «Аҙыҡ-түлек»магазины(төркөмләү), «Кейем -һалым магазинында», «Марат шофёр буласаҡ, ә Сәлимә табип»
Үҫтереүсе уйын: «Әкиәттең һүрәтен тәртибе буйынса һал»(Һарыбай әкиәте)
Уйын –ситуация: «Әкиәтте үҙеңсә дауам ит», «Буран»
Уйын- фантазия: «Әгәр мин урмансы булһам»
Режиссер уйыны: «Мин умартасы»
Бармаҡ уйыны: «Туҡмас ҡырҡабыҙ», «Бармаҡтарым арыны»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Диалог: «Светофорҙа ҡунаҡта»(бармаҡ уйыны театры)
Һөйләшеү: «Нисек эшләр инең, әгәр ярҙам кәрәкһә: туңһа, өшөһә, янһа, бешһә, тешләһә»
Ситауатив һөйләшеү: «Әгәр ошолай эшләһәм..»
Уйын – һөйләшеү: «Иптәшемдең хәлен белергә барайыҡ», «Был ҡайсаҡ була?» (Ғ.Туҡай шиғырына), «Беҙ һыуыҡтан ҡурҡмайбыҙ»
Уйын – сәйәхәт: «Ҡала, ауыл архитектураһы буйлап»
Уйын – имитация:: «Урам аша нисек сығырға»
Уйын – диалог: «Әйҙә танышайыҡ»
Күргәҙмә ойоштороу: «Минең ғаиләм ағасы»
Һүрәт буйынсаһөйләү: «Бесәй һәм бесәй балалары»
**Танып-белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Әңгәмә: «Милли халыҡ кейемдәре», «Һыйыры барҙың һыйы бар» мәҡәле буйынса, «Ниндәй һөнәрҙәр беләһең?»
Дидактик уйын: «Һөнәрҙе дөрөҫ әйт», «Ҡапшап ҡара», «Эҙенән таны», «Нимә үҙгәрҙе?», «Билдәһе буйынса тап», «Серле тоҡ»
Интерактив – сәйәхәт: «Умырзая» башҡорт халыҡ легендаһы
Дәрес –сәйәхәт: «Минең эске кухням – минең эске органдарым»
Экологик һуҡмаҡ: «Беҙҙең баҡсала нимәләр ултыртабыҙ», «Ямғыр яуһа – бысраҡ..»
Тәжрибә үткәреү: «Сәскә нимәнән үҫә (ботаҡ, япраҡ, орлоҡ)», «Боҙ– ҡар», «Йөҙә –йөҙмәй» (ағас, тимер, пластмасса, күмер)
Күҙәтеү – тикшеренеү: «Беҙ үҫентеләр ултыртабыҙ»

**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу:«Йырығауыҙ» - Көләмәстәр балалар фольклоры, башҡорт халыҡ әкиәттәре «Балыҡсы һәм төлкө», «Өй сысҡаны менән ялан сысҡаны», К.Булат «Дөйә», «Ташбаҡа», Г.Юдин «Сип исемле себеш», Р.Ураҡсина «Ыумас», А.Кәрим «Тыуған илем», К.Чуковский «Доктор Айболит», Ф.Аҡбулатова «Тамсыҡай», Ф.Туғыҙбаева «Ҡашығаяҡ», З.Ҡотлогилдина «Ҡымыҙ», «Тәүге ҡар», А.Барто «Үтү-үтү», В. Мерясова «Транспорт тураһында»
Ятлау:Ф.Ғәләүетдинов «Балалар фольклоры – һанашмаҡтар, һамаҡтар, һөйгөстәр, һикерткестәр», Ғ.Ғәлиева «Ҡымыҙ», Р.Ураҡсина «Ҡумыҙ», Г.Ситдикова «Үләндәр», Р.Ниғмәтуллин «Тыуған ер» А, Ф.Туғыҙбаева «Еләктәр», Н.Сәлимов « Башҡорт теле»
Һөйләү:башҡорт халыҡ әкиәте «Айыу менән бал ҡорттары», «Йомарт ҡуян»,«Кәзә бәрәстәре менән бүре», «Икмәк», «Быҙау тураһында әкиәт», М.Кәрим «Ҡайын урманында»

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем: «Шыршы йәшел энәле», «Көҙһылыу», «Еләк –емештәр», « Ҡарҙар яуа өйҙәргә»(графика алымы менән)
Йәбештереү: «Дуҫыма бүләккә ваза», «Төлкө килгән ҡунаҡҡа», «Көлкөлө клоундар сығышы», «Айға осоу», «Арҡыры балаҫ», «Сәлимәнең күлдәген биҙәйек»
Әүәләү: «Кәсә», «Йәшелсә - емештәр», «Тиктормаҫ ҡурсаҡ», «Һабан турғайы»
Ҡамыр пластикаһы: «Теләккә сығыу»

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**
Төҙөлөш материалы: «Шыршы, бантик, өй» (Никитин кубиктары), «Минең урамым»
Тәбиғәт материалдарынан: «Серле урманда», «Минең хыялым»
Ҡағыҙ пластикаһы: «Эй, Ҡыш бабай, Ҡыш бабай»
Оригами: «Сәлимәгә бүләккә умырзая сәскәһе»

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Хужалыҡ – көнкүреш хеҙмәте: «Балыҡты ашатайыҡ», «Матур гөл – миләүшә» (күсереп ултыртыу)
Тәбиғәттә хеҙмәт: «Кем күберәк кипкән япраҡ йыйыр»
Үҙ-үҙен хеҙмәтләндереү: йыуыныу, өҫтәл артында тәртипле ашау

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйын: «Һыбайлылар», «Егеттәр» уйыны С.Низаметдинов, «Бесәй уйынға сыҡты»
Башҡорт халыҡ уйыны «Тирмә», «Өйһөҙ ҡуян», «Һунарсы менән ҡуяндар», «Ебегән»
Рус халыҡ уйыны: «Өкө менән ҡошсоҡтар»
Татар халыҡ уйыны: «Тимербай»

**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау: «Тамсылар» С.Сәлмәнов музыкаһы, «Сәүкә» башҡорт халыҡ йыры
Йырлау: «Уңыш йыябыҙ»(хоровод уйыны), «Ҡарбуз» С.Әлибаев һүҙҙәре, А.Еникеева музыкаһы, «Телефон» Ф.Туғыҙбаева һүҙҙәре, В.Мәүлитов музыкаһы, «Ҡыш бабай» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр:«Саҡырыу бейеүе» башҡорт халыҡ көйө, татар халыҡ бейеүе «Парлы бейеү»

## Өлкәндәр төркөмө (5 - 6 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Сюжетлы ролле уйын: «Йылҡысылыҡ», «Сәләмәтлек» фитобары», «Космонавтар», «Беҙ ҡурсаулыҡта», «Кейеҙ баҫыусылар»
Дидактик уйын: «Нимә артыҡ?», « Экотамғалар нимә һөйләй», «Дәүләт флагын йый», «Көнкүреш әйберҙәре беҙҙең хеҙмәтте еңеләйтә»
Уйын – фантазия: «Беҙ эҙәрмәндәр…», «Мин әсәйемә нисек ярҙам итәсәкмен, әгәр.. булһам»
Үҫтереүсе уйын: «Башҡорт халҡының күсмә торлағы – тирмә», «Организмға сәйәхәт»
Уйын – сәхнәләштереү: Р.Әбүтәлипова «Тәлмәрйен менән гөбөргәйел», Р.Заһиҙуллин «Баллы бөшмәк»
Ситуатив уйын: «Экстремаль хәлдәрҙә ғ-се ярҙам күрһәтеүҙең ябай ысулдарын беләһеңме?», «Ағыулы бөшмәктең зарары һәм файҙаһы ниндәй?»
Режиссер – уйын: «Дүрт миҙгел», «Бүләк кемгә?» башҡорт халыҡ әкиәттәре

**Коммуникатив эшмәкәрлек**

Һөйләшеү: «Тәбиғәттә үҙеңде тота беләһеңме?» (схема – тамғалар буйынса)Ф.Туғыҙбаева «Изгелеккә - изгелек», Ф.Аҡбулатова «Боҙ ат» хикәйә
Һүрәт ҡарау: «Телеүҙәк башняһы һәм ундағы студиялар менән интерактив танышыу»(слайд аша)
Фотосәйәхәт: «Мәскәүҙең иҫтәлекле урындары (Кремль башняһы, «Царь-пушка», «Царь-колокол», «Ҡыҙыл майҙан», һәйкәлдәр)»
Хикәйә төҙөү:Э.М.Сәитов «Аттар» картинаһы, М.Р.Хәлилов «Аҡбуҙат» скульптураһы
Интерактив танышыу:«Яҡташ батырҙар» М.Шайморатов музейы, һәйкәле
Фотографиялар ҡарау: «Башҡортостандың арҙаҡлы кешеләре», «Башҡортостан республикаһының үҫемлек, хайуан, ҡоштары», «Парк – ландшафт һәм индустриаль архитектураһы»
Легенда, риүәйәт һөйләү: «Ҡылтабан», «Йылҡысыҡҡан күл» - башҡорт халыҡ легендалары

**Таныш –белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**

Әңгәмә: «Башҡортостандың файҙалы ҡаҙылмалары», «Ҡауҙы ҡошо», «Тәбиғәт ҡомартҡылары», «Заман һөнәрҙәре»
Виртуаль экскурсия: «Тыуған еремдең данлы кешеләре»,«Тыуған яҡты өйрәнеү» музейына
Дидактик уйын : «Ҡыҙыл китап», «Һунарсыны һунарға йыйҙ», «Туҡланыу сылбыры», «Кәсеп - һөнәрҙе әйт», «Картала һәм глобуста тап»
Интерактив сәйәхәт: «Башҡортостандың ете мөғжизәһе», «Минең республикам», «Күрше республикалар»
Тәжрибә үткәреү: «Тыуған көнөн менән, Ер!»
Уйын – сәйәхәт: «Башҡортостан йәнлектәре, ҡоштары» (танграм, Дьенеш блоктары)
Уйын-сәхнәләштереү: А.Барто «Эй, һин бысраҡ ҡыҙыҡай!»
Сәйәхәт: «Яҙ, көҙ, ҡыш, йәйге парк», «Китапхана», «Музейға»
Гербарий төҙөү: «Дарыу үләндәре»
Викторина: «Башҡортостан ҡурсаулыҡтары», «Шифалы сығанаҡтар»

**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу:Р.Заһиҙуллин «Баллы бәшмәк», Р.Ураҡсина «Имән», «Ҡарама»,А.Йәғәфәрова ««Турғай» хикәйә», башҡорт халыҡ әкиәттәре «Таң батыр», «Ирәндек», «Ҡурайсы», «Шаян бесәй», «Урал батыр»,Г.Әбдүлмәнова «Тыуған илкәйем», Ф.Аҡбулатова «Бәшмәктәр», Г.Юнысова «Әйҙә киттек һыу буйына», А.Игебаев «Астрономдар», Ю.Юлаев «Егеткә», «Уҡ», С.Злобин «Ҡыҙмы, малаймы?»,
Ятлау:Ф.Ғәләүетдинов «Балалар фольклоры - Һамаҡтар, телтөҙәткестәр», Ҡ.Даян «Тыуған ил», М.Хисмәтуллина «Бесәй китте еләккә», Г.Ситдиҡова «Таҫма», С.Муллабаев «Ҡыр ҡаҙҙары», Ф.Ғилметдинова «Милли аштар», Н.Сәлимов «Ватан», Ф.Туғыҙбаева «ү көн», А.Барто «Бер үҙем», «Йылға»
Һөйләү: башҡорт халыҡ легендалары «Ҡылтабан», «Йылҡысыҡҡан күл», татар халыҡ әкиәте «Шүрәле»,А.Йәғәфәрова «Яңы тун», Р.Әбүтәлипова «Тәлмәрйен менән гөбөргәйел», З.Исламова «Ағастар йоҡонан уяна», «Аҡман –тоҡман» хикәйә

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Рәсем: «Шәл бәйләнем»Әграфика ысулыЖ, «С.Юлаев – халыҡ батыры», «Минең әсәйем», «Ҡалабыҙҙың мәсете», «Яратҡан әкиәт геройҙарым»
Әүәләү: «Ил һаҡсыһы һаҡта тора», «Ҡымыҙ өсөн тәпән яһау»
Йәбештереү: «Шаршау», «Һарауысты биҙәү», «Һабантуй»

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**

Ҡағыҙ пластикаһы: «Минең баҡсамда үҫкән ағастар», «Ҡоштар – беҙҙең дуҫтар»
Мозаика менән төҙөү: «Башҡорт батыры»
Ҡамыр пластикаһы: «Кәрзин үреп эшләү»
Ҡорама: «Әкиәтсе әбей»
«Танграмм» ысулы менән хайуан, ҡош төҙөү

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

Ҡул эше: «Китап табибы»
Тәбиғәттә хеҙмәт:«Ҡоштарҙы ашатабыҙ», «Кескәйҙәрҙең майҙансығын таҙартайыҡ»
Хужалыҡ-көнкүреш хеҙмәте: «Бүлмә гөлдәрен тәрбиәләйбеҙ»
Күмәк эш: «Башҡорт халыҡ бейеүҙәренә атрибуттар эшләү (ҡурай тажы һ.б.)»

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

Башҡорт халыҡ уйыны: «Еҙ бүкән», «Һунарсы менән өйрәктәр», «Наза», «Йөҙөк йәшерәм», «Алырмын ҡош-бирмәм ҡош»
Русхалыҡ уйыны: «Һуҡыр тәкә», «Яулыҡтар менән уйын»
Сыуаш уйыны: «Йыртҡыс менән диңгеҙ»
Татар халыҡ уйыны: «Түбәтәй», «Сыпсыҡ, сыҡ»
Ярыш уйыны: «Парлы эстафета», «Кем беренсе», «Хоккей элементы менән», «Баскетбол элементы менән»
Хәрәкәтле уйын: «Мөйөш алыш», «Балалар һәм әтәс», «Төлкө менән тауыҡтар»
**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау: Башҡортостан Республикаһының, Рәсәй Федерацияһының гимндарын тыңлау, уларҙы айырыу, «Сыңрау торна» башҡорт халыҡ йыры, «Сәңгелдәк йыры» Р.Хәсәнов музыкаһы, «Гүзәл Өфөм-башҡалам» Х.Әхмәтов, думбыра һәм ҡумыҙҙа башҡорт халыҡ көйҙәре, «Шайморатов генерал» З.Исмәғилев музыкаһы, Ҡ.Даян һүҙҙәре
Йырлау: «Көҙ» Ҡ.Даян һүҙҙәре, Х.Заимов музыкаһы, «Һау булығыҙ, аҡҡоштар» А.Игебаев һүҙҙәре, Р.Сәлмәнов музыкаһы, «Ҡыш бабай» М.Бикбова һүҙҙәре һәм музыкаһы
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Ҡурай уйыны», «Тирмә» уйыны Ф.Гершова музыкаһы
Этюдтар: «Лирик бейеү», башҡорт халыҡ көйө
Бейеү: «Парлы бейеү» башҡорт халыҡ бейеү көйө, мари халыҡ бейеүе «Сылбыр»

## Мәктәпкә әҙерлек төркөмө (6-7 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Мәктәп кәрәк-яраҡтарын һатып ал», «Нимәнең модель - схемаһы», «Нимәнең тән өлөшө», «Билдәләрҙе әйт», «Башҡорт халҡының кәсеп-шөғөлө», «Ҡыҙыл китаптағы дарыу үләндәре».
Сюжетлы-ролле уйын: «Балыҡсылыҡ», «Һунарсылыҡ», «Беҙ – уҡыусылар»
Өҫтәл уйыны: «Келәм һуғыу», «Мәктәп юлы» (пазлы)
Үҫтереүсе уйын: «Ниндәй предмет йәшерелгән», «Орлоҡтан-икмәккә», «Шартлы тамғаларынан таны»
Ситуатив уйын:Ш.Биҡҡолов «Бәхәс» шиғыры (миҙгел буйынса), Ф.Туғыҙбаева «Аҙна ағай балалары» шиғыры
Уйын-фантазия: «Мин Башҡортостан ҡурсаулығы гиды булһам», «Кем Өфөгә тиҙ етә»
Режиссер уйыны:«Кәкүк»
Уйын- сәхнәләштереү:«Етегән йондоҙ» башҡорт халыҡ легендаһы, «Тәмле икмәк валсыгы» З.Ҡускилдина, «Башҡортостан – алтын бишегем», «Бәшмәк йыя беләһеңме?»
Бармаҡ уйыны: «Ҡаҙҙар», «Бармаҡтар талғанда», «Һанағыс», «Утын әҙерләү»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Ситуатив уйын: «Бергәләп уйлайыҡ», «Нимә эшләр инең?» (ауырыһа, ҡурҡыныс янаһа, ағыуланһа, ҡолаһа – нисек хәл итергә)
Уйын-сәйәхәт: «Хазиналар иленә», «Осоусы хайуандар», «Ирәндеккә сәйәхәт»
Интерактив сәйәхәт:«Ҡаламдың иҫтәлекле урындары»
Викторина: «Экологик тамғалар»
Картина ҡарау: Ғ.Мостафин «А.Матросовтың ҡаһарманлығы»
Слайд ҡарау: «Күсер, декоратив ҡоштар», «Ҡыҙыл китапҡа ингән хайуандар»
Һөйләшеү: С.Яҡупов «Шаярғанда» шиғыры
Бармаҡ уйыны: «Ҡаҙҙар», «Бармаҡтар талғанда», «Һанағыс», «Утын әҙерләү»
Уйын-фантазия: «Беҙ буласаҡ уҡыусылар»
Һөйләү: И.Шишкиндың «Ҡышҡы урман», К.Маковскийҙың «Балалар йәшендән ҡаса» картинаһы буйынса
Маҡсатлы экскурсия: «Тиҙҙән мәктәпкә»
Виртуаль сәйәхәт: «Ҡул эше һөҙөмтәһендә барлыҡҡа килгән әйберҙәр» күргәҙмәһе залы
**Танып - белеү- тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын:«Шартлы тамғаларынан таны», «Урманда ағас нимәгә кәрәк»
Әңгәмә:«Үҙ ҡала, район символикаһын беләһеңме?», «Башҡорт халҡының бөтә донъя кимәлендә танылған күренекле шәхестәре», «Нимә ул Ватан, Тыуған ил, ул ҡайҙан башлана?»
Проект эш: «Үҙ шәжәрәңде беләһеңме?»

Виртуаль сәйәхәт: «Кеше хеҙмәтен еңеләйтеүсе машиналар», «Ер, һауа, һыу транспорты», «Арҙаҡлы яҡташтарға һәйкәлдәр»
Күҙәтеү һәм һығымта яһау: «Лабиринт – үҫемлек яҡтылыҡ эҙләй»
Эковикторина: «Тәбиғәт беләрмәндәре» (экосистемалар: дала, һаҙлыҡ, урман, һыу яткылығы)
Уйын-эксперимент: «Фотоаппарат», «Аяҡ аҫтындағы үләндәрҙе танцйһыңмы?», «Төньяҡ Амурҙары»
Тәжрибә: «Һыу – йәшәү сығанағы», «Термометр нисек эшләй», «Үҫемлектәр тын аламы? Уға ҡайҙа яҡшыраҡ»
Әңгәмә: «Һыуҙа, һаҙлыкта нимә йәшәй», «Һыу кешегә нисек эшләй», «Туҡланыу сылбыры», «Нимә һыуһыҙ йәшәй ала» (модель-схема ҡулланып)
Интерактив сәйәхәт: «Тәбиғәт байлыҡтары һәм ҡомартҡылары»
Әңгәмә: «Кем ул А.Матросов?»

**Нәфис-әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу: Ф.Туғыҙбаева «Башҡортостан», М.Ғафури «Бал ҡорто һәм күгәүен», Г.Юнысова «Ямғыр», А.Йәғәфәрова «Йомарт күҙ», Ф.Туғыҙбаева «Айҙарҙы һанай Аҡтырнаҡ», Ф.Вәхитов «Муса Ғәрәев», А.Байбулатов «Һыу ҡайҙа булған», «Ир ҡанаты ат була» (Т.Кусимов), М.Кәрим «Атлылар анты», К.Кинйәбулатова «Астрономдар», Т.Искәндәриә «Диңгеҙ ҡабырсағы», А.Йәғәфәрова «Уңған ҡыҙҙар», С.Злобин «Салауаттың йәшлеге», С.Юлаев «Тыуған илем», «Уралым», башҡорт халыҡ әкиәттәре «Алтын сабаҡ», Н.Сәлимов «Халҡымдың дан улҡыҙҙары», «Компьютер», рус халыҡ әкиәттәре «Күгат», Н.Носов «Һикәлтәләр»
Һөйләү: А.Йәғәфәрова «Елкәй» әкиәте, «Дарыу», «Бәләкәй ҡайын», В.Маяковский «Нимә ул яҡшы, нимә ул насар», башҡорт халыҡ әкиәте «Аҡъял батыр», «Аҡ бүре», Г.Әхмәтҡужина «Маҡтансыҡ һигеҙаяҡ», Ф.Туғыҙбаева «Йыл бабайҙың балалары», «Дегәнәк сәскәһе», «Ҡылған», «Йүкә сәскәһе», Ф.Фәтҡуллина «Йылы яҡҡа китәм» (әкиәт һөйләү), башҡорт халыҡ легендалары «Етегән йондоҙ – Ете ҡыҙ», «Ағиҙел менән Яйыҡ», «Аҡман – Тоҡман», «Урал батыр эпосы», «Аҡбуҙат» эпосынан өҙөк.
Ятлау: Р.Ниғмәтуллин «Тейен», М.Ғафури «Болон», Ә.Таһирова «Боҙ китә», Э.Аҡбутина «Тыныслыҡ», Г.Ситдиҡова «Минең шәжәрә ағасы (ғаилә ағзалары), Р.Ниғмәти «Ватан», Г.Ситдиҡова «Ҡаһарман яугир»
Фольклор: әйтештәр, һанауыстар Хәтижә Ризуанова

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

Тәбиғәттә хеҙмәт: «Орлоҡ йыйыу, сәсеү, тәрбиәләү», «Бүлмә гөлдәрен тәрбиәләү һәм бүлеп үҫтереү»
Күмәк эш: «Тағараҡтар эшләп элеү», «Ҡышҡы уйынға макет төҙөү»
Ҡул эше: «Кипкән миләштән мунсаҡ теҙеү»

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Рәсем: «Дуҫыма бүләккә – сигеүле таҫтамал», «Башҡорт керамикаһы», «Беҙ Айға осоҡ» (графика), натюрморт «Йәйге ялан»
Йәбештереү: «Башҡорт балаҫы», «Ҡалфаҡ биҙәү», «Өләсәйем һандығы», «Төлкөбикә» Әкипкән япраҡтанЖ, «Башҡортостан Республикаһының флагы», «Мозаика техникаһы менән йәшмәнән ваза»
Әүәләү: «Яңы йыл байрамында», «Фарфор һауыт-һабалары», «Һунарсы менән бөркөт – Гжель»

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**

Ҡағыҙ пластикаһы: «Ҡаламдың мәсете», «Беҙ балаҫ һуғабыҙ»
Ҡорама пластикаһы: «Бәшмәктәр»
Еп пластикаһы: «Тауыҡ себештәре»
«Башҡорт батыры» - барельеф техникаһы буйынса

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

Хәрәкәтле уйын: «Хәйләкәр төлкө», «Ҡояш һәм планеталар», «Таҫманы тот», «Өйһеҙ ҡуян», «Буш урын», «Ике Ҡыш бабай», «Ҡармаҡ», «Кластар», «Кемдә йөҙөк»
Башҡорт халыҡ уйыны: «Беҙ ғҙ ҡыҙ инек», «Аҡ тирәк-күк тирәк», «Ҡалаҡҡа йомортҡа һалып йүгереү»
Татар халыҡ уйыны: «Көршәк һатам», «Атыусы», «Аҡһаҡ төлкө»
Мордва халыҡ уйыны: «Сүлмәк»
Русхалыҡ уйыны: «Төйләгән», «Аҙашкан туп», «Таң»
Сыуаш халыҡ уйыны: «Ярғанат», «Күгәүен», «Асыулы быҙау»

Удмурт халыҡ уйыны: «Һыу инәһе», «Йөҙә өйрәк, йөҙә ҡаҙ», «Трифон ағай»

**Музыка эшмәкәрлеге**

Тыңлау: «Ямғыр» Я.Ҡолмой һүҙҙәре, Ш.Ибраһимов музыкаһы, «Ҡарға бутҡаһы» А.Ҡобағошов музыкаһы, думбыра, скрипка, оркестр көйҙәрен тыңлау

Йырлау:«Һалдат булам» М.Рәхимова һүҙҙәре, В.Мәүлитов музыкаһы, «Һыбайлылар» Р.Миңнуллин һүҙҙәре, В.Мәүлитов музыкаһы, «Мәктәпкә» Д.Юлтый һүҙҙәре, А.Ҡобағошов музыкаһы, «Ҡыш бабай» С.Әлибаев һүҙҙәре, С.Сәлмәнов музыкаһы, «Йәшә, дуҫлыҡ» У.Кинйәбулатов һүҙҙәре, А.Кәримов музыкаһы

Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Таҡмаҡ» башҡорт халыҡ көйө, «Татар бейеүе» татар халыҡ көйө, С.Шаһиәхмәтов эшкәртеүендә, «Шаян бейеү» М.Бәширов музыкаһы

Уйындар: «Яулыҡ һалыш уйыны» башҡорт халыҡ көйө, һүҙҙәре А.Ҡобағошов эшкәртеүендә, «Ебегән» уйыны башҡорт халыҡ көйө, А.Ҡобағошов эшкәртеүендә, «Түңәрәк уйыны» А.Кәримов музыкаһы

## Таныш-белеү өлкәһендә ҡулланылған әҙәбиәт


1. Аҙнабаева Ф.Г., Ҡаһарманова Ф.Ф. «Кескәйҙәрҙе тәрбиәләүҙә этномузей». Методик ҡулланма. Өфө: БМКИ нәшриәте, 2006.
2.Азнабаева Ф.Г., Шафикова Г.Р. «Образ Салавата Юлаева - дошкольникам». Программа гражданско-патриотического развития детей старшего дошкольного возраста. Уфа: Издательско-полиграфический комплекс БГПУ им. М.Акмуллы, 2015.
3. Аҙнабаева Ф.Г., Әғзәмова З.Ә. «Уйындан – үҫешкә». Дидактик уйындар: мәктәпкәсә йәштәге балалар өсөн. Беренсе бүлек.-Өфө: Китап, 2010.
4. Аҙнабаева Ф.Г., Шафикова Г.Р., Әғзәмова З.Ә. «Уйындан – үҫешкә». Дидактик уйындар: мәктәпкәсә йәштәге балалар өсөн. Икенсе бүлек.-Өфө: Китап, 2011.
5. Азнабаева Ф.Г., Шафикова Г.Р. «Кеше һәм тәбиғәт». Методик ҡулланма. Өфө:Китап, 2012.
6. Агишева Р.Л. «Я познаю Башкортостан». Учебно-методическое пособие для педагогов ДОУ и учителей начальных классов. Уфа: БИРО,2008.
7. Агишева Р.Л. «Я познаю Башкортостан». Дидактические игры. Уфа: БИРО,2005.
8. Агишева Р.Л. «Я - башкортостанец». Уфа: БИРО, 2002.
9.Агишева Р.Л. «Фольклор и литература Башкортостана». Учебная хрестоматия для дошкольного и младшего возраста. Уфа: Китап,2011.
10.Ахмеров Р.Б. «Об истоках декоративно-прикладного искусства башкирского народа». Уфа: «Китап»,1996.
11. «Башҡортостандың ҡырағай хайуандары». Күргәҙмә ҡулланма. Өфө: «Эдвис» уҡытыу-методика үҙәге «Башҡортостандың йәш таланттары», 2014.
12.«Башҡортостандың ҡырағай ҡоштары».Күргәҙмә ҡулланма. Өфө: «Эдвис» уҡытыу-методика үҙәге «Башҡортостандың йәш таланттары», 2014.
13. «Башҡорт халҡының бөтә донъя кимәлендә танылған күренекле шәхестәре». Күргәҙмә ҡулланма. Өфө: «Эдвис» уҡытыу-методика үҙәге «Башҡортостандың йәш таланттары», ҙҗғң.
14. Башҡорт халыҡ ижады: 9-сы том. Йомаҡтар.-Өфө, «Китап», 2007.
15. Башҡорт халыҡ ижады: 11-се том. Новеллистик әкиәттәр.-Өфө, «Китап», 2008.
16. Башҡорт халыҡ ижады: 13-сө том. Хайуандар тураһында әкиәттәр.-Өфө, «Китап», ҙҗҗә.
17. Булгаков Р.М. «Материальная культура башкирского народа». Уфа: Рекламно-издательское агентство «Авеста»,1994.
18. Гасанова Р.Х. «Земля отцов». Программа-руководство. Уфа: БИРО, 2004.
19. Ғәләүетдинов И.Ғ. «Балалар фольклоры: Бала саҡ – уйнап-көлөп үҫер саҡ». Өфө: Башҡортостан «Китап» нәшриәте, 1994.
20. Ғәләүетдинов И.Ғ., Ураҡсина Р.М. «Балалар фольклоры: Мөғжизәле, әкиәтле бала саҡ – уйындарҙа һәм уйҙарҙа ҡаласаҡ». Өфө: Башҡортостан «Китап» нәшриәте, 1996.
21. Марченко Л.И. «Весна». Методические рекомендации по комплексному развитию дошкольников в процессе их общения с природой. Уфа: «Китап»,2004
22. Марченко Л.И. «Зима». Методические рекомендации по комплексному развитию дошкольников в процессе их общения с природой. Уфа: «Китап»,2008.
23. Марченко Л.И. «Лето». Методические рекомендации по комплексному развитию дошкольников в процессе их общения с природой. Уфа: «Китап»,2008.

24. Марченко Л.И. «Осень». Методические рекомендации по комплексному развитию дошкольников в процессе их общения с природой. М.,: «Дрофа»,1996.
25. Марченко Л.И. Комплексное развитие детей в процессе их общения с природой. Программа. Уфа: Китап,2008.
26. Мингажева А.М. и др. «Дикорастущие растения родного края в озеленении». Методические рекомендации. Уфа: РИО РУНМЦ МО РБ,2007.
27. Нафиҡова З.Ғ. «Балалар баҡсаһында математика». Методик ҡулланма. Өфө:Китап, ҙҗҁғ.
28. Усманов Х.Ф. «История Башкортостана с древнейших времен до 60-х годов XIX в.». Уфа: «Китап»,1997
29. Фазлыева Ф. «Уралым – тыуған төйәгем». Методик ҡулланма. Өфө:Башҡортостан «Китап» нәшриәте, 1994.
30. Холопов А. «Башҡорт кейеме», Өфө, 1990.
31. Янғужин Р.З. «Башҡорт ҡәбиләләре тарихынан». Өфө:Китап, 1995.

## Телмәр үҫтереү өлкәһе

Балаларҙың телмәрен милли-төбәк компонентҡа таяныш, дәүләт һәм туған телендә белем биреү, әсә телендә һөйләү ҡеүәһен һәм аралашыу телмәрен үҫтереү, төрлө жанрҙағы художестволы әҙәбиәт менән таныштырыу, башҡорт, рус һәм Башҡортостан Республикаһында йәшәгән башҡа халыҡтың әҫәрҙәренә, башҡорт халыҡ ауыҙ-тел ижадына: әкиәттәренә, легендаларына, әйтемдәренә, мәҡәлдәренә, ауыҙ-тел ҡомартҡыларына ҡыҙыҡһыныу уятыуҙы үҙ эсенә ала.

## Телмәр үҫтереү өлкәһенең дөйөм маҡсаты

Туған тел өндәрен ишетеү, асыҡ, аныҡ тәбиғи интонация менән әйтеү. Башҡорт теленең һуҙынҡыларын: ышҡыулы (*ж, ш, щ, х, в, ф, ҙ, ҫ, һ, й, уа*), ҡуш (*ц, ч*), тартынҡыларҙы дөрөҫ әйтеүгә иғтибар биреү. *С-з, с-ц, ш-ж, к-ҡ, л-р* кеүек йыш бутап әйтелә торған өндәрҙе айыра белеү.
Тәҡдим ителгән тема буйынса эҙмә-эҙлекле, тулы һөйләмдәр менән һөйләү һәләтен булдырыу. Һөйләмдә эйә менән хәбәрҙе һәм һөйләмдең башҡа киҫәктәрен яраштарып һөйләргә, берлек һәм күплек һандарына әйләндерә белеүгә өйрәтеү. Телмәрҙә ябай һәм ҡушма һөйләмдәр ҡулланыуҙы системаға һалыу.
Фонематик ишетеү һәләтен камиллаштырыу: билдәле өнгә һүҙ таба белергә, ошо өн булған һүҙҙе һөйләмдән айырып ала һәм һүҙҙә урынын (һүҙҙең башында, уртаһында, аҙағында) билдәләү.
Монологик һәм диалогик телмәрҙе үҫтереү, һүҙ байлығын арттырыу һәм уны актив һөйләү эшмәкәрлегендә ҡулланыуҙы төшөндөрөү. Туған телде мәҙәни һәм аралашыу сараһы булараҡ формалаштырыу. Башҡорт телен көндәлек йәшәйештә, йәмғиәт тормошонда, хеҙмәт эшмәкәрлегендә үҙ аллы файҙалана белеү.
Кешеләр менән һаулыҡ һорашыу, хушлашыу, үҙенең һорауын, теләген белдереү, рәхмәт әйтә белеү, аралашҡанда кешенең исем – шәрифтәрен атап әйтеүгә өйрәтеүҙе дауам итеү.
Нәфис әҙәбиәт һәм ауыҙ –тел жанрҙары менән таныштырыу, уларҙы айыра белеү (әкиәттәр, легенда, ҡобайыр, эпос, таҡмаза, көләмәс, һынамыштар һ.б.). Әҫәрҙәге эпитет, сағыштырыу кеүек биҙәктәргә, туған тел байлығына иғтибар итеү. Әҫәрҙе эстетик тойғо менән ҡабул итеү, уның йөкмәткеһенә, ваҡиғаға, персонаждар ҡылығына үҙҙәренең шәхси мөнәсәбәтен әйтә белеүҙе артабан үҫтереү.
Телмәр үҫтереүгә ярҙам итеүсе мөхит булдырыу:
- төркөмдә китапхана мөйөшө ойоштороу, өҫтәлмә мәғлүмәт алырлыҡ төрлө ҡыҙыҡлы әйберҙәр (карталар, Башҡортостанда төрлө хайуандар, йәнлектәр, үҫемлектәр, бөжәктәр, транспорт төрҙәре, тәбиғәт ҡомартҡылары һүрәтләнгән фотолар, журналдар, слайдтар; төрлө халыҡтың милли кейемдәре, аштары, йолалары, ҡулланма сәнғәт төрҙәре һүрәтләнгән белешмәләр йыйынтығы һ.б.) урынлаштырылған мөйөш; тикшереү – эксперимент үткәреү мөйөшө ойоштороу, рус телендә аралашыу өсөн шарттар булдырыу.

## Иртә йәштәге икенсе кескәйҙәр төркөмө (2-3 йәш)

Башҡорт теленең һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәрен дөрөҫ әйтелешен үҙләштереү (һыҙғырыусы, шышылдаусы, сонор өндәрҙән тыш). Тәүҙә һуҙынҡы (а, о, у, ы, и, ө, ү, е, ә, э) һәм ябай тартынҡы (п, б, т, д, н, к, г, х) өндәренең әйтелеше өҫтәндә эҙмә – эҙлекле эш алып барыла.

Төркөм бүлмәһендәге уйынсыҡтар менән ташыштырыу, атамаларын дөрөҫ әйттереү (уйынсыҡтар, һауыт – һаба, кейемдәр, аяҡ кейеме, йырт йыһаздары). Предметтарҙың төҫө, нимәнән эшләнгән (ҡағыҙ, ағас, балсыҡ, сепрәк), формаһын белдергән төшөнсәләрҙе үҙләштереү.

Тышҡы ҡиәфәтенә ҡарап, йорт хайуандарын һәм уларҙың балаларын айырыу, әйтеү, күҙ ҡарашы менән йәшелсәләрҙе һәм емеш-еләкте таный, атамаһын әйтә белеү.

Әкиәттәрҙе, бәләкәс хикәйәләрҙе, шиғырҙарҙы уҡығанда тыңлай белеү күнекмәләре булдырыу. Һорауҙар ярҙамында әҫәрҙең йөкмәткеһенә төшөнөү һәм ваҡиғаларҙың барышын һиҙемләй белеү.

Балаларҙы тиҫтерҙәре һәм уларға таныш ололар менән төрлө йомоштар аша аралаштырыуҙы үҫтереү (һора, әйт, ярҙам ит, рәхмәт әйт һ.б.). «Ҡарағыҙ әле, беҙгә кем килгән)», «Был кемдең ҡурсағы?», «Уйынсыҡтар ҡайҙа, кем таба?»һ.б. уйындар уйнағанда ҡапма- ҡаршы һөйләшеүҙәр ойоштороу.

Телмәр үҫешенә тәьҫир итеүсе мөхит булдырыу өҫтөндәге эште дауам итеү.

## Кескәйҙәр төркөмө (3-4 йәш)

Башҡорт теленең бөтә һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәрен дә дөрөҫ әйтергә өйрәтеү.

Өндәр әйтелешендә кәмселектәрҙе асыҡлау, һәр бала менән айырым эш алып барыу.

*«А-ә, у-ү, о-ө, и-ы»*һуҙынҡы, *«Ҡ-к, ғ-г, ҙ-з,ҫ-с,м,н,б,т, д,к,г»* тартынҡы өндәренең айырмаһын ишетә, дөрөҫ әйтә белеүгә күнектереү.

Өҫ, аяҡ, баш кейемдәрен, һауыт - һабаны, бүлмә йыһаздарын, транспорт төрҙәрен аңлатҡан һүҙҙәрҙең мәғәнәһенә һәм тәғәйенләнешенә төшөндөрөүҙе дауам итеү.

Дөйөмләштереүсе һүҙҙәрҙе әйтеүгә һәм уларҙың мәғәнәһенә төшөнөүгә өйрәтеү: кейем-һалым, һауыт-һаба, йорт-йыһаздары, емеш- еләк, йәшелсәләр, ҡоштар һ.б.

Тышҡы ҡиәфәтенә ҡарап, йорт хайуандарын һәм уларҙың балаларын айырыу, әйтеү, күҙ ҡарашы менән йәшелсәләрҙе һәм емеш-еләкте таный, атамаһын әйтә белеү.

Телмәрҙә исемдәрҙе һәм ҡылымдарҙы берлектә һәм күплектә ҡуллана белеүгә ирешеү. Исемдәрҙе алмаштар менән алыштырып һөйләүгә, эйәлек заты ялғауын дөрөҫ ҡулланыуға, бирелгән һорауҙарға тулы яуап биреүгә күнектереү.

Һөйләмдә һүҙҙәрҙе бер-береһенә бәйләп, килеш ялғауҙарын дөрөҫ ҡулланып, уй-фекерҙе эҙмә-эҙлекле, йөкмәткеле итеп файҙалана белеү.

Әкиәттәрҙе, бәләкәс хикәйәләрҙе, шиғырҙарҙы уҡығанда тыңлай белеү күнекмәләре булдырыу. Һорауҙар ярҙамында (ҡ-ң һорау) әҫәрҙең йөкмәткеһенә төшөнөү һәм ваҡиғаларҙың барышын һиҙемләй белеү.

Балаларҙы тиҫтерҙәре һәм уларға таныш ололар менән төрлө йомоштар аша аралаштырыуҙы үҫтереү (һора, әйт, ярҙам ит, рәхмәт әйт һ.б.). «Ҡарағыҙ әле, беҙгә кем килгән)», «Был кемдең ҡурсағы?», «Уйынсыҡтар ҡайҙа, кем таба?»һ.б. уйындар уйнағанда ҡапма- ҡаршы һөйләшеүҙәр ойоштороу.

Телмәр үҫешенә тәьҫир итеүсе мөхит булдырыу өҫтөндәге эште дауам итеү.

## Уртансы төркөм (4-5 йәш)

Башҡорт теленең өндәрен дөрөҫ әйтергә өйрәнеү даими эш алып барыуҙы дауам итеү: башҡорт теленең үҙенсәлекле һуҙынҡы (ә,ө,ү,ы) һәм тартынҡы (ҫ, һ, ҙ, ҡ, ғ, ң) өндәрен дөрөҫ әйтеүгә күнегеүҙәр үткәреү.

Ҡалын һәм нәҙек һуҙынҡыларҙың айырмаһын ишетә, айыра белеүҙе, уларҙың әйтелешен үҙләштереүҙе нығытыу. Һүҙҙәрҙәге айырым өндәргә баҫым яһатып, уларҙы асыҡ һәм дөрөҫ әйттереү күнегеүҙәре эшләү (өноҡшаш уйындар).

Тирә-йүндәге әйберҙәр, ваҡиғалар һәм күренештәр тураһында төшөнсәләр биреү,шул нигеҙҙә балаларҙың һүҙ байлығын арттырыу һәм активлаштырыу.

Эйәлек заты ялғауын дөрөҫ ҡулланыуҙы үҙләштереү (минең әсәйем, ҡурсағым, ҡалағым, бармағым һ.б.). Күплек ялғауҙарының яңғырашына һәм дөрөҫ ҡулланылышына иғтибар йүнәлтеү.
Ябай ғына һүҙьяһалыш ысулдары менән таныштырыу: ҡумыҙ-ҡумыҙсы, (һүҙ яһаусы ялғау ярҙамында); ҡулъяулыҡ, Аҡтау (һүҙҙәрҙе ҡушып); матур-матур (һүҙҙәрҙе ҡабатлау юлы менән).
Телмәрҙә ҡ-ң һүҙле һөйләмдәр ҡуллана, алмаштар, сифаттар, рәүештәр һәм һандар индереп, һөйләмдәр төҙөй белеүгә өйрәтеү.
Балаларҙы ябай һәм ҡушма һөйләмдәр ярҙамында әйтелгән үтенестәрҙе аңлауға һәм үтәүгә күнектереү: «Айгөлгә ҡурсағыңды биреп тор, уның да уйнағыһы килә.Сәлимәгә ярҙам ит, ул бәләкәй генә әле» һ.б.
Балаларҙы үҙҙәре күҙәткән, күргән ваҡиғалар хаҡында һәм шулай уҡ сюжетлы һүрәттәр буйынса ябай ғына хикәйә төҙөүҙе нығытыу. Диалогик телмәр үҫтереүҙе камиллаштырыу, һорауҙар биреү, үҙҙәренән һорауҙарға яуап ҡайтара белеүгә ирешеү.
Таныш булған йәки яңы ишеткән һәм уҡылған ҡыҫҡа хикәйә һәм әкиәттәрҙе һөйләп биреү күнегеүҙәрен башҡарыу. Күҙәткән әйбер тураһында сюжетлы рәсемдәрҙең йөкмәткеһе буйынса бәләкәй генә хикәйәләр төҙөүгә ылыҡтырыу.
Уҡылған әҫәрҙең йөкмәткеһе буйынса һорауҙарға яуап ҡайтара белеү. Геройҙарҙың ҡылған эштәренә ҡайһы бер әхләки сифаттарына (яҡшы, насар, уҫал, ҡыйыу, хәйләкәр) баһа биреүгә өйрәтеү. Шиғыр һәм мәҙәктәрҙе дөрөҫ һәм матур итеп һөйләү һәләтенартабан үҫтереү.
Телмәр үҫтереүгә ярҙам итеүсе шарттар булдырыу: төркөмдә китапхана мөйөшө ойоштороу.

## Өлкәндәр төркөмө (5 - 6йәш)

Балаларҙың артикуляция аппаратын нығытыу, фонематик ишетеү һәләтен үҫтереү. Һүҙҙәрҙәге айырым өндәргә баҫым яһатып, уларҙы асыҡ һәм дөрөҫ әйттереү күнекмәләре башҡарыу (ууу-с, тт-ал, та-лл).
Һүҙҙәрҙе ижектәргә бүлеү. Ижектәрҙән һүҙҙәр төҙөү. Ябай һүҙҙәрҙә өндөң урынын билдәләү.
Синоним һүҙҙәрҙе ҡулланыу буйынса күнегеүҙәр үткәреү, ябай кроссвордтар сисеү. Әйберҙең ҡайҙа, нисек урынлашҡанын (алдында, артында, юғарыла, түбәндә, уңда , һулда), тәүлектен ҡайһы ваҡыты булыуын, кешеләрҙең хәл торошон белдереүсе һүҙҙәрҙе аңлатыу, ҡуллана белеү.
Предметтарҙың үҙенсәлеген белдерә торған сифаттарҙы, рәүештәрҙе, ялғауҙарҙы,эш- хәрәкәтте белдергән ҡылымдарҙы дөрөҫ ҡулланыуҙы нығытыу.
«Ошо, шул, теге, был» күрһәтеү алмаштарын, рәт һандарын (беренсе, икенсе) ҡуллана белеү.
Һүҙҙәргә күплек(-ләр, -лар, - тар,- дар,- дәр,-ҙар, -ҙәр), эйәлек заты һәм килеш ялғауҙарын ҡушып (әсәйем, атайым, уйынсығым, тупты), сифат һәм ҡылымдар яраштырып һөйләмдәр төҙөүҙе камиллаштырыу.
Телмәрҙә ҡылымдарҙың заман формаларын дөрөҫ ҡулланыу, тәрбиәсе өлгөһөнә таянып тамырҙаш һүҙҙәр төҙөй белеүҙе үҫтереү: һүҙъяһалыштың төрлө ысулдары менән таныштырыу. Ижад итеү мөмкинлеген биреү һәм хуплау.
Балаларҙың бер-береһенә һорауҙар биреүен, яуап ҡайтара алыуын үҫтереү. План йәки схема-модель буйынса үҙ аллы берәй предмет тураһында бәләкәй күләмле хикәйәне йә әкиәтте эҙмә-эҙлекле һәм тасуири һөйләү, әҙәби һәм халыҡ ижады әҫәрҙәрен уҡыу, китапҡа ҡыҙыҡһыныу һәм һөйөү тәрбиәләү.
Әҫәрҙәге һүҙ матурлығына иғтибар биреү, жанр төрҙәрен айыра белеү һәләтен үҫтереү (әкиәт, хикәйә, шиғыр, йомаҡ, мәҡәл). Әҫәрҙе тасуири һөйләүгә, сәхнәләштерелгән әҫәрҙе башҡарғанда тауыш менән идара итеүгә өйрәтеү. Бер үк әҫәрҙең төрлө рәссамдар тарафынан биҙәлгән өлгөләрен сағыштырыу.

## Мәктәпкә әҙерлек төркөмө (6 - 7 йәш)

Башҡорт теленең барлыҡ һуҙынҡыларын, тартынҡыларын асыҡ, дөрөҫ итеп әйтеүҙәрен формалаштырыу, фонематик ишетеү һәләтен камиллаштырыу: билдәле өнгә һүҙ табыу, һүҙҙе ижектәргә бүлеү, һүҙҙә өндөң урынын билдәләү, өндәргә анализ биреү. Ябай һүҙҙәрҙә өндөң урынын билдәләү. Өндөң билдәһе хәреф менән таныштырыу.

Тирә-йүндәге күҙәтеү аша һөнәрҙәр (нефтсе, игенсе, фермер, банкир),шөғөлдәр (һунарсылыҡ, балыҡсылыҡ), көнкүреш әйберҙәре тураһында темаға ярашлы, уларҙың сифатын, эш хәрәкәтен, эшләтеү рәүешен билдергән һүҙ төшөнсәләрен дөрөҫ ҡулланыу. Телмәрҙә синонимдар (матур, сибәр, һылыу, гүзәл), антонимдар (йыуан - нәҙек, һимеҙ – ябыҡ, әсе-сөсө), омонимдар (баҫма-баҫма, алма-алма, һалма-һалма) дөрөҫ ҡулланыуҙы камилаштырыу.
Һүҙъяһалыш ысулдары менән таныштырыуҙы дауам итеү: ҡушма һүҙҙәр (ашъяулыҡ, Гөлъямал), һүҙ яһаусы ялғауҙар ярҙамында (иген–се, балыҡ-сы).
Һөйләмдә эйә, хәбәр һәм башҡа киҫәктәрен яраштырып һөйләүҙе; берлек һандағы һүҙҙәрҙе күплек формаһына әйләндерә белеүҙе дауам итеү.
Телмәрҙә ябай һәм ҡушма һөйләмдәрҙе ҡулланырға өйрәтеүҙе дауам итеү, һәр һүҙҙе үҙ урынына ҡуйып ялғауҙарҙы дөрөҫ ялғап һөйләй белеүҙәренә өлгәшеү. Һөйләм тураһында төшөнсә биреү. Ике, өс һүҙҙән торған һөйләмдәр төҙөп, уларҙы һүҙҙәргә, һүҙҙәрҙе ижеккә бүлеү. Ижектән һүҙҙәр төҙөү, ижектәрҙең һәм һүҙҙәрҙең тартынҡы һәм һуҙынҡы өндәрҙән тороуын төшөндөрөү. Һөйләмдең схемаһын төҙөү һәм схема буйынса һөйләм төҙөүгә өйрәтеү.
Диалогик, монологик телмәр формаларын камиллаштырыу. Ололар өлгөһөндә үҙ тәжрибәһенән сығып, үҙенең теләге буйынса план төҙөп бәләкәй күләмле хикәйә төҙөү. Баланың һорауға тулы, аңлайышлы яуап биреүен күнектереү, үҙ-ара аралашыу мәҙәниәтен үҫтереүҙе нығытыу.
Әҙәби жанрҙар (легенда, әкиәт, ҡобайыр, хикәйә, таҡмаза, эпос, мәҡәл) тураһында төшөнсәләр биреү. Әкиәт геройҙары менән бергәләп шатланыу, ҡыуаныу, ҡайғырыу, борсолоу тойғоларын кисереү һәләтен тәрбиәләү һәм тауыш, пауза, ым-ишара, бит мускулдары менән әҫәргә үҙ ҡарашын күрһәтә белеүҙе нығытыу. Халыҡ ижады әҫәрҙәрен сәхнәләштергәндә интонацияны үҙгәртә белеп, кәрәкле урында пауза, логик баҫым яһап һөйләүҙе киңәйтеү.
Башҡортостан халҡы рәссамдарының картиналарын ҡарау, улар буйынса хикәйә төҙөү һәм уларға ҡарата үҙ фекерен әйтә белеү һәләтен үҫтереү.

**Телмәр үҫтереү өлкәһенең төрлө эшмәкәрлек төрҙәренең йөкмәткеһе**

**Иртә йәштәге икенсе кескәйҙәр төркөмө** (2-3 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Өноҡшаш уйын;« Ә»,«Ү», «Ө», «Ы»өнө
Уйын-ситуация;«Сәлимә ауырыған»
Дидактик уйын: «Күп-аҙ», «Ҙур-бәләкәй»
Бармаҡ уйыны: “Минең ғаиләм” , “Өй”

**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Һүҙле-дидактик уйын; «Өләсәйем һандығы»(милли кейемдәр)
Коммуникатив уйындар: «Марат балалар баҡсаһында» (танышыу),«Дөрөҫ әйт»
Уйын-фантазия: «Был мин» көҙгөнән ҡарап үҙ-үҙен һөйләү, «Мин үҙем» Ф.Туғыҙбаева шиғырына һөйләшеү
Һүрәтле уйын: “Был нимәнең өйө?”, «Бер һүҙ менән әйт» (йорт хайуандары)», «Һүрәттәрҙе ҡара,атамаһын әйт»
Иллюстрациялар ҡарау: «Тыуған яҡтың тауҙары,йылғалары», «Башҡорт халыҡ кейемдәре», «Йыл миҙгелдәре», «Башҡорт һауыт-һабалары»(дөйөмләштереү һүҙҙәре)
**Танып-белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Нимә нисек хәрәкәтләнә?», «Бер һүҙ менән әйт»
Әңгәмә: «Балалар баҡсаһында кем эшләй?»,«Атайым-әсәйем һөнәрҙәре»
Өноҡшаш уйын: «Өндө таны»
Мнемотаблица ҡулланып: «Был нимә?», «Йәшелсә-емештәр», «Ҡунаҡ саҡырабыҙ» (милли аҙыҡтар), «Тирмәкәй әкиәте»
Интерактив сәйәхәт: «Ҡала урамы буйлап..»
**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу: Р.Ураҡсина «Был мин», «Бауырһаҡ»,Ҡ.Әлибаев «Әсәй ҡайтты», Ғ.Дәүләди «Машина»,Г.Яҡупова «Әпәкәй»

Һөйләү:башҡорт халыҡ әкиәттәре «Бүре менән кәзә»,Башбармаҡ», «Кәзә үҙенә нисек өй төҙөп алған», «Тейендәр ниңә ағас башында йәшәй?», «Кәзә бәрәстәре менән бүре»;рус халыҡ әкиәте «Ҡыҙыҡай менән айыу», «Сыбар тауыҡ»
Ятлау: Г.Юнысова «Көҙ килгән», Д.Юлтый «Ҡыш»,М.Бикбова, «Аҡ ҡуян»,А.Игебаев "Аҡтүш»,Р.Ғәрипов «Сыйырсыҡ»,Ғ.Ғәлиева «Ҡояш көлә»,Г.Ситдиҡова «Яратам», «Өләсәй»,Ф.Туғыҙбаева «Әтәс»
Һамаҡтар
**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем: «Йомро икмәк урманда», «Бесәй йомғаҡтар менән уйнай»
Йәбештереү: «Көҙгө япраҡтар»
Әүәләү: «Алтын йомортҡа», «Ҡуянға кишер»
**Конструкторлау эшмәкәрлеге**
Төҙөлөш материалынан:«Кәзәгә өй»
Тәбиғәт материалдарынан: «Терпе», «Сысҡан», «Ҡаҙ»
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Ололар хеҙмәтен күҙәтеү
Йыл миҙгелдәренең үҙенсәлектәрен билдәләү
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйын: «Айыу,бүре юҡ икән», «Беҙ күңелле балалар»
Башҡорт халыҡуйыны:«Ҡапҡалар»-башҡорт халыҡ көйҙәре, «Бесәй менән сысҡандар»
Рус халыҡ уйыны: «Ҡарауылсы менән себештәр»
**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау:«Кәкүк» А.Ғабдрахманов музыкаһы, «Себештәр» М.Хисамова һүҙәре, С.Сәлмәнов музыкаһы, «Бесәйгә ҡалас» З.Фәйзуллина музыкаһы.
Йырлау: «Ҡыш» Ф.Туғыҙбаева һүҙҙәре, А.Ҡобағошов музыкаһы, «Шыршы» Ф.Гершова музыкаһы.
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Бейеү» Р. Сабитов, «Туҡталып йүгереү» А.Сәлмәнова, «Парлашып бейеү» башҡорт халыҡ көйө
Музыкаль-дидактик уйындар:«Сысҡан менән айыу», «Нимәлә уйнайым?»

## Кескәйҙәр төркөмө (3-4йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Өноҡшаш уйын;« Ә»,«Ү», «Ө», «Ы»өнө
Уйын-ситуация;«Сәлимә ауырыған », «Маратҡа һыуыҡ тейгән» мәтрүшкә,бал менән сәй эсеү
Дидактик уйын: «Күп-аҙ», «Ҙур-бәләкәй» ,«Бейек-тәпәш»
Уйын-имитация: «Сәлимә май бешә», «Бүре менән кәзә»,«Атай нимә эшләй?»
Уйын-театр: «Был-мин» Р.Ураҡсина,һамаҡ«Һыуҡайым,йыу минең биткәйем?»
Һүҙле уйын: «Ҡайтам-ҡайтам» (баланыкейендергәндә),«Батыр терпе»А.Йәғәфәрова шиғыры буйынса
Уйын –фантазия: «Мин әйтәм-һин ҡабатла», «Нимә эшләйем әйтмәйем,ә күрһәтәм»
Режиссер уйыны: «Көҙһылыу менән Йәйһылыу» башҡорт халыҡ әкиәте
Бармаҡ уйыны: «Эт», «Ҡуян»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Һүҙле-дидактик уйын; «Өләсәйем һандығы»(милли кейемдәр)
Коммуникатив уйындар: «Марат балалар баҡсаһында» (танышыу),«Дөрөҫ әйт»
Уйын-фантазия: «Был мин» көҙгөнән ҡарап үҙ-үҙен һөйләү, «Мин үҙем» Ф.Туғыҙбаева шиғырына һөйләшеү
Һүрәтле уйын: «Бер һүҙ менән әйт» (йорт хайуандары)», «Һүрәттәрҙе ҡара,атамаһын әйт»
Иллюстрациялар ҡарау: «Тыуған яҡтың тауҙары,йылғалары», «Башҡорт халыҡ кейемдәре», «Йыл миҙгелдәре», «Башҡорт һауыт-һабалары»(дөйөмләштереү һүҙҙәре)
Викторина: «Мин ниндәй әкиәттән», «Бүре менән кәзә», «Төлкө менән торна», «Ҡуян менән терпе»(һөйләмдәр төҙөү)
**Танып-белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Нимә нисек хәрәкәтләнә?», «Бер һүҙ менән әйт»
Әңгәмә: «Балалар баҡсаһында кем эшләй?»,«Атайым-әсәйем һөнәрҙәре»

Өноҡшаш уйын: «Өндө таны»
Мнемотаблица ҡулланып: «Был нимә?», «Йәшелсә-емештәр», «Ҡунаҡ саҡырабыҙ» (милли аҙыҡтар), «Тирмәкәй әкиәте»
Интерактив сәйәхәт: «Ҡала урамы буйлап..»
**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу: Р.Ураҡсина «Был мин», «Бауырһаҡ»,Ҡ.Әлибаев «Әсәй ҡайтты»,Ғ.Дәүләди «Машина»,Г.Яҡупова «Әпәкәй»
Һөйләү:башҡорт халыҡ әкиәттәре «Бүре менән кәзә»,Башбармаҡ», «Кәзә үҙенә нисек өй төҙөп алған», «Тейендәр ниңә ағас башында йәшәй?», «Кәзә бәрәстәре менән бүре»;рус халыҡ әкиәте «Ҡыҙыҡай менән айыу», «Сыбар тауыҡ»
Ятлау: Г.Юнысова «Көҙ килгән», Д.Юлтый «Ҡыш»,М.Бикбова, «Аҡ ҡуян»,А.Игебаев "Аҡтүш»,Р.Ғәрипов «Сыйырсыҡ»,Ғ.Ғәлиева «Ҡояш көлә»,Г.Ситдиҡова «Яратам», «Өләсәй»,Ф.Туғыҙбаева «Әтәс»
Һамаҡтар
**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем: «Йомро икмәк урманда», «Бесәй йомғаҡтар менән уйнай»
Йәбештереү: «Көҙгө япраҡтар»
Әүәләү: «Алтын йомортҡа», «Ҡуянға кишер»
**Конструкторлау эшмәкәрлеге**
Төҙөлөш материалынан:«Кәзәгә өй»
Тәбиғәт материалдарынан: «Терпе», «Сысҡан», «Ҡаҙ»
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Ололар хеҙмәтен күҙәтеү
Йыл миҙгелдәренең үҙенсәлектәрен билдәләү
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйын: «Айыу,бүре юҡ икән», «Беҙ күңелле балалар»
Башҡорт халыҡуйыны:«Ҡапҡалар»-башҡорт халыҡ көйҙәре, «Бесәй менән сысҡандар»
Рус халыҡ уйыны: «Ҡарауылсы менән себештәр»
**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау:«Кәкүк» А.Ғабдрахманов музыкаһы, «Себештәр» М.Хисамова һүҙәре, С.Сәлмәнов музыкаһы, «Бесәйгә ҡалас» З.Фәйзуллина музыкаһы.
Йырлау: «Ҡыш» Ф.Туғыҙбаева һүҙҙәре, А.Ҡобағошов музыкаһы, «Шыршы» Ф.Гершова музыкаһы.
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Бейеү» Р. Сабитов, «Туҡталып йүгереү» А.Сәлмәнова, «Парлашып бейеү» башҡорт халыҡ көйө
Музыкаль-дидактик уйындар:«Сысҡан менән айыу», «Нимәлә уйнайым?»

## Уртансы төркөм (4-5 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Өноҡшаш уйын: «Ҙ», «Ҫ» өнө
Дидактик уйын: «Нимә етмәй?», «Дөрөҫ әйт», «Айырып һал» (башҡорт халыҡ малайҙар һәм ҡыҙҙар кейеме)», «Башҡорт һауыт-һабаһын төҙө»
Сюжетлы уйын: «Ҡурсаҡтарҙыашатайыҡ», «Кейем-һалыммагазины-башҡортхалыҡ кейемдәре»,«Бәпесашы»йолаһы, «Һатыусы», «Көтөүсе»
Логик уйын: «Ҡурсаҡтарҙың өйҙәрентап»(дәүмәл,киңлек,бейеклек), «Йылмиҙгелдәре»(миҙгелдең эҙмәлекле итеп һүрәттәрен һалыу).
Уйын-сәхнәләштереү: «Бала менән ҡуян» К.Кинйәбулатова шиғыры буйынса, «Себеш һәм бәпкә» А.Йәғәфәрова.
Уйын-фантазия:«Күҙ алдына килтер,нимә булыр ине,әгәр…», «Ҡайҙа был әйберҙе ҡулланып була?»
Режиссер уйыны: «Концерт ҡуябыҙ», «Беҙҙең ғаилә»
Һүҙле уйын: «Мин әйтәм- һин дауам ит», «Һүрәткә ҡарап атамаһын әйт» «Өн ҡайҙа йәшенгән?»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**

Һүҙле дидактик уйын: «Сәлимә менән Марат өҫтәл артында», «Яңы ҡурсаҡ», «Кемдә нимә?», «Нимә нисек ҡысҡыра», «Һүҙҙе әйтеп бөтөр», «Кем ҡысҡырҙы?», «Сәлимәнең ярҙамсылары»
Үҫтереүсе уйын:«Дуҫыңды тап», «Йомғаҡ», «Күләгә»
Театр уйыны: «Төлкө тыңлай»,»Уҫал эт», «Тылсымлы түңәрәк»
Уйын-диалог: «Сыйырсыҡ» менән бала
Хәрәкәтле уйын(һүҙҙәр менән): «Аттар», «Самолеттар», «Сысҡандар», «Тауыҡ менән төйләгән»
Һүрәттәрҙе ҡара һәм атамаларын әйт: «Ө»өнө
Иллюстрациялар ҡарау: Ә.Ситдиҡова «Башҡорт өйөнөң эске күренеше» картинаһы
Мнемотаблица буйынса һөйләү:«Ҡоштар», «Логик лото»

**Танып-белеү –тикшеренеү эшмәкәрлеге**

Ситуатив һөйләшеү: «Мин урманда …», «Мараттың теше һыҙлай»,«Нимә ярамай».
Күҙәтеүҙәр:Ҡар иреүен,ҡайын ағасын,ҡояшты,ҡышлаусы ҡоштарҙы,йыл миҙгелдәренең үҙенсәлектәрен,бүлмә гөлдәрен
Проблемалы хәлдәрҙән: «Сәлимә урманда аяғын ауырттырҙы,ә дарыуҙар юҡ.Нимә эшләргә?» (дарыу үләндәрен атау һәм һөйләм төҙөү)
Хикәйә төҙөү: «Транспорт төрҙәре», «Икмәк»
Экологик викторина»: «Тәбиғәт-беҙҙең йортобоҙ»

**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу:Ә.Таһирова «Биҙәкле силәктәр», Ә.Әхмәт-Хужа «Бәрәскәй», Г.Ғәлиева «Күгәрсен», Ф.Рәхимғолова «Байрам», С.Муллабаев «Тиҙ төшөндөм»,К.Кинйәбулатова «Әтәскәй»,Ғ.Ғәлиева «Көҙ»,Ҡ.Даян «Бесәй»,М.Хисмәтуллина «Көҙ»,Г.Яҡупова «Тәтәй күлдәк ҡайҙа үҫә?», А.Йәғәфәрова «Паровоз йыры», А.Барто «Илаҡ ҡыҙ»,Ғ.Хисамов «Трамвай нисек йөрөй?», С.Маршак «Кем таба йөҙөктө?»
Һөйләү:Башҡорт халыҡ әкиәттәре «Йомарт ҡуян», «Төлкө,бүре,бүҙәнә», «Көнһылыу», «Ҡаҙҙарниңә алабула?», А. Йәғәфәрова«Бәләкәй ҡайын»,Ф.Туғыҙбаева «Ҡарһылыуниңә һуңланы?", С.Агиш «Турыҡай»,К.Кинйәбулатова «Сыйырсыҡ менән бала»
Ятлау:Һанашмаҡтар,телтөҙәткестәр,Ф.Туғыҙбаева «Икмәк», «Рәхмәт»,З.Әхмәтйәнова «Нисә алма?»,А.Мәһәҙиев «Автобус», «Трамвай», «Кәмә»,Ҡ.Даян «Шыршы»,Ғ.Ғүмәр «Әсәйҙәр байрамы»,Р.Заһиҙуллин «Бал ҡорто»,Н.Сәлимов «Иманлы ил»

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Рәсем: «Әйтерһең,ергә түшәлгән балаҫ», «Ҡарҙар яуа», «Әсәйемә бүләккә сәскәләр»
Әүәләү: «Беҙҙең баҡсалағы йәшелсә-емештәр», «Тәрилкәлә алмалар», «Өләсәйемә һауыт-һаба»
Йәбештереү: «Матур байраҡтар», «Кәмә»

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**

Төҙөлөш материалдарынан:«Ҡурсаҡтарға ҙур өй», «Атайымдың машинаһына гараж»
Тәбиғәт материалынан: «Бәләкәй ҡошсоҡ»

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

Башҡорт халыҡуйыны: «Йәшерәм яулыҡ»
Рус халыҡ уйыны: «Ҡояш менән уйнайбыҙ»
Татар халыҡ уйыны: «Самауыр»

**Музыка эшмәкәрлеге**

Тыңлау:«Сәғәт», «Тамсылар» Х.Заимов музыкаһы
Йырлау:«Ҡоштар килә» Ҡ.Даян һүҙҙәре,С.Сәлмәнов музыкаһы, «Урманға барабыҙ» Р.Сәлмәнов музыкаһы
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Ҡыш» уйыны М.Бикбова, «Һәпәләк уйыны» Р.Еникеева, «Парлап бейейбеҙ» башҡорт халыҡ көйө
Музыкаль-дидактик уйындар:«Минең кеүек уйна», «Һүрәттәрҙән таны»

## Өлкәндәр төркөмө (5- 6йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**

Өноҡшаш уйын:«Ғ», «Ҡ» өнө
Дидактик уйын: «Серле һандыҡ», «Авторы кем?, «Мәҡәлде дауам ит»
Өҫтәл уйыны: «Башҡорт биҙәге», «Тәбиғәт байлыҡтары», «Кем нимә эшләй?», «Ниндәй өн ҡабатлана?», «Дөрөҫ һүҙҙе тап»
Сюжетлы-ролле уйын: «Кейеҙ баҫыусы»

Үҫтереүсе уйын: һүрәт-ситуация: «Йыл миҙгеле һүрәттәренә хикәйә төҙө»
Интеллектуаль уйын-интервью: «Шәжәрәм»
Уйын-фантазия: «Әгәр айға осһам…»
Режиссер уйыны: «Атай арҡан ишә»
Күңел асыу уйыны:« Кем иң иғтибарлы»
Һүҙле уйын: «Киреһен әйт», «Бер һүҙ менән әйт»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Диалог:Ф.Туғыҙбаева «Түңәрәк өҫтәл», А, Игебаев «Күк тейен»
Әҙәби тел эшмәкәрлеге хикәйә төҙөү «Мин йәшәгән урын», «Минең баҡсам»
Коммуникатив уйындар : «Тылсымлы һүҙҙәр», «Дуҫыңды тап», «Исемен тап»
Хәрәкәтле уйындар(диалог менән): «Ҡаҙҙар-аҡҡоштар», «Буяу һатыш»,«Әбей, әбей,ни ҡаҙаң?»
Уйын-фантазия:"Әгәр мин әкиәткә эләкһәм...", "Әгәр космосҡа осһам.."
Уйын-инсценировка: "Һыу буйында балыҡсы", "Мин-һунарсы"
Театр уйыны: "Иң ҡәҙерле аҡса" башҡорт халыҡ әкиәте,С.Әлибаев "Ҡуян-малай"
Әңгәмә: "Был халыҡ уйынсыҡтары үҙе тураһында нимә һөйләй" (дымка,полхово-майдан һәм башҡорт ағас ҡурсағы)
Ситуациялы һөйләшеү: "Автобуста булған хәл" бергәләп уйлайыҡ (тәртип,әҙәп ҡағиҙәләре буйынса)
Коллаж ярҙамында әкиәт һөйләү: "Йортһоҙ ҡуян" башҡорт халыҡ әкиәте
Һүҙле уйын:"Ғ", "Ҡ" өнөнә һүрәттәр һайла,атамаһын әйт", "Һүҙҙәрҙеижектәргә бүл", "Һүҙҙәрҙә "Ғ" өнөнөң урынын билдәлә"
**Танып-белеү–тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Башҡортостан ҡоштары", «Ҡаҙылмабайлыҡтар"
Тематик күргәҙмә:"Салауат халыҡ хәтерендә", "Мин йәшәгән мөхит"
Проект эш: «Халҡымдың шөғөлө"
Әңгәмә: «Тәбиғәт ҡомартҡылары»
Тикшеренеү эшмәкәрлеге: «Бата-батмай», «Тәбиғәтттә һыу әйләнеше»
Уйынсыҡ макеттарынан композиция төҙөп һөйләү: «Мораҙым тарлауығы»
**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу:башҡорт халыҡ әкиәттәре«Һунаҡ менән Имрәк», «Оморҙаҡ батыр», «Бабай, Хызыр батша», «Батша ҡыҙы», «Батыр ҡыҙ»,татар халыҡ әкиәте «Айыу менән кеше», «Батыр», Н.Игеҙйәнова «Хазиналарҙан ҡиммәт»,А.Йәғәфәрова «Нәҙекәйбил»,Ф.Туғыҙбаева «Бойҙай аштары»,Д.Лукич «Дүрт ҡыҙыҡай»,К.Д.Ушинский «Дарыу»
Һөйләү:Тиҙәйткестәр,башҡорт халыҡ әкиәттәре «Яңғыҙаҡ батыр», «Алтын сәсле егет», Ф.Аҡбулатова «Боҙ ат», К.Чуковский «Айболит»
Ятлау: Ф.Туғыҙбаева «Беҙҙең ғаилә»,З.Аҡбулатова «Хәстәрле шыршы турғайы», Г.Насирова «Тыныслыҡ»,Н.Сәлимов «Башҡортостан флагы», «Герб»,Р.Ураҡсина «Ыумас»
**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем:«Башҡорт тирмәһе», «Уралдағы хайуандар», «С.Юлаев портреты», «Көҙгө урман», «Тыуған ерем-алтын бишек»
Әүәләү: «Олатайым түбәтәйе", "Серле ҡумта", "Дымка уйынсығы"
Йәбештереү: «Ҡалфаҡтағы биҙәктәр» «Милли кейемдәребеҙ», «Башҡорт ситеге»
Оригами: «Башҡортостан ҡоштары», «Хәрби техника»
**Конструкторлау эшмәкәрлеге**
Төҙөлөш материалы һәм ҡағыҙ пластикаһы:«Өләсәйем һандығы», «Кремль», «Һәйкәлдәр»(төҙөлөш материалы)
Оригами: «Ат», «Эт»
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Хужалыҡ-көнкүреш: «Эш өсөн кемгә нимә кәрәк?
Тәбиғәттәге хеҙмәт: «Кем нимә эшләй?»
Үҙ- үҙеңде хеҙмәтләндереү: «Мин кем булам?»
Ҡул эше: «Был өйҙө кем төҙөгән?, «Өйрәк», «Тағараҡтар» Ә ташландыҡ материалданҖ
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Уйын- ярыш:«Санала уҙыш», «Кем сәпкә тейә?», «Ҡара,аҡ «һүҙҙәрен әйтмәҫкә»
Хәрәкәтле уйын: башҡорт халыҡ уйыны: «Бесәй тотош», «Һунарсы һәм өйрәктәр», «Һаҙлыҡтағы баҡалар», «Ҡылысың булһа сап та сыҡ»

Рус халыҡ уйыны: «Хәйләкәр төлкө», «Ян, ян»
Татар халыҡ уйыны: «Кәриә-Зәкәриә»
**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау:«Уралым» башҡорт халыҡ көйө С. Юлаев һүҙҙәре,А.Ҡобағошов эшкәртеүендә, «Вальс» Р.Ҡасимов музыкаһы, «Марш» Р.Ғәзизов музыкаһы
Йырлау: «Көҙ еткәс» К.Кинйәбулатова һүҙҙәре, М.Бикбова музыкаһы, «Һалдаттар»Г.Юнысова һүҙҙәре,А.Абдрахманов музыкаһы, «Яратам мин илемде» Ғ.Байбурин һүҙҙәре,Р.Сәлмәнов музыкаһы
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Бесәй һәм сысҡандар»Р.Касимов музыкаһы, «Шаян музыканттар»,Г.Юнысова һүҙҙәре,Ш.Ҡолбарисов музыкаһы, «Итексе» башҡорт халыҡ йыры, А.Ҡобағошов эшкәртеүендә

**Мәктәпкә әҙерлек төркөмө (6 - 7 йәш)**

**Уйын эшмәкәрлеге**
Өноҡшаш уйын:«Ң», «Һ» өнө
Һүҙле уйын: «Нимә артыҡ», «Кем ҡайҙа йәшәй?», «Мин уҡыусы булһам», «Шиғриәткә сәйәхәт», «Схема буйынса һүҙҙе тап», «Иркәләп яратып әйт»
Уйын-диалог: «Бала менән бәпембә» А.Игебаев
Сюжетлы-ролле уйындар: көнкүреш «Балыҡсылыҡ», «Һунарсылыҡ», «Ырҙын табағында»
Үҫтереүсе уйын : һүрәт-ситуация «Түңәрәк өҫтәл» Ф. Туғыҙбаева
Уйын-сәхнәләштереү: М. Кәрим «Теге яҡҡамы, был яҡҡамы?» хикәйә, «Уйнайыҡ та йырлайыҡ»
Дидактик уйын:« Халыҡ биҙәктәре», «Нindәй хәреф», «Һүҙҙәр уйлап тап»(Ң,Һ өнөнә),«Кемдең нимәнең?»
Уйын-фантазия: « Мин уҡыусы булһам…»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Әҙәби тел эшмәкәрлеге хикәйә төҙөү: «Башҡортостан – илем», план буйынса «Урман хайуандары» (мнемотаблица).
Коммуникатив уйындар : «Исемен әйт», «Ҡайһыныһы артыҡ»
Уйын-инсценировка: М.Ғәлиҙең «Баҫыуҙа» шиғыры буйынса
Хәрәкәтле уйындар(диалог менән): «Күрһәт әле,үҫкәнем», «Йөҙөк һалыш»
Сюжетлы һүрәткә ҡарап хикәйә төҙө
Һөйләү: «Миҙгелдәр» схема буйынса
Картина ҡарау: К.Дәүләткилдиев «Сәскәләр»
**Танып-белеү –тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Башҡортостанда ҡышлаусы ҡоштар», «Ҡайһыһыартыҡ», «Ниндәй әкиәттән?»
Әңгәмә: «Мәктәп кәрәк-яраҡтары», «Һау бул,балалар баҡсаһы», «Китап-белем шишмәһе»
Проект эш: “Беҙ үҙебеҙ башҡорттар”
Тематик альбом төҙөү: «Башҡортостандың үмөғжизәһе»
Тикшеренеү-эҙләнеү эшмәкәрлеге: «Туҡыма төрҙәре», «Ҡағыҙҙың серҙәре»
Әңгәмә: А. Йәғәфәрова «Күңелле һөйләшеүҙәр» шиғыры
Әкиәт һөйләү: «Төлкөбикә» башҡорт халыҡ әкиәте Ә коллаж ҡулланыпҖ
Телмәр уйыны: «Кәрәкле һүҙҙе тап», «Төрлө һүҙҙәр менән әйт»
Һүҙҙәрҙең күп мәғәнәлеге буйынса эштәр: Ф.Рәхимғолова «Ҡыҙыҡ», «Йыуа», «Туңдырма»
Һүҙле уйын: «Һүҙҙәр сылбыры», «Һүҙьяһалыш», «Ҡайһы баҫҡыс бейек», «Үҙ ояңды тап»
Хикәйә төҙөү: «Орлоҡтан икмәккә тиклем»(сюжетлы һүрәтте тәртибенә ярашлы һалыу)
**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу:М.Ғәйфуллина «Өй йыйшытырыусы машина»,Ф.Рәхимғолова «Йыуа», «Ҡыҙыҡ», «Туңдырма», «Торма», Т.Искәндәриә «Хәрефтәр һәм өндәр»,К.Чуковский «Телефон», В.Маяковский «Нимә ул яҡшы,нимә ул насар?»
Һөйләү:башҡорт халыҡ әкиәттәре «Әминбәк», «Ураҡсы егет», татар халыҡ әкиәте «Әҙәм менән бесәй», «Ике ҡыҙ», Ю.Гагарин «Восток» тыуған илебеҙ киңлектәре өҫтөндә»,В.Осеева «Нимә яҡшы була?»,К.Д.Ушинский «Айыу менән бабай»,диалог С.Әлибай «Кем нимә,ти?»,А.Игебаев «Бала менән бәпембә»

Ятлау:Ҡ.Даян «Тыуған ил»,Р.Ниғмәти «Ватан», А.Игебаев «Ултыртайыҡ аҡ ҡайын»,Ҡ.Әлибаев «Алмалар»,Н.Сәлимов «Гимн»,таҡмаҡтар,теләктәр,әйтештәр

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Рәсем: «Мин йәшәгән йорт», «Башҡорт балаһы», «Һоҡланам мин көҙгө матурлыҡҡа»

Әүәләү:«Мөғжизәле ҡалаҡ»

Йәбештереү: «Көҙгө урман», «Сәлимәнең күлдәге», «Өләсәйҙең камзулы»

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**

Төҙөлөш материалдары һәм ҡағыҙ пластикаһы

Геометрик фигуралар : «Башҡорт керамикаһы»

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

Хужалыҡ-көнкүреш «Эш ҡоралдары»

Тәбиғәттәге хеҙмәт: «Кем булырға?», «Сәскә түрҙәре»

Үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереү: «Өлкәндәрҙең һөнәре»

Ҡул эше: «Сыйырсыҡ ояһы» атайҙар менән, «Ҡурсаҡтарға йорт йыһазы»

Ҡағыҙ пластикаһы: «Батырға-һәйкәл» (модель-ташландыҡ материалдан)

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

Хәрәкәтле уйын: «Ҡап та ҡоп», «Осто-осто», «Еҙ бүкән»

Башҡорт халыҡуйыны:«Йылан менән табип», «Әбей, әбей,ни ҡаҙаһың?, «Алырмын ҡош,бирмәм ҡош»

Рус халыҡ уйыны: «Штандер», «Бүре»

**Музыка эшмәкәрлеге**

Тыңлау:«Ер шарын һаҡлағыҙ» Д.Булгакова һүҙҙәре, Р.Сәхәүетдинова музыкаһы, «Тыуған телем» З.Биишева һүҙҙәре, А.Ҡобағошов музыкаһы

Йырлау:«Беҙҙең әсәй» Ф.Рәхимғолова һүҙҙәре, Д.Хәсәншин музыкаһы, «Ағайым тора һаҡта» М.Кәрим һүҙҙәре, Д.Хәсәншин музыкаһы, «Ҡарлуғас» Г.Юнысова һүҙҙәре, Ю.Моратов музыкаһы, «Йәшә, тыуған илкәйем» Р.Сәлмәнов һүҙҙәре һәм музыкаһы, «Салауат батыр» Г.Юнысова һүҙҙәре,Ш.Ҡолбарисов музыкаһы

Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр:Бейеү «Ҡурай» башҡорт халыҡ көйө Ш.Ҡолбарисов эшкәртеүендә,«Наза», «Алдарын да алырбыҙ» башҡорт халыҡ һүҙҙәре һәм көйө А.Ҡобағошов эшкәртеүендә, «Баҡыр төп» Ш.Ҡолбарисов музыкаһы

**Телмәр үҫтереүөлкәһендә ҡулланылған әҙәбиәт**


1. Аҙнабаева Ф.Ғ., Нафиҡова З.Ғ. «Осҡон». Программа-күрһәтмә. Өфө: Китап,2010.
2. Аҙнабаева Ф.Ғ.,Йылҡыбаева Г.Р., Нарынбаева А.З., Харисова М.Р., Әминева Р.И. «Гөлбостан». Өфө: «Китап», 2010.
3. Авторҙар коллективы. «Миҙгелдәр балҡышы: шиғырҙар». Өфө: Китап, 2011.
4. Агишева Р.Л. «Фольклор и литература Башкортостана». Учебная хрестоматия для дошкольного и младшего возраста. Уфа: Китап, 2011.
5. Азнабаева Ф.Г., Гасанова Р.Х. «Дидактический материал по русской разговорной речи». Уфа: «Китап», 2010.
6. Азнабаева Ф.Г., Гасанова Р.Х., Хисматуллина Р.Р. «Картинный словарь русского языка». Уфа: «Китап», 2010.
7. Азнабаева Ф.Г., Фаизова М.И., Агзамова З.А. «Русский язык в национальном дошкольном образовательном учреждении. Рабочая тетрадь к занятиям по обучению детей ө-ҫ лет русской разговорной речи». Уфа: Китап,2013.
8. Азнабаева Ф.Г., Фаизова М.И., Азнабаева Е.Г. «Русский язык в национальном дошкольном образовательном учреждении». Методическое пособие. Уфа: Китап, 2010.
9. ӘлибаевҠ.Ә. «Күңелле иртә». Өфө: Китап, 2015.
10. Әсәҙуллина Ә.Н. «Кем көслө?. Башҡорт халыҡәкиәте». Театр-әкиәт.Әҙәби –нәфис баҫма. Өфө: Китап, 2014.
11. Аслаев Т.Х., Атнағолова С.В. «Шиғыр уҡыйыҡ:Башланғыс синыфтарҙа уҡыу өсөн».- Өфө: Башҡортостан «Китап» нәшриәте, 1999.
12. Башҡорт халыҡ ижады: 9 –сы том. Йомаҡтар.-Өфө: «Китап», 2007.
13. Башҡорт халыҡ ижады: 11-се том. Новеллистик әкиәттәр.- Өфө: «Китап», 2008.
14. Башҡорт халыҡ ижады: 13 –сө том. Хайуандар тураһында әкиәттәр.- Өфө: «Китап», 2009.
15. Башҡорт халыҡәкиәттәре. «Йәшәгән, ти, батырҙар».-Өфө:Китап, 2005.

16. Ғөбәйҙуллина Ф.Х. «Дүртенсе мөғжизә». Өфө: Китап, 2015.
17. Ғәйнетдинова Л.Ш. «Башҡорт алфавиты һүрәттәрҙә». Өфө: Китап, 2013.
18. Ғәрипова Т.Х. «Сысҡансыҡ менән Сысҡансуҡ мажаралары». Өфө: Китап, 2014.
19. Йәғәфәрова А.Ш., Юлмөхәмәтов М.Б. «Йәйғор». Өфө: Китап, 2006.
20. Игебаев А. «Беҙ баймаҡтар бит әле». Өфө: Китап, 2008.
21. Кускилдина З.М. «Ҡуян баҙарҙа нисек бүре һатҡан». Өфө: Китап, 2014
22. Мәхмүтова З.Р. «Беҙ тәбиғәт дуҫтары».Методикҡулланма.Сибай, 2008.
23. Мирза Л.М. «Кәкүк менән Ҡояш: әкиәттәр». Әҙәби-нәфис баҫма. Өфө: ООО «НМЦ «Педагогическая книга»», 2014.
24. Мусина Л.М. «Хәрефтәр донъяһында». Өфө: Китап, 2009.
25. Нафиҡова З.Ғ. «Башҡортса һөйләшәбеҙ». Дәрес өлгөләре. Өфө: БИРО, 2008.
26. Нафиҡова З.Ғ. «Башҡортса һөйләшәбеҙ».Методикҡулланма. Өфө: БР МӘИ нәшриәте, 2010.
27. Нафиҡова З.Г., Аҙнабаева Ф.Ғ. «Тылсымлы өндәр».Методик ҡулланма. Өфө: «Китап».2010
28. Раҡаева Ә.С. «Уйнайыҡ уйлап ҡына». Өфө: Китап, 2008.
29. Ситдиҡова Г.Р. «Ҡолонсаҡ – арғымаҡ булыр бер саҡ». Өфө: Китап, 2014.
30. Татар халҡының балалар фольклоры.-Өфө: Башҡортостан «Китап» нәшриәте, 1995.
31. Туғыҙбаева Ф.Х. «Беҙ уҡырға өйрәнәбеҙ». Өфө:Китап, 2008
32. Ураҡсина Р.М. «Йомро-йомро Ер шарым.Шиғырҙар». Өфө: Китап, 2001.

**Художестволы – эстетик өлкә**

Художестволы – эстетик өлкә донъяға эстетик ҡараш формалаштырыу һәм Башҡортостан Республикаһының милли мәҙәниәте аша художестволы үҫеше менән берлектә ҡарала һәм үҙ алдына ошондай бурыстар ҡуя:

- уратып алған ысынбарлыҡҡа, күренештәргә, Башҡортостан халҡының сәнғәт әҫәрҙәренә эстетик ҡараш формалаштырыу;

- балаларҙы Башҡортостандың һынлы сәғәтенә, музыка, театр сәнғәтенә, ауыҙ-тел ижадына йәлеп итеү;

- Башҡортостан халыҡ сәнғәт әҫәрҙәренең йөкмәткеһен аңлай белеүҙе тәрбиәләү, Башҡортостан Республикаһында йәшәгән сәнғәт жанрҙары (төрҙәре), сәнғәттең төрлө тармағындағы тасуирлау саралары тураһындағы белемдәрен үҫтереү.

**Һүрәтләү эшмәкәрлегенең дөйөм бурыстары**

- Балаларҙа сәнғәткә ҡарата ҡыҙыҡһыныу уятыу, ижади зауыҡты үҫтереү.
- Халыҡ көнкүреш сәнғәте менән таныштырыу: (металл эшкәртеү, биҙәнеү әйберҙәре, келәм туҡыу, таҫтамал- алъяпҡыс сигеү, тире иләү, кейеҙ баҫыу, шәл –сәлтәр бәйләү һәм ағас эшкәртеү, йорт йыһаздары, көнкүреш предметтары, кейем-һалым).
- Һынлы сәнғәт төрҙәре: живопись, графика, скульптура, архитектура, биҙәү-ҡулланма сәнғәте һәм уларҙың жанрҙары – пейзаж, портрет, натюрмортты һ.б. таныу. Һынлы сәнғәттә Башҡортостан һәм Рәсәй рәссамдары әҫәрҙәре менән таныштырыу: Ҡ.Дәүләткилдиев “Башҡорт һунарсыһы”, “Сәскәләр”, “Зәңгәр күлдәкле ҡыҙ”,Б.Домашников “Апрель”, Ә.Лотфуллин “Өс ҡатын”, “Алтын көҙ”, “Сәскәләр”, А.Кузнецов “Салауаттан һорау алыу”, “Динислам бабай”, Ә.Ситдиҡова “Башҡорт балы”, “умартасылыҡ”, А.Бурзянцев“Ҡайынлыҡ”, “Тәүге ҡар”, “Буран”, Р.Нурмөхәмәтов “Иҙелдә көҙ”, И.Шишкин “Арыш”, В.Васнецов “Баһадирҙар” һ.б.
Графика тураһында төшөнсә биреү, Башҡортостандың китап биҙәүсе рәссамдарын таныу А.Мөхтәруллин “Әбйәлил әкиәтенә һүрәттәр”, А.Хәбибова “Әбйәлил” әкиәтендә ике китап биҙәүсе рәссамдарҙың һүрәттәрен сағыштырыу, В.Рудаков “Салауат”, Е.Зәйниева “Аҡҡош-ҡаҙҙар”, “Әңгер-көңгәр”, А.Василов “Бөркөт һәм сүллек” һ.б. һәм китап биҙәүсе рәссамдарҙың эшенә ҡыҙыҡһыныу үҫтереү.
Скульптура – һын эшләү сәнғәте менән таныштырыу, уның төрҙәрен таныу, ниндәй материалдан эшләнеүен атау: бронзанан, таштан, металдан - Ө.Ҡобағошов “Исмәғил Тасимов” – бронза, С.Тавасиев “Салауат Юлаев”, М.Р.Хәлилов “Аҡбуҙат” – металл, Р.Р.Ниғмәтуллин “Натюрморт” – таш.
Бәләкәй скульптура өлгөләрендә форма, төҫ, пропорция, хәрәкәт торошон күрә белеүҙе үҫтереү.

Архитектура өлгөләре менән таныштырыу: кешеләр йәшәгән йорттар, театр, мәктәп, больница, магазиндар, спорт һарайы, Конгресс- холл һ.б.
Зауыҡлы эшмәкәрлектә архитектура ҡоролмаларының матурлығы һүрәтләргә өйрәтеү: семәрле тәҙрә ҡапҡастары, өй ҡыйығы һәм карниз ситтәре, төрлө орнаментлы төсле ҡапҡалар.
Бөтә донъяға танылған билдәле архитектура ҡомартҡылары булыуы тураһында төшөнсәләр биреү: Өфөлә Аксаков йорто, Конгресс – холл һәм Опера балет театры бинаһы, Мәскәүҙә Кремль, Василий Блаженный соборы, Санкт – Петербургта Исакиев соборы.
Халыҡтарҙың биҙәү-ҡулланма сәнғәте тураһында мәғлүмәт биреү һәм зауыҡлы эшмәкәрлектә киң ҡулланыу. Биҙәү -ҡулланма сәнғәтенең төп билдәләмәһе орнамент – биҙәк икәнен аңлатыу.
Башҡорт орнаменттары геометрик фигураларҙан – шаҡмаҡтан, бағаналарҙан төҙөлөп «баҫҡыс», «ромб» элементтары «батмус», ромбҡа өҫтәп яһалған кәкерсәкте «ҡош башы», дегәнәккә оҡшаш ромбты «сәскә», ә тоташтырылған ромбтарҙы «баҙыян ботағы», тәкә мөгөҙө «ҡусҡар», «тараҡ», «ҡаҙ тәпәйе», «әүернә», «йөрәк», «дөйә муйыны», «йылан» тип йөрөтәләр һәм үҫемлек өлөштәренә «аҡ сәскә, ҡыңғырау, тюльпан, лютик» сәскәләре менән берлектә япраҡтар, үлән ботаҡтарына оҡшаш элементтар хас икәнен күрһәтеү.
Башҡортостанда йәшәгән башҡа милләт татар, сыуаш, мордва, мари, рус халыҡ биҙәү-ҡулланма сәнғәтенең биҙәктәрен таныу. Рус халыҡ биҙәктәре: дымка, городец, хохлома, филимон, полхово- майдан, гжель менән таныштырыу.
Төрлө сәнғәт эйәләренең һөнәре тураһында төшөнсәләр биреү (рәссам, скульптор, архитектор һ.б.).
Балаларҙың матурлыҡҡа хис – тойғоларын үҫтереүсе мөхит булдырыу.

**Иртә йәштәге икенсе кескәйҙәр төркөмө** (2-3 йәш)

Балаларҙың иғтибарын тирә-йүндәге матурлыҡҡа йәлеп итеү. Башҡорт халҡының кейем – һалымы менән таныштыра башлау. Кейем-һалым кеше тарафынан эшләнгәнен, зауыҡлы биҙәлгәнен, уларҙың йәшәү өсөн кәрәк булыуын балаға еткереү, һүрәт-иллюстрациялар ҡарау (түбәтәй, камзул, ҡашмау, күлдәк). Баланы бөхтәлеккә, үҙендә булған етешһеҙлекте күрә белергә һәм төҙәтергә күнектереү, өлкәндәр хеҙмәтенә ихтирам тәрбиәләү.

**Кескәйҙәр төркөмө (3-4 йәш)**

Балаларҙың иғтибарын тирә-йүндәге матурлыҡҡа йәлеп итеү.
Башҡорт халҡының көнкүреш-ҡулланыу әйберҙәре менән таныштырыу, һауыт-һаба (туҫтаҡ, тәпән), таҫтамал, келәм, балаҫ, кейем-һалым (күлдәк, камзул, түбәтәй) һ.б.
Һүрәт төшөргәндә, әүәләгәндә, ҡорамалар йәбештергәндә ябай ғына предметтар һәм күренештәр аша образдар тыуҙырырға тырышыу. Ниндәй предметтар ярҙамында рәсем төшөрә алыуҙы белеү (бумала, ҡәләм, таяҡса, ҡалып, гуашь буяуы) һәм төп төҫтәрҙе таныу.
Башҡортостан һәм Рәсәй рәссамдарының М.Нестеров «Алтын көҙ, Ә.Ситдиҡова «Буласаҡ батыр», А.Ғалин «Салауаттың бала сағы», В.Рудаков «Ҡыҙмы, малаймы?» һәм уларҙың картиналарын таныу.
Китап биҙәүсе рәссамдарҙың әҫәрҙәрен (һүрәттәрен) әкиәттәрҙә таныу-А.Мөхтәруллин «Әбйәлил», «Һарыбай».
Халыҡ уйынсыҡтарын таный (бер нисә ҡатлы ағас ҡурсаҡ – Полхов – Майдан матрешкаһы һәм башҡорт матрешкаһы), дымка уйынсыҡтары (әтәс), ҡағыҙ битенә төшөрөлгән уйынсыҡтар силуэтында биҙәктәр һүрәтләүгә ылыҡтырыу.
Бала үҙенең хис-тойғоһон ниндәйҙер шөғөлдә һынап ҡарау өсөн мөхит булдырыу.

**Уртансы төркөм (4-5 йәш)**

Балаларҙа сәнғәткә ҡарата ҡыҙыҡһыныу уятыу: музыкаль әҫәрҙәр тыңлау.
Халыҡ сәнғәте әҫәрҙәре менән таныштырыу: көнкүреш предметтары, йорт йыһаздары (һауыт-һаба, кейем-һалым, балаҫ, кейеҙ туҡыу, туҡыусы һөнәре, ағас эшкәртеүсе шөғөлө).
Һынлы сәнғәт төрҙәре: буяу менән һүрәтләү, графика тураһында төшөнсә биреү һәм уларҙың һүрәтләү материалдары, атамаларын белеү, төп төҫтәрҙе атау, уларҙы үҙ-ара ҡушып яһалма төҫтәр барлыҡҡа килтереү.

Һынлы сәнғәттә Башҡортостан рәссамдары әҫәрҙәре менән таныштырыу.
Башҡортостандың китап биҙәүсе рәссамдарын таныу. Бер үк «Әбйәлил» әкиәтен биҙәүсеА.Мөхтәруллин һәм А.Хабибова һүрәттәрен ҡарау. Төҫ, хәрәкәт, ым-ишара, кейем биҙәлешенә иғтибар йәлеп итеү, рәссам төҫтәр сағылышында образдың хисен (ҡыуана, аптырай, ҡайғыра, илай) белдереүен күрһәтеү.
Скульптура – һын эшләү сәнғәте икәнен аңлатыу. Бәләкәй скульптура өлгөләрен балсыҡтан, ҡамырҙан, пластилиндан төрлө ысулдар менән түңәрәк, оҙонса түңәрәк, конус формалы, бармаҡ батырып соҡорлап, йәйеп баҫыу, ике өлөштө бергә йәбештереп һылап ҡуйыу юлы менән эшләй белеү. Бәләкәй формалы скульптурала һүрәттәрҙә бер образға күргәҙмә ойоштороу (кешеләр, хайуандар).
Кешеләр йәшәгән йорттар: балалар баҡсаһы, магазин, почта, больница һ.б. биналарҙың архитектура тип аталыуын һәм уларҙың һүрәтләү, йәбештереү, ҡоролмалар төҙөү шөғөлөндә сағылдырыуҙы булдырыу.
Биҙәү ҡулланма сәнғәтендә – биҙәк элементтарын («баҫҡыс», «батмус», «ҡош башы», «тараҡ», «ҡаҙ тәпәйе») атау һәм төрлө биҙәктәрҙе киң таҫмала (таҫтамал, ҡашмау), квадрат эсендә (балаҫ, кейеҙ), дүртмөйөштә (ҡулъяулыҡ, келәм) төшөрөү. Рус халыҡ биҙәктәре (дымка, филимон) менән таныштырыу.
Рәсем төшөрөүгә, ҡорамалар йәбештереүгә, балсыҡтан (ҡамырҙан) төрлө әйберҙәр әүәләргә мөмкинлек бирерлек мөхит булдырыу.

**Өлкәндәр төркөмө (5-6 йәш)**

Балаларҙаһынлы сәнғәт әҫәрҙәренә ҡарата ҡыҙыҡһыныу үҫтереүҙе дауам итеү. Халыҡ көнкүреш сәнғәте ағас, металл, тире эшкәртеү шөғөлдәрен асып йорт йыһаздары, көнкүреш предметтарын һүрәтләүҙе нығытыу. Һүрәттә предметтарҙың образын бирергә ынтылыу һәм уларҙы яҫылыҡта төрлөсә урынлаштырып төшөндәрөү (тәгәрәй, тора, ултыра һ.б.).
Буяу менән һүрәт төшөрөү сәнғәте жанрҙарында (портрет, пейзаж, натюрморт) тыуған яҡ һүрәтләнгән әҫәрҙәр менән таныштырыу. Буяу менән һүрәт төшөрөүсе Рәсәй һәм Башҡортостан рәссамдарын таныу (И. Шишкин «Арыш», В. Васнецов «Баһадирҙар», А. Кузнецов «Салауаттан һорау алыу», М. Назаров «Колхозсы – башҡорт ҡатыны портреты», А. Лежнев «Имәндәр»). Буяу менән эшләгәндә таныш төҫтәрҙе, төҫтәрҙең сағылышын нығытыу һәм уларҙы бер-береһе менән ҡушып, яңы төҫтәр алыу асыҡ төҫтәр алыу өсөн һыу өҫтәргә өйрәтеү.
Китап биҙәүсе рәссамдарҙың төрлө әкиәт һүрәттәре менән таныштырыуҙы дауам итеү: Е. Зәйниева «Аҡҡош ҡаҙҙар», «Әңгер-көңгөр», А. Василов «Бөркөт һәм сүллек» һүрәтендә төрлө һүрәт төшөрөү материалдарын ҡулланып (күмер, тушь, гуашь, аҡбур һ.б.) эш итеүҙәренә иғтибар йәлеп итеү һәм үҙ эшмәкәрлектәрендә был материалдарҙы ҡулланып эш итергә өйрәнеү.
Скульптура төркөмө әүәләүҙә ҙ-ҡ предметтың дәүмәлен, хәрәкәтләнеүен, торошон һүрәтләп ябай сюжетлы композиция йыйа белеүҙе үҫтереү. Т.П. Нечаеваның төрлө материалдар ҡулланып башҡарылған скульптура әҫәрҙәре менән таныштырыу «Башҡорт һылыуы», «Өс туған» (хәрәкәт, ым-ишара һәм төрлө йәш үҙенсәлек – йәш егет, урта йәштәге һәм өлкән бейеүсе торошон сағылдырыу). Ө.Ҡобағошовтың «Зөһрә ҡыҙ», А. Мәғлиевтың «Аҡбуҙат», «Бейеү» скульптуралары менән таныштырыу.
Башҡорт һәм рус биҙәктәре элементтарын көнкүреш әйберҙәрендә, йыһаздарында айыра һәм төшөрә белергә өйрәтеү, әйберҙең формаһына һәм ҡулланышына ҡарап ритм, симметрия төшөнсәләрен ҡулланып биҙәктәр төҙөлөшөн төшөрөү, төҫтәрҙе яраштырырға өйрәтеү.

**Мәктәпкә әҙерлек төркөмө (6-7 йәш)**

Сәнғәткә ҡыҙыҡһыныу үҫтереүҙе дауам итеү, уның ижади эшмәкәрлек булыуы тураһында төшөнсәләр биреү.
Халыҡ көнкүреш сәнғәте таҫтамал сигеү, шәл бәйләү, ағасты һырлау һ.б. шөғөлдәре аша сағылыуы һәм ниндәй материалдар, ағастар йүкә, ерек, ҡайын) ҡулланыуҙы аңлатыу.
Предметтарға хас һыҙаттарын билдәләп (формаһын, дәүмәлен, пропорцияһын) һаҡлап һүрәтләй белеү (бәләкәй, ҙур, йәш, ҡарт) йәнлектәрҙең, кешеләрҙең хәрәкәтен күрһәтеү(йүгерә, һикерә, төрлө позала ултыра, көйһөҙләнә, шатлана).

Скульптураның рельеф төрө менән (яҫылыҡ өҫтөндәге ҡабарынҡы, һырлы йәки уйылған һүрәт) таныштырыу. Был төрҙә ҡулланып эшләнгән рәссамдарҙың М. Яҡубов «Ат сабышы алдынан», «Ҡурай», Ю.Грушевский «Айыуға һунар», «Сәй эскәндә» әҫәрҙәрен ҡарау һәм барельеф, горельеф, контррельеф ысулын ҡулланып яҫылыҡта предмет йәки сюжет төҙөп әүәләү.

Архетиктура өлгөләреһәм архитектор менән таныштырыуҙы дауам итеүһәмбөтәдонъяғатанылғанбилдәлеархетиктураҡомартҡыларыменәнтаныштырыу: Парижда Эйфель башняһы, Мәскәүҙә Кремль һәм Василий Блаженный соборы, Өфөлә Опера һәм балет театры, Конгресс-хол һ.б. Һүрәтләү, йәбештереү эшмәкәрлегендә архетиктура ҡоролмаларының матурлығын һүрәтләргә өйрәтеү: семәрле тәҙрә ҡапҡастары, өй карниздары һәм ҡапҡалары.

Рус һәм башҡорт рәссамдары әҫәрҙәре менән таныштырыуҙы дауам итеү: А. Саврасов «Ҡара ҡарғалар ҡайтты», «Сухаревбашняһы»; И. Левитан«Алтынкөҙ»; А. Серов«Персиклы ҡыҙ», Э.Тюлькин «Башҡорт йорто», «Примула сәскәһе», Р. Хәлитов «Ҡарағайҙар», Г.А. Сергеев«Ҡышҡы урман», «Айлы төн», А.И. Платонов «Көҙ», В.Н. Пегов «Ложкарь», Ш.Г. Чанышев«Электр бағанаһы»(тушь).

Биҙәү - ҡулланма сәнғәтендә башҡорт һәм башҡа халыҡтарҙың орнаменттарын айырыу, атамаларын, төп төҫтәрен белеү һәм төрлө биҙәктәрҙе, орнаменттарҙы, композицияларҙы геометрик фигуралар, үҫемлектәр элементтарын ҡулланып төҙөү.

Балаларҙың матурлыҡҡа хис-тойғоларын үҫтереүсе мөхиткә үҙ өлөштәрен индереп йыһазландырыуҙа ҡатнаштырыу.

## Художестволы-эстетик белем биреү өлкәһенең эшмәкәрлек төрҙәренең йөкмәткеһе

**Иртә йәштәге беренсе кескәйҙәр төркөмө** (**2-3 йәш**)

**Уйын эшмәкәрлеге**

Дидактик уйын: «Биҙәкте йый»

Бармаҡ уйыны: «Ҡул суҡтарын бейетеү», «Ағастар»

**Коммуникатив эшмәкәрлек**

Һүрәттәр ҡарау: «Ҡурай һәм ҡурайсы»

**Танып белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**

Дидактик уйын: «Кәйефеңде күрһәт»

Уйын сәйәхәт: «Беҙҙең ҡалала»

**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу: “Йорт” Р. Ураҡсина, Ә. Зиннурова һ.б.

Шиғыр уҡыу: Ә. Йәғәфәрова «Йомарт көҙ», С. Муллабаев «Рәсем төшөрә рәссам»

Һамаҡ: «Яу, яу ямғырым»

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Предметлы рәсем: «Камзулға тәңкә баҫыу» (бармаҡ менән)

Әүәләү: «Ҡурай»

Йәбештереү: «Көҙгө япраҡтар»

Сюжетлы рәсем: «Көҙгө ямғыр» (тура һәм ҡыйыш һыҙыҡтар)

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**

«Ҡурай» (ҡырҡылған пластиналарҙы горизонталь рәүештә бер рәткә теҙеү, өҫтөнә бәләкәй түңәрәктәр һалыу)

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

Өлкән төркөм балаларының саф һауала көнкүреш хеҙмәтен күҙәтеү

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

Хәрәкәтле уйын: «Кем тиҙерәк бәләкәй туптарҙы йыйыр»

Башҡорт халыҡ уйыны: «Ҡурайға тиклем йүгер», «Уйынсыҡтар менән бейе»

Рус халыҡ уйыны: «Шалтырауыҡ менән уйын»

**Музыка эшмәкәрлеге**

Тыңлау: Башҡорт халыҡ бейеү көйҙәрен ҡурайҙа тыңлау. Ҡурай һәм флейтаның, дөңгөр яңғырашын айырыу

Йырлау: «Көҙгө йыр» А. Александрова музыкаһы

Музыкаль –ритмик хәрәкәттәр: «Бейеү – ҡурай көйөнә» Ә. Сәлмәнова, «Беҙ ағас ҡурсаҡтар» рус халыҡ көйө

## Кескәйҙәр төркөмө (3-4 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Биҙәкте йыйҙ»
Уйын: «Ағас ҡурсаҡтарҙы таны, йый»
Уйын импровизация: «Музыка ҡоралдарында уйнайбыҙ»
Режиссер уйыны: «Беҙ рәссамдар»
Бармаҡ уйыны: «Ҡул суҡтарын бейетеү», «Ағастар»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Һүрәттәр ҡарау: «Ҡурай һәм ҡурайсы» (Азат Айытҡолов йәки Роберт Юлдашев) портретын ҡарау ( үҙ районы шәхесе – ҡурайсыһын алырға була)
**Танып белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Әңгәмә:«Рәссам – иллюстратор йәки әкиәт китаптары биҙәүсе рәссам А. Мөхтәруллин менән таныштырыу»
Дидактик уйын: «Кәйефеңде күрһәт»
Уйын сәйәхәт: «Беҙҙең ҡалала (ҡасабала) театр»
**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу: «Ҡурай» башҡорт халыҡ әкиәте, Ф. Туғыҙбаева «Мин һүрәт төшөрәм», «Рәссам»
Шиғыр уҡыу: Ә. Йәғәфәрова «Йомарт көҙ», С. Муллабаев «Рәсем төшөрә рәссам»
Һамаҡ: «Яу, яу ямғырым»
**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Предметлы рәсем: «Камзулға тәңкә баҫыу» (бармаҡ менән)
Әүәләү: «Ҡурай»
Йәбештереү: «Көҙгө япраҡтар»
Сюжетлы рәсем: «Көҙгө ямғыр» (тура һәм ҡыйыш һыҙыҡтар)
**Конструкторлау эшмәкәрлеге**
«Ҡурай» (ҡырҡылған пластиналарҙы горизонталь рәүештә бер рәткә теҙеү, өҫтөнә бәләкәй түңәрәктәр һалыу)
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Өлкән төркөм балаларының саф һауала көнкүреш хеҙмәтен күҙәтеү(майҙансыҡты сүп-сарҙан таҙартыу)
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйын: «Кем тиҙерәк бәләкәй туптарҙы йыйыр»
Башҡорт халыҡ уйыны: «Ҡурайға тиклем йүгер», «Уйынсыҡтар менән бейе»
Рус халыҡ уйыны: «Шалтырауыҡ менән уйын»
**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау: Башҡорт халыҡ бейеү көйҙәрен ҡурайҙа тыңлау. Ҡурай һәм флейтаның, дөнгөр яңғырашын айырыу һәм атамаларын әйтеү.
Йырлау: «Көҙгө йыр» А. Александрова музыкаһы
Музыкаль –ритмик хәрәкәттәр: «Бейеү – ҡурай көйөнә» Ә. Сәлмәнова, «Беҙ ағас ҡурсаҡтар» рус халыҡ көйө

## Уртансы төркөм (4-5 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Маратты кейендер»
Сюжетлы – ролле уйын: «Без артистар», «Мин скульптор»
Уйын – ситуация: «Мин китап буяусы»
Уйын – сәхнәләштереү: «Һарыбай»
Уйын – һыҙма: «Күңелле кешекәйҙәр»
Уйын – домино: «Биҙәкле кубиктар»
Уйын – фантазия: «Осоусы ҡәләмдәр»
Күләгә театры: «Йорт хайуандары – ҡоштары»
Бармаҡ театры: «Минең ғаиләм»

**Коммуникатив эшмәкәрлек**

Картина ҡарау: В. Рудаков «Көҙ», Б. Домашников «Ҡайынлыҡ», «Әбейҙәр сыуағы», Ә. Лотфуллин «Алтын көҙ»

Һүрәт ҡарау: «Төрлө ҡумыҙҙар»

Интерактив сәйәхәт:Ҡурсаҡ театрына

Һөйләү: «Һарыбай» әкиәте

Һүрәт ҡарау, сағыштырыу: башҡорт халыҡ әкиәте «Әбйәлил» А. Мөхтәруллин һәм А. Хәбибова

**Танып белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**

Әңгәмә: «Көҙ ни өсөн витаминдарға бай?», «Скульптор кем ул?»

Әңгәмә: Ә. Лотфуллиндың «Алтын көҙ» картинаһына.

Эҙләнеү – тикшеренеү: «Буяуҙың төрлө хәлдә булыуы?»

Әңгәмә: М. Ғәли «Ҡар әбей» шиғыры

Әңгәмә: «Ҡумыҙ ниндәй ҡорал?»

**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу: башҡорт халыҡ әкиәте «Һарыбай», «Ҡурайсы», Г. Юнысова «Көҙгө ел», С. Әлибай «Урман», «Ямғыр теләү», З. Ҡотлогилдина «Көҙгө урман йыры», М. Ғәли «Ҡарәбей», «Әкиәттән ҡайтҡан бабай»

Һөйләү: башҡорт халыҡ әкиәте «Әбйәлил», Ф. Туғыҙбаева «Рәссам», З. Аҡбутина «Кем нимә буяй?», Ф. Аҡбулатова «Тамсыҡай»

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Предметлы рәсем: «Көҙһылыу» портреты, «Иң көлкөлө клоун», «Шыршы йәшел энәле»

Сюжетлы рәсем: «Моңһоуланды урмандар», «Ел ниндәй төҫтә була?», «Әкиәт серҙәре»

Декоратив рәсем «Дуҫыма бүләк», «Сәңгелдәк биҙәйбеҙ»

Әүәләү: «Йомарт көҙ», «Ҡар бабай», «Йәшәгәндәр, ти йәнлектәр», рус халыҡ әкиәте «Йомро икмәк», «Ҡурсаҡтарға беләҙектәр»

Йәбештереү: «Ҡышҡы урманда», «Яңы йыл уйынсыҡтары», «Минең өйөм»

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**

Мозаика – конструкторлау: «Тауыҡ һәм себештәр»

Өй йыһаздары – диван, өҫтәл, ултырғыс, урындыҡ Әташландыҡ материалданҖ

Төҙөлөш материалдарынан: «Балалар баҡсаһының ҡапҡаһы»

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

«Беҙ ярҙамсылар» - дежурство

Шөғөлдәрҙән һуң бумала, ҡәләм, ҡайсыларҙы йыйып алыу

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

Башҡорт халыҡ уйыны: «Йәшерәм яулыҡ», «Һунарсы һәи өйрәктәр», «Балыҡсы һәм балыҡтар», «Алһыу таҫма»

Рус халыҡ уйыны: «Ҙур туп», «Айыу өңөндә»

**Музыка эшмәкәрлеге**

Тыңлау: «Ҡумыҙҙа көйҙәр тыңлау», «Ҡар бабай» А. Ширгазин музыкаһы

Йырлау: «Емештәр» Н. Дауытов музыкаһы, «Көҙ» Н. Дәүләтҡолова һүҙҙәре һәм музыкаһы, «Яу, яу ямғырым» Р. Сәлмәнов музыкаһы, «Ҡумыҙ» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә. Зиннурова музыкаһы

Музыкаль – ритмик хәрәкәттәр: «Йомро икмәк нимәләргә тап булған?» (хәрәкәттәрен көйгә тап килтереп күрһәтеү), «Түңәрәк уйын» М. Бикбова һүҙҙәре, Р. Сәлмәнов музыкаһы

## Өлкәндәр төркөмө (5 - 6 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**

Дидактик уйын: «Балаҫты дөрөҫ йый», «Дөрөҫ әйт»

Сюжетлы-ролле уйын: «Беҙ келәм туҡыусылар»

Уйын-фантазия: «Әгәр мин скульптор булһым…»

Режиссер уйыны:«Мин кино төшөрәм»

Театр-уйыны: «Һандуғас» әкиәте

Күңел асыу уйыны: «Наза», «Милли уйын»

Театр уйыны: «Йорт хайуандары – ҡоштары» күләгә театры

**Коммуникатив эшмәкәрлек**

Иллюстрациялар ҡарау: башҡорт халыҡ әкиәте «Йомарт ҡуян» Р.Ғүмәров (график ысулы, тушь), анималист рәссамдар (Ғ.Ғилманова, И.Сәлимгәрәев, А.Мөхтәруллин) әҫәрҙәрендә хайуандар-йәнлектәр образдары
Хикәйә төҙөү: В.Рудаковтың «Салауатың йәш сағы», «Бөркөттәр», «Һунарҙа» картиналары буйынса
Интерактив-сәйәхәт: «Ләлә Тюльпан мәсете», «Богородский храмы» (конструкцияларын, пропорцияларын, биҙәү элементтарын күреү).
Картина ҡарау: Ғ.Туҡайҙың «Шүрәле» образын рәссам Ф.Әминов, Б.Әлмәнов, Р.Буланов, Ю.Вәлиәхмәтов картинаһында сағыштырыу

**Танып белеү-тикшеренеү эшмәкәрлеге**

Әңгәмә: «Данлыҡлы ҡумыҙсылар» (Роберт Заһретдинов, Миңлеғәфүр Зәйнетдинов), «Нимә ул натюрморт?», «Ҡалам, районым архитектураһы»
Дидактик уйын: «Башҡорт тирмәһе»
Виртуаль сәйәхәт: М.Кәрим исемендәге милли йәштәр театры
Интерактив сәйәхәт: «Дан музейы»
Уйын-сәйәхәт: «Башҡортостан картаһында Салауат исемен тап»

**Нәфис-әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу: Г.Юнысова «Йәшә, китап», М.Ғәли «Ҡыш көндәре», Р.Ураҡсина «Ҡымыҙ», С.Муллабаев «Аҡҡош күле», А.Игебаев «Аҡбуҙат», Ә.Әхмәт-Хужа «Цирк», К.Кинйәбулатова «Алъяпҡысым», К.Булат «Мин төшөргән һүрәттәр»
Һөйләү: башҡорт халыҡ әкиәте «Йомарт ҡуян», «Ай ҡыҙы Зөһрә», рус халыҡ әкиәте «Аҡҡош-ҡаҙҙар», Ғ.Туҡай «Көҙгө менән Маймыл», «Ташбаҡа менән ҡуян»

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Предметлы рәсем: «Хайуандар-йәнлектәр донъяһы», «Әкиәт батыры», «Салауат – тыуған илемдең даны», «Тере һыҙыҡтар»
Сюжетлы рәсем: «Ҡышҡытәбиғәт», «Цирк», «Тылсымлыкөпшә»(төҫлө граттаж), «Йыһаннурҙары»
Декоратив рәсем: «Мөғжизәле ҡалаҡ», «Городец биҙәге», «Биҙәкле батмустар»
Әүәләү: «Аҡбуҙатта елдереп», «Шиңмәҫ сәскә»
Декоратив әүәләү: «Семәрле ижау», «Ҡымыҙ тәпәне», «Әкиәт ҡошо»
Йәбештереү: «Мин – скульптор», «Китап – белем шишмәһе», «Ҡурсағыма күлдәк тегәм», «Башҡортостан-гөлбостан», «Әкиәт геройҙары» (еп, сепрәк, ҡорама пластикаһы)

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**

Төҙөлөш материалдарынан: «Балалар баҡсаһы»
Күләмле ҡағыҙ пластикаһы: «Тыуған ил ҡайҙан башлана?»
Геометрик фигураларҙан төҙөү: «Өләсәйем ҡурсағы», «Тау аҫтында тирмәләр»

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

Ҡул эше: «Атайыма бүләк – таҫтамал»
Үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереү: «Шөғөлгә өҫтәлеңде әҙерлә»

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

Башҡорт халыҡ уйыны: «Аҡ тирәк-күк тирәк», «Йортһоҙ ҡуян», «Буяу һатыш»
Татар халыҡ уйыны: «Сума өйрәк, сума ҡаҙ»
Мари халыҡ уйыны: «Кәкүк»
Рус халыҡ уйыны: «Күңелле музыканттар»

**Музыка эшмәкәрлеге**

Тыңлау: думбыра көйө (Илһам Байгилдин)
Йырлау: «Беҙҙең матур ҡалабыҙ» Р.Сәлмәнов музыкаһы, «Ҡымыҙ» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы, «Салауат батыр» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы, «Ҡыш бабай» М.Бикбова музыкаһы, «Клоундар» Д.Кабалевский музыкаһы.
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Тирмә», «Ҡурай» уйыны Ф.Гершова музыкаһы, «Шаян музыканттар» С.Низаметдинов музыкаһы, «Нимәлә уйнағанды бел», рус халыҡ уйыны «Дөрләп ян, ян!», түңәрәк бейеү.

**Мәктәпкә әҙерлек төркөмө (6-7 йәш)**

**Уйын эшмәкәрлеге**

Дидактик уйын: «Дүртенсе артыҡ»
Сюжетлы-ролле уйын: «Беҙ артистар»
Өҫтәл уйыны: «Башҡорт орнаментлы балаҫты тап»
Уйын ситуация:«Беҙ балаҫ һуғыусы»
Уйын-фантазия: «Әгәр, мин архитектор булһам»
Режиссер уйыны:«Бүләк» башҡорт халыҡ әкиәте
Рус уйыны: «Шундай уҡ биҙәктәрҙе тап»
Сыуаш биҙәге:(домино)
Татар лотоһы: «Итектәрҙе киҫәктәрҙән йый»

**Коммуникатив эшмәкәрлек**

Картина ҡарау: Р.Нурмөхәмәтов «Самауыр артында», Ҡ.Дәүләткилдиев «Зәңгәр күлдәкле ҡыҙ», «Һунарсы башҡорт»
Иллюстрация ҡарау: «Опера һәм балет театры» (архитектура ҡомартҡыһы)
Танышыу: Башҡорт опера йырсылары (Мәғәфүр Хисмәтуллин, Илдар һәм Асҡар Абдразаҡовтар, Светлана Арғынбаева)
Видео сәйәхәт: Ө.Ҡобағошовтың «Ай ҡыҙы Зөһрә» декоратив скульптураһына

**Танып - белеү- тикшеренеү эшмәкәрлеге**

Әңгәмә: «Кем ул скульптор?» (Т.Нечаева, С.Тавасиев, Ө.Ҡобағошов)
Виртуаль сәйәхәт: «Ҡорама байрамы», «Зауыҡлы кейеҙ»
Интерактив сәйәхәт: «Халыҡ көсебендә биҙәү-ҡулланма сәнғәте»
Экскурсия: «Тирә-яҡты өйрәнеү музейы»
Эҙләнеү-тикшеренеү: «Тылсымлы төҫтәр» (гуашь һәм акварель буяуҙар)

**Нәфис-әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу: М.Ғәли «Олатайҙың фотоһы», «Төҫтәр»,башҡорт ҡобайыры «Ай-һай, Салауат», Н.Сәлимов «Салауат батыр», Ф.Туғыҙбаева «Төҫлө фото төшөргәс», А.Игебаев «Ниндәй төҫ матурыраҡ?», башҡорт халыҡ ҡобайырҙары
Ятлау:Т.Ғәниева «Һәйкәл», Ғ.Ғәлиева «Ҡоштар ашханаһы», К.Кинйәбулатова «Шәл бәйләнем», В.Баймурзина «Ҡағыҙға һыймай»

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Предметлы рәсем: «Олатайым портреты», «Батыр һунарсы»
Сюжетлы рәсем: «Һабантуй», «Цирк», «Ҡыҙҙартауынасығыу»,«Ҡоштарбеҙҙең дуҫтар»
Декоратив рәсем: «Алъяпҡысым биҙәкле», «Өләсәйемдең биҙәкле яулыҡтары», «Калфаҡтар – түбәтәйҙәр» (татар биҙәктәре)
Әүәләү: «Май-бал батманы» соҡоп алыу ысулы, «Еҙ тас - еҙ ҡомған» - таҫма ысулы, «Йәшәгән ти, батырҙар» Салауат батыр бюсы
Йәбештереү: «Ете ҡыҙ», «Тыуған яҡтың шифалы үҫемлектәре», «Ауылым өйҙәре» - ҡағыҙ, һырлы ҡағыҙ пластикаһы, «Матур сағыу ситектәр», «Әкиәт ҡоштары»

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**

Оригами: «Ферма» (ат, һыйыр, кәзә, һарыҡ)
Ҡорама пластикаһы: «Юрғандар»
Ҡағыҙҙан макет: «Беҙҙең мәсет (храм)»

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

Ҡул эше: «Әкиәт геройҙарының маскаларын эшләү (Ҡамырбатыр, Етегәнйондоҙ, Таң батыр)
Үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереү: Шөғөлдән һуң инструменттарҙы таҙартыу, йыуыу
Тәбиғәттә хеҙмәт: сәскә үҫентеләрен күсереп ултыртыу

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

Йырлы – таҡмаҡлы уйындар: «Наза», «Косилка-молотилка», «Тула һуғыу»
Татар халыҡ уйыны: «Тимербай», «Түңәрәк», «Зиләнем»
Мари халыҡ уйыны: «Яулыҡ ҡайҙа?»
Мордва халыҡ уйыны: «Әйләнеш»
Сыуаш халыҡ уйыны: «Ҡояш һәм ай»
Удмурт халыҡ уйыны: «Һуҡыр тәкә»

**Музыка эшмәкәрлеге**

Тыңлау: «Шәл бәйләнем», «Байыҡ» башҡорт халыҡ йырҙары, «Урал иртәһе» Х.Әхмәтов музыкаһы, «Башҡортостан һәм Рәсәй гимны», «Салауат арияһы» («Салауат» операһынан), «Саҡ-суҡ бәйете», «Һандуғас»

Йырлау: «Олатайым миҙалдары», «Мандолина» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы, «Һау булығыҙ ҡоштарым» Н.Дәүләтҡолова һүҙҙәре һәм узыкаһы, «Дуҫтар» Ҡ.Даян һүҙҙәре, М.Бикбовамузыкаһы

Удмурт халыҡ йыры: «Аҡ ҡар » П. Гоздеев эшкәртеүендә

Сыуаш халыҡ йыры: «Аҡ ҡайын» Р. Ильичева эшкәртеүендә

Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Марш» Р. Касимов музыкаһы, «Парлы полька» Ш.Ҡолбарисов музыкаһы, «Наза» - шаян бейеү, «Ҡүлъяулыҡтар менән бейеү» М.Бикбова музыкаһы, «Гөлнәзирә» А.Ҡобағошов эшкәртеүендә башҡорт көйө, «Татар бейеүе» М.Бикбова музыкаһы

Музыкаль – ритмик уйындар: башҡорт халыҡ уйындары «Таһыл егет», «Тирмә»

**«Музыка»нан белем биреү эшмәкәрлегенең дөйөм бурыстары**

- Башҡорт халҡының донъя кимәлендәге музыкаль мираҫы менән таныштырыу һәм мәҙәниәтенә, музыкальсәнғәтенә ылыҡтырыу ихтыяжын булдырыу;
- Балаларҙы тасуири итеп тыныс, талғын йырларға; тынды йыр алдынан һәм музыка фразалары араһында алырға, көйҙөдөрөҫ итеп башҡарырға, өйрәнелгән йырҙарҙы яңғыҙ һәм күмәкләп йырлауға өйрәтеү;
- Төрлө музыкаль уйындар, бейеүҙәр, йырҙар аша баланың музыканы тойоу һәләтен үҫтереү;
- Музыка ҡоралдарында ябай ғына көйҙәрҙе яңғыҙ һәм төркөмсәләр менән уйнарға өйрәтеү;
- Башҡортостан халҡының вокаль, инструменталь, оркестр музыкаһының иң яҡшы өлгөләрен таныу;
- Башҡортостан халыҡтары музыкаһына ҡыҙыҡһыныуҙы һәм һөйөүҙе үҫтереү.

**Иртә йәштәге беренсе кескәйҙәр төркөмө (2-3 йәш)**

Балаларҙа төрлө характерҙағы көйҙәрҙе, балалар өсөн йырҙарҙың үҙенсәлектәрен айырырға өйрәтеү.

Яңғырашлы музыка ҡоралдарын айыра һәм уларҙың атамаһын әйтә белеү, ҡурай һәм һыбыҙғыны сағыштырыу.

Милли көйҙәрҙе йырлау һәм күмәкләп йырлау ваҡытында вокаль башҡарыу оҫталығы нигеҙҙәрен формалаштырыу.

Бейеү һәм музыкаль уйындар өйрәнеү, музыкаль – дидактик, хәрәкәтсән һәм импровизациялы уйындарҙы ҡулланыу. Образлы хәрәкәттәрҙе күрһәтә белеү (бесәй шыуыша, айыу килә, ҡуян һикерә).

**Кескәйҙәр төркөмө (3-4 йәш)**

Балаларҙа төрлө характерҙағы көйҙәрҙе музыкаль яҡтан халыҡ көйҙәренең, классик музыканың, балалар өсөн йырҙарҙың үҙенсәлектәрен айырырға өйрәтеү.

Төрлө яңғырашлы музыка ҡоралдарын айыра һәм уларҙың атамаһын әйтә белеү, ҡурай һәм һыбыҙғыны сағыштырыу.

Милли көйҙәрҙе йырлау һәм күмәкләп йырлау ваҡытында вокаль башҡарыу оҫталығы нигеҙҙәрен формалаштырыу.

Бейеү һәм музыкаль уйындар өйрәнеү, музыкаль – дидактик, хәрәкәтсән һәм импровизациялы уйындарҙы ҡулланыу. Образлы хәрәкәттәрҙе күрһәтә белеү (бесәй шыуыша, айыу килә, ҡуян һикерә).

**Уртансы төркөм (4-5 йәш)**

Башҡортостан халыҡтарының төрлө характер һәм жанрҙағы көйҙәрен, Ә. Зиннурова, Р. Сәлмәнов, Н. Дауытов, А. Ҡобағошов, С. Сәлмәнов, М. Бикбова һәм башҡа композиторҙарҙың балалар өсөн йырҙарын тыңлау тәжрибәһен байытыу.

Көйө буйынса йырҙы, пьесаны таный белеү, йырҙы көсәнмәй, тасуири, моңло итеп йырларға, тынды фразалар араһында алырға, һүҙҙәрҙе асыҡ әйтергә, көйҙө дөрөҫ

тапшырырға өйрәтеү, һиҙемләү һәм уларҙы тыңлау кимәлен уятыу. Музыканың характерын (күңелле, тыныс) аңлау.

Йырҙы бергә башлау һәм бергә бөтөрөү, музыка инструменты менән бергә йырлап уға иғтибар итеү.

Музыкаль-дидактик, театрлаштырған уйындарҙа музыкальобраздарҙы сағылдыра белеүгә, балалар менән уртаҡ эшмәкәрлеккә ижади ҡарау.

Бейеү хәрәкәттәрен башҡара белеү, башҡорт бейеүенең алмашлап баҫыу, тыпырлау, аяҡтан аяҡҡа һикереү, парлап һәм яңғыҙ әйләнеү, парлашып түңәрәктә йөрөү, түңәрәктән таралышып һәм кире түңәрәккә тора белеү, предметтар менән хәрәкәттәр яһауҙы үҙләштереү.

Башҡор халыҡ уйын ҡоралдарының яңғырашын айыра белеү: ҡурай, ҡумыҙ, ҡыл ҡумыҙ. Азат Айытҡолов, Ғата Сөләймәнов, Роберт Юлдашев кеүек арҙаҡлы ҡурайсылар менән таныштырыу.

Ҡурайға, ҡумыҙға һәм музыка ҡоралдары менән уйнауға ҡыҙыҡһыныуҙы тәрбиәләү, металлофонда ябай көйҙәрҙе уйнарға өйрәтеү.

**Өлкәндәр төркөмө (5-6 йәш )**

Башҡорт композиторҙары музыкаһы һәм халыҡ көйҙәре ярҙамында кәйефеңде аңлатыу һәләтен, йырлау оҫталығын һүҙҙәрҙе асыҡ әйтеү, дөрөҫ тын алыу һәм көйләүҙе үҫтереү.

Музыкаль-дидактик уйындар ваҡытында, музыкаль әҫәрҙең йөкмәткеһе тураһында фекер алышҡанда халыҡ, классик, балалар өсөн көйҙәрҙең характерын аңлау, айыра белеү, әҫәрҙе көйөнән таный белеү.

Башҡорт, татар бейеүҙәренең яңы хәрәкәттәрен өйрәнеү: үксә-аяҡ осо, аяҡ осо-үксә, парлап өйрөлөү, түңәрәк яһау, тыпырлау, тыпырлап өйрөлөү, аяҡ осонда еңел генә өйрөлөү, аяҡ осонда алмашлап атлау, һикергәндә аяҡтарҙы алмашлап алға сығарыу, үксә ҡағыу. Төрлө варианттарҙа бармаҡ сиртеү, ҡул суҡтарын һелкетеү.

Балаларға ошо хәрәкәттәрҙән торған бейеүҙәргә өйрәтеү. Күмәк һәм яңғыҙ башҡарыу һәләтен үҫтереү, музыкаль коллективта үҙеңде тотоу мәҙәниәтен тәрбиәләү. Төрлө музыка ҡоралдарының яңғырауын таныу (фортепьяно, аккардион, баян, ҡурай, ҡумыҙ).

Ҡумыҙсылар Роберт Заһретдинов менән Миңлеғәфүр Зәйнетдиновтың башҡарыуында ҡумыҙ һәм ҡыл ҡумыҙ кеүек уйын ҡоралдарының яңғырашын айырыу.

**«Музыка»нан белем биреү эшмәкәрлеге төрҙәренең йөкмәткеһе**

**Иртә йәштәге икенсе кескәйҙәр төркөмө** (2-3 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**

Дидактик уйын: «Ҡурсаҡ атлай һәм йүгерә», «Кемдең тауышы?»
Сюжетлы уйын: «Беҙҙә ҡунаҡтар»
Ситуатив уйын: «Түңәрәккә баҫайыҡ»
Бармаҡ уйыны: «Бармаҡтар атлай, бейей»

**Коммуникатив эшмәкәрлек**

Картина ҡарау: Ә. Ситдиҡова «Ҡурай»
Фотоһүрәттәр ҡарау: «Ҡурайсылар»

**Танып-белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**

Әңгәмә: «Ҡурайсылар»
Дидактик уйын: «Кемдең тауышы?»
Әңгәмә: «Ҡурай» шиғыры
Эҙләнеү– тикшеренеү: «Әкрен һәм көслө ҡыңғырауҙар»

**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу:Ф.Туғыҙбаева «Көсөк», «Әтәс», Г.Юнысова «Ҡурсағым», М.Кәрим «Сәңгелдәк йыры», Ғ.Ғайсин «Ҡурай»
Ятлау:Г.Юнысова «Ҡыш бабай», Р.Ураҡсина «Уйнайбыҙ ҙа йырлайбыҙ!»

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем: «Һары япраҡтар»
Йәбештереү: «Көсөк», "Мин йәшәгән өй"
Әүәләү: "Әкиәт геройҙары"
**Конструкторлау эшмәкәрлеге**
Киҫелгән геометрик фигураларҙан барабан, шөңгөр төҙө
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Ҡул эше: «Киндер - сюрприз» һауытынан шалтырауыҡтар
Тәбиғәттә хеҙмәт: гөл япраҡтарын саңдан һөртөп алыу
Үҙ-үҙен хеҙмәтләндереү: дөрөҫ итеп кейенергә өйрәнеү
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйын: «Ҡуяндар менә эт», «Ҡояш һәм ямғыр», «Шалтырауыҡ»М.Бикбова, «Ҡоштар һәм машина» уйыны А.Еникеева, «Атлайбыҙ –йүгерәбеҙ» Е.Тиличеева, «Бесәй һәм сысҡандар» Р.Ҡасимов
**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау: «Ҡоштар» Х. Заимов музыкаһы, «Минеңҡартатайым» Р.Ҡасимов музыкаһы, «Уңыш йыябыҙ» тәржемә Н.Луконина, Л.Чадова, «Ямғыр» М.Бикбова музыкаһы, «Әсәйҙәр байрамы» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы
Йырлау: «Бесәйем» Д.Талхина һүҙҙәре, С.Сәлмәнов музыкаһы, «Һабан турғайы» Ғ.Ғүмәр һүҙҙәре, З.Исмәғилев музыкаһы, «Көҙ» Ф.Туғыҙбаева һүҙҙәре, С.Сәлмәнов музыкаһы, «Ҡыш бабай» Г.Юнысова һүҙҙәре, М.Солтанова музыкаһы, «Әтәс» А.Игебаев һүҙҙәре, А.Ҡобағошов музыкаһы, «Гөләм» А.Йәғәфәрова һүҙҙәре, А.Сәлмәнов музыкаһы, «Ҡарбуз»С.Әлибай һүҙҙәре, А.Еникеева музыкаһы, «Ямғыр» рус халыҡ көйө
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Марш» Р.Йыһанов музыкаһы, «Атлау, ял итеү» Ә.Әлибай һүҙҙәре, Ш.Ҡолбарисов музыкаһы, «Ял итәбеҙ» А.Хәсәншин музыкаһы, «Атҡайым» Ҡ.Яйыҡбаев һүҙҙәре, Ф.Гершова музыкаһы, «Ҡурсаҡ менән уйын» Р.Еникеев музыкаһы, «Ҡояшлы ямғыр» Р.Ғәзизов музыкаһы, «Поезд уйыны» К.Кинйәбулатова һүҙҙәре,А.Кәримов музыкаһы, «Бармаҡтар – ҡулдар» рус халыҡ көйө
Бейеүҙәр:«Төҫлө ҡулъяулыҡтар», «Дуҫлаштыҡ бейеүе», «Дуҫ балалар», «Парлашып бейеү» А.Ҡобағошов эшкәртеүендәбашҡорт халыҡ көйө
Музыкаль – дидактик уйындар:«Ҡош һәм уның балалары», «Шөңгөр ҡағыу» С.Әлибай һүҙҙәре, Ш. Ҡолбарисов музыкаһы

## Кескәйҙәр төркөмө (3-4 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Музыка ҡоралдарын ата», «Ҡурсаҡ атлай һәм йүгерә», «Кемдең тауышы»
Сюжетлы уйын: «Беҙҙә ҡунаҡтар»
Ситуатив уйын: «Түңәрәккә баҫайыҡ»
Режиссер уйыны: «Беҙ артистар»
Бармаҡ уйыны: «Бармаҡтар атлай, бейей»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Картина ҡарау: Ә. Ситдиҡова «Ҡурай»
Фотоһүрәттәр ҡарау: «Беҙҙең ҡурайсылар» (Р.Юлдашев, А.Айытҡолов, А.Биҡсурин, И.Дилмөхәмәтов).
Уйын –сәхнәләштереү: «Ниндәй төҫ матурыраҡ?» А.Игебаев
Биҙәнеү – төҙәнеү мөйөшөндә: яңы элементтар – атрибуттар ҡулланыу
Сәйәхәт: «Моң бүлмәһе»
**Танып-белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Әңгәмә: «Ҡурайсылар»(Р.Юлдашев, А.Айытҡолов)
Дидактик уйын: «Кемдең тауышы»
Сәхнәләштереү: «Шалҡан» рус халыҡ әкиәте
Әңгәмә: Ғ.Ғайсиндың «Ҡурай» шиғыры буйынса
Эҙләнеү– тикшеренеү: «Әкрен һәм көслө ҡыңғырауҙар»
**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу:Ф.Туғыҙбаева «Көсөк», «Әтәс», А.Игебаев «Ниндәй төҫ матурыраҡ?», Г.Юнысова «Ҡурсағым», М.Кәрим «Сәңгелдәк йыры», Ғ.Ғайсин «Ҡурай»

Ятлау:Г.Юнысова «Ҡыш бабай», Р.Ураҡсина «Һыбыҙғы», «Уйнайбыҙ ҙа йырлайбыҙ!»

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Рәсем: «Һары япраҡтар»

Йәбештереү: «Көсөк», «Һабан турғайы»

Әүәләү: «Ҡурай», «Һыҙғыртҡыс»

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**

Киҫелгән геометрик фигураларҙан барабан, шөңгөр төҙө

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

Ҡул эше: «Киндер - сюрприз» һауытынан шалтырауыҡтар

Тәбиғәттә хеҙмәт: гөл япраҡтарын саңдан һөртөп алыу

Үҙ-үҙен хеҙмәтләндереү: дөрөҫ итеп кейенергә өйрәнеү

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

Хәрәкәтле уйын: «Ҡуяндар менә эт», «Ҡояш һәм ямғыр», «Шалтырауыҡ»М.Бикбова, «Ҡоштар һәм машина» уйыны А.Еникеева, «Атлайбыҙ –йүгерәбеҙ» Е.Тиличеева, «Бесәй һәм сысҡандар» Р.Ҡасимов

**Музыка эшмәкәрлеге**

Тыңлау: «Ҡоштар» Х. Заимов музыкаһы, «Минеңҡартатайым» Р.Ҡасимов музыкаһы, «Уңыш йыябыҙ» тәржемә Н.Луконина, Л.Чадова, «Ямғыр» М.Бикбова музыкаһы, «Әсәйҙәр байрамы» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы

Йырлау: «Бесәйем» Д.Талхина һүҙҙәре, С.Сәлмәнов музыкаһы, «Һабан турғайы» Ғ.Ғүмәр һүҙҙәре, З.Исмәғилев музыкаһы, «Көҙ» Ф.Туғыҙбаева һүҙҙәре, С.Сәлмәнов музыкаһы, «Ҡыш бабай» Г.Юнысова һүҙҙәре, М.Солтанова музыкаһы, «Әтәс» А.Игебаев һүҙҙәре, А.Ҡобағошов музыкаһы, «Гөлөм» А.Йәғәфәрова һүҙҙәре, А.Сәлмәнов музыкаһы, «Ҡарбуз»С.Әлибай һүҙҙәре, А.Еникеева музыкаһы, «Ямғыр» рус халыҡ көйө

Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Марш» Р.Йыһанов музыкаһы, «Атлау, ял итеү» Ә.Әлибай һүҙҙәре, Ш.Ҡолбарисов музыкаһы, «Ял итәбеҙ» А.Хәсәншин музыкаһы, «Атҡайым» Ҡ.Яйыҡбаев һүҙҙәре, Ф.Гершова музыкаһы, «Ҡурсаҡ менән уйын» Р.Еникеев музыкаһы, «Ҡояшлы ямғыр» Р.Ғәзизов музыкаһы, «Поезд уйыны» К.Кинйәбулатова һүҙҙәре,А.Кәримов музыкаһы, «Бармаҡтар – ҡулдар» рус халыҡ көйө

Бейеүҙәр:«Төҫлө ҡулъяулыҡтар», «Дуҫлаштыҡ бейеүе», «Дуҫ балалар», «Парлашып бейеү» А.Ҡобағошов эшкәртеүендәбашҡорт халыҡ көйө

Музыкаль – дидактик уйындар:«Ҡош һәм уның балалары», «Шөңгөр ҡағыу» С.Әлибай һүҙҙәре, Ш. Ҡолбарисов музыкаһы

## Уртансы төркөм (4-5 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**

Дидактик уйын: «Ҡурсаҡ нимә эшләргә тейеш?», «Һүрәттән йырҙы таны», «Минең кеүек уйна»

Сюжетлы уйын: «Шаян музыканттар»

Уйын – сәхнәләштреү: «Урман хайуандары бейеүе»

Режиссер уйыны: «Ҡурсаҡтар»

Уйын-фантазия: «Рус халыҡ артистары»

Бармаҡ уйыны: «Ат», «Ҡуян», «Бесәй», «Әтәс»

**Коммуникатив эшмәкәрлек**

Интерактив сәйәхәт:Ғ.Сөләймәнов музейына

Фотослайдтар ҡарау: «Башҡорт милли музыка ҡоралы - ҡумыҙҙың төрлө төрҙәре»

Һөйләшеү:Г.Юнысова «Ҡырлы ҡурай»

Портрет ҡарау: рәссам М.Байрамғолов «Сәғәҙиев Нуриман»

**Таныш-белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**

Әңгәмә: «Данлыҡлы ҡумыҙсылар»(Р.Заһретдинов, М.Зәйнетдинов)

Дидактик уйын: «Башҡортостанда ҡурай һәйкәлдәрен тап»

Интерактив әңгәмә: «Ҡурай – башҡорт ере тыуҙырған үҫемлек»

Эҙләнеү– тикшеренеү: «Ҡыллы музыка ҡоралдарын тауыштарынан таны, атамаһын әйт»

**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу: «Ҡурай – башҡорт ере тыуҙырған үҫемлек» А.Юлан, «Халыҡ ҡурайсылары» халыҡ йыры, Р.Бәҙретдинова «Һәйкәл-ҡурай», Р.Ураҡсина «Мандолина», татар яҙыусыһы Ә.Бикмәтова «Трататам»

Ятлау:М.Дилмөхәмәтов «Ҡумыҙ», А.Игебаев «Ҡурайым», Р.Ураҡсина «Ҡумыҙ»

Йомаҡ: «Йәнле йәнһеҙҙе көйләтеп, халыҡты илата (ҡурай), «Кире йөҙәс кире һикерә» (ҡумыҙ), «Ауыҙы юҡ, күп теле, дәртләндермәй һуң кемде?» (гармун)»

**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**

Рәсем: «Көҙгө урман, «Шыршы»

Йәбештереү: «Ҡыҙылтүш», «Ҡар бабай»

Әүәләү: «Ҡурайсы», «Өтәс»

**Конструкторлау эшмәкәрлеге**

Киҫәктәрҙән йыйː - «Мандолина», «Ҡумыҙ»

Оригами: «Башҡорт аты»

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

Ҡул эше: «Ҡулъяулыҡтар биҙәйек»

Үҙ-үҙен хеҙмәтләндереү: уйын атрибуттарын урынына ҡуйыу

**Музыка эшмәкәрлеге**

Тыңлау: «Ҡурсаҡтар бейеүе», «Ҡоштар» Х. Заимов һүҙҙәре һәм музыкаһы, «Беҙҙең йәшелсә» Ғ.Ғүмәр һүҙҙәре, Р.Сәлмәнов музыкаһы, «Аттар» А.Кәримов музыкаһы, «Тау шыуғанда" Г.Юнысова һүҙҙәре, С.Низамутдинов музыкаһы, «Әтәс» Ә. Әхмәтов музыкаһы, «Тамсылар» С.Сәлмәнов музыкаһы, «Ҡумыҙ» Г.Юнысова һүҙҙәре һәм музыкаһы, «Аҡ ҡайын» рус халыҡ көйө, «Ҡумыҙҙа көйҙәр тыңлау» башҡорт халыҡ көйҙәре

Йырлау: «Емештәр» Й.Гәрәй һүҙҙәре, Н.Дауытов музыкаһы, «Көҙ» Н.Дәүләтҡолова, «Яу, ямғырымҒ», «Тамсылар», «Урманға барабыҙ», «Ҡаряуа», «Йәй» Р.Сәлмәнов музыкаһы, «Ҡумыҙ», «Ҡышбабай», «Әсәйҙәр байрамы», «Мин үҙемде яратам» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы, «Шыршы йәшел энәле» М.Бикбова һүҙҙәре һәм музыкаһы

Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Йомро икмәк нимәгә тап булған?» (хәрәкәттәрен тап килтереп күрһәтеү), «Бесәй менән сысҡан» уйыны Б.Байымов, Р.Сәлмәнов, башҡорт халыҡ көйө «Төҫлө яулыҡтар менән уйын», «Саҡырыу бейеүе», «Түңәрәк күл», «Күңелле бейейбеҙ», «Башҡорт полькаһы» М.Бикбова музыкаһы

## Өлкәндәр төркөмө (5-6 йәш )

**Уйын эшмәкәрлеге**

Музыкаль -дидактик уйын: «Ритмик лото», «Нимәлә уйнағанды бел»

Дидактик уйын: «Оркестр»

Сюжетлы - ролле уйын: «Бейеүселәр»

Уйын-ситуация: «Мин нимәлә уйнайым?»

Режиссер уйыны: «Мин йырсы», «Бейеү уйлап тап»

Уйын- диалог: С.Әлибай «Кем нимә ти?»

Өҫтәл уйыны: «Башҡорт лотоһы», «Ҡалфаҡ биҙәү», «Йомортҡаны биҙәгенән таны», «Сыуаш халҡының баш кейемен өлөштәрҙән төҙө», «Хохлома», «Городец биҙәктәре»

**Коммуникатив эшмәкәрлек**

Һүрәт ҡарау:«Башҡорт халыҡ музыка ҡоралдарын таны һәм атамаһын әйт»

Портрет ҡарау: Башҡортостанды донъя кимәлендә данлаусы йырсылар (М.Хисмәтуллин, Ф.Килдийәрова, Р.Йәнбәков, А.Солтанов, С.Арғынбаева)

Танышыу: Арҙаҡлы органист В.Мортазин

Видео - сәйәхәт: З.Исмәғилев исемендәге филармонияға (концерт залы, балкон, ложе)

Электрон уйын: «Музыка ҡоралдарын тап»

Портрет ҡарау: Р.Нурмөхәмәтовтың «З.Исмәғилев»

**Танып-белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**

Әңгәмә: «Данлыҡлы ҡумыҙсылар»(Р.Заһретдинов,М.Зәйнетдинов), «Театрҙа кем эшләй?»

Дидактик уйын: «Оркестрҙа уйнаған музыка ҡоралдарын дөйөмләштереп атамаһын әйт»

Виртуаль сәйәхәт: «М.Кәрим исемендәге йәштәр театры музейы (рус һәм башҡорт телендә балалар өсөн спектаклдәр менән таныштырыу)»

Һөйләшеү: «Минең әсәйем – ҡояш» Ф.Ғөбәйҙуллинаның шиғыры

Эҙләнеү– тикшеренеү: «Дөңгөр тауышы»
Уйын –сәйәхәт: «Ҡурсаҡ театры ҡунаҡта»
**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу:К.Кинйәбулатова «Әнисә музыкант», Ф.Аҡбулатова «Боҙ ат», Ф.Туғыҙбаева «Сыңғыҙ бейей сәхнәлә», Ф.Ғөбәйҙуллина «Салауат», Ә.Бикмәтова «Ашҡынам мин бейергә»(татар яҙыусыһы)
Ятлау:К.Кинйәбулатова «Ҡурсаҡ», Ф.Туғыҙбаева «Еләктәр»
Һөйләү: рус халыҡ әкиәте «Кәзә нисек итеп үҙенә өй төҙөп алды»
Әйтемдәр, мәҡәлдәр
**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем: «Мандолина» Ә.Зиннурова көйҙәренә рәсем төшөрөү
Йәбештереү: «Халҡыбыҙҙың музыка ҡоралдары»
Әүәләү: «Йылғыр егет» Ш.Ҡолбарисов
**Конструкторлау эшмәкәрлеге**
Оригами;«Ҡағыҙҙан пианино»
Мозаика – танграм: «Һыбайлылар»
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Ҡул эше: «Кәйеф маскалары парады» (ҡағыҙҙан ҡырҡып эшләү)
Көнкүреш хеҙмәт: «Кескәйҙәргә сәскәләр ултыртабыҙ»
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйын: «Ҡуяндар менән эт» Ф.Гершова музыкаһы һәм һүҙҙәре, «Мин командир булам» Н. Сабитов, «Ҡыш» М.Бикбова музыкаһы һәм һүҙҙәре, «Саҡырыу бейеүе» башҡорт халыҡ көйө, А.Ҡобағошов эшкәртеүендә
**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау: «Салауат маршы» Р.Сәлмәнов эшкәртеүендә, «Перовский» башҡорт халыҡ көйө М.Вәлиев эшкәртеүендә, «Тамсылар», «Йылмайыу –Бойоғоу» С.Сәлмәнов музыкаһы, «Уралтау» А.Ҡобағошов эшкәртеүендә, «Кәкүк» М.Вәлиев музыкаһы, «Көйһөҙ ҡыҙ» Н.Сабитов музыкаһы, «Башҡортостан һәм Рәсәй гимны» Ф.Иҙрисов музыкаһы, «Һыбайлылар» С.Низаметдиновмузыкаһы, башҡорт халыҡ йыры «Сыңрау торна», «Һыбай егеттәр» С.Низаметдинов эшкәртеүендә
Йырлау: «Һау булығыҙ, аҡҡоштар!» А.Игебаев һүҙҙәре, Р.Сәлмәнов музыкаһы, «Көҙ» Ҡ.Даян һүҙҙәре, Х.Заимов музыкаһы, «Саған» Д.Талхина һүҙҙәре, Б.Хәйретдинов музыкаһы, «Ҡыш бабай» М.Бикбова һүҙҙәре һәм музыкаһы, «Тышта ҡар яуа» Ҡ.Даян һүҙҙәре, Р.Сәлмәнов музыкаһы, «Салауат батыр» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы, «Их, күңелле яҙ килә» Ә.Ихсан һүҙҙәре, Р.Сәлмәнов музыкаһы, «Яҙғы гөлдәр», «Аҡ ҡуян» башҡорт халыҡ көйө, «Һалдаттар» Г.Юнысова һүҙҙәре,А.Ғабдрахманов музыкаһы
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Ҡымыҙ менән бейеү» башҡорт халыҡ көйө, «Тирмә», «Ҡурай» В.Гершова музыкаһы, «Тумыртҡа» уйыны Г.Юнысова һүҙҙәре, Ш.Ҡолбарисов музыкаһы, «Егеттәр» С.Низаметдинов музыкаһы, «Марш» М.Яруллин
Музыка ҡоралдарында уйнау: «Турғайҙар», «Ҡурсағым» Д.Хәсәншин музыкаһы, «Себештәр» Ғ.Ғүмәр һүҙҙәре, Д.Хәсәншин музыкаһы, « Көй» Х.Заимов музыкаһы

## Мәктәпкә әҙерлек төркөмө (6-7 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Дидактик уйын: «Тауышынан таны», «Ике тауыштан йырҙы бел”
Сюжетлы уйын: «Оркестрҙа ниндәй музыкаль ҡорал уйнай»
Үҫтереүсе уйын: «Музыкаль инструментты ата», «Ритмды ҡабатла»
Режиссер уйыны: «Клавишалы инструменттарҙа уйнап күрһәт», «Мин клоун»
Уйын- фантазия: «Мин дирижер булһам..»
Сыуаш музыкаль инструменттарын тап
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Фотоиллюстрациялар ҡарау: «Башҡорт милли оркестры (музыка ҡоралдарын ата)», Башҡорт милли оркестры дирижеры Рәмил Ғәйзуллин
Интерактив осрашыу: Башҡортостан опера-балет йырсылары Аҫҡар һәм Илдар Абдразаковтар

Видеослайд: «Ҡурайға һәйкәл», «М.Ғафури исемендәге башҡорт драма театры тамаша залы биҙәлеше»
**Танып-белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Әңгәмә: «Думбыра – башҡорт халыҡ уйын ҡоралы», «Данлыҡлы бейеүселәр»
Виртуаль сәйәхәт: «Башҡорт опера һәм балет театры»
Эҙләнеү– тикшеренеү: «Нардуған – ниндәй байрам?»
Интерактив –сәйәхәт: «З.Исмәғилев исемендәге филармония»
**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу:К.Кинйәбулатова «Таҡмаҡсы ҡыҙ», В.Вәлиева «Ярҙамсы»(Т.Искәндәриә тәржемәһе), Ф.Туғыҙбаева «Гимн яңғырай», «Ватанымды яратам», «Жонглёр», Р.Ураҡсина «Рояль менән пианино», «Гармун», «Думбыра»
Ятлау:Ф.Туғыҙбаева «Һабантуй», Р.Бәҙретдинова «Һәйкәл ҡурай», Р.Ураҡсина «Скрипка», «Мандолина»
Йомаҡ: «Башҡорт музыка ҡоралдары»
**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем: «Тыуған ҡалам (ауылым)»
Йәбештереү: «Төрлө милләт балалары бейей»
Әүәләү: «Шаян клоун», «Беҙ циркта»
**Конструкторлау эшмәкәрлеге**
Ҡағыҙ пластикаһы: «Театр бинаһы»
Танграм: «Салауат батыр» Г.Юнысова һүҙҙәре, Ш.Ҡолбарисов музыкаһы
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Бәләкәстәргә бүләк «Йәнлектәр – битлектәр»
Ҡул эше: «Һыбайлылар» бейеүенә сыбыртҡы – ҡамсы үреү (малайҙар), ептән сәсмәү үреү (ҡыҙҙар)
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйын: «Яулыҡ һалыш» башҡорт халыҡ көйө һәм һүҙҙәре А. Ҡобағошовэшкәртеүендә, «Энә менән еп» А.Кәримов музыкаһы, «Ике Ҡыш бабай» Ф.Гершова музыкаһы һәм һүҙҙәре, «Ебегән» башҡорт халыҡ көйө, Ш..Ҡолбарисов эшкәртеүендә, «Мунса» А.Кәримов музыкаһы, «Таһил егет» Ш. Ҡолбарисов музыкаһы
**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау: «Тыуған телем» З.Биишева һүҙҙәре, А.Ҡобағошов музыкаһы, «Полька» М.Вәлиев көйө,«Күңелле марш», «Шаян вальс» Х.Заимов музыкаһы, «Уйланыуҙар», «Өс туған», Х.Әхмәтов музыкаһы, «Шаян музыканттар»С.Низаметдинов музыкаһы, «Әсә менән һөйләшеү» А.Кәримов музыкаһы, «Ер шарын һаҡлағыҙ» Д.Булгакова һүҙҙәре, Р.Сәхәүетдинова музыкаһы, «Йәйле кис» С.Сәлмәнов музыкаһы, «Нардуған» башҡорт халыҡ йыры А.Ҡобағошовэшкәртеүендә, «Торналар» Г.Юнысова һүҙҙәре, Х.Әхмәтов музыкаһы
Йырлау: «Яуа ҡайын япрағы» М.Кәрим һүҙҙәре, З.Исмәғилев музыкаһы, «Һыбайлылар» Р.Миңнуллин һүҙҙәре, В.Мәүлитов музыкаһы, «Ерем, телем» Р.Шәкүр һүҙҙәре, Р.Ғәлин музыкаһы, «Ҡышбабай»Ә.Әхмәт -Хужа һүҙҙәре,М.Сәлмәнов музыкаһы, «Әсәйҙәр байрамы» Г.Юнысова һүҙҙәре, Ю.Моратов музыкаһы, «Әсәйем - ҡәҙерлем» Р.Ураҡсина һүҙҙәре, Ә.Зиннурова музыкаһы, «Тиҙҙән мәктәпкә» Ф.Фәткуллина һүҙҙәре һәм музыкаһы
Бейеүле –таҡмаҡлы уйындар :«Наза», «Плен алыш», «Косилка – молотилка»
Музыка ҡоралдарында уйнау: «Беҙ ансамблдә уйнайбыҙ», «Беҙ бергә уйнайбыҙ» Д.Хәсәншин музыкаһы, «Бейеүселәр», «Башҡорт полькаһы», «Кәкүк», «Башҡорт маршы» А.Ғабдрахманов музыкаһы, «Ҡолонсаҡ» З.Йәнбирҙина һүҙҙәре, А.Ғабдрахманов музыкаһы, «Телевизор» Д.Хәннәнова һүҙҙәре, А.Ғабдрахманов музыкаһы

## Художестволы - эстетик өлкәлә ҡулланылған әҙәбиәт

1. Аҙнабаева Ф.Г. «Илһам. Ильгам». Методик ҡулланма. Методическое пособие. Өфө: Китап, 2008.
2. Аҙнабаева Ф.Г. «Хыялдағын – һүрәткә.Рисуем, фантазируя». Нетрадиционные техники рисования для детей от 2 до 10 лет. Уфа: Китап, 2009.
3. Аҙнабаева Ф.Г., Йыһангирова Г.М. «Балалар баҡсаһында театр эшмәкәрлеге». Өфө: Китап, 2010.

4. Ахмеров Р.Б. «Об истоках декоративно-прикладного искусства башкирского народа». Уфа: «Китап», 1996.
5. Баландина Г.Ф. «Игрушки-перчатки для кукольного театра». Учебное издание. Уфа: Китап, 2004.
6. Башкирское народное творчество. Песни. т.һ. Уфа: Китап, 1995.
7. Беляева Л.М. Большой хоровод. Хореографические постановки для детей дошкольного, младшего и среднего школьного возраста. – Уфа: Китап, 2008.
8. Брофман В.В. Архитектурная школа имени папы Карло.- М.: 2001.
9. Ғәлин Р.К. «Йырлайбыҙ ҙа бейейбеҙ». Өфө: Китап, 2003.
10. Гасанова Р.Х «Синтез искусств».Уфа, БИРО, 2005.
11. Ғөбәйҙулина Ф.Х. «Беҙҙең байрамдар». Өфө: Китап, 2004.
12. Ғәләүетдинов И.Ғ. «Балалар фольклоры: Бала саҡ –уйнап-көлөп үҫер саҡ». Өфө: Китап, 1994.
13. Игбаев К.Р., Хафизова Р.А., Хуснуллин А.Р. Декоративно-прикладное искусство башкир.- Уфа:РИАЗ, Инфореклама, 2003
14. Исламова З.Ф. Картинная галерея. Каталог - Бирск: 2014
15. Загретдинов Р.А. «Ҡумыҙ». Учебно-методическое пособие. Уфа: Издательство «Белая река», 1997.
16. Зиннурова Ә.С. «Күңелле бала саҡ». Өфө: Китап, 2013.
17. Изобразительное искусство Башкирской АССР.-М.: Издательство «Советский художник», 1974.
18. Колбина А.В. «Аппликация в старшей группе». Уфа: Китап, 2014.
19. Колбина А.В. «Хоровод народов Башкортостана». Настольно-печатные игры. Уфа: Китап, 2009.
20. Масалимов Т.Х. Родной край. Посвящение Мифтахетдину Акмулле. – Уфа, 2012.
21. Масалимов Т.Х.,Ахадуллин В.Ф. Художественный войлок: учебно-методическое пособие.- Уфа:Китап, 2006.
22. Мөхәмәтйәнова Р.К., Янкина Д.Р., «Балалар баҡсаһында музыка». Әҙерлек төркөмө.- Өфө: Китап, 1998.
23. Мөхәмәтйәнова Р.К., Янкина Д.Р., Ҡобағошов А.М. «Балалар баҡсаһында музыка.». Өлкәндәр төркөмө.- Өфө: Китап, 1995.
24. Мөхәмәтйәнова Р.К., Янкина Д.Р., Ҡобағошов А.М. «Балалар баҡсаһында музыка.». Уртансы төркөм.- Өфө: Китап, 1995.
25. Мәүлитов В.Ш. «Йыр-толпарым». Йыйынтыҡ. Баймаҡ: Типография, 2001.
26. Молчева Л.В. «Народное декоративно-прикладное искусство Башкортостана». Уфа: Китап, 1995.
27. Нафиҡова З.Ғ., Баймырҙина «Тыуған яҡ моңдары». Программа – күрһәтмә. Сибай, 2005.
28. Сәлимов М.Һ. «Балалар өсөн йырҙар». Өфө: Китап,2012.
29. Хәсәншин Д.Д. «Йыр китабы. Жыр китабы. Книга для пения». Өфө: Китап, 2014.
30. Юнысова Г.А. «Йырҙар». Өфө: Китап, 2003.

## Физик үҫеш өлкәһе

Физик үҫеш өлкәһенең башланғысы булып сәләмәт тормош алып барыуҙы формалаштырыу, элементар ҡағиҙәләрҙе һәм нормаларҙы (хәрәкәт режимында, туҡланыуҙа, сынығыуҙа һ.б.) үтәү, физик сифаттар, төп хәрәкәттәр, халыҡ уйындары, спорт төрҙәре, хәрәкәтле уйындары тураһында күҙаллауҙарҙы үҫтереү тора.

## Физик үҫеш өлкәһенең дөйөм маҡсаты

Балаларҙың һаулығын нығытыу һәм сәләмәт йәшәү рәүешен формалаштырыу.

Башҡорт халҡының шөғөлөндә, ғөрөф-ғәҙәттәрендә, тормошонда сағылған кәрәкле хәрәкәт күнекмәләрен үҙләштереү: сәпкә бәреү, бура, сәкән һуғыу, арҡан тартыу, һикереү, йүгереү, атлау.

Башҡорт халҡының уйындары, ауыҙ-тел ижады, нәфис әҙәбиәте, сәнғәте аша, балаларҙың енси айырмаһын иҫәпкә алып, физик сифаттарын үҫтереү: малайҙарҙа көс, сослоҡ, таҫыллыҡ,

мәргәнлек, үҙаллылыҡ, йылғырлыҡ, тиҙлек, ҡыйыулыҡ, батырлыҡ, ғәйрәтлек, ҡыҙҙарҙа – етеҙлек, һығылмалылыҡ, тигеҙлек, ойоштороусанлыҡ, уңғанлыҡ, нәзәкәтлелек, сыҙамлыҡ, әҙәплелек.

Балаларҙа хәрәкәтләнеүгә теләк, ынтылыш уятыу, уның аша организмдың нығыныуын, матурайыуын, көсләнеүен һиҙергә һәм тойорға, ҡыуаныс кисерергә өйрәтеү.

Башҡортостандың күренекле спортсылары һәм спорт командалары менән таныштырыу.

Халыҡ уйындарының бала өсөн дәртле йәшәйеш, һәр яҡлап йылдам үҫеш сығанағы, рухи тәрбиә алыу сараһы, донъяны, тормошто таныткан уҡыу һәм көс-ғәйрәтте, таҫыллыҡты үҫтергән хеҙмәт мәктәбе булыуын еткереү.

**Иртә йәштәге икенсе кескәйҙәр төркөмө (2-3 йәш)**

Төрлө тәбиғи факторҙарҙы (һыу, һауа, ҡояш) ҡулланып, медицина хеҙмәткәрҙәре күҙәтеүе аҫтында балаларҙы сыныҡтырыу саралары үткәреү.

Саф һауала Башҡортостандың тәбиғәт шарттарын иҫәпкә алып, көн тәртибенә ярашлы кейенергә өйрәтеү.

Башҡорт халыҡ уйындары аша балаларҙа төп хәрәкәттәр (имгәкләү, шыуышыу, үрмәләү, йүгереү, атлау, ташлау, тәгәрәтеү, һикереү), дөрөҫ һын, кәүҙә торошон формалаштырыу.

Ҡыҙҙарҙа – етеҙлек, бөхтәлек, малайҙарҙа – сослоҡ, әүҙемлек сифаттарын башҡорт халҡының уйындары, ауыҙ-тел ижады аша үҫтереү.

**Кескәйҙәр төркөмө (3-4 йәш)**

Балаларҙың һаулығын һаҡлау һәм нығытыуҙа башҡорт халҡының ғөрөф-ғәҙәттәрен ҡулланыу.

Төрлө тәбиғи факторҙарҙы (һыу, һауа, ҡояш) ҡулланып, медицина хеҙмәткәрҙәре күҙәтеүе аҫтында балаларҙы сыныҡтырыу саралары үткәреү.

Саф һауала Башҡортостандың тәбиғәт шарттарын иҫәпкә алып, көн тәртибенә ярашлы кейенергә өйрәтеү.

Башҡорт халыҡ уйындары аша балаларҙа төп хәрәкәттәр (имгәкләү, шыуышыу, үрмәләү, йүгереү, атлау, ташлау, тәгәрәтеү, һикереү), дөрөҫ һын, кәүҙә торошон формалаштырыу.

Ҡыҙҙарҙа – етеҙлек, бөхтәлек, малайҙарҙа – сослоҡ, әүҙемлек сифаттарын башҡорт халҡының уйындары, ауыҙ-тел ижады аша үҫтереү.

**Уртансы төркөмө (4-5йәш)**

Тәбиғәт факторҙары һәм башҡорт халҡының ғөрөф-ғәҙәттәрен ҡулланып, сыныҡтырыу саралары үткәреүҙе дауам итеү.

Баланың сәләмәт йәшәү рәүешен (кәүҙә өлөштәрен һәм ағзаларын кеше тормошондағы, һаулығындағы әһәмиәте)һәм әҙәп-гигиена ҡағиҙәләрен үҙләштереүҙе нығытыу.

Хәрәкәт итеүҙең бөтә төрҙәрен (атлау, йүгереү, туп тәгәрәтеү, ташлау, тотоу, ырғытыу, имгәкләү, шыуышыу, үрмәләү, һикереү), сафҡа теҙелеүҙе, халыҡ көйөнә тап килтереп ерлекле ҡош һәм хайуандарҙың ҡылыҡтарына оҡшатып, таныш һәм ҡабатлана торған хәрәкәттәрҙе башҡарыуға ылыҡтырыу.

Хәрәкәттәрҙе башҡарғанда уларҙың матурлығын, мәғәнәлеген, һомғоллоғон сағылдырыуға иғтибар биреү.

Башҡорт спортсылары, башҡорт халыҡ уйындары («Атта сабышыу», «Бағана буйлап атлау», «Тоҡта йүгереү» һ.б.), хәрәкәтле һәм спорт (санала шыуыу, саңғыла, велосипедта йөрөү, йөҙөү) күнекмәләре аша хәүефһеҙлек ҡағиҙәләрен үтәү.

Енси айырмалыҡтарға таянып, әхлаҡ сифаттарын, ихтыяр көсөн үҫтереүҙе дауам итеү.

**Өлкәндәр төркөмө (5 – 6 йәш)**

Бала һаулығын нығытыусы сыныҡтырыу процедуралары, көн тәртибе, дөрөҫ туҡланыу, йоҡо, физик күнекмәләрҙең сәләмәт йәшәү рәүеше икәнен, шулай уҡ организмға кире йоғонто яһаусы факторҙарҙың булыуын аңлатыу.

Уйын ҡағиҙәләрен дөрөҫ үтәп, үҙ аллы таныш хәрәкәтле башҡорт халыҡ уйындары («Арҡан тартыш», «Көйәнтә менән һыу ташыу», «Көршәк ярыу», «Бағанаға менеү») уйнау, спорт уйындарының («Һыҙыҡ туп», «Туп тибеш», «Ҡырҡҡы уҡ») элементтарын үҙләштереү.

Башҡорт халыҡ йола уйындарында («Йөҙөк аша атыу», «Сабыш атын биҙәү») тормошта кәрәкле хәрәкәт күнекмәләрен үҙләштереүҙә енси айырмалыҡтарҙы күрһәткән сифаттарҙы (малайҙарҙа – үҙаллылыҡ, ҡыҙыҡһыныусанлыҡ, өлгөрлөк, түҙемлелек, ҡыйыулыҡ; ҡыҙҙарҙа – ойоштороусанлыҡ, тапҡырлыҡ, сыҙамлылыҡ, ныҡышмалылыҡ) үҫтереүҙе камиллаштырыу.

Башҡорт халыҡ һәм Башҡортостан Республикаһында йәшәгән башҡа милләт халыҡтары уйындары, Башҡортостандың төрлө тармаҡ спортсылары (Әнүәр Ибраһимов – фехтование, Татьяна Лебедева – еңел атлетика, Айнур Шәйбәков – шашка, Эльмира Харисова – шахмат, Павел Мөслимов – биатлон, Хәбир Сөләймәнов – бокс) менән таныштырыуҙы дауам итеү.

Спорт кәрәк-яраҡтары ҡулланғанда төрлө уйындарҙа хәүефһеҙлек ҡағиҙәләре белемен формалаштырыу, башҡорт халыҡ уйындарының тарихын өйрәнеү.

**Мәктәпкә әҙерлек төркөмө (6-7 йәш)**

Тән ағзаларын, системаларын үҫтереү әһәмиәте маҡсатында сыныҡтырыу сараларын һәм халыҡ аштары менән дөрөҫ туҡланыу тураһындағы мәғлүмәтте камиллаштырыу.

Башҡорт халыҡ уйындарына һәм күнегеүҙәренә ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү. Халыҡ уйындарында («Уҡ атыу», «Көрәш», «Ҡатыҡтан тәңкә эҙләү» һ.б.) ҡатнашыу теләге уятыу, үҙаллы уйындар уйлап сығарыу, ойоштороуҙы дауам итеү.

Башҡортостандың спорт команадалары тураһында күҙаллауҙы киңәйтеү: «С.Юлаев» хоккей командаһы, «Урал» волейбол командаһы, «Ғ.Ҡадыров исемендәге спорт клубы», Башҡортостандың милли көрәш федерацияһы.

Физик күнекмәләрҙе эмоциональ күңел торошон сағылдырып, заманса башҡорт көйҙәренә тап килтереп башҡарыуҙы нығытыу.

Балаларҙы спорт күнекмәләре (конькиҙа шыуыу, йөҙөү), еңел атлетика комплекстары, спорт уйындары (бура һуғыу, өҫтәл теннисы) һәм халыҡ уйындары («Шар һуғыу», «Сүрәкә», «Башҡорт хоккейы», «Ат биатлоны», «Ылаҡ алыш») аша һаулыҡты нығытыу һәм сәләмәт йәшәйеш нормаларын үтәргә күнектереү.

Башҡорт халҡының уйындары, нәфис әҙәбиәте, сәнғәте аша балаларҙың енси айырмалыҡтарын иҫәпкә алып, әхлаҡи һыҙаттар, батырлыҡ, ғәйрәтлелек, үҙ баһаһын белеү, тиҫтерҙәренең ҡылыҡтарына үҙенең ҡарашын билдәләүҙе үҫтереү.

**Физик үҫеш өлкәһендә эшмәкәрлек төрҙәренең йөкмәткеһе**

**Иртә йәштәге икенсе кескәйҙәр төркөмө (2-3 йәш)**
**Уйын эшмәкәрлеге**
<u>Сюжетлы уйын</u>: «Сысҡандар һәм бесәй», «Самолеттар», «Аттар»
<u>Уйын күнекмәләр</u>: «Ҡарбуз йыйыу» (тупты тәгәрәтеү), «Һикеректәр» (урында 2 аяҡта һикереү), «Йомро икмәк» (ашаҡлау)
<u>Бармаҡ уйыны: </u>«Йылан», «Ат», «Бесәй»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
<u>Һүрәт буйынса һөйләү</u>: «Ҡышҡы уйындар»
**Танып-белеү эшмәкәрлеге**
<u>Әңгәмә:</u> «Ҡайҙа алма, ҡайҙа помидор»
<u>Һүрәт буйынса әңгәмә: </u>«Тән төҙөлөшө», «Сынығабыҙ»
<u>Эҙләнеү-тикшеренеү</u>: «Туптар нисек һикерә, тәгәрәй», «Бәләкәй һәм ҙур шар»
**Нәфис-әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
<u>Уҡыу</u>: Д.Еникеева «Бесәй», Ф.Аҡбулатова «Ҡолаҡ нимәгә кәрәк?», Ф.Туғыҙбаева «Асияның шары осто», Ҡ.Әлибаев «Яуа, яуа еүеш ҡар», Ә.Бикмәтова «Туп»
<u>Ятлау</u>: А.Барто «Туп»
**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
<u>Рәсем</u>: «Машинаға юл эшләйек», «Туп уйнайыҡ»
<u>Әүәләү</u>: «Төрлө туптар»
<u>Йәбештереү</u>: «Төҫлө таяҡтар»

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереү: спорт кейемен дөрөҫ кейеү
Хужалыҡ-көнкүреш хеҙмәте: туптарҙы урынына ҡуйыу
Тәбиғәттә хеҙмәт: өлкән төркөм балаларының уйынын күҙәтеү
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйындар: «Йылға аша», «Тупты тәгәрәт», «Поезд»
Башҡорт халыҡ уйыны: «Тауыҡ менән себеш», «Турғайҙар һәм бесәй», «Сыйырсыҡ»
Рус халыҡ уйыны: «Ҡояш һәм ямғыр», «Себештәр һәм ҡарауылсы»
**Музыка эшмәкәрлеге**
Йырлы уйын: «Поезд» К.Кинйәбулатова һүҙҙәре, А.Кәримов музыкаһы, «Атлайбыҙ һәм йүгерәбеҙ» С.Әлибай һүҙҙәре, Д.Хәсәншин музыкаһы, «Машина» Р.Сабитов музыкаһы, «Шаян туп» С.Әлибай һүҙҙәре, Ш.Ҡолбарисов музыкаһы, «Атҡайым» К.Яйыҡбаев һүҙҙәре, Ф.Гершова музыкаһы

## Кескәйҙәр төркөмө (3 - 4йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Сюжетлы уйын: «Сысҡандар һәм бесәй», «Самолеттар», «Аттар», «Урманда»
Уйын күнекмәләр: «Ҡарбуз йыйыу» (тупты тәгәрәтеү), «Һикеректәр» (урында 2 аяҡта һикереү), «Йомро икмәк» (ашаҡлау)
Бармаҡ уйыны: «Йылан», «Ат», «Бесәй»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Һүрәт буйынса һөйләү: «Ҡышҡы уйындар»
Һүрәт ҡарау: «Айыуҙар сынығыа»
Сәйәхәт физкультура залына (спорт инвентарҙары менән танышыу)
**Танып-белеү эшмәкәрлеге**
Әңгәмә: «Беҙ буласаҡ спортсмендар», «Ҡайҙа йәшелсә, ҡайҙа емеш»
Һүрәт буйынса әңгәмә: «Тән төҙәлөшө», «Ҡышҡы уйындар», «Сынығабыҙ»
Әңгәмә: «Спорт кәрәк яраҡтары»
Эҙләнеү-тикшеренеү: «Туптар нисек һикерә, тәгәрәй», «Бәләкәй һәм ҙур шар»
**Нәфис-әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу: Д.Еникеева «Бесәй», Ф.Аҡбулатова «Ҡолаҡ нимәгә кәрәк», Ф.Туғыҙбаева «Асияның шары осто», Ҡ.Әлибаев «Яуа, яуа еүеш ҡар», Ә.Бикмәтова «Туп»
Ятлау: С.Әлибай «Флагтар», А.Барто «Туп»
**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем: «Машинаға юл эшләйек», «Туп уйнайыҡ»
Әүәләү: «Төрлө туптар», «Ҡоршауҙар»
Йәбештереү: «Төҫлө таяҡтар», «Баҫҡыс»
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереү: спорт кейемен дөрөҫ кейеү
Хужалыҡ-көнкүреш хеҙмәте: туптарҙы урынына ҡуйыу
Тәбиғәттә хеҙмәт: өлкән төркөм балаларының уйынын күҙәтеү
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйындар: «Йылға аша», «Тупты тәгәрәт», «Поезд»
Башҡорт халыҡ уйыны: «Тауыҡ менән себеш», «Турғайҙар һәм бесәй», «Сыйырсыҡ»
Рус халыҡ уйыны: «Ҡояш һәм ямғыр», «Себештәр һәм ҡарауылсы»
**Музыка эшмәкәрлеге**
Йырлы уйын: «Поезд» К.Кинйәбулатова һүҙҙәре, А.Кәримов музыкаһы, «Атлайбыҙ һәм йүгерәбеҙ» С.Әлибай һүҙҙәре, Д.Хәсәншин музыкаһы, «Машина» Р.Сабитов музыкаһы, «Шаян туп» С.Әлибай һүҙҙәре, Ш.Ҡолбарисов музыкаһы, «Атҡайым» К.Яйыҡбаев һүҙҙәре, Ф.Гершова музыкаһы

## Уртансы төркөмө (4-5 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Сюжетлы уйын: «Айыуҙар-тейендәр» (хәрәкәттәр ҡабатлау)
Уйын-ситуация: «Беҙ – спортсмендар»

Күңел асыу уйыны: «Беҙ спорт яратабыҙ»
Үҫтереүсе уйын: «Спорт төрҙәрен йый», «Ниндәй спорт төрө?»
Режиссер уйыны: «Беҙ йәш гимнастар»
Уйын-фантазия: «Мин гимнаст булһам»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Һүрәттәр ҡарау: «Йәйге ял», «Ҡышҡы спорт»
Йомаҡтар сисеү: «Шифалы йәшелсә-емештәр»
Һөйләшеү: «Сынығырға ваҡыт» Г.Мостафина хикәйәһе буйынса
Видеосәйәхәт: «Боҙ аренаһы «Өфө»
**Танып-белеү-тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Әңгәмә: «Ҡолаҡтар ни өсөн кәрәк?», «Хәрәкәт» Н.Сәлимов шиғыры
Дидактик уйын: «Балта оҫтаһына нимә кәрәк?»
Әңгәмә: «Башҡортостан спортсмендары» (Т.Танһыҡҡужина, В.Ғәлиев)
Әңгәмә: «Файҙалы ашамлыҡтар», «Тән таҙалығы ни өсөн кәрәк?»
Эҙләнеү-тикшеренеү: «Сана ниңә шыуа?», «Ҡыуыҡтар»
**Нәфис-әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу: Ю.Салауатов «Антенна», «Ниңә аяҡтар ҡыйыш?», Г.Мостафина «Сынығырға ваҡыт»
Һөйләү:башҡорт халыҡ әкиәте «Терпе менән ҡуян»
Ятлау: А.Даянов «Оҫта шыуғыс», З.Фәйзуллина «Олатайым һабаҡтары», Р.Заһиҙуллин «Татлы салат», Н.Сәлимов «Хәрәкәт»
**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Сюжетлы рәсем: «Тау шыуабыҙ», «Сәйәхәтселәр»
Әүәләү: «Саңғысы», «Боксер»
Йәбештереү: «Хоккей майҙансығы»
Конструкторлау: «Стадион»
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереү: дежурлыҡ итеү
Хужалыҡ-көнкүреш хеҙмәте:ҡар таҙалау,япраҡтар йыйыу
Тәбиғәттә хеҙмәт: «Һырғалаҡ эшләү»
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Башҡорт халыҡуйыны: «Йәбешкәк түмәрҙәр», «Осто-осто», «Атыусы»,«Минең күңелле тубым», «Сәкән һуғыу», «Атта сабышыу», «Бағана буйлап атлау (малайҙар өсөн), «Тоҡта йүгереү» (ҡыҙҙар өсөн)
Рус халыҡ уйыны: «Бесәй менән сысҡан»
Татар халыҡ уйыны: «Туп уртала»
**Музыка эшмәкәрлеге**
Йырлау: «Туп» Б.Байымов һүҙҙәре, С.Сәлмәнов музыкаһы, «Һырғалаҡ» Б.Байымов һүҙҙәре,А.Ҡобағошовмузыкаһы
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Яңы туп» Н.Инякин музыкаһы, «Аттар» башҡорт халыҡ көйө, Р.Сәлмәнов эшкәртеүендә, «Тотоусылар» А.Кәримов музыкаһы.

**Өлкәндәр төркөмө (5 – 6 йәш)**

**Уйын эшмәкәрлеге:**
Дидактик уйын: «Ниндәй спорт төрө»
Уйын-театр: «Кем көслө?» башҡорт халыҡ әкиәте
Үҫтереүсе уйын: «Туҡланыу гигиенаһы», «Нимә нисек хәрәкәтләнә?»
Уйын-фантазия; «Мин врач булһам…»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Осрашыу: «Шторм» баскетбол командаһы» (Баймаҡ ҡалаһы)
Һүрәттәр ҡарау: «Кешенең ҡан әйләнеше системаһы»
Интерактив сәйәхәт: «Аҡбуҙат ипподромы»
Видеосәйәхәт: «Һабантуй уйыны: «Ылаҡ алыш»
Һөйләшеү: А.Шафиҡова «Мәймүн-гимнаст» шиғыры
**Танып-белеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Әңгәмә: «Башҡорт халыҡ уйындары ҡайҙан килгән?»

Тәжрибә үткәреү: «Ниндәй ҡарҙа саңғылайөрөү еңелерәк?»
Интерактив –сәйәхәт: «С.Юлаев» исемендәге балалар хоккей клубы»
**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**
Уҡыу: Ш.Шәкүрова «Батша малайҙары» (хикәйә),А.Байбулатов «Спорт байрамы» (комикс), «Кем көслө» әкиәт-театр,А.Йәғәфәрова «Бер,ике»,рус халыҡ әкиәте «Яңғыҙ Аҡҡош», Ф.Мәҡсүтова «Ҡыш оҙатыу»,З.Исламова «Турғай»,А.Шафиҡова «Мәймүн –гимнаст»
Һөйләү:Ф.Туғыҙбаева «Уйын», «Бүләк», И.Илембәтова «Яҙ килгән»
Ятлау:Н.Сәлимов «Гимнаст»,Т.Искәндәриә «Мәрәй»,З.Ҡотлогилдина «Әсә балаһы»
**Һүрәтләү эшмәкәрлеге**
Рәсем: «Оҫта йөҙөүселәр», «Һабантуйҙа», «Альпинистар»
Әүәләү: «Башҡорт мәргәндәре», «Саңғысы»
Йәбештереү: «Милли көрәш», «Аттың дуғаһын биҙә»
**Конструкторлау эшмәкәрлеге**
Оригами: «Ҡалҡан»
**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**
Үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереү: спорт кәрәк-яраҡтарын йыйыу
Хужалыҡ-көнкүреш хеҙмәте: «Тәрбиәсе ярҙамсылары»
Тәбиғәттә хеҙмәт: «Беҙ хеҙмәтте яратабыҙ»
Ҡул эше-хәрәкәтле уйындарға атрибуттар эшләү,тәбиғәт материалынан «Ат»
**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**
Хәрәкәтле уйын: «Батҡаҡтан сыҡ», «Кем беренсе?, «Кем көслөрәк?» , «Ҡапҡалар аша», «Туңдырғыс», «Ҡуяндар бүләк эҙләй»
Футбол элементтары менән уйындар: «Тупты төҙ тип», «Тупты миңә бир», «Һыҙыҡ туп»
Ярыштар: «Кем беренсе флагка етә», «Тупты ебәр», «Сылбыр»
Башҡорт халыҡуйыны: «Һәпәләк», «Арҡан тартыш», «Сабыш атын биҙәү», «Көйәнтә менән һыу ташыу» (ҡыҙҙар өсөн ) «Тоҡтар менән алыш», «Көршәк ярыу», «Бағанаға менеү», «Йөҙөк аша атыу» (малайҙар өсөн)
Рус халыҡ уйыны: «Төйләгән»
Сыуаш халыҡ уйыны: «Балыҡтар»
Татар халыҡ уйыны: «Кем беренсе?»
**Музыка эшмәкәрлеге**
Тыңлау: «Марш» Р. Мортазин музыкаһы», «Полька» Р. Сәлмәнов музыкаһы
Йырлау: «Тау шыуғанда» Г.Юнысова һүҙҙәре,С.Низаметдинов музыкаһы
Музыкаль-ритмик хәрәкәттәр: «Тотоп ҡара» С.Низамутдинов музыкаһы, «Колоннаға теҙел» Ф.Гершова музыкаһы, «Һабантуй» Ф.Гершова музыкаһы

## Мәктәпкәсә әҙерлек төркөмө (6 -7 йәш)

**Уйын эшмәкәрлеге**
Үҫтереүсе дидактик уйын: «Кемгә (врачҡа) ниндәй инструмент», «Башҡорт һөт ризыҡтары», «Ниндәй һөнәр?»
Режиссер уйыны: «Беренсе медицина ярҙамы күрһәтеү»
Сюжетлы уйын: «Сыныҡабыҙ», «Отоларинголог»
Уйын-фантазия: «Әгәр мин футболсы булһам…»
**Коммуникатив эшмәкәрлек**
Фоторәсем ҡарау: «Еңел атлетика» (Т. Лебедева)
Сәхнәләштереү: Г. Хәкимова «Һыуыҡ һәм һалҡын»
Видеоосрашыу: «Башҡортостандың күренекле спортсылары»
Һөйләшеү: «Һәр кемдә бер ғәҙәт, үҙенсә хәрәкәт» мәҡәл
Һүрәт буйынса хикәйә төҙөү: «Стадионда»
Видеослайд ҡарау: «Витаминдар - беҙҙең дуҫтар»
Интерактив - сәйәхәт: «Ат биатлоны», «Салауат Юлаев исемендәге хоккей клубы»
**Танып белеү-тикшеренеү эшмәкәрлеге**
Әңгәмә: «Башҡортостан «Урал» волейбол командаһы», «F.Ҡадыров исемендәге спорт клубы»
Һүрәттәр ҡарау: «Башҡорт халыҡ уйындарының төрҙәре»
Тикшеренеү: «Кешенең ҡан әйләнеше системаһы»

Әңгәмә: «Өфитәр ағай кәңәштәре», «Бул һин һәр саҡ спорт яҡлы»
Интерактив – сәйәхәт: «Башҡортостан милли көрәш федерацияһы»
Әңгәмә: К.Кинйәбулатова «Әнисә – дежурный бөгөн», «Уңған бала» шиғыры, М. Дилмөхәмәтов «Кем булырға?»

**Нәфис әҙәбиәтте һәм фольклорҙы ҡабул итеү эшмәкәрлеге**

Уҡыу: Ф.Фәтҡуллина «Йәшел ҡуян», Х.Һейөндөков «Микробтар», К.Булат «Сынығыу», К.Кинйәбулатова «Йә, ни өсөн?», Р.Заһиҙуллин «Витаминлы ҡыяр», М.Зәкиров «Көрәш», К. Кинйәбулатова «Әнисә – дежурный бөгөн», «Уңған бала», «Февраль», М. Дилмөхәмәтов «Кем булырға?»
Һанашмаҡтар
Йомаҡтар, мәҡәлдәр
Ятлау: С. Әлибай «Конькиҙа», К. Булат «Шахматсы», Р.Заһиҙуллин «Ҡолас һалып», Н. Сәлимов «Сынығайыҡ»

**Һүрәт эшмәкәрлеге**

Сюжетлы рәсем: «Цирк», «Көрәшселәр»
Әүәләү: «Фигуралы шыуыу»
Йәбештереү: «Һабантуй»
Конструкторлау: «Ат ярышы» (оригами)

**Хеҙмәт эшмәкәрлеге**

Үҙ-үҙеңде хеҙмәтләндереү: һауа торошона ҡарап кейенә белеү
Тәбиғәттә хеҙмәт: майҙансыҡты ҡарҙан таҙартыу, тау яһау

**Хәрәкәт эшмәкәрлеге**

Башҡорт халыҡ уйыны: «Ун таяҡ», «Сүрәкә», «Шар һуғыу», «Ҡатыҡтан тәңкә эҙләү», «Гөргөлдәк», «Башҡорт хоккейы», «Уғатар», «Балдаҡ атыш», «Еҙ бүкән», «Тал сабыу» (малайҙар өсөн), «Йомортҡа менән йүгереү» (ҡыҙҙар өсөн)
Рус халыҡ уйыны: «Бал ҡорттары һәм ҡарлуғастар», «Бал ҡорттары һәм аҡсарлаҡ»
Татар халыҡ уйыны: «Көршәк һатабыҙ», «Төлкөләр һәм тауыҡтар»
Сыуаш халыҡ уйыны: «Ай йәки ҡояш», «Балыҡтар», «Диңгеҙҙәге йыртҡыс»
Удмурт халыҡ уйыны: «Һыу эйәһе»
Мари халыҡ уйыны: «Туп ташла»

**Музыка эшмәкәрлеге**

Тыңлау: «Шаян малай» Н. Сабитов музыкаһы, «Байрамда» А. Ҡобағошов музыкаһы, «Шатланып йырлайбыҙ» С. Әлибаев һүҙҙәре, Д. Хәсәншин музыкаһы
Йырлау: «Мәктәпкә» Д.Юлтый һүҙҙәре, А.Ҡобағошов музыкаһы, «Шаян туп» Г. Юнысова һүҙҙәре, Ш. Ҡолбарисов музыкаһы, «Һабантуй» М. Дилмөхәмәтов һүҙҙәре, С. Сәлмәнов музыкаһы, «Баҫҡыста» Р. Ниғмәтуллин һүҙҙәре, Д. Хәсәншин музыкаһы
Музыкаль - ритмик хәрәкәттәр: «Поход маршы» Х. Әхмәтов музыкаһы, «Флажокты ал» А.Кәримов музыкаһы, «Саңғысылар» Н. Дауытов музыкаһы, «Егеттәр» Р. Ҡасимов музыкаһы, «Күңелле ял» Р. Хәсәнов музыкаһы, «Әйләнмәк» Р. Ҡасимов музыкаһы.

## Физик үҫеш өлкәһендә ҡулланылған әҙәбиәт

1. Аҙнабаева Ф.Ғ., Д.У.Еникеева, В.Г. Яфаева «Хәрәкәттә үҫәбеҙ» 1-се киҫәк-Өфө: Китап, 2013
2. Аҙнабаева Ф.Ғ., Д.У.Еникеева, В.Г. Яфаева «Хәрәкәттә үҫәбеҙ» 2-се киҫәк-Өфө: Китап, 2013
3. Ғәләүетдинов И.Ғ. «Башҡорт халыҡ балалар уйындары». - Өфө: Китап, 2002
4. Нафикова З.Ғ.« Уйнай - уйнай үҫәбеҙ».- Өфө: Китап, 2010
5. Раҡаева Ә.С. « Уйнайыҡ уйлап ҡына».- Өфө: Китап, 2008
6. Пензулаева Л.И. «Физическая культура в детском саду. Система работы в старшей группе». – М.: Мозаика – Синтез, 2012
7.Пензулаева Л.И. «Оздоровительная гимнастика. Комплексы упражнений». – М.: Мозаика – Синтез, 2014
8. Халимова З.Р. «Воспитание гигиенических навыков у младших школьников». – Уфа: Китап, 2004

9.Яфаева В.Х. «Планирование физкультурных занятий в современном ДОУ: Методическое пособие». – Уфа: ИРО РБ, 2011

**Программа йөкмәткеһенең башҡа характеристикаһы: балалар баҡсаһы педагогик коллективының мәктәп һәм социум менән бәйләнеш үҙенсәлектәре**

Был мәсьәләне сисеүҙә балаларҙы уратып алған социаль сфера, социум менән таныштырыу ҙур роль уйнай.

Һәр баланы үҙе йәшәгән ерҙә иркен ориентир таба белергә күнектереү, бала ҡайҙа йәшәй, балалар баҡсаһы, мәктәп ҡайҙа икәнен өйрәтеү, уның тыуған еренә һөйөү тәрбиәләү, мәҙәни байлыҡтарға йәлеп итеү, музейҙарға, күргәҙмәләргә алып барыу ссоциум менән таныштырыуға ҙур аҙым булып тора.

“Аҡбуҙат” балалар баҡсаһы социум менән тығыҙ бәйләнештә эшләй. Социаль бәйләнештәр, мәҙәни үҙәктәр менән бергә балаларҙы рухлы, үҫешкән шәхес итеп тәрбиәләүҙә ата-әсәләр менән эшләү, партнерҙар булып үҫешеүгә өҫтәлмә импульс бирә.

Социаль партнерҙар менән бәйләнеш балалар баҡсаһы коллективы педагогтарының профессиональ үҫешенә булышлыҡ итә, балалар баҡсаһының статусын күтәрә.

Төп принциптар:

-социумдың балалар баҡсаһы политикаһын ҡабул итеү;

-йәмғиәттә балалар баҡсаһының имиджин һаҡлау;

-балалар баҡсаһы менән социум араһында коммуникация булдырыу;

Оҙаҡ йылдар буйына балалар баҡсаһы ҡаланың социаль институттары менән тығыҙ бәйләнештә эшләй

-8-се мәктәп;

-Балалар ижад үҙәге;

-Ҡала крайҙы өйрәнеү музейе;

-“Сулпан” балалар театры;

-Балалар музыка мәктәбе;

-Башҡорт балалар художество мәктәбе;

-Балалар сәнғәт мәктәбе;

-Балалар эколог-биологик үҙәк;

-Балалар китапханаһы;

Бергә эшләгәндә генә тәрбиәүи һәм уҡытыу эштәре ыңғай һөҙөмтә бирә. Берҙәмлектең нигеҙ ташын ата-әсәләр (законлы вәкилдәр) һәм балалар баҡсаһының педагогтары тәшкил итә. Тәрбиә ата-әсә һәм педагогтар араһындағы мөнәсәбәткә бәйле. Ошо мөнәсәбәттәрҙән сығып балала тормошҡа ҡарашы формалаша.

Балалар илебеҙ киләсәге. Бала тәрбиәләү- бөтә халыҡ эше**.**

## III. Ойоштороу бүлеге

**Мәктәпкәсә йәштәге балаларҙы төбәк компоненты менән таныштырыуҙы тормошҡа ашырыусы педагогик шарттар**

Рәсәй Федерацияһының төбәктәре араһында Башҡортостан Республикаһы иң күп милләтле республикаһының береһен тәшкил итә.

«Башҡортостан – тыуған илем» программаһы Башҡортостан Республикаһының күп милләтлелегенә, йәшәү рәүешенә, климат шарттарына, социаль – иҡтисади үҙенсәлектәренә нигеҙләнә.

Тыуған яҡты өйрәнеү программаһын төплөрәк, файҙалыраҡ ҡулланыу маҡсатында түбәндәге педагогик шарттар билдәләнелә:

- баланың шәхси мәҙәниәлеген формалаштырыу;
- балалар менән эшләүсе педагогик коллективтың мәҙәни белдеклелеген үҫтереү;

- баланы үҫтереүгә булышлыҡ итеүсе мөхит ойоштороу;
-балалар баҡсаһы менән ата-әсәләр араһында ныҡлы бәйләнеш булдырыу.

Ошо шарттарҙың үтәлешен билдәләгәндә түбәндәге күрһәтмәләр иҫәпкә алына:
- донъяуи һәм милли культураның бер бөтөн шәхес үҫешенә социаль заказ билдәләүе;
- Башҡортостан Республикаһының мәктәпкәсә йәштәге башҡорт балалар ойошмаһында белем биреү процесында ҡатнашыусылар тарафынан формалаштырыла торған эшмәкәрлеге;
- мәктәпкәсә белем биреү эшмәкәрлегендә мәҙәни ойошҡанлыҡ принцибын ҡулланыу.

**Проект эшмәкәрлеген ойоштороу**

Проект эштең технологиялары балаларҙы белем алыу процесында һәм тәрбиә эше барышында әүҙемләштерә.

Баланың үҙ-аллы үҫешенә этәргес бер ҡорал булып тора, кәрәк мәғлүмәтте үҙ-аллы эҙләй һәм уға эйә булыу һәләтен ҡуллана белеүе үҫешә, үҙ фекере-ҡарашы булыуы, уның үҙ көсөнә ышанысын арттыра. Шулай итеп төрлө ситутив хәлдәр ваҡытында ул юғалып ҡалмай, осраған яңы проблемаларҙан сығыу юлдарын үҙе эҙләп табырға ынтылыу арта.

Проект эшенең һөҙөмтәһе булып педагогтарҙың, балаларҙың һәм ата-әсәләрҙең ижади берлектәре емеше төрлө формаларҙа, алымдарҙа практик һәм фәнни яҡтан күрһәтелеүе мөмкин.

Программала «Халҡым хазинаһы» исемле дөйөм проект эшенең темаһы тәҡдим ителә. (2-се ҡушымтала күрһәтелде).

**Күңел – асыу һәм байрамдар эшмәкәрлеге**
**(милли йола, ғөрөф-ғәҙәт, байрам, сара, ваҡиғаларҙың үҙенсәлектәре)**

Программаға Федераль дәүләт белем биреү стандарттарына ярашлы «Мәҙәни күңел – асыу эшмәкәрлек төрө» бүлеге индерелде.

Беҙҙеңсә, иң мөһиме булып Башҡортостан Республикаһында йәшәүсе төп халыҡтың йола, ғөрөф-ғәҙәт, күңел асыу, миллибайрамдарын тергеҙеү тора. Баланың йәшәйешен, тормош сәнғәт байлыҡтары менән тулыландырып, музыка, әкиәт, театр, бейеү донъяһына сығарып, башҡорт халҡының мәҙәни ҡиммәттәренә ҡыҙыҡһыныуҙы байытыу һәм үҫтереү зарур.

Йыр, бейеү, шиғыр, төрлө уйын, етеҙлек-сослоҡҡа, тапҡырлыҡҡа иҫәпләнгән ярыштар, ижади конкурстар, бәйгеләр баланың аҡыл-зиһенен үҫтереүгә йүнәлтелгән эш төрҙәре – байрамдың төп өлөшөн тәшкил итә лә инде. Ярыш һөҙөмтәләре буйынса балалар тейешле баһа ала һәм лайыҡлы бүләкләнә. Байрамда ата-әсәнең әүҙем ҡатнашыуы, әсәйҙәр килгән ҡунаҡтарҙы тәмле милли аш-һыу менән һыйлауы ла бик отошло. (Күңел асыу һәм байрамдар исемлеге ҡ-сө ҡушымтала бирелде).

**Педагогик коллективтың мәктәпкәсә йәштәге балаларҙың**
**ғаиләһе менән үҙ-ара килешеп эш итеүе**

Педагогик коллективтың мәктәпкәсә йәштәге балаларҙың ғаиләһе менән берлектәге эшмәкәрлеге булып, баланың социаль, әхлаҡи, әҙәп, эстетик, аҡыл, физик сифаттарын һәм әүҙемлеген, яуаплылығын, үҙаллылығын үҫтереү, ата-әсәләр, ололар, билдәле, һөнәр эйәләренең халыҡ педагогикаһына, ауыҙ-тел ижадына, халҡының милли йолаларына таяныу өлгөһөндә уның шәхси мәҙәнилеген формалаштырыу булып тора.

Милләтен, телен, илен яратҡан, үҙ милләте менән ғорурланған, халҡының тарихын, ауыҙ-тел ижадын белгән, үҙенең гражданлыҡ бурысын аңлаған, халҡының рухи, мәҙәни, байлыҡ ҡиммәттәрен ихтирам иткән шәхес үҫтереүгә халыҡ педагогикаһы алымдары, ысулдары биреләүен ата-әсәләргә еткереүҙә отошло. Халыҡ ижадын киң ҡулланып, халыҡ педагогикаһына таянып үҫеп килгән быуынды зиһенлерәк, аңлыраҡ, юғары зауыҡлы, үҙ баһаһын билдәләй һәм милләтенең ысын патриоты итеп тәрбиәләү, милли мәҙәнилеген үҫтереүҙә ғаилә менән берлектәге эш һөҙөмтәле була.

Башҡорт халҡының теле бай, нәфис, үҙенсәлекле һәм ошо тел аша милләт быуаттар буйы тупланған тормош тәжрибәһен үҙ балаһына тапшыра килә. Тыуған тел халыҡтың рухи тормошон, ғөрөф-ғәҙәтен, йолаларын, традицияларын сағылдыра һәм үҙенең төрлө ауыҙ-тел ижады аша рухи ҡиммәттәрен тапшыра. Тимәк, тыуған тел-халыҡ педагогикаһы нигеҙе.

Телебеҙҙең, милләтебеҙҙең киләсәге иң беренсе сиратта ғаиләнән башлана. Традицион мәҙәнилекте тапшырыуҙа, баланың күңеленә һалыуҙа ғаилә төп сылбыр булып һанала.

Балалар баҡсаһы ойошмаһы ата-әсәләр менән берлектә был эшмәкәрлеккә түбәндәге бурыстарҙы ҡуя:

- баланы милли рух нурында ҡойондороп тыуған телдә ыңғай мөнәсәбәттә аралаштырыу бәләкәй һәм оло илдең тарихын, мәҙәниәтен, кешелеклек ҡиммәттәрен үҙләштереү;
- баланың милләтенә, енесенә, ғаилә хәленә, диненә ҡарамай ижади һәләттәрен үҫтереү;
- халыҡ аҡылын, сәнғәтен ҡулланып киләсәк быуын вәкилдәренә татыу булыуҙы өйрәтеү;

-милли-мәҙәни педагогик белем биреү процесында үҙенсәлекле һәм шәхси – йүнәлеште ҡулланыу.

Ата-әсәләр менән эшмәкәрлек төрҙәре бик күп һәм ошо эш барышында Башҡортостанда йәшәгән үҙ милләте, көнкүреше, тарихы, әҙәбиәте, сәнғәте, мәҙәниәте, ғөрөф-ғәҙәте, йолалары өйрәнеү ҡарала.

Ата-әсәләр менән бергә билдәле сәнғәт кешеләре менән осрашыуҙар ойоштороу, театр, концерт, фестиваль, музейҙарға йөрөү, һәүәҫкәр артистарҙың сығышын ҡарау, йола, ғөрөф-ғәҙәттәр менән таныштырыу балала ыңғай сифаттарҙың үҫешенә ярҙам итә.

Өҫтә әйтелгәндәрҙән сығып, йәнә дөйөмләштереп әйткәндә, әлбиттә, дөйөм кешелек, милли мәҙәниәт ҡиммәттәрен һәм халыҡ педагогикаһына таянып, беҙ төп маҡсатты ата-әсәләр һәм балалар баҡсаһының берҙәм эшмәкәрлеге нигеҙендә – киләсәк быуын вәкилдәре үҙ халҡы менән ғорурланып, уның ҡиммәттәрен һаҡлаусы – яҡлаусы булып үҫеүҙәренә булышлыҡ итеүҙе күрәбеҙ.

**Педагогтарҙың тәрбиәләнеүселәрҙең ғаиләләре менән**
**үҙ - ара мөнәсәбәт булдырыу үҙенсәлектәре**

“Бала үҫтереү үҙәге-“Аҡбуҙат” балалар баҡсаһы педагогтарының тәрбиәләнеүселәрҙең ата-әсәләре (законлы вәкилдәре) менән үҙ ара мөнәсәбәте белем һәм тәрбиә биреү эшмәкәрлегенең мөһим яғы булып тора, ғаилә тәрбиәһенең ыңғай тәжрибәһен ҡулланыу баланы шәхес итеп тәрбиәләүҙә ҙур йоғонто яһай. Балалар баҡсаһы коллективы балаларҙы үҫтереү һәм тәрбиәләү эшендә барлыҡ йүнәлештәге эшмәкәрлекте ата-әсәләр (законлы вәкилдәр) менән тығыҙ бәйләнештә алып бара. Ата-әсәләр (законлы вәкилдәр) менән

-Дөйөм ата-әсәләр йыйылыштары;
-Асыҡ ишектәр көнө;
-Йәш ата-әсәләр клубы;
-Төркөмдәрҙә ата-әсәләр өсөн йыйылыштар;
-Анкеталар үткәреү;
-Тәрбиә тураһында әңгәмәләр, һөйләшеүҙәр;
-Белгестәр менән осрашыу (педагог-психолог, уҡытыусы-логопед, шәфҡәт туташы һ.б.);
-Ата-әсәләр (законлы вәкилдәр) менән берлектә дәрестәр, уйындар, ярыштар, иртәлектәр ойоштороу;

Был саралар ата-әсәгә үҙ балаһының үҫешен, аралашыу мәҙәниәтен күрергә мөмкинселек бирә. Ата-әсәләр (законлы вәкилдәр) өйҙә бала менән нисек шөғөлләнергә, нимәгә иғтибар итергә кәрәклеге тураһында белгестәрҙән кәңәштәр һорай ала.

Балалар баҡсаһының ғаилә менән бергә үҙ ара мөнәсәбәт булдырыуҙың төп бурыстары:

-ата-әсәләрҙе бала тәрбиәләү ысулдары менән таныштырыу;
-балаға дөрөҫ тәрбиә биреү өсөн балалар баҡсаһында кәрәкле бөтә шарттар тыуҙырыу;
-ҡалала үткән сараларҙа педагогтар менән берлектә тәрбиәләнеүселәрҙең ғаиләләрен ҡатнаштырға йәлеп итеү;
-төркөмдә, балалар баҡсаһы тормошонда әүҙем ҡатнашҡан ата-әсәләрҙе билдәләү, рәхмәт әйтеү, грамоталар биреү;

**Балалар баҡсаһының тәрбиәләнеүселәрҙең ғаиләһе менән үҙ ара мөнәсәбәт булдырыу системаһы**

| Йүнәлештәр | Формаһы |
|---|---|
| Ата-әсәләрҙең теләктәрен өйрәнеү, билдәләү | -ғаиләнең микроклиматын һәм социаль статусын билдәләү өсөн социалогик тикшеренеүҙәр;<br>-әңгәмәләр;<br>-анкета һорауҙарына яуаптар алыу;<br>-баланың ғаилә ағзалары менән аралашыу процесын күҙәтеү; |
| Ата-әсәләргә мәғлүмәт биреү | -мәғлүмәт биреүсе стендтар;<br>-балалар баҡсаһы сайты;<br>-ата-әсәләр йыйылышы;<br>-йәш ата-әсәләр клубы;<br>-балалар эштәре күргәҙмәһе;<br>-ватсап аша бәйләнеш;<br>-презентация элементы менән йыйылыш;<br>-зум аша йыйылыш;<br>-белдереүҙәр;<br>-буклеттар;<br>-әңгәмәләр; |
| Консультациялар биреү | -төрлө һорауҙар буйынса консультациялар: индивидуаль, дистанцион консультациялар;<br>-семинарҙар;<br>-оҫталыҡ кластары;<br>-белгестәрҙе саҡырыу;<br>-педагогтарҙың үҙ сайты;<br>-чаттар;<br>-тренингтар;<br>-папка-йәймәләр;<br>-ышаныс почтаһы; |
| Балалар баҡсаһы менән ғаиләләрҙең берлектәге эшмәкәрлеге | -асыҡ ишектәр көнө;<br>-бергә ойошторолған байрамдар;<br>-бергә әҙерләнгән проект эшмәкәрлеге;<br>-фото күргәҙмәләр;<br>-ғаилә вернисаждары;<br>-виртуаль экскурсиялар;<br>-өмәләр;<br>-акциялар;<br>-ҡул эштәре күргәҙмәләре; |

Балалар баҡсаһы коллективының ата-әсәләр (законлы вәкилдәр) менән үҙ ара мөнәсәбәт булдырыуы тәрбиәләү сараларына ыңғай йоғонто яһай. Баланы үҙ телен яратҡан, әхлаҡи, эстетик, физик, интеллектуаль яҡтан үҫешкән шәхес итеп тәрбиәләү ҡатмарлы процесс. Мәктәпкәсә осорҙа балала үҙ тыуған ерен яратыу, һөйөү сифаттары формалаша. Был осор атай-әсәйгә, тыуғандарға һөйөү һәм ихтирам тәрбиәләү өсөн уңайлы осор.

“Аҡбуҙат” балалар баҡсаһы коллективы тормошта үҙ урынын табасаҡ, үҙ халҡын, телен, мәҙәниәтен яратҡан, үҙ фекерен дөрөҫ аңлата алған, бөтә яҡтан үҫешкән шәхес тәрбиәләүҙе маҡсат итеп алған. Педагогик коллектив балаларҙы бөтә яҡтан үҫтереү өсөн халыҡ ижадына, башҡорт халҡының йолалары һәм традицияларына, ауыҙ-тел ижадына һәм халыҡ педагогикаһына таянып эш итә.

Башҡортостан халыҡтарының халыҡ педагогикаһы әхлаҡи, эстетик, патриотик, экологик һәм хеҙмәт тәрбиәһе буйынса бик бай материал туплаған. Меңәр йылдар буйына йыйылған кешелек тәжрибәһе туған тел аша быуындан быуынға күсә килә. Ата-әсәләр йыйылыштарында, семинар-практикумдарҙа, конференцияларҙа башҡорт халҡының изге йолаларын, традицияларын, ғөрөф-ғәҙәттәрен балалар баҡсаһы коллективы тарафынан күрһәтеү, өйрәтеү ҡаралған һәм был эш әүҙем алып барыла. Аң белем үҫтереү һәм тәрбиәүи эштә сағыу, матур йолаларҙы, уйындарҙы, традицияларҙы ҡулланыу балаларҙа ҡыҙыҡһыныусанлыҡ һәм ыңғай сифаттар тәрбиәләй. Былдай сараларға "Сөмбөлә", "Ҡарға бутҡаһы", "Кәкүк сәйе", "Һабантуй", "Исем ҡушыу", "Ҡаҙ өмәһе" һ.б. инә. Йыр, бейеүҙәр, уйындар, төрлө ярыштар, ижади конкурстар- бында педагогик коллектив, ата-әсәләр (законлы вәкилдәр) һәм балалар бик теләп ҡатнашалар. Үткәрелгән сараларҙа һәр кем хаҡлы рәүештә приздар, бүләктәр, грамоталар менән бүләкләнәләр.

Һәр төркөмдә ошо маҡсаттан сығып "Милли кейемдәр", "Умартасылыҡ", "Йылҡысылыҡ", "Башҡорт халҡының музыка ҡоралдары", "Сибайым-тыуған ҡалам", "Халҡым биҙәктәре", "Сәскә ат, Башҡортостаным!", "Тыуған илде һаҡлаусыларға мәңгелек дан!", "Халҡымдың арҙаҡлы шәхестәре" тигән исемдәр аҫтында бик бай материалдар тупланған.

## Социаль яктан балаға хәүеф, куркыныс янаған ғаиләләр һәм опекун - ғаиләләр менән эш

"Бала үҫтереү үҙәге-"Аҡбуҙат" балалар баҡсаһында был эш бала хоҡуктары тураһындағы Конвенция, "Мәғариф тураһында"ғы закон, РФ Мәғариф министрлығы приказы №636 22.10.1999 "Рәсәй Федерацияһы Мәғариф министрлығы системаһында практик психология хеҙмәте тураһындағы Положениены раҫлау" приказы, "Мәктәпкәсә белем биреү учреждениеһы тураһында типовой положение"ға ярашлы рәүештә ойошторола.

Бындай ғаилә балалары менән түбәндәге эштәр үткәрелә:

-хәүефһеҙлек диагностикаһы;
-коммуникатив күнекмәләр диагностикаһы;
-психик үҫеш диагностикаһы;
-эмоциональ үҫештәге етешһеҙлекте коррекциялау;
-дөйөм үҫтереүсе эшмәкәрлектәр, саралар;

Бындай ғаиләләрҙең ата-әсәләре (законлы вәкилдәре) менән түбәндәге эштәр ойошторола:

-баланың йәшәү шарттарын билдәләү өсөн өйҙәренә барыу;
-анкета тултыртыу;
-бала һәм ата-әсәнең мөнәсәбәтенә мониторинг;
-ата-әсәләр менән әңгәмәләр, һөйләшеүҙәр;
-бала тәрбиәләү һорауҙары буйынса белгестәр консультацияһы;
-ата-әсәләрҙе балалар баҡсаһы менән бер йүнәлештә эшләүгә йәлеп итеү;

Ҡыйын тормош ситуацияһында ҡалған балалар тураһында мәғлүмәт ҡаланың опека һәм попечительство бүлегенә ебәрелә.

**Бала үҫтереү үҙәге-"Акбуҙат" балалар баҡсаһы төркөмдәренең, бүлмәләренең, майҙансыктарының тулыландырылыуы.**

Биләмәнең майҙаны- 8822,5 кв.м.

Типик бина- 1578,6 кв.м.

| | Һаны |
|---|---|
| Белем биреү эшмәкәрлегендә ҡулланылған бүлмәләр | 20 |
| төркөм бүлмәләре | 12 |
| методик кабинет | 1 |
| медицина кабинеты | 1 |

| | |
|---|---|
| процедуралар кабинеты<br>изолятор | 1<br>1 |
| логопед кабинеты | 1 |
| психологик көсөргәнеште сисеү бүлмәһе | 1 |
| музыка залы | 1 |
| музыка етәксеһе, физик культура инструкторы кабинеты | 1 |

**Тәрбиәләнеүселәрҙең үҫеше өсөн шарттар:**

Балалар баҡсаһында спорт майҙансығы, урман мөйөшө, экологик һуҡмаҡ бар.

Балалар баҡсаһында педагог- психолог кабинеты, логопед кабинеты, музыка етәксеһе һәм физик культура инструкторы кабинеты бар. Төркөмдәрҙә физкультура мөйөштәре бар.

Балалар баҡсаһының мәғлүмәт- методик һәм техник яҡтан торошо:

-бөтә төркөмдәрҙә лә телевизор –12;

-проектор-1;

-компьютер-4;

-ноутбук-2;

-музыкаль үҙәк-3;

-фотоаппарат-1;

-беренсе иртә йәштәге кескәйҙәр төркөмөндә –проектор, экран, ноутбук бар;

-музыка ҡоралдары;

-методик әҙәбиәт;

-балалар өсөн нәфис әҙәбиәт бар;

Балалар баҡсаһында үҫтереүсе предметлы мөхит балаларҙың мөмкинселегенә, уларҙың ҡыҙыҡһыныуҙарына ҡарап һәм бала көнө буйына үҙе өсөн мауыҡтырғыс шөғөл, эш, уйын тапҡандай итеп ойошторолған. Һәр йәш төркөмөндә балаларҙың йәш үҙенсәлектәрен күҙ уңында тотоп, үҙаллы, маҡсатлы эшмәкәрлек өсөн барлыҡ шарттар ҙа булдырылған: уйын, хәрәкәт, һүрәтләү, театр, конструкторлау, коммуникатив, хеҙмәт, танып белеү-эҙләнеү, музыка һәм нәфис әҙәбиәт тыңлау. Ошо йүнәлештә һәр төркөмдә үҙәктәр булдырылған.

Бүлмәләге йыһаздар эстетик яҡтан матур, зауыҡлы, ылыҡтырғыс һәм барлыҡ хәүефһеҙлек ҡағиҙәләренә ярашлы. Мебель балаларҙың йәшенә, буйына тап килә. Бөтә предметтар ҙа балаларҙың буйы етмәле кимәлдә урынлаштырылған.

Музыка залы кәрәкле барлыҡ ҡорамалдар менән тәьмин ителгән: музыка үҙәге, пианино, балалар ултырғыстары, синтезатор, атрибуттар. Иртәлектәр, байрамдар ойошторолғанда үҙәк сәхнә өлөшө биҙәлә. Фольклор байрамдары өсөн махсус “Алтын көҙ”, “Ҡышҡы урман”, “Башҡорт халҡының көнкүреше”, “Яҙһылыу” баннерҙары бар. Шулай уҡ музыка уйын ҡоралдары, дидактик уйындар, белем биреү өсөн техник ҡулланмалар, методик әҙәбиәт, йыр яҙҙырылған СД-компакт дисктар һәм башҡалар бар.

Физик культура залы өсөн: туптар, гимнастик эскәмйәләр, обручтар, һикергестәр, төрлө төҫтәге таҫмалар, флагтар, кәрзиндәр, йомшаҡ модулдәр, массаж өсөн юлдар, хоккей сәкәндәре, массаж туптары, гимнастик таяҡтар, кубиктар бар.

Логопед кабинеты- методик әҙәбиәт, шкафтар, баланың телмәр үҫеше кимәлен билдәләү өсөн диагностика материалдары, альбомдар, дидактик уйындар, зондтар, музыкаль уйынсыҡтар, предметлы, сюжетлы, сериялы һүрәттәр, плакаттар, махсус йыһаздар (ҙур көҙгө, бәләкәй көҙгөләр, ултырғыстар, өҫтәлдәр һ.б.), лото, ваҡ моториканы үҫтереү өсөн уйындар һәм бик күп күргәҙмәле материалдар менән байытылған.

Психологик көсөргәнеште сисеү бүлмәһендә ҡом өҫтәле, яныусы еп, ҡоро бассейн, күбекле һауа колбаһы, йомшаҡ ултырғыс, һыуы ағып торған шарлауыҡ, картина, дидактик уйындар, диагностика материалдары, альбомдар һәм зауыҡлы, заманса уйынсыҡтар бар**.**

**Үҫтереүсе-предметлы мөхит ойоштороу**

Балаларҙың йәш үҙенсәлектәренә, ҡыҙыҡһыныуҙарына һәм теләктәренә таянып, төркөмдә белем биреү эшмәкәрлеген тәьмин итеү, балаларҙың тиҫтерҙәре һәм өлкәндәр менән аралашыуын булдырыу өсөн үҫтереүсе предметлы мөхит ойоштороу зарур.

Үҫтереүсе-предметлы мөхит балаларҙың төрлө эшмәкәрлек үҙәктәрендәге төбәк үҙенсәлектәренең йөкмәткеһен асып бирә: Башҡортостан яҙыусыларының портреттары һәм уларҙың китаптарынан күргәҙмә, башҡорт халыҡ әкиәттәре һәм хәҙерге заман авторҙарының әҙәби әҫәрҙәре, һәм улар буйынса һүрәт төшөрөү, ҡул эштәренә технологик карталар, схемалар, Башҡортостан Республикаһында йәшәүсе халыҡ уйынсыҡ өлгөләре, кейем-һалымдары, кәсептәре, шөғөлдәре һ.б. Үҫтереүсе-предметлы мөхит ойоштороуҙа уның йөкмәткеһе баланың белем, рухи, физик, хеҙмәт, аралашыу үҫешенә һәм уның дөйөм үҫешенә, теләктәрен ҡәнәғәтләндереү талаптарына тап килеүе күҙаллана.

Мәктәпкәсә белем биреү ойошмаһының интерьерын биҙәүҙә милли колорит, биҙәү-ҡулланма сәнғәте, халыҡтың тарихын, мәҙәниәтен, хәҙерге һәм үткән заман тормош-көнкүрешен сағылдырған мини-музейҙар булдырыу ҙа отошло.

**Уйын үҙәге**

Сюжетлы-ролле уйындар өсөн уйынсыҡтар һәм атрибуттар «Малсылыҡ», «Йылҡысылыҡ», «Солоҡсолоҡ», «Балыҡсылыҡ», «Ғаилә», «Һунарсылыҡ», «Умартасылыҡ».

Халыҡ уйындары, легенда, әкиәттәре, фольклоры буйынса режиссерлыҡ уйындары өсөн йыһаздар:

- макеттар (күләмлеләр – өйҙәр, тирмәләр, гараждар, яҫылыҡтағылар – уйындарҙың карта-схемалары, ширмалар);
- ҙур булмаған уйынсыҡтарҙың (күләмле һәм яҫы) образлы йыйылмалары: кешекәйҙәр, һалдаттар, йәнһүрәт, әкиәт һәм китап геройҙары; төрлө материалдан эшләнгән уйын йыһаздары (милли биҙәктәр менән биҙәлгән мебель, һауыт-һабалар);
- хайуандар (әкиәттәге, реалистик; өлкән төркөмдә – фантастик йән эйәләре);
- ер-урын киңлеге символдары (йылғалар, ҡояш, эскәмйәләр, сәскәләр, бәшмәктәр; өлкән төркөмдә – тулыһынса өйрәнеп бөтөлмәгән объекттар; мәктәпкә әҙерлек төркөмөндә төркөмдә – яҫылыҡтағы һүрәттәр һәм бер нисә уйын «яландары»: «Башҡорт ауылы», «Асылыкүл туғайында», «Граф күле утрауында», «Мораҙым тарлауығында»)

**Телмәр үҙәге**

<u>Әҙәби үҙәк:</u>

Балаларҙың йәш үҙенсәлектәренә ҡарап тәҡдим ителгән китаптар:

- халыҡ ауыҙ-тел ижады;
- башҡорт, рус халыҡ һәм Башҡортостан халҡының әкиәттәре;
- Башҡортостан халҡының хәҙерге заман авторҙарының әҫәрҙәре (хикәйәләр, әкиәттәр, шиғырҙар);
- башҡорттарҙың, рустарҙың һәм башҡа халыҡтарҙың кәсептәре, шөғөлдәре, биҙәү-ҡулланма сәнғәте, ижады тураһында дидактикүҫтереүсе уйындар, киҫелгән һүрәттәр, рәссамдарҙың картиналары, фотоһүрәттәр, Башҡортостан яҙыусыларының портреттары һ.б.

Төркөмдәге балаларҙың яратҡан китаптары:

- миҙгелгә бәйле әҙәбиәт
- алмаштырыла торған фонд
- Башҡортостан тәбиғәте, тәбиғәт байлыҡтары һәм халыҡ әкиәттәре персонаждары тураһындағы балаларҙың һүрәттәре
- ауыҙ-тел ижады (балалар уйлап сығарған йомаҡтар, таҡмаҡтар, көләмәстәр, шиғыр, хикәйәләрҙән альбомдар)
- балаларҙың үҙҙәренең яратҡан шөғөлдәре (открыткалар, календарҙар, маркалар, төрлө энциклопедиялар)

<u>Театрлаштырыу эшмәкәрлеге:</u>

- яратҡан башҡорт халыҡ әкиәттәрен сәхнәләштереү өсөн бүректәр, битлектәр;

- Башҡортостан халыҡ әкиәттәре буйынса ҡурсаҡ театры, ҡулдан яһалған уйынсыҡтар, резина уйынсыҡтары, бармаҡ, бирсәткә, бейәләй, йомғаҡ, марионетка, күләгә театрҙары;
-«Кейенеп-яһаныу мөйөшө»: Башҡортостан халҡының кейемдәре, ҡайыштар, беләҙектәр, таждар, түбәтәйҙәр, ҡашмауҙар, ҡалфаҡтар, күбәләктәр, селтәрле ҡулъяулыҡтар, яулыҡтар, шарфтар, таҫмалар, эшләпәләр;
- сәхнәләштереү һәм режиссер уйындары өсөн атрибуттар (башҡорт халыҡ кейеме өлөштәре төрө), битлектәр.

**Эҙләнеү-тикшеренеү үҙәге**

- бүлек буйынса материалдар: ҡом һәм һыу, магниттар, ҡағыҙ, быяла, резина;
- ярҙамсы приборҙар: ҙурайтып күрһәтә торған быяла, лупалар, микроскоптар;
- үлсәгес ҡалаҡтар;
- иләк;
- боҙ өсөн формалар;
- клеенканан тегелгән алъяпҡыстар;
-еңсәләр;
- щетка, һоҫҡо, сепрәктәр;
- үҙ төбәгеңдең тәбиғәт материалдары.

<u>Тәбиғәт мөйөшө</u>:
- күҙәтеү календары;
- үҫентеләр ултыртылған һауыттар;
- тәбиғәт мөйөшө (үҫентеләр, гөлдәр, хеҙмәт ойоштороу өсөн кәрәк-яраҡтар);
- Башҡортостандағы ҡурсаулыҡтар, шарлауыҡтар, мәмерйәләр тураһындағы материалдар;
- Башҡортостандағы тауҙар, йылғалар, күлдәр макеттары;
- йыл миҙгеленең моделе.

**Конструктив – модель үҙәге**

- деталдәре төрлө ысулдар менән беркетелгән конструкторҙар;
- шаблондар, һүрәттәр, альбомдар, силуэттар, конструктив карталар (эҙмә-эҙлелек менән башҡарыу), Башҡортостан Республикаһының архитектураһы (ауыл, ҡала, сәнәғәт һ.б.);
- ябай һыҙмалар һәм терәк схемалар;
- уйын өсөн кәрәк булған материалдар һәм эш ҡоралдары.

**Ҡыҙыҡтырғыс математика үҙәге**

-«Серле моҡсай» уйыны;
- төрлө ҙурлыҡтағы, формалағы муйынсаҡтарҙы бауға кейҙереү;
- геометрик фигураларҙы төҫө, формаһы, күләме буйынса таный һәм айыра белеүгә ҡоролған өҫтәл-баҫма уйындары;
- Башҡортостан халҡының милли биҙәге төшөрөлгән геометрик мозаика;
- башҡорт һәм рус кейемендәге матрешкалар;
- төрлө ҙурлыҡтағы, тәғәйенләштәге милли кейемдәр;
- сенсорик һәләттәрҙе үҫтереүгә уйындар Эгеометрик лото – «Башҡорт милли аш-һыуҙары», «Башҡорт милли кейеме»Җ тирмә, «Башҡортостандың Ҡыҙыл китабы» һ.б. ;
-алгоритмлы уйын – эш хәрәкәттәре төбәк компоненттар менән эҙмә-эҙлекле бирелә.

**Һынлы сәнғәт үҙәге**

Һүрәтләү эшмәкәрлеге өсөн йыһазадар:
- Башҡортостан халыҡ биҙәү-ҡулланма сәнғәтенең әҫәрҙәре кәштәһе;
- трафареттар, геометрик фигуралар, силуэттар, төрлө һыҙыҡтар һыҙыу өсөн ҡулланылған махсус ҡулланмалар;
- буяуҙар, бумалалар, төрлө ҡәләмдәр, аҡбурҙар, фломастерҙар;
- аҡ һәм төҫлө ҡағыҙҙар;
- ҡайсылар;
- мисәттәр, губкалар, тампондар;
- парафиншәмдәр, балауыҙ, аҡбурҙар;

- Башҡортостан халҡының рәссамдары, яҙыусылары, артистарының портреттары;
-Башҡортостан халҡының милли кейем-һалымының, аяҡ кейемдәренең биҙәү-ҡулланма сәнғәтенең элементтарының силуэттары;
- Башҡортостан рәссамдарының төрлө жанрҙағы картиналары.

## Тыуған яҡты өйрәнеү үҙәге

- Башҡортостан Республикаһының картаһы;
- район (ҡала) картаһы;
- республика (район, ҡала) символдары (флаг, герб);
- башҡорт ир-егеттәр һәм ҡатын-ҡыҙҙар кейемдәре;
- милли кейемдәге ҡурсаҡтар;
- башҡорт орнаменты менән биҙәлгән һандыҡ, сәңгелдәк;
- көнкүреш кәрәк яраҡтары, ағастан, туҙҙан һауыт-һабалар;
- башҡорт халҡының күсмә торлағы – тирмә макеты йәки бәләкәйтелгән өлгөһө;
- буй, арҡыры һәм яҫы балаҫтар;
- ҡорама юрғандар, сигелгән таҫтамалдар һ.б.;
- башҡорт халҡының шөғөлөн «Малсылыҡ», «Умартасылыҡ», «Һунарсылыҡ» асыусы дидактик үҫтереүсе уйындар;
- башҡорт халҡының бөтә донъя кимәлендә танылған шәхестәренең портреттары;
- Башҡортостандың тәбиғәт ҡомартҡылары һәм байлыҡтарын һүрәтләгән макеттар, слайдтар, схемалар, һәм рәссамдар картиналары;
- башҡорт халыҡ музыка ҡоралдары;
-башҡорт халҡының кәсеп-һөнәрҙәрен күрһәтеүсе күргәҙмәлек материалдары.

1-се ҡушымта

**Иртә йәштәге икенсе кескәйҙәр төркөмө өсөн**
**яҡынса комплекслы тематик план (2 – 3 йәш)**

| Темалар | Йөкмәткеһе | Йомғаҡлау сараһы |
|---|---|---|
| Сентябрь<br>1 аҙна<br>“Балалар баҡсаһы”<br>“Был минең төркөм” | Балала үҙе тураһында, балалар баҡсаһына йөрөй башлауы, үҙенең үҫеүе тураһында күҙаллауын үҫтререү. Балалар баҡсаһына ыңғай ҡараш булдырыу, балалар баҡсаһына килеүҙән ҡыуаныс тойғоho уятыу, ыңғай тәьҫораттар тыуҙырыу. Баҡса хеҙмәткәрҙәренең (тәрбиәсе, тәрбиәсе ярҙамсыһы) исемен дөрөҫ әйтергә өйрәтеү, уларҙың хеҙмәте менән таныштырыу.<br>Төркөмдөң биҙәлешенә, уйынсыҡтарҙың, китаптарҙың күплегенә иғтибар иттереү. Төркөм бүлмәһендәге уйынсыҡтар менән ташыштырыу, атамаларын дөрөҫ әйттереү (уйынсыҡтар, һауыт – һаба, кейемдәр, аяҡ кейеме, йырт йыһаздары). Предметтарҙың төҫө, нимәнән эшләнгән (ҡағыҙ, ағас, балсыҡ, сепрәк), формаһын белдергән төшөнсәләрҙе үҙләштереү. Тиҫтерҙәре менән татыу аралашыу, дуҫлашып уйнау теләге булдырыу, өлкәндәр менән дуҫтарса яҡшы мөнәсәбәт булдырыуға күнектереү. Төркөм бүлмәһендә, уйын майҙансығында (төркөм бүлмәһе, сисенеү, йоҡлау бүлмәһе, баҫҡыс, веранда, ҡом һауыты һ.б.) йүнәлештәрҙе табырға өйрәтеү. Балала ыңғай-эмоциональ хис-тойғо булдырыу. Үҙ һаулығына ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү. Актив һүҙлек запасын байытыу.<br>Коммуникатив уйын: “Марат балалар баҡсаһында”, “Дөрөҫ әйт” һ.б.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “А.Барто “Айыуҙы иҙәнгә ҡолаттылар?”, “Танышыу” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Һин бөгөн ҡайһылай матур”, “Һинең исемең кем?”, “Һин кем менән килдең?”, “Һин ниндәй уйынсыҡ алып килдең?” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйындар: «Ҡурсаҡҡа таҫма һайла» һ.б.<br>Дидактик уйындар: «Пирамиданы йый», “Нимә юҡ булды?”, “Тылсымлы моҡсай”, “Нимә шалтырай?” “Уйынсыҡты тап”, “Оҙон-ҡыҫҡа”, “Айыу беҙгә нимә алып килде?” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Кубиктарҙан башня” (кирбес, ҙур леголар, конструкторҙар ҡулланып төҙөү) һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Миңә йүгер?”, “Миңә алып кил”, “Ҡояш һәм ямғыр”, “Тупты ташла” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Бутыр - бутыр бутҡа бешкән”, “Шалҡан” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек ҡағиҙәһе: “Һаҡ бул, ишек!”, “Иғтибар, баҫҡыс!” һ.б. | Сюжет төҙөүсе уйындар<br>“Ҡурсаҡты ашатайыҡ”<br>“Ҡунаҡтарҙы һыйлайыҡ”<br>“Балалар баҡсаһы” |
| 2 аҙна<br>«Хәүефһеҙлек донъяһы» | Машина, юл, урам һ.б. төшөнсәләр тураһында тәүге күҙаллауҙарын формалаштырыу. Ҡайһы бер транспорт төрҙәрен өйрәтеү. Юлда хәүефһеҙ йөрөү буйынса ябай ҡағиҙәләр менән таныштырыу. Светофорҙыңың төҫтәре менән таныштырыу. Бармаҡ, устар менән светофор төҫтәрен һүрәтләү, ваҡ ҡул моторикаһын үҫтереү.<br>Дидактик уйындар: “Светофор”, “Ниндәй төҫ?” һ.б. | |

| | | |
|---|---|---|
| | Хәрәкәтле уйындар: “Автомобиль һәм турғайҙар” һ.б.<br>Предметтар донъяһы менән таныштырыу, предметтар менән хәүефһеҙ уйнай белеү ҡағиҙәләрен өйрәтеү. “Ярай-ярамай”, “ҡурҡыныс” төшөнсәләре менән таныштырыу. Ҡом, һыу менән уйындарҙа хәүефһеҙлек ҡағиҙәләренең тәүге күҙаллауын формалаштырыу (бысыраҡ һыуҙы эсмә, ҡом менән ташлашма һ.б.).<br>Гигиена күнекмәләрен һәм файҙалы ғәҙәттәрҙе тәрбиәләү (таҙа итеп ашау, ҡулдарҙы йыуыу, шәхси таҫтамал, көршәк, ҡулъяулыҡ менән ҡулланыу һ.б.) | |
| 3- 4 аҙна<br>«Көҙ килә, көҙ!» | Тәбиғәткә һәм тәбиғәт күренештәренә балаларҙың ҡыҙыҡһыныуын формалаштырыуға шарттар булдырыу. Көҙгө күренештәр менән таныштырыу. Тәбиғәттәге үҙгәрештәрҙе күҙәтергә булышлыҡ итеү (майҙансыҡтағы ҡоштар, бөжәктәр һ.б). Тәбиғәттең матурлығын күрә белергә ярҙам итеү. Тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү; үҙ-үҙеңде тотоу ҡағиҙәләрен өйрәтеү. Күңел күтәренкелеге, ыңғай эмоциональ тойғо үҫтереү. Тәбиғәттәге хеҙмәтте күҙәтеү.<br>Хеҙмәткә ҡарата ыңғай ҡараш тәрбиәләү. Нәфис әҙәбиәт менән таныштырыу, көҙ тураһында ҡыҫҡа ғына шиғырҙар, йырҙар тыңларға күнектереү. Ауыр булмаған фразаларҙы ҡабатлатыу, һүҙлек запасын байытыу. Тышҡы күренешенән йәшелсәләрҙе (помидор, ҡыяр, кишер һ.б.) һәм емештәрҙе (алма, груша һ.б.) айырырға өйрәтеү.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Төҫлө япраҡтар”, “Ҡояш һәм ямғыр” , “Япраҡтарҙы йый” , “Ҡоштар осалар” һ.б.<br>Дидактик уйындар:”Һары япраҡты тап”, “Япраҡтарҙан матур гөлләмә”, “Һуҡмаҡ буйлап” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: А. Йәғәфәрова “Көҙ” , “Шалҡан” әкиәте һ.б.<br>“Көҙ” миҙгеле буйынса һүрәттәр, иллюстрациялар ҡарау.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Йөк машинаһы йәшелсәләр ташый” (кирбес, ҙур леголар, конструкторҙар ҡулланып) һ.б.<br>Традицион булмаған алым менән һүрәт төшөрөү: “Көҙгә ямғыр”, “Көҙгө япраҡтар” һ.б.<br>Йәбештереү: “Һары япраҡтар”, “Көҙгө байлыҡ” һ.б.<br>Әүәләү: “Емеш- еләктәр”, “Беҙ йәшелсәләр әүәләйбеҙ” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул, ағыулы бәшмәк!”, “Юлдан дөрөҫ сыҡ!”, “Ишектән һаҡ бул!” һ.б. | Ата-әсәләр менән берлектә фотокүргәҙмә «Беҙҙең ҡалабыҙҙа алтын көҙ» |
| Октябрь<br>1- 2 аҙна<br>“Мин һәм мине уратып алған донъя” | Балаларҙа үҙе тураһында тәүге күҙаллауҙарын формалаштырыу.<br>Үҙенең исемен һәм нисә йәш икәнен әйтергә өйрәтеү. Үҙенең ғаилә ағзалары буйынса тәүге төшөнсәләр биреү, ғаилә ағзаларының исемдәрен атап әйтеү күнекмәләрен үҙләштереү. Ата-әсәһенә һөйөү тәрбиәләү.<br>Нәфис әҙәбиәт менән таныштырыу: Гөлфиә Юнысова, Рәсимә Урафсинаның шиғырҙарын уҡыу.<br>“Был-мин” йыры менән таныштырыу, тыңлау, йырлап өйрәнеү.<br>Конструктив – модель эшмәкәрлеге: уйын барышында эре төҙөлөш материалдарының деталдәре менән таныштырыу (кубик, кирбес һ.б.). Өлгөгә ҡарап ябай төҙөлөштәр төҙөргә өйрәтеү, үҙ аллы төҙөүгә ҡыҙыҡһыныуҙарын хуплау. | Папка- йәймә<br>“Беҙҙең йәшәгән йорт”<br>Ата-әсәләр менән берлектә менән фотокүргәҙмә ойоштороу<br>«Минең ғаиләм» |

| | | |
|---|---|---|
| | Сюжет төҙөүсе уйындар: “Минең өйөм”, “Кемдең өйө ҙур?” , “Ғаилә”, “Ҡунаҡ килде” (күтәреңке кәйеф, үҙе уйлаған уйынды һайлап уйнауын хуплау)<br><br>Дидактик уйындар уйнау “Өйҙөң тәҙрәһен яп”, “Ҡуяндың өйө”һ.б.<br>“Минең ғаиләм” бармаҡ, устар менән һүрәт төшөрөү.<br>Бармаҡ уйындары “Минең ғаиләм” , “Өй” һ.б.<br>Хеҙмәт эшмәкәрлеге: өлкәндәр ярҙамында уйын аҙағынан уйынсыҡтарҙы йыйыштырырға күнектереү.<br>Хәүефһеҙлек: “Плитаға яҡын барма!” , “Дарыуҙарға теймә!” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Минең тыуған ҡалам” | Балаларҙа үҙҙәре йәшәгән ҡала (ҡасаба) тураһында күҙаллауҙарын формалаштырыу. Ҡаланың (ҡасабаның) атамаһын әйтергә өйрәтеү. Тыуған ҡалаға ҡарата, яҡын кешеләренең хеҙмәтенә һөйөү тәрбиәләү.<br>Транспорт төрҙәре, ябай юл ҡағиҙәләре менән таныштырыуҙы дауам итеү. Тәрбиәсе, тәрбиәсе ярҙамсыһы хеҙмәте тураһында тәүге төшөнсәләр биреү (һауыт – һаба, иҙән йыуа, аш алып килә һ.б.). Өлкәндәр хеҙмәтен күҙәтеү даирәһен киңәйтеү, ярҙам итеү теләгеН хуплау.<br>Сюжет төҙөүсе уйындар: “Әсәй эшкә китте”, “Автобус”, “Әсәй бәлеш бешерә” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Был нимә”, ”Айырып һал” һ.б.<br>Ҡоролмалар төҙөү: “Өй”, “Баҫма”,”Төлкө менән ҡуянға өй төҙө”, “Мараҡҡа нимә кәрәк?”(өҫтәл, карауат, ултырғыс, диван һ.б.). Иғтибарҙы, хәтерҙе, аралашыу оҫталығын үҫтереү, бергә уйнау теләге булдырыу.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Йорт” М.Дилмөхәмәтов, Р. Ураҡсина, Ә. Зиннурова һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Юл ҡағиҙәләре”, “Сит кешеләр!”, “Яңғыҙ өйҙә булғанда” һ.б. | “Тыуған ҡалам”<br>Ҡала тураһында альбом эшләү |
| Ноябрь<br>1-2 аҙна<br>“Йорт хайуандары” | Балаларҙы йорт хайуандары (бесәй, эт, һыйыр һ.б.) менән таныштырыу. Йорт хайуандарын һәм уларҙың балаларын (быҙау, көсөк, ҡолон һ.б.) һүрәттәрҙән, уйынсыҡтарҙан таныу һәм айырыу, атамаларын әйтә белеү. Хайуандарҙың үҙенә бер хас билдәләрен билдәләй белергә өйрәтеү (бесәй мырылдай, эт өрә, һыйыр баҡыра һ.б.), тауыштарынан айыра белергә өйрәтеү. Хайуандарға ҡарата йылы ҡараш, һөйөү тәрбиәләү.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Шалҡан”(рус халыҡ әкиәте), тел төҙәткестәр “Бесәй, бесәй бес кенә…” һ.б.<br>Дидактик уйын: “Был нимәнең өйө?” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйын: “Бүре һәм кәзә бәрәстәре” һ.б.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Йорт хайуандары ҡайҙа йәшәй?”<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Йорт хайуандары өсөн ҡура” һ.б<br>Нәфис әҙәбиәт: “Ат”А. Йәғәфәрова, “Аҡтүш” А.Игебаев<br>Сюжет төҙөүсе уйын “Өләсәйем ихатаһында” һ.б<br>Бармаҡ уйыны: “Ат” һ.б.<br>Уйын- күнекмә: “Бесәйемдең аяғы ауыртҡан...”, “Нимәнең тауышы?” | Уйынлы ваҡиға<br>«Кем нисек тауыш бирә?» |

| | | |
|---|---|---|
| | Һүрәт төшөрөү: “Бесәйгә йомғаҡ” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек буйынса әңгәмә: “Һаҡ бул, эт“ һ.б. | |
| 3 - 4 аҙна<br>“Әсә күңеле балала” | Ғаилә тураһында белемдәрен нығытыу, камиллаштырыуҙы дауам итеү. Әсәйгә ҡарата ихтирам, йылы һөйөү, уны һаҡлау кеүек кешелек сифаты тәрбиәләү. Нәфис әҙәбиәт менән таныштырыу: әсәй тураһында шиғырҙар уҡыу, йырҙар өйрәнеү һ.б.<br>Сюжетлы уйындар: “Әсәйгә ярҙам итәм”, “Ҡурсаҡты йыуындырабыҙ” һ.б<br>Хәрәкәтле уйындар: “Себештәр”, “Бүре һәм кәзә бәрәстәре” һ.б.<br>Һөйләшеү ситуацияһы булдырыу: “Әсәй менән телефондан һөйләшеү” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: Р. Ураҡсина “Әсәйем”, “Ҡурсағым”, Ф. Рәхимғолова “Беҙҙең әсәй”, Ф. Яхин “Тыңлауһыҙ ҡуян балаһы” һ.б.<br>Әүәләү: “Әсәйгә бәлештәр” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү баҫма техникаһы: “Сәскәләр” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Әсәйгә бүләк” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйын: “Әсәйемә ярҙам итәм”, “Йомро икмәк” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул, плита” һ.б. | Күргәҙмә<br>“Әсәйҙең оҫта ҡулдары” |
| Декабрь<br>1-2 аҙна<br>“Гәлсәр ҡыш” | Ҡыш миҙгеле тураһында балаларҙың белемен камиллаштырыу.<br>Ҡышҡы тәбиғәткә балаларҙың ҡыҙыҡһыныуын формалаштырыуға шарттар булдырыу. Ҡышҡы күренештәр менән таныштырыу. Тәбиғәттәге үҙгәрештәрҙе күҙәтеү (ҡар яуа һ.б). Тәбиғәттең матурлығын күрә белергә ярҙам итеү. Үҙ -үҙеңде тотоу ҡағиҙәләре, хәүефһеҙлек ҡағиҙәләре менән таныштырыу (ҡарҙы ашарға ярамай, ул бысраҡ, һыуыҡ һ.б.). Ҡыр хайуандары менән таныштырыу, һүрәттәрҙән, уйынсыҡтарҙан таныу һәм айырыу, атамаларын әйтә белеү. Ҡыр хайуандарының үҙенә бер хас билдәләрен билдәләй белергә өйрәтеү, хәрәкәттәрен ҡабатлатыу (ҡуяндың ҡолағы оҙон, төлкөнөң ҡойроғо йомшаҡ, тайыштабан айыу һ.б.).<br>Дидактик уйындар: «Ҡар бөртөктәре» һ.б. Бармаҡ уйындары; “Ағастар”, “Аҡ ҡуян” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: «Турғайҙар менән эт», “Ҡарҙар оса”, “Аҡ ҡуян”, «Ҡышҡы тау» һ.б.<br>Ҡыш тураһында шиғырҙар, йырҙар өйрәнеү “Аҡ ҡуян”, Г.Йыһангирова “Ап - аҡ ҡына ҡар яуа” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү “Ҡарҙар яуа” (устар, бармаҡтар менән). | Папка – йәймә<br>“Гәлсәр ҡыш” |
| 3-4 аҙна<br>“Ҡыш бабай килә!” | Балаларға «Яңы йыл» байрамы тураһында төшөнсә биреү. Ҡыш бабай менән Ҡарһылыу тураһында һөйләү. Байрамға эмоциональ ҡараш булдырыу, байрам кәйефе тыуҙырыу. Актив һүҙлек запасын байытыу.<br>Түңәрәк уйындары: «Ҡыш бабай», йырҙар Ә. Зиннурова “Ҡыш бабай”, “Яңы йыл килә” һ.б. йырҙар өйрәнеү.<br>Г. Юнысованың “Ҡыш бабай”, Д. Юлтый “Ҡыш” шиғырын ятлау. Фотоһүрәттәр ҡарау.<br>Дидактик уйындар: “Нимә артыҡ?”, “Был кемгә кәрәк?” һ.б. | Байрам:<br>«Шыршыҡай беҙҙә ҡунаҡта» |

| | | |
|---|---|---|
| | Хәрәкәтле уйындар: “Туңдырам”, “Шалтырауыҡтар” һ.б. Ритмик уйындар: рус халыҡ уйыны “Әйлән- бәйлән” һ.б.<br>Әүәләү: “Шыршыға уйынсыҡтар әүәләйбеҙ” һ.б.<br><br>Ата-әсәләр менән Яңы йыл сараһына әҙерләнеү: шиғырҙар, йырҙар өйрәнеү, уйындар уйнау, байрамға кейемдәр, шыршы уйынсыҡтары әҙерләү, видеофильмдәр, фотоһүрәттәр, йәнһүрәттәр һ.б. ҡарау.Яңы йыл байрамын үткәреү, балала байрам ҡыуанысы тыуҙырыу. | |
| Ғинуар<br>1-2 аҙна<br>Каникулдар<br>3 - 4 аҙна<br>“Хайуандар донъяһы” | Ҡыр хайуандарын ысынбарлыҡта, һүрәттә, уйынсыҡтарҙа (ҡуян, төлкө, айыу, һ.б.) танырға өйрәтеү. Ҡырағай хайуандар тураһында тәүге төшөнсәләр биреү, уларға хас булған сифаттарын һәм айырмалыҡтарын әйтергә өйрәтеү (ҡуяндың ҡолағы оҙон, төлкө йомшаҡ ҡойроҡло, айыу тайыштабан һ.б.).<br>Үҫтереүсе диалог: “Тирмәкәй”<br>Нәфис әҙәбиәт: “Бүре менән кәзә” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Урманда” (уйын өсөн кәрәкле атрибут)<br>Дидактик уйындар: “Нимә ҡайҙа йәшәй?”, “Йәшәгән урынын тап” һ.б.<br>Бармаҡ уйыны: “Ҡуян”, “Төлкө” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар:“Айыу һәм ҡуян”, ”Айыу, бүре”, “Хайуандар уйнай” һ.б.<br>Әүәләү: “Тирмәкәйҙә кем йәшәй?”<br>Һүрәт төшөрөү: “Нимәнең эҙе?” һ.б. | “Хайуандар донъяһы”<br><br>Альбомдар эшләү |
| Февраль<br>1-2 аҙна<br>“Халҡым биҙәктәре” | Башҡорт халҡының кейем – һалымы менән таныштыра башлау. Кейем-һалым кеше тарафынан эшләнгәнен, зауыҡлы биҙәлгәнен, уларҙың йәшәү өсөн кәрәк булыуын балаға еткереү, һүрәт-иллюстрациялар ҡарау (түбәтәй, камзул, ҡашмау, күлдәк). Баланы бөҫтәлеккә, үҙендә булған етешһеҙлекте күрә белергә һәм төҙәтергә күнектереү, өлкәндәр хеҙмәтенә ихтирам тәрбиәләү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Әлиә ҡунаҡҡа килгән” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Һин ҡурсағыңды нисек кейендерҙең?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Сәлимәне байрамға кейендер”, “Биҙәкте йый” һ.б.<br>Уйын – ситуация: “Курсағыма күлдәктәр” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Ҡурсаҡтың күлдәген биҙә” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Сәлимә менән Азамат ҡунаҡҡа килгән” һ.б. (күтәренке кәйеф, уйынға ҡыҙыҡһыныу уятыу, уйынды дауам итеп үҫтерергә өйрәтеү).<br>Әүәләү: “Картатайым түбәтәйе” һ.б.<br>Йәбештереү: “Милли кейемдәр” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Ҡурсаҡҡа йорт йыһаздары” һ.б. (эре лего конструкторҙар)<br>Хәрәкәтле уйын: “Ҡурайға йүгер” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул- ваҡ биҙәүестәр”, “Осло әйберҙәр” һ.б. | Ижади эш:<br>“Ҡулъяулыҡ биҙәү”<br>(баҫма техникаһы) |
| 3-4 аҙна | “Ватанды һаҡлаусылар көнө” байрамы тураһында, балаларҙың белемен формалаштырыу. Атайҙар | Ата- әсәләр менән |

| | | |
|---|---|---|
| “Ватанды һаҡлаусылар көнө” | тураһында әңгәмә үткәреү.<br>Балаларҙа атайға ҡарата хөрмәт тойғоһо тәрбиәләү. Һүҙлек запасын байытыу.<br>Нәфис әҙәбиәт: Р. Ураҡсина “Атайым”, йырҙар өйрәнеү, ҡыҫҡа шиғырҙар ятлау һ.б.<br>Хәрәкәтле уйын: “Беҙ һалдаттар” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Транспорт“, “Һүрәтте йый” һ.б.<br>Конструктив- модель эшмәкәрлеге: “Самолет”, “Танк” һ.б. (эре лего конструкторҙар, ағас кубиктарҙан)<br>Йәбештереү: “Танк”, “ Самолет” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: З. Акбутина “Атай кеүек булам мин”, Р. Ураҡсина “Атайым” һ.б..<br>Әүәләү: “Самолеттар оса” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Атайым машинаһына юл” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек буйынса әңгәмә: “Юл билдәләре” һ.б. | берлектә фотокүргәҙмә ойоштороу:<br>“Минең атайым” |
| Март<br>1-2 аҙна<br>“Әсәйем, әсәкәйем” | Әсәйгә ҡарата һөйөү хистәре уятыу. Әсәйҙәр иң яҡын кеше булыуҙарын, уларҙы ҡәҙерләргә кәрәклеген балаларға төшөндөрөү. Әсәйҙәргә бүләктәр әҙерләү, альбомдар, һүрәттәр ҡарау. Уларға ҡарата ихтирам тойғоһо, һөйөү тәрбиәләү.<br>Әңгәмә: “Мин әсәйемде яратам”.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Себештәр”, “Бүре һәм кәзә бәрәстәре” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Әсәйҙең бәлеше”, “Байрам өҫтәле” һ.б.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Әсәйҙәр бер генә”, Ҡ.Әлибаевтың “Әсәй ҡайтты” шиғырын уҡыу һ.б.<br>Йәбештереү: “Әсәйҙәргә сәскәләр” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйындар: “Әсәйем иң матуры” һ.б<br>Нәфис әҙәбиәт: “Беҙҙең әсәй” Ф.Рәхимғолова, “Минең әсәйем кем?” һ.б..<br>Бармаҡ уйыны: “Бутыр-бутыр”, “Минең ғаиләм” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар:“Әйберҙе алып кил”,”Миңә йүгер”, “Турғайҙар һәм бесәй”, “Кем тиҙерәк” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Әсәйемә сәскәләр” (баҫма техникаһы) һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Ярамаған әйберҙәр”, “Осло әйберҙәр”, “Боҙбармаҡтар” һ.б. | Байрам<br>“Әсәйем – әсәкәйем” |
| 3-4 аҙна<br>“Халҡым көнкүреше, йолалары, ғөрөф - ғәҙәттәре” | Халыҡ көнкүреше тураһында тәү мәғлүмәт биреү.<br>Йорт хайуандары (ат, һыйыр), уларҙың балалары тураһында белемдәрен нығытыу, уларҙың кешеләргә файҙаһын һөйләү. Ат тәрбиәләү хаҡында һүрәттәр ҡарау.<br>Альбомдар ҡарау, дидактик һәм сюжетлы уйындар уйнау, ҡырҡылған һүрәттәр төҙөү.<br>Сенсорик уйындар: “Мозаика”, “Кубиктар”, “Төҫлө шарҙар”<br>Хәрәкәтле уйындар: “Аттар”, “Айыу һәм ҡуяндар”<br>Сюжетлы уйын: “Һауыт – һаба йыуабыҙ”<br>Үҫтереүсе уйындар: “Атай нимә эшләй?”, “Мин ярҙамсы...” һ.б.<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Ҡура”, “Бал ҡорттары” һ.б. (призма, кирбес, пластина, ваҡ уйынсыҡтар, өлгө буйынса) | Папка- йәймә<br>“Халыҡ йолалары”<br>Альбом эшләү |

| | | |
|---|---|---|
| | Әүәләү: “Корот” һ.б. | |
| Апрель<br>1-2 аҙна<br>“Яҙ килә, яҙ килә!” | Балаларҙы тәбиғәттәге яҙғы үҙгәрештәре менән таныштырыу. Яҙ миҙгеле тураһында белем биреү. Йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәт араһындағы ябай бәйләнештәрҙе күрә белергә өйрәтеү (һауа торошоноң үҙгәреүе, көндәр йылына, ҡояш нығыраҡ ҡыҙҙыра, тәүге сәскәләр, үләндәр үҫеп сыға). Бөжәктәр (ҡамҡа, ҡырмыҫҡа, күбәләк һ.б.), хайуандар һәм ҡоштарҙың ҡылыҡтары һ.б. менән таныштырыу. Баҡсалағы яҙғы эштәр, элементар экологик тәрбиә тураһында белем биреү. Тәбиғәттә үҙ –үҙеңде тотоу, хәүефһеҙлек ҡағиҙәһен, өлкәндәр хеҙмәтенә, тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш тәрбиәләүҙе дауам итеү.<br>Сенсорик уйындар: “Ҡояш йылмая”, “Ямғыр тамсылары”,“Төрлө төҫтәге шарҙар”<br>Дидактик уйындар: “Ағастарҙа япраҡтар”, “Ҡояш һәм болот”<br>Хәрәкәтле уйындар: “Ҡояш һәм ямғыр”, “Күңелле тамсылар”, “Сәскәләр”<br>Бармаҡ уйын: “Ҡояш”<br>Төҙөлөш материал менән уйын: “Яҙғы урам”<br>Хәүефһеҙлек: “Сәскәләрҙе һаҡла!”, “Һаҡ бул, тайғаҡ юл!”, “Боҙбармаҡты ашама!” һ.б. | Күңел асыу:<br>“Яҙғы тамсылар” |
| 3-4 аҙна<br>“Китап – белем шишмәһе” | Балаға китаптар тураһында мәғлүмәт биреү. Төркөм бүлмәһендә китаптаптар күргәҙмәһе ойоштороу.<br>Китапҡа ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.<br>Әңгәмә ойоштороу: “Китапты һаҡлайыҡ” һ.б.<br>Китаптар, бағышһүрәттәр ҡарау. Ата- әсәләр менән бергә “Китап дауаханаһы” төҙөү, китапсыҡ эшләү.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Китапты дауалайыҡ” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Һүрәтте таны” һ.б.<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Китап кәштәһе” һ.б. (модуль һәм ҙур конструкторҙар )<br>Йәбештереү: “Минең китабым” һ.б.,<br>Нәфис әҙәбиәт: “Ат”А. Йәғәфәрова, “Аҡтүш” А.Игебаев, “Һарыбай”, “Бүре менән кәзә” һ.б.<br>Әүәләү: “Әкиәт геройҙары”<br>Һүрәт төшөрөү: “Минең китабым” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек буйынса әңгәмә: “Һаҡ бул, талпан!”, “Осло әйберҙәр”, “Светофор минең дуҫым” һ.б. | Күргәҙмә |
| Май<br>1-2 аҙна<br>“Еңеү яҙы” | Еңеү байрамы тураһында тәүге төшөнсә биреү. Патриотик тәрбиә биреү. Тыуған илгә һөйөү, һуғыш ветерандарына хөрмәт тәрбиәләү. Ҡыҫҡа шиғырҙар, йырҙар өйрәнеү, альбомдар, һүрәттәр, фотоһүрәттәр ҡарау. Баланың «Мин һәм башҡалар» образын формалаштырыу. Регулятор һәләттәр үҫтереү (балалар баҡсаһында, төркөмдә үҙ-үҙеңде тотоу ҡағиҙәләрен үтәү, тәрбиәсенең тәнҡитенә һәм тәкдименә тәьҫир итеү ). Малайҙарҙа ҡыйыулыҡ, көслөлөк батырлыҡ, сослоҡ сифаттарын, тәрбиәләү.<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Танк” (лего, ағас конструкторҙар менән) һ.б.<br>Йәбештереү: “Олатайыма бүләк” | Папка йәймә<br>“Еңеү яҙы” |

| | | |
|---|---|---|
| | Нәфис әҙәбиәт: “Тыңлауһыҙ ҡуян”<br>Бармаҡ уйыны: “Ғаилә” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Атта сабышыу”, “Һыбайлылар” һ.б.<br>Әүәләү: “Танк” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: (бармаҡ, мамыҡ таяҡсалар ярҙамында) “Еңеү салюты” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Урамдағы сит кешеләр”, “Асыҡ тәҙрә” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Ер беҙҙең йәшәгән урыныбыҙ” | Тыуған ил, тыуғант ер тураһында балаларҙың күҙаллауҙарын үҫтереү. Үҙ тыуған еренә ҡарата ғорурланыу тойғоһо тәрбиәләү.<br>Уурамда, юлда, тәбиғәттә үҙ –үҙеңде тотоу ҡағиҙәһен нығытыу, юл хәүефһеҙлеге буйынса әңгәмә үткәреү.<br>Әңгәмә ойоштороу: «Минең төркөм», «Минең уйынсығым»<br>Хәрәкәтле уйын: «Ағастар һәм түмәрҙәр»<br>Бармаҡ уйыны: «Минең ғаиләм»<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Мин йәшәгән ҡала”, “Тыуған ерем” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Был ниндәй йорт”, “Нимә ҡайҙа йәшәй?” һ.б.<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Бейек һәм тәпәш өйҙәр” һ.б. (кубиктар, пластиналар, лего, ағас конструкторҙар)<br>Йәбештереү: “Мин йәшәгән өй” (ҡағыҙ, әҙер фигураларҙан)һ.б.,<br>Нәфис әҙәбиәт: “Гөр килә өйҙөң эсе” К.Кинйәбулатова<br>Башҡорт халыҡ уйыны “Ҡоштар һәм ҡошсоҡтар”, ”Себештәр менән көтөүсе” һ. б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Аттар”, “Урманда” һ.б. (үҙ-ара ыңғай мөнәсәбәт яйлау, баланың уйнау теләген булдырыу һәм үҙенә атрибутты һайлап алырға өйрәтеү).<br>Бармаҡ уйыны: “Ғаилә” ,“Ҡуян”, “Төлкө”, “Ат” һ.б.<br>Уйын- күнекмә: “Һүрәттә нимә төшөрөлгән?” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Осто – осто”, “Йәшерәм яулыҡ”, “Йылға аша үт”, “Айыу һәм ҡуян”, “Айыу, бүре”, “Турғайҙар һәм бесәй” һ.б.<br>Әүәләү: “ Өйгә ҡоймалар” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Ҡоймалы өй” (баҫма техникаһы), һ.б.<br>Хәүефһеҙлек буйынса әңгәмә: “Һаҡ бул, юл!”, “Өйҙәге электроприборҙар”, “Һаҡ бул, талпан!” , “Сит кешеләр”һ.б. | Ата-әсәләр менән фотокүргәҙмә ойоштороу: “Минең тыуған яғым”<br>Балар менән уйын: “Күңелле баҡса” |
| “Ер- йәшәгән урыныбыҙ”<br>3 аҙна | Тыуған ил, тыуған ер тураһында баланың күҙаллауын үҫтереү. Иҫтәлекле урындар менән таныштырыу. Үҙ тыуған еренә ҡарата ғорурланыу тойғоһо тәрбиәләү. Балалар баҡсаһына яҡын өйҙәрҙе күҙәтеү, балалар баҡсаһы тирәләп экскурсия, урам һепереүсеһе эшен, үткән транспортты һәм кешеләрҙе күҙәтеү. Ҡала урамдарын һәм иҫтәлекле урындарҙы һүрәтләгән бағышһүрәттәр ҡарау. Альбомдар, һүрәттәр ҡарау.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Мин йәшәгән ҡала” һ.б. | Интерактив сәйәхәт: “Ҡала урамы буйлап” |

| | | |
|---|---|---|
| | Дидактик уйындар: “Нимә ҡайҙа йәшәй?” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Минең урамым”, “Бейек һәм тәпәш өйҙәр” һ.б. (кубиктар, пластиналар, лего, ағас конструкторҙар).<br>Йәбештереү: “Мин йәшәгән өй” һ.б.<br>Башҡорт халыҡ уйыны “Ҡоштар һәм ҡошсоҡтар”, ”Себештәр менән көтөүсе” һ. б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Аттар”, “Урманда” һ.б. (үҙ - ара ыңғай мөнәсәбәт яйлау, баланың уйнау теләген булдырыу һәм үҙенә атрибутты һайлап алырға өйрәтеү).<br>Бармаҡ уйыны: “Ғаилә” һ.б. Уйын- күнекмә: “Һүрәттә нимә төшөрөлгән?” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Осто – осто”, “Айыу һәм ҡуян”, “Турғайҙар һәм бесәй” һ.б.<br>Әүәләү: “ Өйгә ҡоймалар” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек буйынса әңгәмә: “Һаҡ бул, юл!”, “Өйҙәге электроприборҙар” һ.б. | |

**Кескәйҙәр төркөмө өсөн яҡынса комплекслы тематик план**
**(3-4 йәш)**

| Темалар | Йөкмәткеһе | Йомғаҡлау сараһы |
|---|---|---|
| Сентябрь<br>1 аҙна<br>Мониторинг<br>“Һаумы баҡсам” | Балаларҙа балалар баҡсаһына килеүҙән ҡыуаныс тойғоһо уятыу.<br>Баҡса хеҙмәткәрҙәренең (тәрбиәсе, тәрбиәсе ярҙамсыһы, ашнаҡсы) исемен дөрөҫ әйтергә өйрәтеү, уларҙың хеҙмәте менән таныштырыу. Актив һүҙлек запасын байытыу. Предметтарҙың (һауыт – һаба, йыһаздар, кейемдәр һ.б.) исемен, тәғәйенләнешен әйттереп өйрәтеү.<br>Телмәр ярҙамында балаға тиҫтерҙәре менән нисек итеп аралашырға, бәйләнеш булдырырға ярҙам итеү (Маратҡа ҙур кубиктәрҙе нисек итеп тейәргә өйрәтеп ебәр әле. “Һуғышырға ярамай! Һин хәҙер ҙур үҫкәнһең!”- тип әйт әле һ.б.). Үҙ аллы уйындарҙа баланың тиҫтерҙәре менән татыу аралашырға күнектереү. Өлкәндәргә мөрәжәғәт итеүҙә, яҡшы мөнәсәбәт булдырыуҙа өлгө күрһәтеү.<br>Көндәлек тормошта гигиена, бөхтәлек күнекмәләрен үтәү ихтыяждарын формалаштырыу. Үҙ һаулығына ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү. Төркөмдә хәүефһеҙлек күнекмәләре менән таныштырыу (ишекте асыу, ябыу, бер – берендә этәрмәү һ.б. )<br>Коммуникатив уйын: “Марат балалар баҡсаһында”, “Дөрөҫ әйт” һ.б. | Мониторинг |
| 2 аҙна<br>Мониторинг<br>“Хәүефһеҙлек донъяһы” | Юл хәрәкәте хәүефһеҙлегe буйынса тәүге күҙаллауҙарын формалаштырыу (юл аша үткәндә фәкәт өлкәндәр менән үтеү, өлкәндәрҙең ҡулын тотоп үтеү һ.б.). Светофор төҫтәрен өйрәнеү. Саф һауала йөрөгәндә машиналарҙы күҙәтеү. Полиция һөнәре менән таныштырыу. Актив телмәрҙә һөнәр менән бәйле һүҙҙәрҙе ҡулланыу, шиғырҙар уҡыу, һүрәттәр, бағышһүрәттәр, видеоязмалар ҡарау.<br>Тәбиғәттәге хәүефһеҙлек ҡағиҙәләре менән таныштырыу (бәшмәк һәм еләктәрҙе ашарға ярамай, хайуандарҙы тотма, өлкәндәрҙең эргәһендә генә йөрө һ.б.). | Хәүефһеҙлек буйынса папка - йәймә |

| | | |
|---|---|---|
| | Үҙ тормош хәүефһеҙлеге. Ҡом, һыу, ҡар, ваҡ предметтәр менән уйындар уйнағанда хәүефһеҙлек ҡағиҙәләре күнекмәләрен формалаштырыу.<br>Һүрәт төшөрөү: “ Светофор төҫтәре”<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Светофор беҙҙә ҡунаҡта” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Автомобиль һәм турғайҙар”, “Төҫлө автомобилдәр” һ.б.<br>Бармаҡ театры: “Тыңлауһыҙ ҡуян балаһы” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Ярай- ярамай”, “Был хәүефле!”, “Юлдағы хәүефһеҙлек” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>«Көҙһылыу» | Көҙ миҙгеле үҙенсәлектәренең алмашыныуын төшөндөрөү, мәғлүмәт биреү: тәбиғәттең матурлығын, нисек үҙгәреүен, япраҡ һарғайып ҡойолоуын күҙәтеү. Тәбиғәттәге бәйләнеште (үҫемлек үҫһен өсөн уны ултыртырға, һыу һибергә кәрәк) балаға аңлатыу, һығымта яһарға өйрәтеү. Тәбиғәттәге хеҙмәтте күҙәтеү, кешеләр хеҙмәтенә һөҡланыу (балалар баҡсаһында тәрбиәсе менән бергә көҙгө уңышты, кипкән япраҡтарҙы йыйыу), тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү. Уңыш йыйыу эштәре тамамланғас үткәрелгән көҙгө байрам – Көҙһылыу тураһында төшөнсә биреү, күңел күтәренкелеге, ыңғай эмоциональ тойғолар үҫтерергә булышлыҡ итеү. Тәбиғәттә үҙ - үҙенде тотоу ҡағиҙәләрен өйрәтеү (сәскәләрҙе өҙмәҫкә, ағастарҙың ботаҡтарын һындырмаҫҡа, хайуандарҙы борсомаҫҡа, суп - сар ҡалдырмаҫҡа һ.б.). Көҙ миҙгеле тураһында шиғырҙар уҡыу, һүрәттәр, бағышһүрәттәр, видеояҙмалар һ.б. ҡарау.<br>Һауа торошон билдәләргә (һыуыҡ, йылы, эҫе, ҡояшлы, болотло, ямғыр яуа, ел иҫә) һәм һауа торошона ярашлы кейенергә өйрәтеү.<br>Үҫемлектәр, уларҙың өлөштәрен танырға (һабағы, япрағы, сәскәһе, орлоғо, емеше) өйрәтеү. Уларҙың үҫешенә ер, һыу, һауа кәрәклеген аңлатыу. Емештәр, йәшелсәләр, сәскәләр, ҡыуаҡлыҡтар, ағастар төркөмләргә өйрәтеү. Ҡайһы бер ашарға яраҡлы, ашарға яраҡһыҙ бәшмәктәр менән таныштырыу. Балаларға емеш, йәшелсәләрҙең кеше һаулығы өсөн файҙаһын аңлатыу.<br>Ҡырағай һәм йорт хайуандары, уларҙың балалары тураһында мәғлүмәт биреү. Уларҙың тҡланыуын, йәшәү шартын, ҡылыҡ – ғәҙәт һ.б. үҙенсәлектәрен айыра белергә өйрәтеү. Ҡайһы бер бөжәктәр (ҡырмыҫҡа, күбәләк, ҡуңғыҙ һ.б.) менән таныштырыу, ни өсөн бераүҙәре оса, ә икенселәре осмай икәнлеген аңлатыу һ.б. Һыу, ҡар, балсыҡ, ҡомдоң үҙенсәлеге тураһында мәғлүмәт биреү. Тәбиғәткә һөйөү, һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Көҙһылыу ҡунаҡҡа килде”, “Был нимә?” (йәшелсә - емеш мнемотаблицаһы буйынса) һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Йәшелсәләр ҡайҙа үҫә?”, “Ниндәй ағастарҙы беләһең?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Япраҡтарҙы йый”, “Серле тоҡ”, “Ниндәй төҫ” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Кем күберәк йәшелсә (емеш) йыя?”, “Төҫлө япраҡтар”, “Ҡояш һәм ямғыр” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: Ҡ.Әлибаев “Алмалар”, А.Йәғәфәрова “Көҙ” һ.б. | Күңел асыу сараһы<br>“Көҙһылыу беҙҙә ҡунаҡта”<br><br>Көҙгө эштәрҙән күргәҙмә |

| | | |
|---|---|---|
| | Хәрәкәтле уйындар: “Ҡояш һәм ямғыр”, “Беҙ күңелле балалар” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Йөк машинаһы йәшелсәләр ташый” (кирбес, ҙур леголар, конструкторҙар ҡулланып) һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Көҙгө уңыш” (баланың инициативаһынан сығыу, дуҫтарса мөнәсәбәт яйлау, уйынсыҡтар менән талашмай уйнау)<br>Һүрәт төшөрөү: “Көҙгө ямғыр”, “Көҙгө төҫтәр” һ.б. Йәбештереү: “Көҙгө япраҡтар”, “Көҙгө байлыҡ” һ.б. Әүәләү: “Емеш-еләктәр”, “Беҙ йәшелсәләр әүәләйбеҙ” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул, ағыулы бәшмәк!”, “Юлдан дөрөҫ сыҡ!”, “Ишектән һаҡ бул!” һ.б. | |
| Октябрь<br>1-2 аҙна<br>“Мин һәм минең ғаиләм” | Ғаилә һәм үҙенең ғаилә ағзалары буйынса төшөнсәләр биреүҙе дауам итеү. Үҙенең ғаиләһе тураһында әңгәмә үткәреү (фамилияһы, ғаилә ағзаларының исемдәре, нимә менән шөғөлләнәләр, һинең менән нисек уйнайҙар һ.б.). Ғаилә ағзаларына ҡарата хөрмәт, ихтирам тәрбиәләү. Сәләмәт йәшәү рәүеше, әҙәп – гигиена ҡағиҙәләре, үҙ - үҙеңдә тәрбиәләү буйынса башланғыс төшөнсәләр биреү. Гендер тәрбиәһе буйынса күҙаллауҙы үҫтереү. “Мин” образын үҫтереүҙе дауам итеү, бер - береһенә ҡарата ихтирамлы, иғтибарлы, “нимә яҡшы?”, “нимә насар?” икәнлеген төшөндөрөү. Үҙенә оҡшаған шөғөл табырға һәм баланың ынтылышын хупларға.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Беҙҙең ғаилә лә”, “ Минең татыу ғаиләм” , “әйҙә танышайыҡ” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар:“Һинең ғаиләңдә кемдәр бар?”, “Адресыңды беләһеңме?”, “Һиңә нисә йәш?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Ҡайҙа һинең өйөң?” һ.б. Альбомдар, бағышһүрәттәр ҡарау.<br>Нәфис әҙәбиәт: Г. Юнысова “Ҡурсағым”, Р. Ураҡсинаның шиғырҙары, Ә. Зиннурова “Был-мин” Ф. Туғыҙбаева “Мин үҙем”, “Рәхмәт”.<br>Сюжет төҙөүсе уйындар: “Сәлимә менән Марат - ҡунаҡта”, “Сәлимәнеү ата-әсәһе” һ. б. (күтәреңке кәйеф, үҙе уйлаған уйынды һайлап уйнауын хуплау)<br>Һүрәт төшөрөү: “Минең ғаиләм” (устар менән), “Мин йәшәгән йорт” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Кем үҙенең өйөн тиҙерәк таба?”, “Кем етеҙерәк?” һ.б.<br>Йәбештереү: “Әкиәт йорто” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Ҡурсаҡтарға ултырғыс”, “Минең өйөм” (кирбес, ағас, пластина, призма ҡулланып эшләү) һ.б.<br>Бармаҡ уйындары: “Минең ғаиләм”, “Өй”, “Был мин” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: Р.Ураҡсина “Был мин” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Плитаға яҡын барма!” , “Дарыуҙарға теймә!” һ.б. | Проект эше<br>Фотокүргәҙмә<br>“Минең ғаиләм” |
| 3-4 аҙна<br>“Минең тыуған ҡалам” | Баланы тыуған ауыл, ҡала, ҡасаба һәм уның атамаһы менән таныштырыу. Һәр кемдең үҙенең ауылы (ҡалаһы), өйө, урамы була. Беҙҙең исемдәр булған кеүек, һәр урамдың исеме бар. Урамдарҙың исеме, төп иҫтәлекле урындары менән таныштырыу. Ауылдарҙа өйҙәр тәпәш, ағастан, ә ҡалала өйҙәр бейек, бер нисә ҡаттан тороуын, улар кирбестән, таштан төҙөлгәнен аңлатыу.<br>Транспорт төрҙәре, һөнәрҙәр (сәс ҡырҡыусы, автобус йөрөтөүсе, шофер һ.б.) тураһында | Конструктив- модель эшмәкәрлеге<br>“Мин йәшәгән йорт” |

| | | |
|---|---|---|
| | күҙаллауын үҫтереү. Уратып алған тирә - йүндең таҙалығы, тәбиғәте тураһында мәғлүмәт биреү. Балала күҙәтеүсәнлек, иғтибарлылыҡ үҫтереү, уны солғап алған мөхитенә һаҡсыл ҡараш һәм яратыу тойғолары тәрбиәләү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Минең тыуған ҡалам”, “Ҡала урамдары буйлап” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Беҙ ниндәй ҡалала йәшәйбеҙ?”, “Һин ниндәй урамда йәшәйһең?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Был нимә?”,”Айырып һал”,”Был ниндәй транспорт төрө?” һ. б.<br>Конструктив – модель эшмәкәрлеге: “Бейек һәм тәпәш өйҙәр”, “Төлкө менән ҡуянға өй төҙө”, “Өй йыһазы Маратҡа ни өсөн кәрәк? (өҫтәл, карауат, ултырғыс, диван) һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Мин йәшәгән йорт” һ.б.<br>Йәбештереү: “Күп ҡатлы өйҙәр” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйындар: “Автобуста ҡунаҡҡа барайыҡ”, “Әсәй эшкә китте” һ.б. (уйында үҙенә роль һайларға, уйынсыҡтарҙы сюжетта ҡулланырға өйрәтеү)<br>Нәфис әҙәбиәт: “Йорт” М. Дилмөхәмәтов, Р. Ураҡсина, Ә. Зиннурова һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Юл ҡағиҙәләре”, “Сит кешеләр!”, “Яңғыҙ өйҙә булғанда” һ.б. | |
| Ноябрь<br>1-2 аҙна<br>«Башҡортостан-гөлбостан»<br><br>“Дуҫлыҡ ептәре” | Башҡортостан, уның баш ҡалаһы Өфө тураһында тәүге төшөнсәләр биреү. Башҡортостанда төрлө һөнәр эйәләре эшләүе, күп милләтле халыҡ дуҫ, татыу йәшәүе тураһында мәғлүмәт биреү. Башҡорт милләтенә һөйөү тәрбиәләү. Тыуған яҡтың данлыҡлы кешеләре, балалар яҙыусылары Р. Ураҡсина, А. Йәғәфәрова ижады, йырсы, ҡурайсы А.Айытҡолов менән таныштырыу, иллюстрациялар ҡарау, ҡурайҙа төрлө көйҙәр тыңлау. Кешеләр үҙ-ара аралашып, ҡатнашып йәшәй һәм һәр саҡ билдәле бер тәртип ҡағиҙәләрен һаҡлай.<br>Баланы солғап алған мөхиткә, Башҡортостан тәбиғәтенә һаҡсыл ҡараш, һөйөү тойғоһо тәрбиәләү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Тыуған ерем”, “Ҡурай һәм ҡурайсылар”- виртуаль осрашыу һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Башҡортостан тураһында нимәләр беләһең?”һ.б.<br>Дидактик уйын: “Был ниндәй милләт?”, “Һүрәтте йый”, “Минең дуҫтарым”, “Был нимәнең өлөшө?”, “Һөйләү буйынса таны”, “Биҙәкте йый” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Алъяпҡыс”(баҫма ысулы) һ.б.<br>Йәбештереү: “Баласты биҙәү”, “Түбәтәйгә тәңкә таҡ” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Башҡорт ҡыҙы Сәлимә”, “Башҡорт малайы Азамат беҙгә ҡунаҡҡа килде”, “Сәйәхәт” һ.б. (уйындарҙы бер сюжетҡа ҡороп уйнау) һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Ҡурайға тиклем йүгер”, “Уйынсыҡтар менән бейе” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Дуҫ балалар” А.Ҡобағошов, “Ҡурай көйөнә бейеү” Ә. Сәлмәнова, “Беҙ - ағас ҡурсаҡтар” һ.б.<br>Конструктив- модель эшмәкәрлеге: “Төрлө өйҙәр” һ.б.<br>Дуҫлыҡ тураһында нәфис әҙәбиәт уҡыу: рус халыҡ әкиәте «Тирмәкәй», башҡорт халыҡ әкиәте «Ата ҡаҙ менән төлкө», слайд һүрәттәр ҡарау, уйындар уйнау, йырҙар йырлау, шиғырҙар өйрәнеү, сәхнәләштереү. | Күңел асыу сараһы<br>“Ҡурсаҡтар ҡунаҡта”<br><br>Проект эше<br>“Уйнайбыҙ ҙа йырлайбыҙ” |

| | | |
|---|---|---|
| | Хәүефһеҙлек: “Иғтибар, юл!”, “Тайғаҡ юлдар”, “Өйҙә яңғыҙ ҡалғанда” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Әсә күңеле балала” | Әсәйгә ҡарата һөйөү, уны һаҡлау кеүек кешелек сифаттары тәрбиәләү. Әсәйҙәрҙең һөнәре тураһында тәүге мәғлүмәт биреү: тәрбиәсе, тәрбиәсе ярҙамсыһы, шәфҡәт туташы, музыка етәксеһе, һатыусы, ашнаҡсы һ.б. Уларҙың эше, ҡоралы, эш һөҙөмтәһе тураһында һөйләшеү.<br>Ғаиләһе тураһында белемен камиллаштырыу. “Мин” образын формалаштырыу. Һин – ҡыҙ, һин – малай мәғлүмәтен биреү.<br>Балаға әсәй, өләсәй, инәй, апай, ҡыҙҙарға ҡарата ыңғай мөнәсәбәт хаҡында башҡорт халыҡ ижады өлгөләре (әкиәт, мәҡәл, йырҙар) аша еткереү. Малайҙарға ҡыҙҙарға иғтибарлы һәм ихтирамлы булыу күнекмәләре формалаштырыу.<br>Балала иң яҡын кешеләренә һөйөү тәрбиәләү, яҡшы эштәр менән ҡыуандырыу теләге булдырыу. Өлкәндәр хеҙмәтен күҙәтеү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Балалар баҡсаһында кемдәр эшләй?”, “Шәфкәт туташы менән танышыу” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Әсәйең кем булып эшләй?”,“Әсәйгә ҡарата ниндәй тылсымлы һүҙҙәр беләһең? һ.б. Дидактик уйындар: “Әсәйгә ярҙам итәйек”, “Һөнәр эйәһенә эш ҡоралдарын һайла”, “Нимәнең күләгәһе?”, “Алтын битлек”, “Ниндәй предметтар йәшеренгән?”, “Ниндәй фигураға оҡшаған?” һ.б.<br>Йәбештереү: “Әсәйемә гөлләмә” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: Р. Ураҡсина “Әсәйем”, “Ҡурсағым”, Ф. Рәхимғолова “Беҙҙең әсәй”, Ф. Яхин “Тыңлауһыҙ ҡуян балаһы” һ.б.<br>Әүәләү: “Әсәйгә бауырһаҡтар” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Сәскәләр” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Әмирҙең әсәһенә бүләк” һ.б. (“лего-Дупло”).<br>Сюжет төҙөүсе уйындар: “Әсәйҙең байрамы”, “Әсәйҙәр – ҡыҙҙар”, ”Өләсәйҙә ҡунаҡта” һ.б. (үҙ - аллы уйын, роль һайларға өйрәнеү, уйынсыҡ йә уны алмаштырған предмет урынына роль башҡара белеү) һ.б.<br>Хәрәкәтле уйын: “Әсәйемә ярҙам итәм”, “Йомро икмәк” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Өйҙәге хәүефле ситуациялар”, “Һаҡ бул, плита” һ.б. | Фотокүргәҙмә:<br>“Минең һөйөклө әсәйем”<br>Концерт |
| Декабрь<br>1-2 аҙна<br>“Ҡышҡы селлә” | Ҡыш миҙгелендә йәнле, йәнһеҙ тәбиғәттең бер - береһе менән бәйлелеген төшөндөрөү.<br>Ҡыш тураһында баланың белемен киңәйтеү, ҡыштың үҙенсәлегенә иғтибар итеү: һауа торошон күҙәтеү, ҡояштың түбән йөрөүенә, ҡояш нурҙарының һаран булыуына, көндәрҙең һалҡынлығына, әсе ел иҫеүенә, буран сығып тороуына, ҡар яуыуына иғтибар итеү, күҙәтеү, тәбиғәт күренешенә аңлатмалар биреү. Балаға һаулығын нығытыуға һәм уларҙың хәүефһеҙлеген һаҡлауға иғтибарлы булыуҙарын аңлатыу (кешеләрҙең йылы кейенеүе, саф һауала сана шыуып уйнау, боҙҙа тайғаҡ, ҡар һыуыҡ һ.б.).<br>Ҡар менән тәжрибәләр үткәреү (ҡар һыуыҡ, еңел, аяҡ аҫтында шығыр - шығыр итеп шығырлай, ап - аҡ, йомшаҡ һ.б.). Бата – батмай, ярыла- ярылмай, өҙөлә - өҙәлмәй һ.б. төшөнсәләре менә таныштырыу. | Проект эше<br>“Ҡарҙың үҙенсәлеге”<br><br>Ата- әсәләр менән эш:<br>“Ҡар – боҙҙан ҡоролмалар” |

| | | |
|---|---|---|
| | Ҡышҡы тәбиғәт менән һоҡланыу тойғоһо уятыу, үҙгәрештәрҙе күрә белеүҙе камиллаштырыу (үҫемлектәр, ҡоштар, йәнлектәр һ.б.).<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Ҡыш килде”, “Шыршы ҡунаҡҡа килгән” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Кышҡы уйындар тураһында һөйлә”, “Ҡыштың билдәләрен әйт” һ.б.<br>Дидактик уйын: “Сәлимәне тышҡа кейендерәбеҙ”, “Мин башлайым, һин дауам ит” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: Д. Юлтый “Ҡыш”, Ҡ. Әлибаев “Яуа - яуа еүеш ҡар”, “Аҡ ҡуян”, Г.Йыһангирова “Ап - аҡ ҡына ҡар яуа” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Ҡарҙар оса”, “Ҡар һәм боҙ”, “Аҡ ҡуян” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Беҙҙә тиҙҙән байрам” һ.б. (көндәлек тормоштан килеп сыҡҡан темаға уйын ҡороу, уйында төҙөлөш һәм тәбиғәт материалдарын ҡулланып уйнарға өйрәтеү).<br>Устар, бармаҡтар менән һүрәт төшөрөү: “Ҡарҙар яуа”, “Шыршы ҡупшы кейенгән” һ.б.<br>Эҙләнеү - тикшеренеү эшмәкәрлеге: “Ҡар менән тәжрибә”, “Ҡарҙың үҙенсәлеге” һ.б.<br>Бармаҡ уйындары: “Ағастар”, “Аҡ ҡуян” һ.б.<br>Уйын- ситуация: “Дуҫ булайыҡ” һ.б.<br>Йәбештереү: “Ҡар бабай” һ.б.<br>Әүәләү: “Ҡар малай” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге:“Һырғалаҡ” һ.б. (ҙур йомшаҡ модулдәр)<br>Хәүефһеҙлек: “Хәүефһеҙ ҡышҡы уйындар” , “Тайғаҡ юл!”, “Юлды ҡарап сыҡ” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Яңы йыл” | Яңы йыл байрамы тураһында төшөнсә биреү. Ата-әсәләр менән берлектә Яңы йыл сараһына әҙерләнеү: шиғырҙар, йырҙар өйрәнеү, уйындар уйнау, байрамға кейемдәр, шыршы уйынсыҡтары әҙерләү, видеофильмдәр, фотоһүрәттәр, йәнһүрәттәр һ.б. ҡарау. Яңы йыл байрамын үткәреү, балала байрам ҡыуанысы тыуҙырыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Ҡыш бабайҙың серле тоғо”, “Яңы йыл” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Яңы йыл уйынсыҡтарының, гирляндаларҙың ҡурҡыныс янауы ихтимал” ,<br>“Яңы йыл байрамына нисек өҙерләнәһең?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Уйынсыҡтар нимәнән эшләнгән?”, “Был уйынсыҡ нимәгә оҡшаған?”, “Ҡыш бабайҙың тунын тап”, “Нимә артыҡ?”, “Был кемгә кәрәк?” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Беренсе ҡар” Н.Нәжми, “Ҡыш бабай” Ә.Зинурова, “Яңы йыл килә”<br>Г. Юнисованың “Ҡыш бабай”, Д. Юлтый “Ҡыш” һ.б.<br>Әүәләү: “Шыршы уйынсыҡтары әүәләйбеҙ” һ.б.<br>Йәбештереү: “Ҡыш бабай килде беҙгә”, “Шыршы” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Шыршы янында” (көндәлек теманан сығып уйын сюжетын булдырыу).<br>Һүрәт төшөрөү: “Байрам шыршыһына уйынсыҡтар” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Туңдырам”, “Шалтырауыҡтар”, “Әйлән- бәйлән” һ.б.<br>Тәжрибә: “Кар ниндәй була?”<br>Хәүефһеҙлек: “Тимерҙе ялама”, “Юлда һаҡ бул!” һ.б. | Байрам<br>«Яңы йыл килә!»<br><br>Ата-әсәләр менән берлектә төркөмдө биҙәү<br>Күргәҙмә |

| | | |
|---|---|---|
| | Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Ҡар бабай” һ.б. (лего конструкторҙар менән эшләү) | |
| Ғинуар<br>1-2 аҙна<br>Каникулдар<br>3 - 4 аҙна<br>«Хайуандар донъяһы» | Йорт хайуандарын (ҡоштарын), ҡыр хайуандарын һәм уларҙың балаларын ысынбарлыҡта, һүрәттә, уйынсыҡтарҙа танырға өйрәтеү. Уларҙың тышҡы ҡиәфәте, кәүҙә төҙөлөшө, ҡышҡы йәшәйеше һәм туҡланыуы тураһында белем биреү, уларға хас булған сифатын һәм айырмалығын әйтергә өйрәтеү. Йорт, ҡыр хайуандарын, ҡоштарҙы төркөмләргә өйрәтеү. Йорт ҡоштары, хайуандарының ҡыш көнө йылы һарайҙа йәшәүен, кешеләрҙең улар тураһында хәстәрлек күреүҙәре, йорт малдарының кешегә файҙа килтереүе тураһында төшөнсә биреү. Ҡайһы бер хайуандарҙың тауыштарын отоп алып, ҡабатлап, телмәрен байытыу, сәхнәләштереү (бесәй - мыяулай, эт - өрә һ.б.), уларға ҡарата хәстәрлекле ҡараш тәрбиәләү. Ҡышлаусы ҡоштарға ҡаты һыуыҡтарҙа аҙыҡ табыуы ауыр булыуын аңлатыу, уларға ярҙам итеү теләген уятыу (тағараҡтар элеү, ем һалыу). Альбомдар, һүрәттәр ҡарап әңгәмәләр үткәреү, шиғырҙар, әкиәттәр уҡыу, уйындар уйнау.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Йорт хайуандары ҡайҙа йәшәй?”, “Ҡырағай хайуандар”, “Әсәйем ҡайҙа?” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Тирмәкәй” , “Ни өсөн бесәйҙәр өйҙә йәшәй?” әкиәте буйынса һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Йорт хайуандары өсөн ҡура” һ.б (призма, кирбес, пластина).<br>Йәбештереү: “Тауыҡ һәм себештәр” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Ат”А. Йәғәфәрова, “Аҡтүш” А.Игебаев, “Һарыбай”, “Бүре менән кәзә” һ.б.<br>Башҡорт халыҡ уйыны: “Ҡоштар һәм ҡошсоҡтар”, ”Себештәр менән көтөүсе” һ. б.<br>Сюжет төҙөүсе уйындар: “Урманда”, “Өләсәйем ихатаһында” һ.б. (уйын өсөн кәрәкле атрибуттар һайлау, үҙ - аллы роль һайлап алып уйнау).<br>Дидактик уйындар: “Йәнлек, ҡоштарҙы ашат”, “Нимә ҡайҙа йәшәй?”, “Йәшәгән урынын тап” һ.б.<br>Бармаҡ уйыны: “Ҡуян”, “Төлкө”, “Ат” һ.б.<br>Уйын - күнекмә: “Бесәйемдең аяғы ауыртҡан...”, “Нимәнең тауышы?”<br>Хәрәкәтле уйындар:“Айыу һәм ҡуян”, ”Айыу, бүре”, “Турғайҙар һәм бесәй”, “Хайуандар уйнай” һ.б. Әүәләү: “Тирмәкәйҙә кем йәшәй?”<br>Һүрәт төшөрөү: “Бесәйгә йомғаҡ” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек буйынса әңгәмә: “Һаҡ бул, эт!“ һ.б. | Проект эше<br>«Хайуандар донъяһы»<br><br>Акция<br>“Ҡоштарға ярҙам итәйек”<br>(өлкән төркөм балалары менән тағараҡтар элеү) |
| Февраль<br>1-2 аҙна<br>«Халҡым биҙәктәре» | Башҡорт халҡының кейем - һалымдары, һауыт - һабалары, биҙәктәре менән таныштырыу, тәүге күҙаллауҙар биреү. Уларҙың атамаһын иҫтә ҡалдырыу, дөйөмләштереү һүҙҙәре менән әйтеү. Кейем - һалым, һауыт - һабаның кеше тарафынан эшләнгәнен, зауыҡлы биҙәлгәнен, уларҙың көнкүреш йәшәү өсөн кәрәк булыуын балаға еткереү. Һүрәт - иллюстрациялар ҡарау (түбәтәй, камзул, ҡашмау, күлдәк), һүрәт төшөрөү дәрестәрендә башҡорт халыҡ биҙәктәре ярҙамында кейемдәрҙе, һауыт – һабаларҙы биҙәү, уйындар уйнау. Баланы бөхтәлеккә, үҙендә булған етешһеҙлекте күрә белергә һәм төҙәтергә күнектереү, өлкәндәр хеҙмәтенә ихтирам тәрбиәләү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Милли кейемдәге ҡурсаҡ”, “ Башҡорт халыҡ биҙәктәре ” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Һин ҡурсағыңды нисек кейендерҙең?”, “Мин башлайым, ә һин әйтеп бөтөр” | Проект эше<br>“Башҡорт халҡының милли кейемдәре”<br><br>Ижади эш:<br>“Ҡурсаҡтың камзулына тәңкә баҫыу”<br>(баҫма техникаһы) |

| | | |
|---|---|---|
| | һ.б. Дидактик уйындар: “Сәлимәне байрамға кейендер”, “Өләсәйем һандығы”, “Биҙәкте йый” һ.б.<br>Уйын – ситуация: “Курсағыма күлдәктәр” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: «Ҡурсаҡтың камзулына тәңкә баҫыу», “Түбәтәйҙе биҙә” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Сәлимә менән Марат ҡунаҡка килгән” һ.б. (күтәренке кәйеф, уйынға ҡыҙыҡһыныу уятыу, уйынды дауам итеп үҫтерергә өйрәтеү).<br>Тоҙло ҡамырҙан әүәләү: “Ҡартатайым түбәтәйе” һ.б.<br>Йәбештереү: “Милли кейемдәр” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Курсаҡка йорт йыһаздары” һ.б. (лего конструкторҙар)<br>Хәрәкәтле уйын: “Тирмә”, “Ҡурайға йүгер” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек ҡағиҙәләре: “Һаҡ бул - ваҡ биҙәүестәр”, “Осло әйберҙәр” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Ил һаҡсылыры” | Хәрби һөнәрҙәр менән таныштырыу. Тыуған илгә һөйөү уятыу. Башҡорт халҡының тыуған ерен һаҡлау тураһында төшөнсә биреү. Һалдат булған атайҙары, ағайҙары тураһында әңгәмә үткәреү. Ватан тураһында шиғырҙар, йырҙар өйрәнеү, фотоһүрәттәр ҡарау, уйындар унау. Атайҙар, ағайҙар өсөн бүләктәр әҙерләү. Беренсе гендерлыҡ күҙаллауҙы формалаштырыу (малайҙар көслө, ҡыйыу, Тыуған илдең буласаҡ һаҡсылары).<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Хәрби һөнәрҙәр”, М. Ғәли “Олатайҙың фотоһы” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Һин ҙурайғас һалдат булаһыңмы?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Хәрби һөнәрҙәр”, “Транспорт төрҙәре”, “Һүрәтте йый” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Самолет”, “Танк” һ.б. (лего конструкторҙан, ағас кубиктарҙан). Йәбештереү: “Танк”, “ Самолет” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: З. Акбутина “Атай кеүек булам мин”, Р. Ураҡсина “Атайым” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйындар: “Һалдаттар” (атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү).<br>Уйын- күнекмә: “Нимәнең тауышы?”<br>Хәрәкәтле уйындар: “Марш”, “Һалдаттар” һ.б.<br>Әүәләү: “Самолеттар оса” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Атайым машинаһына юл” һ.б. | Байрам үткәреү<br>«Минең атайым – һалдат булған!»<br><br>Фотокүргәҙмә<br>“Минең атайым” |
| Март<br>1-2 аҙна<br>“Әсәләр нур сәсәләр” | Ғаилә ағзалары (әсәй, өләсәй, апай, һеңле һ.б.) тураһында мәғлүмәт биреүҙе дауам итеү. Ғаилә ағзаларының бер-береһен яратыуы, ярҙам итеүе, бергә дуҫ йәшәүҙәре тураһында аңлатма биреү. Әсәй иң яҡын кеше булыуын, уны ҡәҙерләргә, һаҡларға кәрәклеген балаларға төшөндөрөү. 8 март – әсәйҙәр, ҡыҙҙар байрамы тураһында төшөнсә биреү. Әсәйҙәр һөнәре менән таныштырыуҙы дауам итеү (уҡытыусы, төҙөүсе, табип һ.б. ). Әсәйҙәргә бүләктәр әҙерләү, альбомдар, фотоһүрәттәр ҡарау, уйындар уйнау. Уларға ҡарата ихтирам тойғоһо, һөйөү тәрбиәләү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Әсәйҙәр бер генә”, Ҡ.Әлибаевтың “Әсәй ҡайтты” шиғырын уҡыу һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “ Әсәй менән тәмле баллы сәй эсәм”, “Әсәйеңә нисек ярҙам итәһең?”<br>Дидактик уйындар: “Кем нимә эшләй?”, “Был нимә?” һ.б. | «Әсәйем-әсәкәйем» - Халыҡ ара ҡатын ҡыҙҙыр көнө байрамын үткәреү<br><br>Фотокүргәҙмә:<br>“Минең һөйөклө әсәйем” Әсәйҙәрҙең ҡул эшенән күргәҙмә |

| | | |
|---|---|---|
| | Ситуациялы һөйләшеү: “Әсәй өйҙә юҡ”, “Минең әсәйем ...” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Әсәйемә бүләк” һ.б. (лего дупло конструкторы)<br>Йәбештереү: “Әсәйҙәргә сәскәләр” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйындар: “Ҡунаҡ килә”, “Әсәйем иң матуры” һ.б. (атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү). Сюжеттәрҙә бәйләнеште аңлатыу әсәй- ҡыҙ, табип – больница, шофер – пассажир.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Беҙҙең әсәй” Ф.Рәхимғолова, “Минең әсәйем кем?” һ.б.<br>Бармаҡ уйыны: “Бутыр - бутыр”, “Минең ғаиләм” һ.б.<br>Әүәләү: “Әсәйемә бауырһаҡтар” һ.б. Һүрәт төшөрөү: “Әсәйемә сәскәләр” (баҫма техникаһы) һ.б. Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул, плита!”, “Ярамаған әйберҙәр”, “Осло әйберҙәр” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>«Халҡым көнкүреше”<br><br>“Хаҡым йолалары һәм ғөрөф - ғәҙәттәре» | Йорт хайуандары (ат, һыйыр) һәм ҡоштар (ҡаҙ, өйрәк) уларҙың балалары тураһында белем биреүҙе дауам итеү, нығытыу, уларҙың кешеләргә файҙаһы тураһында һөйләү. Ҡорот яһау, киптереү, ҡош - ҡорт үҫтереү тураһында белем биреү. Һүрәттәр, видеояҙмалар ҡарау, ололарҙың һөйләүен ойоштороу. Башҡорт халҡының борондан килгән шөғөлдәре: малсылыҡ, йылҡысылыҡ менән таныштырыу. Башҡорт халҡының боронғо шөғөлдәренең береһе атҡа бәйле булыуы, ат тәрбиәләү, һыбай йөрөү хаҡында һөйләү. Ир балаларға һөнәр, хужалыҡ эштәре хаҡында аңлатыуҙар, эшкә йәлеп итеү.<br>Халыҡ йолалары: балаға исем ҡушыу, бишек туйы, бәпес ашы менән таныштырыу. Үҙенә генә хас булған уйындар, ғәҙәттәр, әйтемдәр, йырҙар, халыҡ музыка ҡоралдары тауышы, бейеүҙәр, ауыҙ – тел ижады (йомаҡ, һанашмаҡ, әүрәткес һ.б.) менән таныштырыу. Үҙ милләтенең ғөрөф - ғәҙәтенә, йолаһына, тарихына, мәҙәниәтенә ихтирам тәрбиәләү. Олатай, өләсәй, атай, әсәй, ағай, апай һүҙҙәренең мәғәнәһен төшөндөрөү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Башҡорт халыҡ шөғөлө - малсылыҡ”, “Исемем затлы” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Атай нимә эшләй?”, “Мин ярҙамсы...” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Һөттән нимә эшләнә?”, “Нимә ҡайҙа йәшәй?”, “Хайуандарҙы һыйлайыҡ”, “Киреһен әйт” һ.б.<br>Уйын- ситуация: “Һыйырҙың балаһы” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Ҡура”, “Бал ҡорттары” һ.б. (призма, кирбес, пластина, ваҡ уйынсыҡтар, өлгө буйынса)<br>Һүрәт төшөрөү: “Баласты биҙә ”, “Таҫтамалға биҙәк һал” һ.б.<br>Йәбештереү: “Ситеккә биҙәктәр”, “Матур биҙәкле балаҫ” һ.б.,<br>Нәфис әҙәбиәт: “Тирмәкәй”, “Йомро икмәк” әкиәте Ат”А. Йәғәфәрова, “Аҡтүш” А.Игебаев, әкиәттәр:“Һарыбай”, “Бүре менән кәзә” һ.б.<br>Башҡорт халыҡ уйыны “Коштар һәм ҡошсоҡтар”, ”Себештәр менән көтөүсе” һ. б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Сәлимә май бешә”, “Тыуған көн” һ.б. (атрибуттар һайлап уйынды байытыу, | Сюжетлы уйын:<br>“Малсылыҡ”<br><br>Проект эше<br>“Башҡорт халҡының көнкүреше”<br><br>Альбомдар эшләү |

| | | |
|---|---|---|
| | ролдәрҙе бүлешеү).<br>Бармаҡ уйындары: “Ат” һ.б.<br>Уйын- күнекмә: “Нимәнең тауышы?” һ.б.<br>Әүәләү: “Ҡорот” , “Тирмәкәйҙә кем йәшәй?” һ.б. | |
| Апрель<br>1-2 аҙна<br>“Яҙ килә” | Яҙ миҙгеле тураһында белем биреү. Йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәт араһындағы ябай бәйләнеште күрә белергә өйрәтеү (һауа торошоноң үҙгәреүе, көндәр йылына, ҡояш нығыраҡ ҡыҙҙыра, тәүге сәскәләр, үләндәр үҫеп сыға һ.б.). Бөжәктәр (ҡамҡа, ҡырмыҫҡа, күбәләк һ.б.), хайуандар һәм ҡоштарҙың ҡылыҡтары һ.б. менән таныштырыу. Баҡсалағы яҙғы эштәр. Тирә – яҡ яҙғы тәбиғәт менән бәйле иллюстрациялар, альбомдар, һүрәттәр, бағышһүрәттәр ҡарау. Тәбиғәттә үҙ – үҙеңде тотоу, хәүефһеҙлек ҡағиҙәләрен нығытыу. Өлкәндәр хеҙмәтенә, тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш тәрбиәләүҙе дауам итеү.<br>Нәфис әҙәбиәт:“Сәскәләр һәм күбәләктәр” Л. Мирза, “Сәскә менән күбәләк” М. Дилмөхәмәтов, Р. Ғәрипов “Сыйырсыҡ”, “Ҡояш көлә” Ғ.Ғәлиева, “Ләйсән ямғыры”, “Бәпембә балалары” һ.б.<br>Яҙ миҙгеленә ҡағылған ауыҙ – тел ижады менән таныштырыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Яҙ килә”, “Хайуандар һәм ҡоштар” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог:“Ниндәй сәскәләрҙе беләһең?”, “Ниндәй бөжәктәрҙе беләһең?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Нимә ҡайҙа йәшәй?”, “Сәскәне йый” һ.б.<br>Уйын- фантазия: “Нимә эшләйем әйтмәйем, ә күрһәтәм” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Ҡояш һәм ямғыр”,”Беҙ күңелле балалар” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Төрлө төҫтәге болон”, “Бәпембәләр”, “Йәйғор” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Ҡоштарға өй”, “Турғай” һ.б. (лего конструкторҙар, ағас кубиктар).<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Урманда” h.б. (атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү).<br>Бармаҡ уйындары: “Ҡояш”, “Ҡоштар”, “Күбәләк” һ.б.<br>Уйын- күнекмә: “Нимәнең тауышы?”.<br>Әүәләү: “Серле боҙбармаҡтар”, “Ҡояш нурҙары” һ.б.<br>Йәбештереү: “Яңы күлдәк кейә ағастар”, “Һабан турғайы”һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул, тайғаҡ юл!”, “Һаҡ бул, талпан!”, “Боҙбармаҡты ашама!” һ.б. | Фотокүргәҙмә<br>“Яҙҙың биҙәктәре”<br><br>Проект эше<br>“Бөжәктәр” |
| 3-4 аҙна<br>“Китап – белем шишмәһе” | Балаға китаптар тураһында мәғлүмәт биреү. Балалар яҙыусылары Р. Ураҡсина, А. Йәғәфәрова, Г. Юнысова менән таныштырыу. Төркөм бүлмәһендә балалар яҙыусылары буйынса китаптаптар күргәҙмәһе ойоштороу. Китаптар, бағышһүрәттәр ҡарау. Ата-әсәләр менән бергә “Китап дауаханаһы” төҙөү, бәләкәй китапсыҡтар эшләү. Китапҡа ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Китап- белем шишмәһе”, “Китап нисек барлыҡҡа килә?” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Китаптар ҡайҙа йәшәй?”, “Китапты дауалайыҡ” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Һүрәтте таны”, “Һүрәт буйынса һөйлә” һ.б. | Күргәҙмә<br><br>“Китап дауаханаһы” төҙөү<br><br>Бәләкәй китапсыҡтар эшләү |

| | | |
|---|---|---|
| | Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Китап кәштәһе” һ.б. (модуль һәм ҙур конструкторҙар). Йәбештереү: “Минең китабым” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Ат”А. Йәғәфәрова, “Аҡтүш” А.Игебаев, “Һарыбай”, “Бүре менән кәзә” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Китапхана” һ.б. (атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, уйынсыҡтарҙы урындарына ҡуйыу).<br>Уйын- күнекмә: “Нимәнең тауышы?”<br>Хәрәкәтле уйындар: “Айыу һәм ҡуян”,”Айыу, бүре”, “Турғайҙар һәм бесәй”, “Хайуандар уйнай” һ.б. Әүәләү: “Әкиәт геройҙары”.<br>Һүрәт төшөрөү: “Минең тәүге китабым” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек буйынса әңгәмә: “Осло әйберҙәр”, “Светофор минең дусым” һ.б. | |
| Май<br>1-2 аҙна<br>“Еңеү яҙы”<br><br>«Батырҙар ил күрке» | Еңеү байрамы тураһында тәүге төшөнсә биреү. Патриотик тәрбиә биреү. Тыуған илгә һөйөү, һуғыш ветерандарына хөрмәт тәрбиәләү. Балаларҙы Салауат Юлаевтың бала сағы менән таныштырыу. Шиғырҙар, йырҙар өйрәнеү, альбомдар, һүрәттәр, фотоһүрәттәр ҡарау. Унын көслө, ҡыйыу булыуы, тәбиғәтте яратыуы тураһында һөйләү. Уға оҡшарға тырышыу тойғоһо үҫтереү. Салауаттың бала саҡта уйнаған уйындары менән таныштырыу. Баланың «Мин» концепцияһын формалаштырыу. Балалар баҡсаһында, төркөмдә үҙ - үҙеңде тотоу ҡағиҙәһен үтәү, тәрбиәсенең тәнҡитенә һәм тәҡдименә тәьҫир итеү. Малайҙарҙа ҡыйыулыҡ, көслөлөк батырлыҡ, сослоҡ сифатын тәрбиәләү.<br>Белем биреүсе ваҡиға: “9 май - Еңеү көнө” .<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Еңеү яҙы”, “Салауаттың бала сағы” А.Ғалиндың картинаһын ҡарау һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Кем ул һуғыш ветераны? ”, “ Нимә ул һуғыш?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Айырып һал”, “Ниндәй транспорт?” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Танк” (лего, ағас конструкторҙар менән, һүрәт буйынса төрлө моделдәр төҙөү) һ.б.<br>Йәбештереү: “Олатайыма бүләк”, “Самолеттар”һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Малаймы, ҡыҙмы?” Степан Злобин.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Һалдаттар”, “Һаҡсылар” һ.б. (үҫтереүсе предметлы мөхиттә эшмәкәрлек).<br>Бармаҡ уйындары: “Ғаилә”, “Ат” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Атта сабышыу”, “Һыбайлылар” һ.б.<br>Әүәләү: “Танк” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Еңеү салюты” (бармаҡ, мамыҡ таяҡсалар ярҙамында) һ.б. | Байрам<br>“Еңеү көнө”<br><br>Концерт<br><br>Фотокүргәҙмә<br>“Еңеү яҙы” |
| Май<br>3 аҙна<br>“Ер - йәшәгән | Тыуған ил, тыуған ер тураһында баланың күҙаллауын үҫтереүҙе дауам итеү. Ер тураһында әңгәмә үткәреү, шиғырҙар, йырҙар өйрәнеү, фотоһүрәттәр ҡарау, урамда, юлда, тәбиғәттә үҙ–үҙеңде тотоу ҡағиҙәһен нығытыу. Тыуған яҡта үҫкән 2-3 ағас төрө (ҡайын, шыршы, уҫаҡ), шифалы үҫемлектәр (мәтрүшкә, кесерткән, юл япрағы, балан, миләш) һәм бүлмә гөлдәре тураһында төшөнсә биреү. | Проект эше:<br>“Шифалы үҫемлектәр” |

| | | |
|---|---|---|
| урыныбыҙ!”<br>“Йәшеллек донъяһы”<br><br>Мониторинг<br>4 аҙна | Уларҙың төҙөлөшөн (олоно, япрағы, ботағы, сәскәһе) аңлатыу. Ҡайһы бер орлоҡтарҙың тышҡы күренешен ҡарау (борсаҡ, кыяр, ҡабаҡ, кишер һ.б.) һәм сәсеү. Үҫемлектәргә ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү. Һүрәттәр буйынса ңҫемлектәрҙе таныу, атамаларын әйтеү. Фекерләү һәләтен байытыу. Иғтибар туплау, тасуири һөйләү һәләтен үҫтереү.<br>Тәрбиәле булыу, балалар баҡсаһында, урамда, өйҙә үҙ-үҙеңде тотоу ҡағиҙәһен теүәл үтәү һәм баланың үҙ - аллы уйынын, тиҫтерҙәре менән бергә уйынын хуплау.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Ниндәй үҫемлек?”, “Тыуған еремдең ағастары” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Паркта нимәләр үҫә?”, “Һинең өйөң янындағы ағастар?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Исемен ата”, “Был нимәгә оҡшаған?”, “Нимә ҡайҙа үҫә?” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Тыуған илем” А.Кәрим һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Урманда” һ.б. (үҙ - ара ыңғай мөнәсәбәт яйлау, баланың уйнау теләген булдырыу һәм үҙенә атрибутты һайлап алырға өйрәтеү).<br>Бармаҡ уйыны: “Ғаилә” һ.б. Уйын- күнекмә: “Һүрәттә нимә төшөрөлгән?” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Осто – осто”, “Йәшерәм яулыҡ”, “Йылға аша үт” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек буйынса әңгәмә: “Ярай, ярамай!”, “Һаҡ бул, талпан!” һ.б. | Эҙләнеү - тикшеренеү эше:<br>“Борсаҡ үҫтереү” |

**Уртансы төркөм өсөн яҡынса комплекслы тематик план**
**(4-5 йәш)**

| Темалар | Йөкмәткеһе | Йомғаҡлау сараһы |
|---|---|---|
| Сентябрь<br>1аҙна<br>Мониторинг<br>Белем илендә<br>“Һаумы баҡсам” | Балалар баҡсаһы менән таныштырыуҙы дауам итеү. Балаларҙың иғтибарын балалар баҡсаһындағы үҙгәрештәргә йәлеп итеү (уңыш йыйыу, баҙға һалыу, һатыуға сығарыу). Балалар баҡсаһы хеҙмәткәрҙәре һөнәрҙәре тураһында белемдәрен киңәйтеү (музыка етәксеһе, тәрбиәсе ярҙамсыһы, шәфкәт туташы, урам һепереүсе, ашнаҡсы һ.б.). Һөнәрҙәр тураһында танышытырыу. Ғаилә ағзалары кем булып эшләүҙәре тураһныда әңгәмә ҡороу. Баланың мәктәпкә ҡарата ҡыҙыҡһыныуын үҫтереү, китапҡа һөйөү тәрбиәләү. Балалар араһында бер – береһенә ҡарата дуҫлыҡ мөнәсәбәтен формалаштырыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Белем иленә сәйәхәт”, “Һаумы баҡсам” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Йәйге ялды нисек үткәрҙең?” һ.б.<br>Сюжетлы - ролле уйындар: “Больница”, “Балалар баҡсаһы” һ.б. (атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, бергә уйнауға булышлыҡ итеү).<br>Хәрәкәтле уйындар: “Беҙ спортсылар”, “Күңелле бала сак” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт укыу: “Нимә яҡшы була” В.Асеева,“Йылы һүҙ” М.Дилмөхәмәтов һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Тылсымлы һүҙҙәр”,”Дуҫыңды тап” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул,юл!”, “Светофор”, “Сит кешеләр!” һ.б. | Мониторинг |

| | | |
|---|---|---|
| 2 аҙна<br>Мониторинг<br>Хәүефһеҙлек донъяһы | Светофор төҫтәрен өйрәнеүҙе дауам итеү. Саф һауала йөрөгәндә (ҡом һәм һыу, ваҡ әйберҙәр менән уйнағанда), бина эсендә (баҫҡыстан төшкәндә, күтәрелгәндә тотоноу) хәүефһеҙлек нигеҙҙәрен камиллаштырыу. Хәүефһеҙлек менән бәйле шиғырҙар укыу, һүрәттәр, плакаттар, бағышһүрәттәр, видеоҙмалар ҡарау, әңгәмәләр үткәреү<br>Полиция хеҙмәткәрҙәре һөнәрҙәре менән таныштырыуҙы дауам итеү, актив телмәрҙә һөнәр менән бәйле һүҙҙәрҙе ҡулланыуҙы формалаштырыу.<br>Тәбиғәттә хәүефһеҙлек ҡағиҙәләре менән таныштырыуҙы дауам итеү: таныш булмаған бәшмәктәрҙе, емештәрҙе ашамаҫҡа, хайуандарға теймәҫкә, төркөмдән айырылмаҫҡа .<br>Балалар менән хәүеф янаған ситуациялар тураһында әңгәмәләшеү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Полиция”, “Светофор минең дуҫым” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Яңғын сыҡҡанда нимә эшләргә?”, “Урамдағы уйындар нимәгә килтерә?”<br>Сюжетлы-ролле уйындар: “Автомобиль”, “Мин- полиция”һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Беҙ спортсылар”, “Айыу менән бал ҡорттары” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Светофорҙың төҫтәре”, “Юл билдәләрен айыр” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: С.Маршак “Аңғыра сысҡан балаһы” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Ят кешеләр менән аралашыу”, “Һаҡ бул, асыҡ тәҙрә, балкон” һ.б. | Мониторинг<br>Папка йәймә<br>Үҫтереүсе предметлы мөхитте байытыу |
| 3-4 аҙна<br><br>«Көҙһылыу» | Тыуған яҡтың көҙ миҙгеле билдәләрен асыҡлауҙы дауам итеү. Көҙ миҙгеленең матурлығын күрә белергә, тәбиғәткә ҡарата ҡыҙыҡһыныуын, инициативаһын баһаларға, тәбиғәт объекттары һәм күренештәре араһындағы бәйләнешкә һығымта яһарға өйрәтеү.<br>Тәбиғәттә хәүефһеҙлек һаҡлау буйынса күҙаллауын киңәйтеү. Тәбиғәткә һөйөү, һаҡсыл ҡараш тәрбиәләүҙе камиллаштырыу. Тәбиғәттә үҙ - үҙеңде тотоу ҡағиҙәләрен формалаштырыу (сәскәләрҙе өҙмәҫкә, ағастарҙың ботаҡтарын һындырмаҫҡа, хайуандарҙы борсомаҫҡа, сүп-сар ҡалдырмаҫҡа һ.б.). Саф һауала күҙәтеүҙәр. Иллюстрациялар, видеофильмдар, слайдтар ҡарау. Экологик һуҡмаҡ буйынса сәйәхәт. Түңәрәк уйындары уйнау, йырҙар өйрәнеү. Шиғырҙар ятлау, йомаҡтар сисеү, көҙ билдәләре буйынса халыҡ әйтемдәрен өйрәнеү.<br>Йәнһеҙ тәбиғәт: тәбиғәт календарында һауа торошон билдәләргә (һыуыҡ, йылы, эҫе, ҡояшлы, болотло, ямғыр яуа, ел иҫә) һәм һауа торошона ярашлы кейенергә өйрәтеү. Баланың күҙәтеүсәнлеген, ҡыҙыҡһыныуын үҫтереү (ямғыр, йәшен, йәйғор, көндәр һалҡынайта, йыш ямғыр яуа, ағастың япраҡтары һарғайып ҡойола, күбәләктәр юҡ булды, сәскәләр һулыны һ.б.),тәбиғәт - климат шарттарының төрлө булыуы тураһында тәүге күҙаллауын формалаштырыу (урман, тайга, дала, арктика, антарктика). Ҡайһы бер тәбиғәт күренештәре менән таныштырыу(цунами, ер тетрәү һ.б.). Һыу, ҡар, балсыҡ, ҡомдоң үҙенсәлектәре тураһында мәғлүмәт биреү. Йәшелсә – емештәр, бәшмәктәр тураһында йомаҡтар уйлап сығарыу.<br>Үҫемлектәр донъяһы һәм бәшмәктәр: үҫемлектәрҙе, өлөштәрен (һабағы, япрағы,сәскәһе, орлоғо, емеше) таныу, атамаһын белеү, уларҙың үҫешенә ер, һыу, һауа кәрәклеген аңлатыу, үҫемлектәрҙе төркөмләү буйынса белемен тәрәнәйтеү һәм классификацияларға өйрәтеү : емеш, йәшелсә, еләк( | Күңел асыу сараһы:<br>“Икмәк – бөйөк хазина”<br><br>Проект эше<br>“Беҙ - китап биҙәүселәр”<br><br>Көҙ темаһына күргәҙмә эштәре |

| | | |
|---|---|---|
| | урман- баҡса), сәскәләр, ҡыуаҡлыҡтар, ағастар(урман-баҡса). Ҡайһы бер ашарға яраҡлы, яраҡһыҙ бәшмәк менән таныштырыу. Иген игеүселәрҙең баҫыуҙағы эштәре (урып йыйыу, элеваторға оҙатыу). Бойҙай, һоло, арпа һ.б. бөртөклө үҫемлектәрҙе айырыу, уларҙан әҙерләнгән ризыҡтар (икмәк, бауырһаҡ, талкан, ҡыҫтыбый) тураһында мәғлүмәт биреү.<br>Хайуандар донъяһы: йорт хайуандарының һәм уларҙың балалары тураһында белемдәрен тәрәнәйтеү, нимә ашайҙар, кешегә ниндәй файҙа килтерә, кеше уларҙы нисек тәрбиәләй, хайуандарҙың кеше хәстәрлегенә мохтаж булыуын аңлатыу. Ҡырағай хайуандарҙың уларҙың үҙенсәлекле сифаттары буйынса баланың күҙаллауын киңәйтеү (холҡо, йәшәү урыны, ашарға табыу, дошмандан һаҡланыу юлы, нисек ҡышҡа әҙерләнең буйынса). Ҡайһы бер бөжәктәр (ҡырмыҫҡа, күбәләк, ҡуңғыҙ һ.б.) менән таныштырыу, ни өсөн берәүҙәре оса, ә икенселәре осмай һ.б. Күсәр ҡоштарҙың (сыйырсыҡ, һандуғас, кәкүк һ.б.) ни өсөн йылы яҡҡа осоп китергә мәжбүр булыуҙарын аңлатыу.<br>Көҙ миҙгеленең мәлдәрен – “Алтын көҙ”, “Әбейҙәр сыуағы”, “Сөмбөлә”, рәссамдарҙың һүрәттәре, тәбиғәткә сәйәхәт иткәндә тойоу, күрә белеү. Нәфис әҙәбиәт, сәнғәт аша тыуған яҡтың матурлығын, хозурлығын белеүгә өлгәшеү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Көҙгө урман”, “Үҫемлектәр үҫһен өсөн нимә эшләргә кәрәк?” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Көҙ тураһында нимәләр беләһең?”, “Бөжәктәр” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Төҫлө япраҡтар”, “Кояш һәм ямғыр” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Көҙгө урман” А.Йәғәфәрова, “Көҙ килде” М.Ғәли, “Урман” С.Әлибаев, “Көҙ килгән” Г.Юнысова һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Был ниндәй йәшелсә?”, “Бәшмәкте таны?”, “Айырып һал”, “Серле моҡсай” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Ярай, ярамай” , “Тәбиғәттә үҙ – үҙеңде тота белеү ҡағиҙәләре”, “Ут- ҡурҡыныс” һ.б. | |
| Октябрь<br>1-2 аҙна<br>“Мин һәм минең ғаиләм” | Ғаилә тураһында күҙаллауын үҫтереү.<br>Сәләмәт йәшәү рәүешен һәм әҙәп – гигиена ҡағиҙәләрен үҙләштереүҙә башланғыс төшөнсәләр биреүҙе дауам итеү. Тән ағзалары, үҙ - үҙеңде тәрбиәләү буйынса гигиеник күнекмәләр формалаштырыу. Гендер тәрбиәһе буйынса күҙаллау үҫтереү, үҙенең ғаилә ағзалары буйынса төшөнсәләрҙе формалаштырыу: улы, ҡыҙы, атаһы, әсәһе һ.б. Үҙҙәренең исем- фамилияһын, ата-әсәләренең исемдәрен ныҕытыу. Ата-әсәләрең һөнәрҙәре менән таныштырыуҙы дауам итеү. Яҡындарының хеҙмәтенә, һөнәренә ихтирам тәрбиәләү, өй эштәрендә ярҙам итеүгә теләк уятыу, балаларҙың яҡындарының хәленә инә белергә өйрәтеү.<br>Күргәҙмә ойоштороу “Минең ғаилә ағасым”, альбомдар, бағышһүрәттәр ҡарау.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Ғаиләм-ҡәлғәм”, “Мин” образы һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Ғаиләң тураһында һөйлә” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: Г. Юнысова, Р.Ураҡсинаның шиғырҙары, Ә. Зиннурованың “Был- мин”.<br>Сюжетлы -ролле уйындар: “Ғаилә” һ. б. (атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, | Проект эше<br>“Мин һәм минең ғаиләм”<br><br>Фотокүргәҙмә<br>“Минең ғаиләм” |

| | | |
|---|---|---|
| | уйынсыҡтарҙы урындарына ҡуйыу).<br>Дидактик уйындар: “Ғаилә ағзаларын дөрөҫ әйт” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Минең ғаиләм” һ.б.<br>Бармаҡ уйындары: “Минең ғаиләм” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Мин өйҙә яңғыҙ”, “Өйҙәге хәүефле ситуациялар” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Минең тыуған ҡалам – Сибай!” | Тыуған ҡала һәм унының иң матур, иҫтәлекле урындары менән таныштырыуҙы дауам итеү. Балала илһөйәрлек рухы , тыуған яҡҡа һөйөү , тыуған ҡалабыҙ - Сибай тарихына һәм мәҙәниәтенә, унының иҫтәлекле урындарына ҡыҙыҡһыныу тәрбиәләү.<br>Транспорт төрҙәре һәм юл ҡағиҙәләрен өйрәтеү. Ҡалала үҙ – үҙеңде тотоу ҡағиҙәләре тураһында белемен киңәйтеү. Ҡала кешеләре һөнәрҙәре менән таныштырыуҙы дауам итеү. Балалар баҡсаһы янындағы йәмғиәт биналары: мәктәп, театр, больница, уларҙың тәғәйенләнеше, унда эшләгән кешеләрҙең хеҙмәтенең кәрәклеген, арҙаҡлы шәхестәрҙең (Ф. Белов һ.б.) хеҙмәтен ҙурлау, уларға ҡуйылған һәйкәлдәр, урамдарға исемдәре бирелеүен төшөндөрөү. Арҙаҡлы шәхестәрҙең портреттарын ҡарау. Баланы уратып алған мөхиттең таҙалығы, тирә-яғындағы үҫемлектәр, һыуҙар йылғалар тураһында мәғлүмәттәр биреү.Тыуған яҡ тураһында нәфис әҙәбиәт укыу, шиғырҙар ятлау.Балалар баҡсаһын уратып алған социаль объекттарға экскурсиялар.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Минең яратҡан ҡалам – Сибай”, “Ҡаламдың иҫтәлекле урындары”, “Еңеү паркы”һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Сибай ҡалаһы тураһында нимә беләһең?”, “Һин ниндәй урамда йәшәйһең?” һ.б.<br>Сюжетлы–ролле уйындар: “Транспорт”, “Бөҙрәхана”, “Больница”, “Полиция”, “Магазин” һ.б. (уйынға ҡыҙыҡһыныу уятыу, атрибуттар һайлау, уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, уйынсыҡтарҙы урындарына ҡуйыу) һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Йәшәгән урамыңды тап” ,“Беҙҙең ҡала ҡунаҡтары”, “Ҡала буйлап сәйәхәт”, “Ҡала”, “Пазл”, “ Сибай ҡалаһында иҫтәлекле урындар”, “Һүрәтте таны”, “Лабиринт”, “Домино” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Сибай”, “Транспорт”, “Ғаилә”, “Бөҙрахана”, “Магазин” һ.б.<br>( атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, уйынсыҡтарҙы урындарына ҡуйыу).<br>Конструктив-модель төҙөү: “Дуҫтарым өсөн “Нефаз”автобусы” (оригами ).<br>Хәрәкәтле уйындар: “ Таш арыҫлан”, “Горелка”, “Түңгәктән түңгәккә барам” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “ Еңеү паркы”( коллектив эш), “Таусылар проспекты” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: Ф.Рәхимғолова “Дуҫлыҡ”, Н.Сәлимов “Башҡорт теле” һ.б.<br>Йәбештереү: “Сибай ҡалаһы символикаһы” , “Ҡалам урамдары” һ.б.<br>Әүәләү: “Еңеү паркы” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Юлда һаҡ бул!”, “Берәҙәк эттәр!”, “Асыҡ тәҙрә” һ.б. | Фотокүргәҙмә<br>“Тыуған ҡалам”<br>Альбомдар<br>Проект эше<br>Квест уйыны<br>Викторина |
| Ноябрь<br>1-2 аҙна | Балаға “Бәләкәй тыуған ил” төшөнсәһен һеңдереү. Баланың йәшәгән урыны (ауыл, ҡасаба, ҡала), унның атамаһы, ул ерҙең Башҡортостандың бер өлөшө булыуын аңлатыу. Башҡортостанда йәшәгән | Виртуаль сәйәхәт:<br>«Беҙҙең йәнтөйәк» |

| | | |
|---|---|---|
| «Башҡортостан - гөлбостан!»<br><br>“Дуҫлыҡ ептәре” | халыҡтар, уларҙың теле, дуҫ йәшәүҙәре, төрлө тармаҡтарҙа эшләүҙәре тураһында тәүге төшөнсәләр биреү. Башҡорт теленә ҡарата ихтирам тәрбиәләү, башҡортса саф матур итеп һөйләшергә ынтылдырыу. Балаға уның ошо милләтең бер вәкиле, уны дауам иттереүсе икәнлеген аңлатыу. Төрлө милләт халыҡтарының бер-береһенән теле, ашы, йолаһы һәм ғөрөф-ғәҙәттәре менән айырылыуын билдәләү. Ауыҙ-тел ижады һәм сәнғәт аша дуҫлыҡ хисе, татыулыҡ, илһөйәрлек тойғоһон тәрбиәләү.<br>Башҡортостандағы арҙаҡлы шәхестәре (Ш.Хоҙайбирҙин, М.Фәйзи), балалар яҙыусылары менән танышыу,уларҙың хеҙмәтен ҙурлау, уларға һәйкәлдәр ҡуйылыуы, урамдарға исемдәре бирелеүен төшөндөрөү. Уларҙың портреттарын ҡарау, хеҙмәт кешеләренә ихтирам тәрбиәләү. Башҡортостан картаһын, энциклопедиялар, иллюстрациялар, фотоһүрәттәр, открыткалар ҡарау.<br>Тыуған яҡта үҫкән үҫемлектәр, йәнлектәр, ҡоштар тураһындағы белемен киңәйтеү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр:“Башҡортостан тәбиғәте”,”Башҡортостан - дуҫлыҡ иле” - интерактив – үҫтереүсе сәйәхәт.<br>Үҫтереү диалог: “Һинең дуҫтарың кемдәр?”, ” Ниндәй символикаларҙы беләһең?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Курсаҡты йый”, ”Кейеменән таны”, ”Кем ҡайҙа йәшәй?” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар:“Трансопорт”, “Ғаилә”, “Бөҙрахана” һ.б.( атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, уйынсыҡтарҙы урындарына ҡуйыу).<br>Конструктив - модель төҙөү: “Дуҫтарым өсөн автобус (оригами ).<br>Һүрәт төшөрөү: “Тыуған яҡ тәбиғәте”һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: Ф.Рәхимғолова “Дуҫлыҡ”, Н.Сәлимов “Башҡорт теле”һ.б.<br>Йәбештереү: “Түбәтәй” ,”Башҡорт флагы” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Юлдағы хәүефһеҙлек”, ”Светофор”,”Электроприборҙар” һ.б. | Альбом төҙөү:<br>“Ҡаламдың арҙаҡлы шәхестәре”<br><br>Проект эше<br>“Башҡорт халҡының милли ашы” |
| 3 - 4 аҙна<br>“Әсә күңеле балала” | Әсәйгә ҡарата һөйөү, уны һаҡлау кеүек кешелек сифаттары тәрбиәләү. Әсәйҙәрҙең һөнәрҙәре тураһында мәғлүмәттәр биреү: табиб, сәс ҡырҡыусы, ашнаҡсы, һатыусы һ.б. Уларҙың эш ҡоралдары тураһында белемдәрен киңәйтеү. Әсәйҙәргә ҡарата һөйөү тәрбиәләү, хәстәрлекле ҡараш үҫтереү. Баланың өйҙә ярҙамсы икәнен аңлатыу һәм ҡыҙыҡһындырыу. Әсәйҙәр тураһында йырҙар өйрәнеү, шиғырҙар ятлау, уйындар уйнау. Балаға әсәй, өләсәй, инәй, апай, ҡыҙҙарға ҡарата ыңғай мөнәсәбәт хаҡында башҡорт ижады өлгөләре (әкиәт, мәҡәл, әйтем, легенда, йырҙар) Балаға халыҡ мәҡәлдәре, ҡанатлы һүҙҙәр тураһында белемдәр биреү.аша еткереү. Малайҙарҙы ҡатын-ҡыҙҙарға иғтибарлы һәм ихтирамлы булырға өйрәтеү. Балала иң яҡын кешеләренә һөйөү тәрбиәләү, яҡшы эштәр менән ҡыуандырыу теләге үҫтереү<br>Экскурсиялар ваҡытында тормош хәүефһеҙлеген һаҡлау ҡағиҙәләрен нығытыу. Ғаилә тураһында белемдәрен камиллаштырыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Әсәйем- ҡәҙерлем”, “Әсәй менән гөл ултырттыҡ” ,“Балалар баҡсаһында кемдәр эшләй?”.һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Һин әсәйеңә нисек ярҙам итәһең?” , “Әсәйеңде нисек ҡотлар инең?” һ.б. | Фотокүргәҙмә<br>“Минең әсәйем”<br><br>Оҫтахана<br>Күргәҙмә |

| | | |
|---|---|---|
| | Һүрәт төшөрөү: “Минең әсәйем иң матуры”, “Әсәйемдең һөнәре” һ.б.<br>Йәбештереү: “Әсәйемә бүләккә” һ.б.<br>Әүәләү: “Әсәйгә бүләккә мимозалар”.<br>Сюжетлы-ролле уйындар: “Ғаилә”, “Бөҙрәхана” һ.б. .( атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, уйынсыҡтарҙы урындарына ҡуйыу).<br>Хәрәкәтле уйын: “Кем тиҙерәк аш бешерә” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Серле тоҡ”, “Әсәйем һөнәре”, “Был предмет кемгә кәрәк?”, “Ярай- ярамай” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул,осло әйберҙәр!”, “Һаҡ бул, эҫе плита” , “Юл билдәләре” һ.б. | |
| Декабрь<br>1-4 аҙна<br>«Ҡышҡы селлә» | Ҡыш тураһында баланың белемен киңәйтеү.Ҡыш миҙгелендә йәнле йәки йәнһеҙ тәбиғәттең бер-береһе менән бәйлелеген төшнөдөрөү. Һауа торошон билдәләй, аңлата белергә өйрәтеү. Һауа торошо тураһында халыҡ һынамыштары менән таныштырыу. Йыл миҙгелдәренең үҙгәреүе кешегә, үҫемлектәр һәм йәнлектәр донъяһына тәьҫире тураһында белешмә биреү: хайуандарҙың ҡышҡы йоҡоға талыуы (терпе, айыу, тәлмәрйен), йорт хайуандарының кеше хәстәрлегенә мохтаж булыуы (торлаҡ эшләү, аҙыҡ әҙерләү, тәрбиәләү). Ҡышҡы спорт төрҙәре менән таныштырыу. Ҡыш көнө үҙеңдең һаулығыңа иғтибар итеү, кейенеү, сынығыу, үҙ хәүефһеҙлеген һаҡлай белеү.<br>Ҡышҡы селлә тураһында мәғлүмәтте киңәйтеү: рәссам А.Маслянниковтың “Йылы ҡыш” картинаһы һ.б. буйынса хикәйә төҙөү, бәйләнешле телмәр үҫтереү. Һыу һәм боҙ менән тәжрибә үткәргәндә баланың аҡыл – зиһенен үҫтереү. Ҡыш тураһында рәссәмдарҙың картиналарын һәм иллюстрацияларын ҡарау. Йәнлектәр темаһына альбомдар, коллекциялар йыйыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Ҡыр хайуандарының ҡышлауы”,“Ҡыштың бер көнө”, “Тайыштабан ниңә уйнарға сыҡманы?” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Ниндәй спорт төрҙәрен беләһең?”, “Ҡоштар, ҡыр хайуандары тураһында нимәләр беләһең?”һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Был ҡайсаҡ була?”, “Һүрәткә ҡарап һөйләйбеҙ”, “Ҡыш билдәләрен әйт”, ”Экологик пирамида”, “Тукланыу сылбыры”, “Был йәнлек ҡайҙа йәшәй?”, “Һөйләү буйынса таны”, “Был ниндәй спорт төрө?” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Ғаилә”, “Больница”, “Магазин” , “Урман ҡарауылсыһы”һ.б.<br>(атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, уйынсыҡтарҙы урындарына ҡуйыу).<br>Нәфис әҙәбиәт: “Тау шыуабыҙ” Р.Ураҡсина, “Ҡыш ”Д.Юлтый, “Айыу ниңә өңөнән сыҡмай?” Ж.Киекбаев, “Тәүге ҡар” С.Ҡотлогилдина һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Беҙ күңелле балалар”, “Кем шәберәк шыуа”, “Тау алыш” һ.б.<br>Йәбештереү: “Ҡыҙылтүш”,“Минең саналарым” һ.б.<br>Әүәләү: “Йәшәгән ти, йәнлектәр...”, “Ҡышҡы урман”, “Тағараҡка ҡоштар ҡунды” һ.б.<br>Эҙләнеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге: “Һыу-ҡар-боҙ” һ.б.<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Йәнлектәр өсөн тирмәкәйҙәр” (лего дупло конструкторҙар | Балалар ижады күргәҙмәһе:<br>«Беҙҙең яҡтың ҡышы»<br><br>Спорт ярыштары үткәреү |

| | | |
|---|---|---|
| | менән)<br>Хәүефһеҙлек: “Ярай, ярамай” , “Һаҡ бул, ҡышҡы юл” һ.б. | |
| 3-4 аҙналар<br><br>“Яңы йыл” | Ата – әсәләр менән бергә байрамға әҙерлек эштәре. Ҡыш бабайҙың тыуған иле тураһында мәғлүмәт биреү. Ҡыш миҙгелдәре тураһында баланың белемен арттырыу. Видеофильмдәр, фотоһүрәттәр, бағышһүрәттәр ҡарау. Шыршы байрамына уйынсыҡтар әҙерләү, төркөм бүлмәһен байрамса биҙәү. Йырҙар, шиғырҙар өйрәнеү.<br>Белем биреүсе ваҡиға: “Яңы йыл”.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Ҡарһылыу ниңә һуңланы?”, “Яңы йыл” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Ҡыш бабайҙы көтәһеңме?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Нимә артыҡ?”, “Был кемгә кәрәк?” “Ҡышҡы байрамдар”, “Ҡышҡы уйындар”, “Һүҙҙәр теҙмәһе”, “Һаулыҡ пирамидаһы” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Ҡыш бабай”, “Лавата” , Ә.Зинурова “Ҡыш бабай”, “Яңы йыл килә” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: Г. Юнысованың “Ҡыш бабай”, Ҡ.Даян “Шыршы”, Ғ.Ғәлиева “Ҡарһылыу”, Ф. Туғыҙбаеваның “Ҡарһылыу ниңә һуңланы?” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Байрам шыршыһына уйынсыҡтар” , “Шыршы”, һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Туңдырам”, “Шалтырауыҡтар”, “Әйлән- бәйлән” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Байрамға әҙерләнәбеҙ” ( уйындың сюжетын уйлап, сюжетты төрлө атрибуттар ҡулланып тулыландырыу) һ.б.<br>Уйын-ситуация: “Әкиәттәге ағастар” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Ярай,ярамай” , “ Ут- бигерәк ҡурҡыныс”, “Гирлянда уйынсыҡ түгел” һ.б.<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Минең саналарым” һ.б. (квадро конструкторы) | Яңы йыл иртәлеге<br><br>Балалар эштәренән ижади күргәҙмә<br><br><br>Яңы йыл уйынсыҡтарынан күргәҙмә |
| Ғинуар<br>1-2 аҙна<br>Каникулдар<br>3- 4 аҙна<br>«Башҡортостандың хайуандар донъяһы» | Хайуандарҙы төрлө билдәләре буйынса айырырға һәм төркөмләргә өйрәтеү: ҡырағай һәм йорт хайуандары. Хайуандарҙы үҙенсәлекле сифаттары буйынса таный белеү (холҡо, йәшәү урыны, ашарға табыу юлы, дошмандан һаҡланыу төрҙәре буйынса), балалары тураһында белемен киңәйтеү. Йәнлектәрҙең йәшәү шарттарына ярашлы тән төҙөлөшө тураһында мәғлүмәт биреү.<br>Йорт хайуандарының ҡыш көнө йылы һарайҙа йәшәүе, кешегә файҙа килтереүе, кешенең улар тураһында хәстәрлек күреүе тураһында белемен камиллаштырыу.<br>Ҡоштар тураһында белемен тулыландырыу: күгәрсен, турғай, ҡарабаш турғай һ.б. Ҡоштарға ҡаты һыуыҡта ашарға аҙыҡ табыуы ауыр булыуын аңлатыу, уларға ярҙам итеү теләге уятыу (тағараҡтар элеү, ем һалыу һ.б.).<br>Мнемотаблица, модель схемалар буйына һөйләү. Ҡайһы бер хайуандарҙың тауыштарын отоп алыу, ҡабатлау, телмәрҙә күплек, эйәлек заты һәм килеш ялғауҙарын дөрөҫ ҡулланырға өйрәтеү. Өноҡшаш, һүҙле уйындар уйнау.<br>Үҫтереүсе диалог: “Хайуандар ҡайҙа йәшәй?”,”Зоопаркта, циркта нимәләр күрҙең?” һ.б.<br>Үҫтереүсе дәрес: “Ҡыр хайуандарының ҡышлауы”, “Йылғала нимә йәшәй?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Нимә, нисек хәрәкәтләнә?”, “Йәнлек - ҡоштарҙы ашат”, “Нимә ҡайҙа йәшәй?”, | Проект эше:<br>“Минең яҡын дуҫтарым”<br><br><br>Акция:<br>«Ҡоштарға тағараҡ»<br>Оҫтахана |

| | | |
|---|---|---|
| | “Һүҙ төҙө” һ.б<br>Нәфис әҙәбиәт: “Болан” С. Әлибаев, “Ала һыйыр” А. Йәғәфәрова, “Юлдыбай һунарсы”, “Бремен музыканттары”, “Айыу менән бал ҡорттары” , “Ни өсөн бесәй өйҙә йәшәй?”һ.б.<br>Сюжетлы-ролле уйын: “Зоопаркта” һ.б. (шарттар булдырыу, уйын барышын аңлатыу, ярҙам итеү, ыңғай эмоциональ ҡараш булдырыуға булышлыҡ итеү )<br>Хәрәкәтле уйындар: “Бүре менән кәзә”, “Ҡаҙҙар аҡҡоштар”, “Һунарсы менән өйрәк”,”Тауыҡ менән төйлөгән”, “Айыу өңөндә”,“Айыу һәм ҡуян”,”Айыу бүре”, “Турғайҙар һәм бесәй” һ.б<br>Һүрәт төшөрөү: “Йылғала балыҡтар” һ.б.<br>Ситуациялы хәл: “Мин урманда” , “Зоопарк нимә ул?”, “Хатаһын төҙәт” һ.б.<br>Конструктив- модель эшмәкәрлеге: “Хайуандарға өй”, “Зоопаркта” һ.б. (тәбиғәт материалдары һ.б материалдар менән)<br>Әүәләү: “Йәшәгәндәр ти, йәнлектәр...”, “Тағараҡҡа ҡоштар ҡунды” һ.б.<br>Йәбештереү: “Ҡыҙылтүш”, “Аквариум”һ.б.<br>Күләгә театры: “Йорт хайуандары, ҡоштары” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул, берәҙәк эттәр, бесәйҙәр”, “Тау шыуғанда, боҙҙа һаҡ бул” һ.б. | |
| Февраль<br>1-2 аҙна<br>«Халҡым биҙәктәре» | Башҡорт халҡының биҙәү - ҡулланма сәнғәте менән таныштырыуҙы дауам итеү, милли кейемдәрҙәге, һауыт - һабаларҙағы биҙәктәрҙең, геометрик фигуранан тороуын, уларҙың халыҡ көнкүреше, кәсебен сағылдырыуын аңлатыу.<br>Биҙәк элементын халыҡ орнаменты мотивтары менән төшөрә белеү (рустарҙың – мазки, нөктә, тура һыҙыҡтар, дуға һ.б.; башҡорттарҙың – баҫҡыс, квадрат, ҡош башы, ҡаҙ тәпәйе, ҡырмыҫҡа биле, ҡусҡар кәкерсә, ромб) мотивтары менән төшөрә, матурлығын күрә белеү, был сәнғәт төрөнә һөйөү, ғорурланыу тойғоho тәрбиәләү. Һүрәт - иллюстрациялар ҡарау (түбәтәй, камзул, ҡашмау, күлдәк һ.б.)<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Беҙҙә ҡунаҡта скульптор”, “Өләсәйем һандығы” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Әгәр мин дизайнер булһам..”, “Әгәр мин модельер булһам” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Милли кейем”, “Сәлимәне байрамға кейендер”, һүҙле - дидактик уйын “Өләсәйем һандығы”, “Башҡорт мозаикаһы”, “Биҙәкле кубиктар”һ. б.<br>Һүҙле - дидактик уйын: “Өләсәйем һандығы” һ.б.<br>Әүәләү: “Ҡашмау”, “Ҡартатайым түбәтәйе” һ.б.”<br>Йәбештереү: “ Башҡорт биҙәктәре”, “Милли кейемдәр” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйын: “Тирмә”,“Тирмә”, “Ҡурайға йүгер” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Курсағыма күлдәктәр”, “Камзулды биҙә” һ.б.<br>Сюжет төҙөүсе уйын: “Сәлимә менән Марат ҡунаҡҡа килгән” һ.б. .( атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, уйынсыҡтарҙы урындарына ҡуйыу).<br>Нәфис әҙәбиәт: “Оҫта малай” А.Йәғәфәрова, “Биҙәкле силәктәр” Ә.Таһирова, “Үҙем тектем” А.Игебаев һ.б. | Проект эше<br>“Ағас һәм туҙ һауыттар”<br><br>Күргәҙмә ойоштороу |

| | | |
|---|---|---|
| | Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Төрлө ҡапҡалы йорттар”, “Йылға аша күпер” ,“Курсаҡка йорт йыһаздары” һ.б. (пластмасс конструкторҙар, цилиндрҙар, кирбестәр, бәләкәй ҡурсаҡтар)<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул- ваҡ биҙәүестәр”, “Осло әйберҙәр” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>«Ил һаҡлаусылары» | Рәсәйҙең Ҡоралллы көстәре тураһында төшөнсәләр биреү. Хәрби һөнәрҙәр, ғәскәрҙәр тураһында башланғыс төшөнсәләр биреү (танкистар, хәрби осоусылар, моряктар, сик һаҡсылары, йәйәүле ғәскәр һалдаттары). Хәрби техника (корабль, һыу аҫты атом кәмәһетанк, хәрби самолет, хәрби крейсер, вертолет төрҙәре, танк һ.б.) тураһында аңлатыу. Хәрби транспортка бәйле һөнәрҙәр (моряк, летчик, капитан, элемтәсе, капитан һ.б.) менән таныштырыу. Рәсәй армияһы составында башҡорт халҡының тыуған ерҙе һаҡлап төрлө походтарҙа, яуҙарҙа ҡатнашыуы тураһында белем биреү.<br>Бөйөк Ватан һуғышында батырлыҡтар күрһәткән Башҡорт атлы дивизияһы (М.Шайморатов, Т.Кусимов) тураһында мәғлүмәт биреү. Һуғыш ветерандары, атай, ағай, малайҙарға ҡарата ихтирам тәрбиәләү, ил һаҡсылары булыу теләге уятыу. Тыуған илгә һөйөү тәрбиәләү. Гендер тәрбиәһе биреү (малайҙарҙа көслө, ҡыйыу булыу теләген формалаштырыу, тыуған илде һаҡларға, яҡларға тейешле икәндәрен аңдарына һеңдереү, ҡыҙҙарҙа буласаҡ ил һаҡсыларына хөрмәт итеү тойғолары тәрбиәләү). Батырлыҡ тураһында мәҡәлдәр өйрәнеү. Ҡаланың крайҙы өйрәнеү музейына экскурссия.<br>Белем биреүсе ваҡиға: “Ватанды һаҡлаусылар”.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Армия- ил көсө” , “Батыр һаҡсы” В.Әхмәҙиев әҫәре буйынса, һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Һин ҙурайғас һалдат булаһыңмы?”, “Мин командир булһам”һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Һалдат”, “Осоусылар” һ.б. ( атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, уйынсыҡтарҙы урындарына ҡуйыу).<br>Дидактик уйындар: “Хәрбиҙәр”, “Транспорт төрҙәре”, “Һүрәтте йый”, “Моделенән таны”, “Был ниндәй һөнәр кешеһе?”, “Өлөштәренең атамаларын әйт”, “Карапты киҫәктәрҙән йый”, “Нимә һүрәтләп була?” (технологик карта) һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Мин командир булам” Р.Сабитов, В. Әхмәҙиев “Батыр һаҡсы”, “Аттар ҡунаҡтар” Ф.Туғыҙбаева, “Кескәй матрос” Ф.Рәхимғолова, В.Сутеевтың “Бәләкәй карап”һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар:“Марш”, “Һалдаттар” һ.б.<br>Әүәләү: “Самолеттар оса” (күләмле) һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Ағайым тора һаҡта” һ.б.<br>Конструктив –модель эшмәкәрлеге: “Самолеттар”, “Караптар”, “Кумертау вертолеттары” һ.б. (оригами, “лего” конструкторҙар, технологик карта буйынса)<br>Йәбештереү: “Башҡорт атлылар ғәскәре” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Тау шыуғанда, һаҡ бул!”, “Юл билдәләре” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: халыҡ йырҙары (“Любизар”, “Порт-Артур”, “Ҡаһым түрә”), бейеүҙәре (“Байыҡ”, “Перовский”) һ.б. | Виртуаль сәйәхәт<br>“112 – се башҡорт кавалерия дивизияһы музейы”<br><br>Атайҙар менән берлектә музыкль спорт байрамы: «Ир бала илгә терәк»<br><br>Күргәҙмә:<br>«Хәрби техника»<br><br>Фотокүргәҙмә:<br>“Минең атайым - һалдат” . |

| | | |
|---|---|---|
| Март<br>1-2 аҙна<br>«Әсәләр нур сәсәләр» | Ғаилә һәм ғаилә ағзалары (әсәй, өләсәй, инәй, апай) тураһында мәғлүмәт биреүҙе дауам итеү, бер-береһен яратыуы, ярҙам итеүе, бергә дуҫ йәшәүҙәре тураһында аңлатма биреү. Әсәйҙәр иң яҡын кеше булыуҙарын, уларҙы ҡәҙерләргә кәрәклеген балаға төшөндөрөү.<br>Балаға 8 март – ҡатын -ҡыҙҙар көнөнә арналған байрам булыуын аңлатыу. Әсәйҙәрҙең һөнәрҙәре менән таныштырыу(тәрбиәсе, кесе тәрбиәсе, шәфҡәт туташы һ.б.). Әсәйҙәргә, ҡыҙҙарға ҡарата ихтирам тойғоһо, һөйөү, ыңғай мөнәсәбәт хаҡында башҡорт ижады өлгөләре (әкиәт, мәҡәл, әйтем, легенда, йырҙар) аша еткереү. Гендер тәрбиәһе тәрбиәләү. Бүләктәр әҙерләүгә баланы йәлеп итеү.<br>Белем биреүсе ваҡиға: “Ҡатын - ҡыҙҙар көнө”<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Әсәйем (өләсәйем) өсөн мин нимә эшләр инем?”, “Минең һөйөклө әсәйем”, “8 март- ҡатын-ҡыҙҙар көнө” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Әсәйемә нимә бүләк итер инем?”, “Әсәй өйҙә юҡ”, “Минең әсәйем ...” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Өлөштәрен әйт”, “Серле тоҡ”, “Әсәйем һөнәре”, “Кем нимә эшләй?”, “Кем күберәк наҙлы һүҙ әйтер?”, “Һөнәрҙең эш ҡоралдарын ата”.һ.б.<br>Сюжетлы–ролле уйындар: “Ғаилә”, “Әсәйҙәр һәм ҡыҙҙар”, “Магазин”, “Больница”, “Ателье” һ.б. (атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, уйынсыҡтарҙы урындарына ҡуйыу).<br>Уйын-ситуция: “Ҡайҙа урынлаштырыр инең?” , “Һин ни эшләр инең?”һ.б.<br>Уйын-диалог: “Бүлмәһен ата”, “Әсәйеңде ҡотла!” һ.б.<br>Әңгәмәләшеү: “Әсәйгә нисек ярҙам итәһең?”, модель - схемалар ярҙамында әсәйҙәр һөнәре тураһында һөйләү һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Йорт йыһаздары” , “Поезда өләсәйгә ҡунаҡҡа” һ.б. (ҙур модулдәр, кубиктар, кирбестәр ҡулланып)<br>Йәбештереү: “Әсәйҙәргә сәскәләр”, “Ҡулъяулыҡтар биҙәйек”.һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Иламайым” Ф.Туғыҙбаева, “Әсәйемде йоҡлатам” Г.Юнисова, “Әсәйҙәр байрамы” Ғ.Ғүмәр, “Үгәй ҡыҙ Гөлбикә”, һ.б.<br>Бармаҡ уйыны: “”, “Минең ғаиләм” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Әйберҙе алып кил”,”Миңә йүгер”, “Турғайҙар һәм бесәй”, “Кем тиҙерәк” һ.б.<br>Әүәләү: “Әсәйемә һауыт-һаба” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Әсәйемә күлдәк” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул, плита”, “Ярамаған әйберҙәр”, “Осло әйберҙәр” һ.б.<br>Музыка: “Әсәйҙәр байрамы” Р.Ураҡсина, “Минең өләсәйем” Ф.Гершова йыры һ.б. | Байрам:<br>«Әсәйем – күҙ нурым»<br>Концерт<br><br>Фотокүргәҙмә:<br>“Минең һөйөклө әсәйемдең һөнәре”<br><br>Әсәйҙәргә бүләктәр әҙерләү<br><br>Әсәйҙәрҙең ҡул эштәренән күргәҙмә |
| 3-4 аҙна<br>«Халҡым көнкүреше”<br><br>“Халҡым йолалары, ғөрөф- | Борондан йылҡысылыҡ тураһында шөғөлләнеүе хаҡында һөйләү, менге, екке аттарының көнкүрештәге ярҙамы, уларҙың ҡышҡа яраҡлашыуы, тибендә аҙыҡ табыуы, бейә малының һөтөнән бешелгән ҡымыҙҙың файҙаһы тураһында аңлатыу.<br>Ир – аттарҙың ағас эшкәртеү, тире эшкәртеү (турһыҡ, ҡайыш, йүгән, итек һ.б.) кәсептәре менән таныштырыу. Башҡортостанда йәшәүсе халыҡтарҙың боронғо көнкүрешен халыҡ ижады аша күрһәтеү, ҡыҙыҡһыныу уятыу. | Проект эше<br>“Аттар - ҡунаҡтар”<br><br>Йола байрамы<br>“Ҡарға буҡкаһы” |

| | | |
|---|---|---|
| ғәҙәттәре» | Башҡорт халҡының йолалары һәм ғөрөф– ғәҙәттәре, фольклор төрҙәре менән таныштырыуҙы дауам итеү: (бишек туйы, миҙгел байрамдары, малсылыҡ, ҡортсолоҡ, һарыҡ йөнөн ҡырҡыу, кәзә мамығын эшкәртеү, йыуаға сығыу, ситән үреү, һалабаш сығарыу һ.б.). Уларҙың хәҙерге ваҡытта һаҡланыуын күрһәтеү (ат ярышы, милли көрәш, бер-береһен ҡунаҡҡа саҡырыу, һыйлау, милли уйындар һ.б.). Йыл миҙгеленә бәйле йолаларҙы яҙыусыларҙың, рәссамдарҙың, композиторҙарҙың әҫәрҙәрендә сағылыуын аңлатыу. Һунарсы һөнәре һәм һунарсылыҡ тураһында балаларға тәү мәғлүмәттәр биреү.<br>Белем биреүсе ваҡиға: “Ауылдағы бер көн”.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Ағас һәм туҙ һауыттар”, “Йылҡысылыҡ” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Өләсәйҙә өмәлә”, “Атайыма булышам”, “Мин ярҙамсы...”, “Һабантуйҙа”, “Бал ҡортоноң файҙаһы һәм зыяны ”, “Йорт хайуандары”, һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Умартасылыҡ”, “Малсылыҡ”, “Йылҡысылыҡ” һ.б. ( атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, уйынсыҡтарҙы урындарына ҡуйыу).<br>Дидактик уйындар: “Был ниндәй һауыт?”, “Һауыт нимәнән эшләнгән?”, “Мәҡәлде әйтеп бөтөр”, “Йомаҡтар уйлап тап”, “Сәлимә менән Марат өҫтәл артында”, “Киҫәктәрҙән төҙө”,”Башҡорт һауыт-һабаһын төҙө” һ.б.<br>Уйын-ситуация: “Бал ҡорто саҡһа”- һ.б.<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Йорт хайуандары өсөн кәртә”, “Умарта”, “Тирмә” һ.б. (“Кликс” конструкторы, ҡоролма өлгөһө, ваҡ уйынсыҡтар- йорт хайуандары)<br>Һүрәт төшөрөү: “Өләсәйем балаҫы”, “Балаҫты биҙә ” һ.б.<br>Йәбештереү: “Сәңгелдәк биҙәйбеҙ”, “Матур биҙәкле балаҫ” һ.б.,<br>Нәфис әҙәбиәт: “Ҡашығаяҡ” Ф.Туғыҙбаева, “Олатай һәм ҡолатай” Г.Юнисова, “Ете төҫө лә һыйған” Р.Заһиҙуллин һ.б. Йомаҡтар сисеү, мәҡәлдәр өйрәнеү. Бишек йырҙары, әүрәткестәр, халыҡ һүҙҙәре өйрәнеү.<br>Башҡорт халыҡ уйыны “Ҡоштар һәм ҡошсоҡтар”, ”Себештәр менән көтөүсе” һ. б.<br>Бармаҡ уйыны: “Ҡуян”, “Төлкө”, “Ат” һ.б.<br>Уйын- күнекмә: “Нимәнең тауышы?” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар:“Айыу һәм ҡуян”,”Айыу, бүре”, “Турғайҙар һәм бесәй”, “Хайуандар уйнай” һ.б.<br>Әүәләү: “Ҡымыҙ һауыты” , “Тирмәкәйҙә кем йәшәй?” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек буйынса әңгәмә: “Юл билдәләре”, “Һаҡ бул, тайғаҡ юл!” һ.б. | Күргәҙмә:<br>«Тәбиғәт материалдары мөғжизәһе»<br><br>Сибай ҡалаһының крайҙы өйрәнеү музейына экскурсия |
| Апрель<br>1-2 аҙна<br>“Яҙ килә” | Яҙ миҙгеле билдәләре, Нәүрүз байрамы тураһында баланың белемен камиллаштырыу. Ҡояштың ер йөҙөнә яҡтылыҡ, йылылыҡ биреүе һәм тормош сығанағы булып тороуы хаҡында аңлатыу. Яҙ миҙгелендә йәнлектәрҙең, ҡоштарҙың тормошо, йәшәйеше тураһында белемдәрен тәрәнәйтеү. Төрлө бөжәктәр, уларҙың тышҡы ҡиәфәте (күбәләк, ҡуңыҙ, ҡырмыҫҡа, бал ҡорто, сиңерткә), тауыштары тураһында төшөнсәләр биреү. Уларҙың кәүҙә төҙөлөшө, хәрәкәтләнеүе: шыуыша, оса, | Күргәҙмә<br>“Яҙғы биҙәктәр” |

| | | |
|---|---|---|
| | hикерә, йәшәгән урыны (hыуҙа, ерҙә) h.б. билдәләре буйынса сағыштырыу. Һауа торошон, тәүлек өлөштәрен билдәләргә өйрәтеү. Тәбиғәттә үҙ –үҙенде тотоу , хәүефhеҙлек ҡағиҙәhен өйрәнеүҙе дауам итеү. Баҡсалағы яҙғы эштәр, элементар экологик тәрбиә тураhында белемдәр биреү. Тәбиғәткә бәйле мәҡәлдәр, йомаҡтар, әйтемдәр өйрәнеү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Науруз байрамы”, “Ҡыр хайуандары нисек ҡышлай?”, “Шаулап яҙ килә” h.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Ниндәй сәскәләрҙе беләhең?”, “Ниндәй бөжәктәрҙе беләhең?” ,“Яҙ килә”, “Хайуандар hәм ҡоштар” h.б.<br>Дидактик уйындар: “Үҫемлектәң өлөштәрен тап”, “Үҫеш сылбыры”, “Ашарға ярай - ярамай”, “Үрсеү пирамидаhы”, “Туҡланыу пирамидаhы”, “Һүрәткә ҡарап hөйлә”, “Был ниндәй бөжәк?”, “Төҫтәрҙе сиратлап hал”, “Нимә ҡайҙа йәшәй?”, “Сәскәне йый” h.б.<br>Уйын-фантазия: “Мин тәҙрә аша нимә күрәм?” h.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Ике ҡояш” Ә.Вәхитова, “Гөрләүектәр” Г.Юнысова, “Яҙ йыры” Г.Зарипов, “Өй артында” Ф. Рәхимғолова, “Умырзая” А. Йәғәфәрова, “Ҡаҙҙар ниңә ала булған?”, “Сәскә менән күбәләк ” М.Дилмөхәмәтов, Р. Ғәрипов “Сыйырсыҡ”, “Ҡояш көлә” Ғ.Ғәлиева<br>Хәрәкәтле уйын: “Ҡояш hәм ямғыр”,”Беҙ күңелле балалар” h.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Гөрләүектәр ҡабаланып аға”, “Ағастар уяна” h.б.<br>Тәжрибә: “Һуған үҫешен күҙәтеү” h.б.<br>Конструктив- модель эшмәкәрлеге: “Ҡоштарға өй”, “Ылыҫлы урман” h.б. (ҡағыҙ, оригами)<br>Сюжетлы-ролле уйын: “Дауаханала”, “Ғаилә”, “Беҙ экологтар” h.б.<br>Бармаҡ уйыны: “Ҡояш”, “Ҡоштар”, “Күбәләк” h.б.<br>Уйын- күнекмә: “Нимәнең тауышы?”, “Ҡайҙа йәшәй?”<br>Әүәләү: “Серле боҙбармаҡтар”, “Ҡояш нурҙары” h.б.<br>Йәбештереү: “Яңы күлдәк кейә ағастар”, “Һабан турғайы”h.б.<br>Хәрәкәтле уйындар “Осто - осто”, “Йәшерәм яулыҡ” h.б.<br>Музыка: “Ҡоштар килә” С. Сәлмәнов, “Урманға барабыҙ” Р. Сәлмәнов h.б. көйҙәен тыңлау.<br>Хәүефhеҙлек: “Сәскәләрҙе hаҡла!”, “Һаҡ бул, талпан!”, “Һаҡ бул, боҙбармаҡ!, “Сит кешеләр”” h.б. | Квест уйыны |
| 3-4 аҙна<br>“Китап - белем шишмәhе” | Программаға ярашлы күренекле башҡорт ( Р. Ураҡсина, А. Йәғәфәрова, Г. Юнысова) hәм рус яҙыусылары менән таныштырыуҙы дауам итеү. Төркөм бүлмәhендә балалар яҙыусылары буйынса китаптаптар күргәҙмәhе ойоштороу. Ата-әсәләр менән бергә китап мөйөшө булдырыу, китаптар күргәҙмәhе “Китап дауаханаhы” төҙөү, китапсыҡ эшләү. Китаптарға ҡарата hаҡсыл ҡараш булдырыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Китап- белем шишмәhе”, “Китап нисек барлыҡҡа килә”, “Айболит” әкиәтен уҡыу, h.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Китап нисек барлыҡҡа килә?”, “Китапҡа нисек ярҙам итергә була?” h.б.<br>Дидактик уйындар: “Был ниндәй әкиәттән?”, “Дөрөҫ hүрәтлә”, “Һүрәтен дөрөҫ тап”, “Китап нисек эшләнә?” h.б. | Китап күргәҙмәhе:<br>“Минең яратҡан китабым”<br><br>Проект эше:<br>“Мин hәм китап”<br><br>Коллекциялар әҙерләү (яратҡан геройҙар) |

| | | |
|---|---|---|
| | Уйын – ситуация: “Мин – китап буяусы” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Китапхана” һ.б.( атрибуттар һайлап уйынды байытыу, ролдәрҙе бүлешеү, уйынсыҡтарҙы урындарына ҡуйыу).<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Китап кәштәһе” һ.б. (ҙур модульдәр менән)<br>Йәбештереү: “Минең китабым” һ.б.,<br>Нәфис әҙәбиәт: “Ат” А. Йәғәфәрова, “Аҡтүш” А.Игебаев, әкиәттәр: “Һарыбай”, “Бүре менән кәзә” һ.б..<br>Бармаҡ уйыны: “Ҡуян”, “Төлкө”, “Ат” , “Тирмә”, “Өй”, “Эт” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Айыу һәм ҡуян”,”Айыу, бүре”, “Турғайҙар һәм бесәй”, “Хайуандар уйнай”, “Бесәй һәм сысҡандар, “Шаян балалар” һ.б.<br>Әүәләү: “Әкиәт геройҙары”, “Йомро икмәк” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Минең тәүге китабым”, “Ҡулдан мисәт” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек буйынса әңгәмә: “Һаҡ бул, талпан!”, “Осло әйберҙәр”, “Светофор минең дуҫым” , “Асыҡ тәҙрә” һ.б. | |
| Май<br>1-2 аҙна<br>“Еңеү яҙы”<br>“ Батырҙар ил күрке!” | Бөйөк Ватан һуғышы геройҙары, батырлыҡтары тураһында баланың белемен киңәйтеү. Һәйкәлдәр менән таныштырыу, олатайҙар һәм өләсәйҙәрҙең хәрби миҙалдары һәм ордендары тураһында һөйләү.<br>Башҡорт халҡының милли батыры Салауат Юлаев (үҫмер сағы, ижады, тормошо) менән таныштырыуҙы дауам итеү. Балаға батырҙы өлгө итеп ҡуйыу (ҡыйыу, тәүәккәл, отҡор булыуын еткереү). Башҡорт тарихына баланы ылыҡтырыу.<br>Батырҙың үҫмер сағын сағылдырған В. Рудаковтың «Салауат йәшлеге», «Бөркөттәр» картиналары, С. Злобиндың әҫәренән өҙөктәр аша уның ҡыйыу, теүәккәл, отҡор булыуын еткереү. Патриотик тәрбиә биреү. С. Юлаевтың “Уралым”, “Егеткә” шиғырҙарын укып, оҫта шағир һәм сәсән образын асыу.<br>Батыр тураһындағы әҙәбиәт һәм сәнғәт әҫәрҙәре аша милли геройыбыҙҙы балаларға өлгө итеп ҡуйыу; етеҙлек, сослоҡ сифаттары менән геройға оҡшарға теләк уятыу.<br>Иллюстрациялар ҡарау. Еңеү паркына һәм Салауат бюсы янына экскурсия. Крайҙы өйрәнеү музейына сәйәхәт. Һуғыш ветерандары менән осрашыуҙар үткәреү.<br>Үҙ - үҙеңде йәмәғәт урындарында тотоу, бер - береңә яҡшы мөнәсәбәттә, ололарға ихтирамлы булыу һәләтен үҫтереү.<br>Белем биреүсе ваҡиға: “9 май- Еңеү көнө”<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Көтөп алған Еңеү көнө”, “Бәләкәй Салауат” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Милли батыр Салауат Юлаев тураһында нимә беләһең?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Батыр кейеме”, “Һунарсыға нимә кәрәк?”, “Һүрәтте төҙө” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Кем етеҙ, “Һунарсылар”, “Таҫыл егет”, “Сәпкә тейҙереү”, “Һунарсы һәм ҡуяндар” һ.б. | Байрам: “Еңеү көнө”<br><br>Үлемһеҙ полк акцияһында ҡатнашыу<br><br>Фотокүргәҙмә “Олатайым миҙалдары” |

| | | |
|---|---|---|
| | Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Танк”, “Самолет” (лего, ағас, тимер конструкторҙар ҡулланып) һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Әбйәлил”, “Алпамыша батыр” экиәте, “Батыр” Ф.Туғыҙбаева, “Олатайым фотоһы” М.Ғәли, “Батыр һаҡсы” В. Әхмәҙиев, “Олатайым ҡурайы” Г. Йыһангирова һ.б. шиғыры.<br>Ҡобайырҙар, шиғырҙар өйрәнеү.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Батырҙар”, “Һунарсылыҡ” (бер - береһенә иғтибарлы, дуҫтарса мөнәсәбәттә булыу, коллективта бергә, башҡа балалар менән килешеп уйнай белергә) һ.б.<br>Башҡорт халыҡ уйындары:” Атыусы”, “Һунарсылар”, “Сәпкә һуғыу” һ. б. ойоштороу.<br>Спорт ярыштарын үткәреү: “Тоҡта йүгереү”, “Тоҡ менән көрәш”<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Аттар” (Башҡорт халыҡ көйө Р. Сәлмәнов эшкәртеүендә).<br>Хәүефһеҙлек: “Өйҙәге хәүефле хәлдәр”, “Иғтибар, юл аша сығабыҙ!” , “Асыҡ тәҙрә”һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>Мониторинг<br>“Ер - йәшәгән урыныбыҙ”<br><br>“Йәшеллек донъяһы” | Йәшәгән еребеҙгә, эскән һыуыбыҙға, үҫемлектәр һәм йәнлектәр донъяһына баланың ҡыҙыҡһыныуын арттырыу һәм һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү. Йәнлектәрҙең, үҫемлектәрҙең йәшәү шарттары (ер өҫтөндә, һыуҙа – ерҙә, ерҙә һәм һауала, тупраҡта) тураһында мәғлүмәт биреү. Балаға күк есемдәре (ҡояш, ай, йондоҙҙар) һәм башҡа күренештәр тураһында аңлатыу. Һыу, тәбиғи материалдарҙың (ҡом, балсыҡ, һыу, таш, ағас) үҙенсәлектәре менән таныштырыу. Уларҙың хужалыҡ өсөн әһәмиәте тураһындағы төшөнсәләр биреү. Ландшафт төрҙәре эшләү (һыу яҡтылыҡтары һ.б.), таштар колллекцияһы йыйыу. Һүрәттәр, иллюстрациялар, энциклопедялар, фәнни – әҙәбиәт ҡарау. Йомаҡтар сисеү һәм уйлап сығарыу, йырҙар тыңлау һәм өйрәнеү.<br>Төрлө бөжәктәр, уларҙың тышҡы ҡиәфәте, тауышы тураһында мәғлүмәт биреү (күбәләк, ҡуңыҙ, ҡырмыҫҡа, бал ҡорто, сиңерткә). Уларҙың кәүҙә төҙөлөшө, хәрәкәтләнеүе (шыуыша, оса, һикерә), йәшәгән урыны (һыуҙа, ерҙә) һ.б. буйынса сағыштырыу. Быуа, күл, йылға – йәнлектәрҙең һәм үҫемлектрҙең йәшәү урыны, Башҡортостандың ҙур күлдәре, йылғалары, унда йәшәгән йәнлектәр, балыҡтар менән таныштыру.<br>Тәбиғәтте һаҡлау ҡағиҙәләре менән танышыу. Тәрбиәле булыу, ҡағиҙәләрҙе дөрөҫ үтәү, башланған эште аҙағына еткереү, иҫкәртеүһеҙ үтәүҙе ғәҙәткә индереү, уйынды ойоштороу һәләтен хуплау, ижади ҡарашын үҫтереү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Тәбиғәтте һаҡлайыҡ” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: «Һыуһыҙ йәшәү буламы?”, «Һыу ҡурҡынысы», “Һыуҙың, ерҙең файҙаһы” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Һыу ниндәй була?”, “Серле таяҡ”, “Ҡырҡылған һүрәттәр”, “Үҫемлектәр донъяһы”, “Хайуандар донъяһы”, “Һыу аҫты донъяһы”, “Сырмалсыҡ” һ.б.<br>Тәжрибәләр: һыу һәм ҡом менән.<br>Сюжетлы-ролле уйындар: “Балалар баҡсаһы”, “Зоопарк” һ.б. ” (бер-береһенә иғтибарлы, дуҫтарса мөнәсәбәттә булыу, коллективта бергә, башҡа балалар менән килешеп уйнай белергә) һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Болонда уйнай сәскәләр” Ф.Туғыҙбаева, “Тыуған ерем” А.Кәрим, Р. | Ата - әсәләр менән берлектә экологик акция “Таҙа майҙансыҡтар”<br><br>Фотокүргәҙмә: “Тыуған яғым тәбиғәте”<br><br>“Ҡала урамдары буйлап” - интерактив сәйәхәт<br><br>Экологик һуҡмаҡ<br><br>Проект эше “Умартасылыҡ” |

| | | |
|---|---|---|
| | Ниғмәтуллин “Тыуған ер”, Г. Мостафина ”Сыныҡырға ваҡыт”, Ю. Салауатов “Ниңә аяҡтар ҡыйыш?” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Ямғыр менән болот”, “Егеттәр”, башҡорт халыҡ уйыны “Өйһөҙ ҡуян”, “Өкө менән ҡошсоҡтар” һ.б.<br>Ситуациялы хәл: “Әгәр мин урмансы булһам?”.<br>Хәүефһеҙлек буйынса әңгәмә: “Һаҡ бул, талпан!”, “Осло әйберҙәр”, “Асыҡ тәҙрә” һ.б. | |

**Өлкәндәр төркөмө өсөн яҡынса комплекслы тематик план**
**(5-6 йәш)**

| Темалар | Йөкмәткеһе | Йомғаҡлау сараһы |
|---|---|---|
| Сентябрь<br>1 аҙна<br>Мониторинг<br>“Белем илендә” | Балаларҙың иғтибарын балалар баҡсаһындағы үҙгәрештәргә йәлеп итеү (уңыш, сәскә орлоҡтарын йыйыу һ.б.). Балалар баҡсаһы хеҙмәткәрҙәре һөнәрҙәре тураһында белемдәрен киңәйтеү (балалар баҡсаһы мөдире, музыка етәксеһе, физик тәрбиә биреү инструкторы һ.б.). Баланың мәктәпкә ҡарата ҡыҙыҡһыныуын үҫтереү. Апай, ағайҙарының мәктәпкә барыуҙары тураһында һөйләшеү. Балалар араһында бер – береһенә ҡарата дуҫлыҡ мөнәсәбәте формалаштырыуҙы дауам итеү. Мәктәп тураһында мәғлүмәт биреү. Балалар баҡсаһы һәм мәктәп хеҙмәткәрҙәре һөнәрҙәре тураһында белемдәрен камилаштырыу (уҡытыусы, директор һ.б.). Үҙҙәренең исем- фамилияһын, ата-әсәләренең исемдәрен нығытыу. Ата-әсәләрең һөнәрҙәре менән таныштырыуҙы дауам итеү. Яҡындарының хеҙмәтенә, һөнәренә ихтирам тәрбиәләү, өй эштәрендә ярҙам итеүгә теләк уятыу, балаларҙың яҡындарының хәленә инә белергә өйрәтеү. Баланың үҙе тураһында күҙаллауын киңәйтеү, үҙенә төрлө яҡтан ҡарарға мөмкинселек биреү. Үҙенең баһаһын билдәләү. Кешеләр араһында, йәмғиәт урындарында үҙ - үҙенде тотоу ҡағиҙәһен, дөйөм алынған ҡағиҙәләрҙе үтәүҙе формалаштырыу. Телмәрҙә тылсымлы һүҙҙәр ҡулланыуҙы ғәҙәтләндереү (ғәфү итегеҙ, рәхмәт, зинһар өсөн һ.б.)<br>Сәләмәт йәшәү рәүешен һәм әҙәп – гигиена ҡағиҙәләрен үҙләштереүҙә төшөнсәләр биреүҙе дауам итеү. Тән ағзалары, үҙ - үҙеңде тәрбиәләү буйынса гигиеник күнекмәләр формалаштырыу. Баланы үҙ һаулығына иғтибарлы булырға күнектереү (“Миңә әфлисун ярамай- аллергия”, “Миңә мотлаҡ күҙлек кейергә кәрәк?” һ.б.).<br>Белем биреүсе ваҡиға: 1 сентябрь<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Белем көнө”, “Ғаиләң тураһында һөйлә” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Тылсымлы һүҙҙәр беләһеңме?”, “Кем иң иғтибарлы?”, “Ғаиләм - ҡәлғәм”, “Мин” образы” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Был әйбер кемгә һәм ни өсөн кәрәк?”, “Тиҙерәк йыйы”, “Танып бел”, “Эш өсөн нимә кәрәк?”, “Ғаилә ағзаларын дөрөҫ әйт”, “Дуҫыңды тап” һүҙле уйын “Ғ”, “Ҡ” өнөнә һүҙҙәр | Проект эше:<br>“Һөнәрҙәр” |

| | | |
|---|---|---|
| | һайла”, “Атамаһын әйт” һ.б.<br>Ситуациялы хәл: “Был хәлдән нисек сығырға булыр ине?”<br>Сюжетлы - ролле уйындар: “Уҡытыусы”, “Мин тәрбиәсе”, “Һатыусы” һ.б.(атрибуттар һайлап уйынды байытыу, шарттар булдырыу, сюжет ҡороу, ролдәрҙе бүлешеү, бер - береһе менән килешеп уйнарға, килеп сыҡҡан бәхәсте урында хәл итергә өйрәтеү).<br>Нәфис әҙәбиәт: А. Ҡадырова ”Мәктәптә” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: ”Күрше ҡыҙы Рәмилә”, “Әйләнәбеҙ - әйләнәбеҙ” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: рус халыҡ уйыны “Буяуҙар”, башҡорт халыҡ уйыны “Буяу һатыш”, “Аҡ ҡара тип әйтмәҫкә” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Минең ғаиләм” һ.б.<br>Бармаҡ уйындары: “Минең ғаиләм” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Мин өйҙә яңғыҙ”, “Өйҙәге хәүефле ситуациялар” һ.б. | |
| 2 аҙна<br>Мониторинг<br>«Хәүефһеҙлек донъяһы» | Юл хәрәкәте хәүефһеҙлеге ҡағиҙәләре менән таныштырыуҙы дауам итеү. Тәбиғәттә үҙ - үҙеңде тотоу ҡағиҙәләрен формалаштырыу (һыу ингәндә, йәшен ваҡытында, велосипедта йөрөгәндә, саңғыла, конькила, санала шыуғанда һ.б), өйҙә көнкүреш приборҙарын ҡулланыу ҡағиҙәләрен нығытыу. Полиция, ут һүндереүселәр, ашығыс ярҙам, МЧС, газ хеҙмәткәрҙәре һөнәрҙәре менән таныштырыуҙы дауам итеү, актив телмәрҙә һөнәр менән бәйле һүҙҙәрҙе ҡулланыуҙы формалаштырыу. “101”,”102”,”103” номерҙарын нығытыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: Ф. Туғыҙбаева “Изгелеккә изгелек” хикәйәһе буйынса һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Тәбиғәттә үҙ –үҙеңде тота беләһеңме?”, “Ут дуҫмы –дошманмы?”,<br>“Һинең өйөң ҡайһы урамда?”, “ Ғаиләң тураһында һөйлә” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Электр приборҙарҙы дөрөҫ әйт”, “Юл билдәләрен дөрөҫ айыр”, “Светофор”, “Нимә артыҡ?”, “Һайлап һал” һ.б.<br>Сюжетлы- ролле уйындар: “Автомобиль”, “Мин- полиция”, “Ут һүндереүселәр” һ.б.<br>(атрибуттар һайлап уйынды байытыу, шарттар булдырыу, сюжет ҡороу, ролдәрҙе бүлешеү, бер-береһе менән килешеп уйнарға, килеп сыҡҡан бәхәсте урында хәл итергә өйрәтеү).<br>Ситуациялы хәл: “Автобуста булған хәл”, “Мин табип булһам?”, “Әгәр яңғын сыҡһа…”,<br>“Бергәләп уйлайыҡ - тәртип ҡағиҙәһе” һ.б.<br>Ситуатив уйын: “Ағыулы бәшмәктең зарары ниндәй?” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: Г. Юнысова “Светофор”, Ф. Йыһаншина “Витамин”, К. Ушинский “Дарыу”,<br>К. Чуковский “Айболит” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Яңғын һүндереүселәр”, “Юл билдәләре” һ.б.<br>Йәбештереү: “Хеҙмәтләндереү машиналары” һ.б.<br>Әүәләү: “Каламдың урамдары” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйын: “Йылан менән табиб”, “Дауыл” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Дөрләп ян- ян”, “Ут һүндереүселәр” һ.б. | Проект эше:<br>“Светофор минең дуҫым”<br><br>Ут һүндереүсе, полиция ойошмаһына маҡсатлы экскурсиялар |

| | | |
|---|---|---|
| | Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Хеҙмәтләндереү машиналары: тиҙ ярҙам, полиция, газ хеҙмәте” (ҡағыҙҙан, технологик карта буйынса)<br>Хәүефһеҙлек: “101”,”102”,”103” номерҙары,“Һаҡ булығыҙ, асыҡ тәҙрә!”,“Йәшендән һин йәшен!”, “Юлды ҡарап сыҡ!” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Көҙһылыу” | Тыуған яҡтың көҙ билдәләре менән таныштырыуҙы дауам итеү, баланың ҡыҙыҡһыныуын арттырыу, тәжрибәләр үткәреүгә инициативаһын үҫтереү.<br>Йыл миҙгеленә ярашлы үҙгәреү үҙенсәлектәрен аңлатыу: үҫемлектәрҙең ер өҫтөндәге өлөшө һулый, ағас-ҡыуаҡ япраҡтары – төҫөн үҙгәртә, йылға – күл өҫтө боҙ менән ҡаплана, туңа; һыуҙың кешеләр, үҫемлектәр, йәнлектәр өсөн әһәмиәтен аңлау. Ағасты, ҡыуаҡты тышҡы күренештәренә ҡарап билдәләргә өйрәтеүҙе дауам итеү.<br>Тыуған яҡта йыш осраған үҫемлек, хайуандарҙы таныу, миҙгелгә ярашлы улар тормошоноң үҙгәрештәрен асыҡлау һәм тәбиғәт күренешенә бәйлелеген таба белеү.<br>Тәбиғәттә хәүефһеҙлек һаҡлау буйынса күҙаллауын киңәйтеү. Тәбиғәткә һөйөү, һаҡсыл ҡараш тәрбиәләүҙе камиллаштырыу. Тәбиғәттә үҙ-үҙеңде тотоу ҡағиҙәләрен формалаштырыу (сәскәләрҙе өҙмәҫкә, ағастарҙың ботаҡтарын һындырмаҫҡа, хайуандарҙы борсомаҫҡа, сүп-сар ҡалдырмаҫҡа һ.б.) Йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәттең үҙ-ара бәйләнешен, тәүлек төшөнсәләре буйынса күҙаллауҙарын үҫтереү.<br>Йәнһеҙ тәбиғәт: тәбиғәт календарында торошон билдәләргә һауа (һыуыҡ, йылы, ҡояшлы, болотло, ямғыр яуа, ел иҫә) һәм һауа торошона ярашлы кейенергә өйрәтеү. Баланың күҙәтеүсәнлеген, ҡыҙыҡһыныуын үҫтереү (ямғыр, йәшен, ысыҡ, ҡырау, йәйғор, көндәр һалҡынайта, йыш ямғыр яуа, ағастың япраҡтары һарғайып ҡойола, ҡуҙаҡтар юҡ булды, сәскәләр һулыны һ.б.), тәбиғәт - климат шарттарының төрлө булыуы тураһында тәүге күҙаллауын формалаштырыу: һыуыҡ климатлы зона (Арктика, Антарктика), уртаса климат (урман, дала тайга), эҫе климат (джунгли, саванна). Карта һәм глобус менән таныштырыу (ҡайһы бер климат зоналарын күрһәтеү). Һыу, балсыҡ, таш, ҡомдоң көнкүрештә ҡулланылыуы тураһында әңгәмәләшеү һәм ҡиммәтле таштар тураһында һөйләшеү, эҙләнеү-тикшеренеү үҙәгендәге таштар менән танышыу .<br>Үҫемлектәр донъяһы һәм бәшмәктәр: ҡыуаҡлыҡтар, ағастар, башаҡлы үҫемлектәр “урман”, “болон”,”баҡса”. Үҫемлектәрҙең өлөштәрен (һабағы, япрағы, сәскәһе, орлоғо, емеше) таныу, атамаһын белеү. Үҫемлектәрҙе төрлө юлдар менән үрсетеү ысулдары тураһында мәғлүмәт биреү (орлоҡтан, ботаҡтан, мыйыҡтан, япраҡтан). Үҫемлектәрҙең кешелек һәм хайуандар өсөн файҙаһы тураһында әңгәмәләшеү, бәшмәктәр менән танышыуҙы дауам итеү.<br>Хайуандар донъяһы: көҙ тәбиғәтенең хайуандар тормошода сағылышы, уларҙың йәшәү, ашарға табыу, торлаҡ хәстәрләү үҙенсәлектәрен билдәләү. Балаларҙа хайуандарға ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.<br>Баланың хайуандар донъяһы тураһында күҙаллауын киңәйтеү, системаға һалыу һәм дөйөмләштерергә өйрәтеү: хайуандар, ҡоштар, бөжәктәр, үрмәкселәр, балыҡтар, ер - һыу | Гербарийҙар һәм коллекциялар йыйыу.<br>«Башаҡлы үҫемлектәр»<br>“Көҙгө япраҡтар”<br><br>“Көҙ портреты” балалар эштәренән күргәҙмә.<br><br>Проект эше<br>“Экологик һуҡмаҡ”<br><br>Көҙгө тәбиғәткә экскурсия |

| | | |
|---|---|---|
| | (тәлмәрйен), һөйрәлеүселәр (кеҫәртке, ташбаҡа, йылан, крокодил) тураһында һөйләү. Йомаҡтар сисеү, көҙ билдәләре буйынса халыҡ әйтемдәрен өйрәнеү. Йәшелсә – емештәр тураһында йомаҡтар уйлап сығарыу. Видеофильмдар, слайдтар ҡарау. Тәжрибәләр үткәреү.<br>Нәфис әҙәбиәт: Г. Яҡупова "Миләш һыйы", Д. Булгакова "Ҡунаҡ көҙҙәр" , М. Хисмәтуллина "Япрактар", А. Белкин "Көҙгө ямғыр" һ.б.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: "Көҙ килде тыуған еремә", "Көҙ байлығы" һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: "Ниндәй бәшмәктәрҙе беләһең?", "Ағастар кемгә кәрәк?", "Нимә үҫемлектәр менән туҡлана?", "Бойҙайҙан нимәләр эшләп була?", "Дарыу үләндәре" һ.б.<br>Дидактик уйындар: "Был ҡайҙа үҫә?", "Һүрәткә ҡарап һөйлә", "Тәбиғәт күренештәре", "Серле моҡсай", "Йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәт", "Тамыры, һабағы, емеше, орлоғо", "Был ҡасан була?", "Тәбиғәттә үҙ – үҙенде тотоу ҡағиҙәләре", "Был үҫемлек нимәнән үҫә?" һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: "Һау булығыҙ, аҡкоштар" Ғ. Сәлмәнов, "Көҙ" Х. Заимов көйө һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйын: "Баҡсасы" (атрибуттар һайлап уйынды байытыу, шарттар булдырыу, сюжет ҡороу, ролдәрҙе бүлешеү, бер-береһе менән килешеп уйнарға, килеп сыҡҡан бәхәсте урында хәл итергә өйрәтеү).<br>Хәрәкәтле уйын: "Борсаҡ", Бәшмәк йыйыу" һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: "Көҙгө пейзаж"( коллектив эш), "Баҡсалағы матурлыҡ" һ.б.<br>Әүәләү: "Бәшмәк", "Шиңмәҫ сәскә" һ.б.<br>Йәбештереү: "Көҙһылыуға бүләк- натюрморт" һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: "Йәшелсә һаҡлағыс" (лего конструкторҙар)<br>Хәүефһеҙлек:"Ағыулы бәшмәктәр","Юлдағы тыйыусы билдәләр", "Урамда сит кешеләр" һ.б. | |
| Октябрь<br>1-2 аҙна<br>"Башҡортостан – гөлбостан" | Тыуып үҫкән илебеҙ, еребеҙ тураһында белемде киңәйтеү: Башҡортостан Республикаһының баш ҡалаһы Өфө менән таныштырыу. Тыуған илебеҙ – Башҡортостандың географик яҡтан урынлашҡан урыны, төрлө өлкә, илдәр менән сикләнгәнлеген (Татарстан республикаһы, Силәбе өлкәһе һ.б.) билдәләү.<br>Башҡортостанда төрлө милләт халыҡтары йәшәүен, уларҙың мәҙәниәте, теле, ғөрөф-ғәҙәттәре хаҡында күҙаллауҙарҙы булдырыу. Үҙ иле, теле, ере өсөн ғорурланыуҙы үҫтереү.<br>Башҡортостан Республикаһының дәүләт тамғаларын иҫкә төшөрөү (герб, флаг, гимн) һәм нығытыу. Башҡортостан тураһындағы йырҙар, шиғырҙар өйрәнеү.<br>Башҡортостан Республикаһының тәбиғәт ҡомартҡылары булып иҫәпләнгән урындарҙың һүрәттәрен, иллюстрациялар ҡарау «Талҡаҫ күле», Ғәҙелша шарлауығы, "Ҡылтабан күле", "Шүлгәнташ мәмерйәһе" һ.б. Энциклопедиялар менән эш.<br>Башҡортостандың иң тәрән, иң оҙон, иң мул һыулы күлдәре, иң бейек, иң ҙур тау - йылғалары тураһында мәғлүмәтте байытыу; тәбиғәт ҡомартҡыларына, Башҡортостандың ете мөғжизәһенә ыңғай ҡараш тәрбиәләп, уларҙы һаҡлап ниндәй эштәр башҡарылыуын аңлатыу.<br>Башҡорт халҡының бөтә донъяға билдәле күренекле шәхестәре (яҙыусылар, йырсылар, | Байрам<br>"Башҡортостан – алтын бишегем"<br><br>Проект эше<br>"Башҡортостандың ете мөғжизәһе" |

| | | |
|---|---|---|
| | ҡурайсылар, бейеүселәр һ.б.) эшмәкәрлеге тураһында мәғлүмәтте байытыу. Улар ижадына ҡыҙыҡһыныу уятыу, сәнғәт әҫәрҙәрен тыңлау, ҡарау, тирмә менән таныштырыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Башҡортостандың ете мөғжизәһе”, “Башҡортостан – алтын бишегем” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Зоопарк”, “Китапхана”, “Ғаилә”, “Элемтә бүлеге” һ.б.(атрибуттар һайлап уйынды байытыу, шарттар булдырыу, сюжет ҡороу, ролдәрҙе бүлешеү, бер-береһе менән килешеп уйнарға, килеп сыҡҡан бәхәсте урында хәл итергә өйрәтеү).<br>Үҫтереүсе диалог: “Башҡортостанда үҫкән шифалы үҫемлектәр”, “Ҡыҙыл китап” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Ниндәй милләт кейеме?”, “Был ниндәй халыҡтың кейеме?”, “Биҙәкте төҙө”, “Файҙалы ҡаҙылмалар ”, “Флагты төҙө” ,“Халыҡ уйынсығын төҙө” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Ирәндек”, “Тыуған ил” Ҡ. Даян”, “Башҡортостан” Р. Хисаметдинова,“Ҡылтабан”, “Йылҡы сыҡҡан күл”,“Шүрәле” һ.б<br>Хәрәкәтле уйындар: “Наза”, “Тирмә”, “Аҡ тирәк - күк тирәк”, “Ҡурай”, “Еҙ бүкән”, “Һуҡыр тәңкә” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Сыңрау торна” , Гүзәл Өфөм башҡалам” Х. Әхмәтов, Ф. Ершова көйө һ.б., Гимн тыңлау.<br>Һүрәт төшөрөү: А.Игебаев “Тыуған ер - алтын бишек”, “Киске ҡала” һ.б.<br>Әүәләү: “Башҡорт аты ”Аҡбуҙат” һ.б.<br>Йәбештереү: “Ауыл архитектураһы” һ.б.<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге:“Ихаталы ауыл өйө”, “Колонналы өйҙәр” һ.б. (ағас конструкторҙар, схемаға ҡарап)<br>Хәүефһеҙлек: “Иғтибарлы бул!”, “Өйҙә яңғыҙ ҡалғанда”, “Урамдағы сит кешеләр” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Икмәк – тормош сығанағы” | Баланы иген игеүселәрҙең баҫыуҙағы эштәре (урып йыйыу, элеваторға оҙатыу һ.б.) эштәре менән таныштырыуҙы дауам итеү. Бойҙай, һоло, арпа һ.б. бөртөклө үҫемлектәрҙе айырыу, уларҙан әҙерләнгән ризыҡтар тураһында мәғлүмәт биреү. Уларҙы үҫтереү ысулдары менән таныштырыу. Ҡый үләндәрен танырға, айырырға өйрәтеү. Ауыл хужалығы эшсәндәренең һөнәрҙәре тураһында балаларҙың белемен киңәйтеү. Элементар экологик күҙаллауҙар үҫтереүҙе дауам итеү. Башҡорт милли аштары (өлөш, ыумас, һурпа, ҡурмас, күмәс, талкан, бауырһаҡ, бәлеш) менән таныштырыуҙы дауам итеү. Болонда, туғайҙа үҫкән үҫемлектәр тураһында балаларҙың белемен арттырыу. Башҡортостанда хужалыҡ эштәре – игенселек менән таныштырыуҙы дауам итеү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Икмәк – тормош сығанағы”, “Икмәк нисек өҫтәлгә килә?” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Икмәк беҙгә ҡайҙан килә?”, “Йомро икмәк нимәне осраҡҡан?”, модель-схемалар ярҙамында ижади һөйләүҙәр һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Нимә бешерҙем?”, “Икмәк бешерер өсөн нимә кәрәк?”, “Үҫемлекте атап әйт”, “Өлөштәрен әйт”, “Был нидәй ашамлыҡ?”, “Тәме буйынса таны”, “Икмәк магазинында” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Магазин”, “Транспорт”, “Ырҙында”, “Элеватор ”, “Икмәк магазины” һ.б. | Гербарий төҙөү: “Башаҡлы үҫемлектәр”<br><br>Квест уйыны<br><br>Викторина |

| | | |
|---|---|---|
| | (атрибуттар һайлап уйынды байытыу, шарттар булдырыу, сюжет ҡороу, ролдәрҙе бүлешеү, бер-береһе менән килешеп уйнарға, килеп сыҡҡан бәхәсте урында хәл итергә өйрәтеү).<br>Һүрәт төшөрөү: “Икмәк төрҙәре”, “Магазин кәштәһендә” һ.б.<br>Йәбештереү: “Ҡамыр аштары” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Ауыл хужалығы техникаһы” (“техно”конструкторы технологик карта буйынса).<br>Нәфис әҙәбиәт:“Ыумас” Р. Ураҡсина, “Талҡан” Р. Ураҡсина,“Игенсегә”, Ә. Каримова – Әсәдуллина, “Әпәкәй” К. Булат, “Бойҙай бөртөгө”, “Еңел икмәк”, Ф. Туғыҙбаеваның “Бойҙай аштары” хикәйәһе һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Аҡ ҡалас”, “Ҡоймаҡ” һ.б.<br>Тәжрибә:“Бойҙай, арыш нисек үҫеп сыға?”<br>Хәүефһеҙлек: “Юл хәрәкәте билдәләре”, “Электр приборҙарынан һаҡ бул!” һ.б. | |
| Ноябрь<br>1-2 аҙна<br>“Беҙ Рәсәйҙә йәшәйбеҙ”<br><br>“Дуҫлыҡ ептәре” | Тыуған ил - Рәсәй тураһында төшөнсәне киңәйтеү, Башҡортостан үҫешенә булышлыҡ итеүен аңлатыу. Уның баш ҡалаһы- Мәскәү, күп милләтле ил. Унда йәшәгән халыҡтың кәсебе, ғөрөф-ғәҙәте, мәҙәниәте тураһында мәғлүмәт биреү.<br>Берҙәмлек, татыулыҡ төшөнсәһен нығытыу һәм төрлө милләт халҡына дуҫтарса мөнәсәбәт, толерантлыҡ тойғоһон үҫтереү, башҡа ҙур ҡалалар һәм күрше өлкәләр менән таныштырыуҙы дауам итеү. Рәсәй Федерацияһының дәүләт тамғаларын (флаг, герб, гимн) үҙләштереү. Картала һәм глобуста Рәсәйҙе күрһәтеү.<br>Рус халҡының биҙәү – ҡулланма сәнғәте өлгөләрен формалаштырыу “Дымка уйынсығы”, “Хохлама”, “Городец биҙәктәре”, “Гжель”һ.б. Төрлө халыҡ уйындары өйрәнеү. Халыҡ ижады өлгөләре өйрәнеү. Ҡаланың крайҙы өйрәнеү музейына экскурсия. Видеояҙмалар ҡарау.<br>Энциклопедиялар менән эш. Төрлө халыҡтарҙың ауыҙ – тел ижады һәм сәнғәте аша уларға ҡарата дуҫлыҡ хисе, татыулыҡ, илһөйәрлек тойғоһо тәрбиәләү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Дуҫлыҡ ептәре”, “Дуҫтарым төрлө-төрлө” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Был халыҡ уйынсыҡтары нимә һөйләй?” (дымка, ағас уйынсыҡтар) һ.б<br>Дидактик уйындар: “Флагты айыр”, “Был ниндәй халыҡтың гимны”, “Был ҡала ҡайҙа урынлашҡан?”, “Ниндәй илдәр беләһең?”.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Ватан” Р. Ниғмәти, “Минең халҡым” М. Кәрим.һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: Гимн тыңлау, “Ватан “М. Хәй.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Дуҫ ғаилә” һ.б. ( атрибуттар һайлап уйынды байытыу, шарттар булдырыу, сюжет ҡороу, ролдәрҙе бүлешеү, бер-береһе менән килешеп уйнарға, килеп сыҡҡан бәхәсте урында хәл итергә өйрәтеү).<br>Һүрәт төшөрөү: “Милли кейемдәге ҡурсаҡтар”, “Дымка уйынсығы”, “Гжель” һ.б.<br>Йәбештереү: “Рәсәй флагы”, “Матрешканы биҙә” һ.б.<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Ҡала биҫтәһе”, “Конгресс - холл” (кликко, конструкторҙар, | Ҡурсаҡтарҙан ижади күргәҙмә:<br>«Дуҫлыҡ ептәре”<br><br>Викторина |

| | | |
|---|---|---|
| | шартлы билдәләр, схема, юл билдәләре, ваҡ уйынсыҡтар)<br>Хәүефһеҙлек: “Әгәр юлда аҙашһаң?..”, “Ҡала урамдары” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Әсә күңеле балала, бала күңеле далала” | Әсәйҙәрҙең һөнәрҙәре тураһында баланың белемен киңәйтеүҙе дауам итеү (сәс ҡырҡыусы, хат ташыусы, төҙөүсе, тегенсе һ.б.). уларҙың эш ҡоралдары тураһында балаларҙың белемдәрен киңәйтеү. Балаларға иң яҡын кешеләренә ҡарата һөйөү, йылы мөнәсәбәт тәрбиәләү, хәстәрлекле ҡараш үҫтереү, уларҙың үҙҙәренең яҡшы эштәре менән ҡыуандырыу теләген үҫтереү. Баланың әсәй өсөн иң яҡын ярҙамсыһы икәнлеген төшөндөрөү. Балаға тәрбиә буйынса халыҡ мәҡәлдәре, ҡанатлы һүҙҙәр тураһында белемдәр биреү. Гендер тәрбиәһе биреүҙе дауам итеү.Экскурсиялар ваҡытында тормош хәүефһеҙлеген һаҡлау ҡағиҙәләрен нығытыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Әсәйҙәр һөнәрҙәре”,“Минең әсәйем ҡояш” Ф. Ғөбәйҙуллинаның шиғыры буйынса.һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Әсәйемә ярҙам итәм”, “Әсәйең тураһында нимә һөйләй алаһың?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Был предмет кемгә кәрәк?”, “Буяусы булам тиһәң”, “Айырып һал”, “Ярай - ярамай”, “Һүҙҙәр теҙмәһе”, “Наҙлы һүҙҙәр” , “Был кемдең эш ҡоралы” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Ғаилә”, “Магазин”, “Бөҙрәхәна”, “Больница”һ.б. (атрибуттар һайлап уйынды байытыу, шарттар булдырыу, сюжет ҡороу, ролдәрҙе бүлешеү, бер-береһе менән килешеп уйнарға, килеп сыҡҡан бәхәсте урында хәл итергә өйрәтеү).<br>Нәфис әҙәбиәт: Ф. Туғыҙбаева “Яңы күлдәк” М. Ғәли “Иң матур һүҙ”, В. Маяковский, “Әсәйем ҡулы” Ф. Мөхәмәтйәнов, “Кем булырға”, И. Рыҫҡолова “Әсәйемә булышам”,<br>А. Йәғәфәрова “Әсә” , “Ҡаҙҙар аҡҡоштар”, “Кәкүк”, “Бүре менән кәзә бәрәстәре”, А. Йәғәфәрова “Һарысәс“ һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Әбей әбей ни ҡаҙаһың?”, “Ҡаҙҙар аҡҡоштар”, “Төйләгән” һ.б.<br>Йәбештереү: “Әсәйемә бүләккә ваза” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү “Минең әсәйемдең портреты” һ.б. (ике төҫтө ҡушып эшләргә өйрәтеү).<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Ваза” (лего конструкторҙар)<br>Хәүефһеҙлек: “Иғтибарлы бул!”, “Өйҙә яңғыҙ ҡалғанда”, “Урамдағы сит кешеләр” һ.б. | Күргәҙмә<br>“Әсәйем портреты”<br><br>Күңел асыу сараһы<br>Концерт<br><br>Электрон китап:<br>“Әсәйгә бүләккә - китап” |
| Декабрь<br>1-2 аҙна<br>“Ҡышҡы селлә” | Ҡышҡы тәбиғәт күренештәре тураһында баланың белемен тәрәнәйтеү (ҡар, бәҫ, боҙ, ҡырау) Һауа торошо тураһында халыҡ һынамыштары менән таныштырыуҙы дауам итеү. Йыл миҙгелдәренең үҙгәреүе кешегә, үҫемлектәр һәм йәнлектәр донъяһына тәьҫир итеүе тураһында белемдәрен киңәйтеү. Ҡыш айҙары атамалары менән танышыу. Ҡышҡы спорт төрҙәре, һәр ваҡыт ҡыш булған урындар (Арктика һәм Антарктика йәнлектәре) тураһында таныштырыуҙы дауам итеү. Һыуҙың бер хәлдән икенсегә күсеүен тәжрибәләр аша нығытыу (ҡар-боҙ, һыу-пар).<br>Ҡыш көнө үҙеңдең һаулығыңды, хәүефһеҙлегеңде һаҡлау, һаҡланыу сараларын нығытыу. Ҡыш миҙгеленә, күренештәренә ҡағылышлы башҡорт халыҡ ижады өлгөләре менән танышыу (йомаҡ, мәҡәл, әкиәт, һынамыштар, легендалар). Ҡыш миҙгелендә үткәрелгән байрамдар, йолалар менән таныштырыуҙы дауам итеү: ҡышҡы селлә, Нардуған байрамы ни өсөн үткәрелеүен аңлатыу. | Балалар ижады күргәҙмәһе:<br>«Беҙҙең яҡта ҡыш»<br><br>Квест- уйын, викторина һ.б. |

| | | |
|---|---|---|
| | Үҫтереүсе дәрестәр: “Ҡышҡы Нардуған”, “Ҡышҡы урманға сәйәхәт” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Ҡыш билдәләре тураһында һөйлә”, “Ике һаран айыу балаһы” әкиәте буйынса һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Был ҡайсаҡ була?”, “Һүрәткә ҡарап һөйләйбеҙ”, “Ҡыш билдәләрен әйт”, “Мнемотаблица”, ”Экологик пирамида”, “Туҡланыу сылбыры”, “Был йәнлек ҡайҙа йәшәй?”, “Һөйләү буйынса таны”, “Был ниндәй спорт төрө?” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: Ф. Рәхимғолова “Урамда”, Х. Назар “Тәүге ҡар”, “А. Белкин “Матушка зима”,<br>В. Никитенко “Ҡар бөртөктәре”, “Һыуыҡ менән һалҡын”, “Морозко”, Р. Сабитов “Ҡышҡы эштәр” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Шыршы”, “Ҡышҡы тәбиғәт” һ.б.<br>Әүәләү: “Боҙбармаҡтар” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: М. Бикбова “Ҡыш”, “Тышта ҡар яуа” Р. Сәлмәнов һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Ғаилә”, “Һунарсы” һ.б. (атрибуттар һайлап уйынды байытыу, шарттар булдырыу, сюжет ҡороу, ролдәрҙе бүлешеү, бер-береһе менән килешеп уйнарға, килеп сыҡҡан бәхәсте урында хәл итергә өйрәтеү).<br>Хәрәкәтле һәм халыҡ уйындары: “Туңдырғыс”, “Алтын тау” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Ҡышҡы урман” һ.б. (тәбиғәт материалдарынан)<br>Хәүефһеҙлек: “Айболит ҡағиҙәләре” , “Боҙбармаҡтар” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Яңы йыл килә!” | Баланың Яңы Йыл байрамы тураһында белемен киңәйтеү: байрамға әҙерләнеү, үҙ ҡулдары менән әҙерләнгән бүләктәрҙе тапшырып яҡындарын ҡыуандырыуҙан ҙур ҡәнәғәтлек тойғоһо алыу. Яңы йыл байрамы донъяның төрлө халыҡтар араһында төрлөсә үткәрелеүе тураһында төшөнсә биреү. Ҡыш бабайҙың тыуған иле Лапландия тураһында мәғлүмәт биреү, ҡыш миҙгелдәре тураһында баланың белемен киңәйтеүҙе дауам итеү. Башҡа илдәрҙә Яңы йыл байрамы нисек үткәрелеүе тураһында мәғлүмәт биреү. Төркөм бүлмәһен һәм уйын майҙансыҡтарын байрамса биҙәү.<br>Белем биреүсе ваҡиға: “Яңы йыл”.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Ҡыш бабай ҡайҙа йәшәй?”, “Һыуыҡ менән һалҡын” башҡорт халыҡ әкиәтен һөйләү һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Шыршы ҡайҙан беҙгә килгән?”, “Яңы йыл байрамын көтәһеңме?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Ҡышҡы байрамдар”, “Ҡышҡы уйындар”, “Һүҙҙәр теҙмәһе”, “Һаулыҡ пирамидаһы ” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Кем шәберәк”, “Ҡыш бабай менән Ҡарһылыу” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “М. Бикбова “Ҡыш бабай” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт укыу: Д. Ҡадир “Шыршы”, Г. Батталова “Ҡыш бабай” һ.б. Шиғырҙар ятлау<br>Ф. Рәхимғолова “Яңы йыл”, Ҡ. Даян “Яңы йыл байрамы”, Г. Йыһангирова “Аҡуҙатта елдереп” һ.б.<br>Тәжрибә үткәреү: “Ниндәй ҡарҙан саңғыла йөрөү еңелерәк?”.<br>Ситуациялы хәл: “Әгәр ҡунаҡ килһә?” һ.б. | Шыршы байрамына уйынсыҡтар әҙерләү<br><br>Яңы йыл байрамы |

| | | |
|---|---|---|
| | Хәүефһеҙлек: “ Шыршыны шәм менән биҙәмә” , “Шырпы уйынсыҡ түгел” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Шыршыға тылсымлы уйынсыҡтар” һ.б. (лего конструкторҙар)<br>Сюжетлы - ролле уйындар: балалар инициативаһынан сығып уйын темаһы һайлау, ролдәр билдәләү, ваҡиға тураһында һөйләшеү, бер-береһе менән дуҫ, татыу уйнау һ.б.<br>Әүәләү: “Ҡарһылыу” Р.Ураҡсина шиғыры буйынса һ.б.<br>Хәүефһеҙлек:”Пиротехника ҡурҡыныс янай”, “Һаҡ бул, гирлянда!” һ.б. | |
| Ғинуар<br>1-2 аҙна<br>Каникулдар<br>“Хайуандар һәм ҡоштар донъяһы” | Тыуған яҡтың хайуандар донъяһы менән таныштырыуҙы дауам итеү, уларҙың йәшәүен, ашарға табыу, торлаҡ хәстәрләү үҙенсәлектәре айырмалыҡтарын билдәләү. Урман мөхитендә йәшәүсе тереклектең бер-береһе менән тығыҙ бәйләнештә һәм уларҙың туҡланыу сылбырының бер-береһенә бәйле булыуын күҙаллау.<br>Хайуандарҙың тәбиғәттәге үҙгәрештәргә ҡарата ҡулайлашыуы, тереклек итеү шарттары, мөһим булған ихтыяждары, кешегә файҙаһы, зыяны тураһында мәғлүмәтте киңәйтеү, ҡылыҡтарын өйрәнеүҙе камиллаштырыу. Төрлө хайуандарҙың ҡышлауға төрлөсә әҙерләнеүе (аҙыҡ туплау, май йыйыу, йөн ҡойоу һәм алмаштырыу, йоҡоға китеү, ҡоштарҙың йылы яҡҡа осоуы, балыҡтарҙың һыу төбөнә төшөүе, бөжәктәрҙең ағас ҡайырылары араһында ҡатып ҡалыуы һ.б.) менән таныштырыу. Йырткыс ҡоштар тураһында мәғлүмәт биреү. Башҡа климатик зонала йәшәүсе хайуандар: эҫе ерҙә (Африка) - фил, жираф, дөйә, арыҫлан; Арктикала (төнъяҡ полюс) аҡ айыуҙар, Антарктидала - пингвин, ә беҙҙең урмандарҙа айыу, бүре, ҡуян һ.б. хайуандар менән танышыу.<br>Күсмә һәм ҡышлаусы ҡоштар тураһында мәғлүмәтте байытыу, уларҙы таный, айыра белеү, тышҡы ҡиәфәте, холҡо, туҡланыуы, үрсеүе тураһында белемдәрен киңәйтеү. Кешенең ҡоштарға хәстәрлек күрһәтеүе, тағараҡ элеү, ем һалыу. Күсмә ҡоштарҙың йылы яҡҡа китеү сәбәбен аңлатыу, ҡоштарҙың кешегә һәм тәбиғәткә файҙаһын асыҡлау.<br>Ҡурсалауға мохтаж «Ҡыҙыл китап»ҡа ингән йәнлек ҡоштарҙы таныу: ыласын, тумыртҡа, бөркөт, өкө, ҡор, бүҙәнә, ҡыр тауығы, бәрҙе, шәшке, көҙән һ.б. Альбомдар, һүрәттәр ҡарау.<br>Белем биреү ваҡиғаһы: “Өләсәйем ихатаһында”<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Йорт хайуандарының кешегә файҙаһы һәм зыяны”, “Хайуандарҙың кеше һаулығына файҙаһы”һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Нимә, нисек хәрәкәтләнә?”, “Ниндәй ҡоштарҙы, хайуандарҙы беләһең?..” һ.б.<br>Ситуациялы хәл: “Ҡошсоҡҡа тышта һыуыҡ...”<br>Һүҙле уйын: “Өнгә һүрәт һайла” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: М.Хисамова “Хәстәрле шыршы турғайы”, С.Муллабаев “Ҡармаҡлап күп балыҡ тоттом”, “Ҡуяндар” С. Әлибаев, “Ала һыйыр” А. Йәғәфәрова, “Турғай” Г. Йыһангирова,<br>Р. Нигматуллина “Урман музыканттары”, “Төлкө менән этәс”, “Ала ҡарға”, “Бүре менән кәзә”, “Турғай балаһы” Ф. Рәхимғолова, ”Хайуандарҙың бәхәсләшеүе” А. Йәғәфәрова һ.б.<br>Театр уйыны: “Йорт хайуандары, ҡоштары” | Уйын – викторина:<br>«Башҡортостан йәнлектәре һәм ҡоштары»<br><br>Акция:<br>«Ҡоштар беҙҙең дуҫтар»<br>“Ҡоштарға тағараҡтар”<br><br>Проект эше<br>“Арктика йәнлектәре” |

| | | |
|---|---|---|
| | Сюжетлы - ролле уйын: “Зоопаркта”, “Музейҙа”, “Йылҡысылыҡ” һ.б. (уйын темаһы һайлау, ролдәр билдәләү, ваҡиға тураһында һөйләшеү, бер-береһе менән дуҫ, татыу уйнау һ.б.)<br>Хәрәкәтле уйын: “Турғайҙар һәм бесәй” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Балыҡты таны”, “Туҡланыу сылбыры”, “Рассамдың хатаһын төҙәт”,”Нимә ҡайҙа йәшәй?”, “Был ниндәй ҡош?”,”Ҡышлаусы ҡоштарҙы таны”<br>Әүәләү: “Шыршы турғайы”, “Африка йәнлектәре” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү:  “ Әкиәт ҡошо”, “Урмандағы хайуандар” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Салауат ғәскәре өсөн аттар”, “Хайуандар”, “Зоопарк” һ.б. (ағас, лего конструкторҙар, оригами)<br>Йырҙар өйрәнеү: “Турғайҙар” Д. Хәсәнчин, “Урманға” Р. Сәлмәнов.<br>Бармаҡ  театры: “Тирмәкәй”, өҫтәл театры “Төлкө менән айыу” һ.б. | |
| Февраль<br>1-2 аҙна<br>“Халҡым биҙәктәре” | Башҡортостан халыҡ биҙәү - ҡулланма сәнғәте тураһында белемдәрен тәрәнәйтеү. Боронғо башҡорт халҡының тормошонда, көнкүреш әйберендә, кейем-һалымында ҡулланған биҙәк өлгөләрен танырға, ҡулланышын белергә, атамаһын әйтергә һәм борондан халыҡтың нескә зауыҡлы, ижади оҫталығының юғары булыуын аңлатыу.<br>Сәнғәт әйберҙәренең биҙәге буйынса (символик график теле) башҡорт, рус һәм башҡа милләт халыҡ биҙәктәрен айыра һәм төшөрә белеү, уларҙы һүрәтләү эшмәкәрлегендә ҡулланыу. Тирә - йүндә һәм сәнғәт әҫәрҙәрендә уларҙың төрлө сигеү, нағышлау, сүпләү, аҫалау, йәбештереү, ағасты һырлау, семәрләү, ювелир әйберҙәрҙә ундағы орнаменттар бирелешен һәм уларҙың үҙенсәлектәрен күрһәтеү. Башҡортостандың ер аҫты байлыҡтарын (баҡыр, көмөш, алтын, мрамор, гранит, йәшмә) эшкәртеү ысулдары тураһында мәғлүмәтте байытыу  (таштан биҙәнеү, ювелир әйберҙәрҙе; металлды сүкеү, иретеү) уларҙан эшләнгән сувенирҙар күргәҙмәһен булдырыу.<br>Оҫталар хеҙмәтенә ихтирам һәм ғорурлыҡ тойғоһон үҫтереү.<br>Һүрәт - иллюстрациялар ҡарау, һүрәт төшөрөү дәрестәрендә башҡорт халыҡ биҙәктәре ярҙамында кейемдәрҙе,  һауыт - һабаларҙы биҙәү һ.б.<br>Өҫтәл уйындары: “Башҡорт биҙәге”, “Башҡорт орнаменттары”, “Ҡырҡылған һүрәттәр”, “Балаҫты дөрөҫ йый”, “Йомортҡаны биҙәгенән таны”(рус халыҡ уйыны) һ.б.<br>Һүрәт - иллюстрациялар ҡарау (түбәтәй, камзул, ҡашмау, күлдәк).<br>Һүрәт төшөрөү: “Камзулды биҙә”, “Ситек биҙәү”, “Мөғжизәле ҡалаҡ” (городец биҙәкле декоратив рәсем) һ.б.<br>Ваҡиға: “Тыуған көн” (яҡшы кәйеф, дуҫлыҡ мөнәсәбәте булдырыу)<br>Сюжетлы - ролле уйын: “Ҡунаҡ саҡырыу” (бергәләп уйнау, эшләү, этикет ҡағиҙәләре) һ.б.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Милли кейем”, “Өләсәйем һандығы”, “Башҡортостандың ер-аҫты байлыҡтары” һ.б:<br>Үҫтереүсе диалог: “Әгәр мин дизайнер булһам…”, “Әгәр мин модельер булһам…” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Беләҙек” , “Биҙәкле тау эсендә” Р. Ураҡсина, “Ҡашмау, сулпылар тектем” | Күргәҙмә:<br>«Халыҡ биҙәктәре»<br><br>Папка йәймә:<br>“Башҡорт кейемдәре”<br><br>Викторина<br><br>Квест уйыны<br><br>Проект эше<br>“Мин йәшәгән мөхит” |

| | | |
|---|---|---|
| | Р. Ураҡсина һ.б. Башҡорт халыҡ әкиәте “Ирәндек”, ”Алпамыша батыр”, татар халыҡ әкиәте “Батша ҡыҙы” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Орнаментты таны”, “Нимә артыҡ?”, “Кейем - һалымды ата”, “Сәлимәне байрамға кейендер”, “Ҡурсаҡты кейендер”, һүҙле - дидактик уйын: “Ç” өнөн тап” һ.б.<br>Әүәләү: “Ҡымыҙ өсөн тәпән эшләү”, “Ҡартатайым түбәтәйе”, “Семәрле ижау” һ.б.<br>Йәбештереү: “Милли кейемдәр”, “Мараттың камзулын биҙә” һ.б.<br>Констуктив - модель эшмәкәрлеге: “Һандыҡ”, “Колонналы өйҙәр” һ.б. (ағас конструкторҙар, схема буйынса).<br>Хәрәкәтле уйын: “Тирмә”, “Ҡурайға йүгер” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул - ваҡ биҙәүестәр”, “Осло әйберҙәр” һ.б.<br>Уйын –ситуация: “Ҡурсағыма күлдәктәр” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйын: “Йөҙөк һалыш”, “Ҡурай”, “Йәбешкәк түңгәк” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Беләҙегем – йөҙөгөм” һ.б. | |
| 3- 4 аҙна<br>“Ил һаҡлаусылары” | Балаларҙың армия тураһында белемен камиллаштырыуҙы дауам итеү. Тыуған илде һаҡлау – ул ир-аттарҙың бурысы икәнлеген аңлатыу. Тыуған илгә ҡарата һөйөү тәрбиәләү.<br>Төрлө хәрби һөнәрҙәр, хәрби ғәскәр төрҙәре (йәйәүле армия, һыу, һауа, танк ғәскәрҙәре), хәрби техника төрҙәре менән таныштырыуҙы дауам итеү. Гендер тәрбиәһе биреү. Малайҙарҙа батырлыҡ, ҡаһарманлыҡ, ҡыйыулыҡ кеүек сифаттары, ә ҡыҙҙарҙа буласаҡ ил һаҡсыларына ихтирам, патриотизм тойғоһон тәрбиәләү.<br>Урындағы крайҙы өйрәнеү музейына барыу, ҡуйылған экспонаттар менән ҡыҫҡаса таныштырыу. Батырҙарҙың ҡаһарманлығы мәңгеләштерелеүе (һәйкәл, бюст) тураһында мәғлүмәт биреү. Күрһәткән батырлыҡтары өсөн хәрби орден - миҙалдар менән бүләкләнеүен күрһәтеү, уларға ҡарата ғорурлыҡ тойғоһон тәрбиәләү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Самолеттар зәңгәр күктә”, “Башҡорт атлы дивизияһы”, “Оҙатыу” Ә.Лотфуллин картинаһы буйынса һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Илебеҙ тыныслығы хәрбиҙәр ҡулында”, “Һин ҙурайғас һалдат булаһыңмы?”, “Мин командир булһам”, «Яҡташ батырҙарыбыҙ», “Башҡортостандың данлы улдары” (генерал Кусимов, генерал М. Шайморатов, М. Гәрәев, А. Матросов – Ш.Мөхәмәтйәнов, башҡа милләт геройҙары менән таныштырыу Иванов П. И. – сыуаш).<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Ил һаҡсыһы”, “Һалдат”, “Осоусылар” һ.б. (уйын темаһы һайлау, ролдәр билдәләү, ваҡиға тураһында һөйләшеү, бер-береһе менән дуҫ, татыу уйнау һ.б.)<br>Дидактик уйындар:“Был ниндәй ғәскәр?”, “Эшләп бөтөр”, “Осоусы техниканы айырып һал” “Хәрбиҙәр”, “Транспорт төрҙәре”, “Һүрәтте йый”, “Моделенән таны”, “Ниндәй һөнәр эйәһенә тап килә?”, “Өлөштәренең атамаларын әйт”, “Карапты киҫәктәрҙән йый”, “Нимә һүрәтләп була?” (технологик карта) һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Олатайҙың фотоһы” М.Ғәли, “Һәйкәл” Т.Ғәниева, “Муса Гәрәев” В.Вәхитов, | Байрам:<br>«23 февраль – Ватан һаҡлаусылар көнө»<br><br>Балалар ижады күргәҙмәһе:<br>«Яҡташ батырҙар»<br><br>Атайҙар ҡатнашлығында музыкаль – спорт байрамы “Ир – бала илгә терәк”<br><br>Фотокүргәҙмә:<br>“Атайым ил һаҡсыһы”<br><br>Виртуаль экскурсия “Тыуған еремдең данлыҡлы кешеләре”<br><br>Ғәскәр төрҙәре буйынса уйынсыҡтар коллекциялары йыйыу |

| | | |
|---|---|---|
| | “Батыр менән айыу” (башҡорт халыҡ легендаһы), “Батырлыҡ” тураһында мәҡәлдәр өйрәнеү һ.б.<br>Әүәләү: “Хәрби техника” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Самолеттар зәңгәр күктә”, “Һалдаттарға ҡулъяулыҡтар” һ.б.<br>Конструктив - модельэшмәкәрлеге: “Космодром”, “Өфө аэропорты” һ.б. (магформерс, схема)<br>Йәбештереү: “Башҡорт атлылар ғәскәре” һ.б.<br>Оригами эшләү: “Буденовка”, “Кәмә”, “Самолет” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар:“Марш”, “Мөйөш алыш”, “Һалдаттар”, “Флаг алышыу” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек буйынса әңгәмә: “Ҡурҡыныслы боролош”, “Үтергә тыйыла”, “Инеү юлы юҡ”, “Боҙҙа һаҡ бул!” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: халыҡ йырҙары (“Любизар”, “Порт-Артур”, “Ҡаһым түрә”), бейеүҙәре (“Байыҡ”, “Перовский”) һ.б. | |
| Март<br>1-2 аҙна<br>“Әсәләр нур сәсәләр” | 8 март байрамы тарихы тураһында ҡыҫҡаса мәғлүмәт биреү. Ҡатын - ҡыҙҙар көнөнә арналған байрам булыуын аңлатыу, уларға иң ҙур ихтирам, һөйөү тойғоһон тәрбиәләү . Әсәйҙәргә ҡарата мөнәсәбәт башҡорт халҡының ижадында – әкиәт, легенда, мәкәл-әйтем, йырҙарҙа сағылыуын күрһәтеү.<br>Өләсәйгә, инәйгә, ололарға ярҙам кәрәклеге хаҡында урындағы миҫалдарға нигеҙләнеп төшөндөрөү. Әсәйҙең, ҡатын-ҡыҙҙың һөнәрҙәре менән танышыу, әсә кешенең йәмғиәт ағзаһы булараҡ үҙенә генә хас сифаттары, башҡарған эше тураһында төшөнсә биреү. Гендер тәрбиәһе буйынса белем биреүҙе дауам итеү.<br>Малайҙарға ир-егеттәрҙең ҡатын-ҡыҙға ҡарата ихтирамын һәм иғтибарлы булыуын формалаштырыу. Балала иң яҡын кешеһенә һаҡсыл ҡараш, йылы мөнәсәбәт, яҡшы эштәре менән ҡыуандырыу теләге үҫтереү. Бүләктәр әҙерләүгә балаларҙы йәлеп итеү.<br>Ваҡиға: “Ҡатын-ҡыҙҙар көнө”<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Ғаилә”, “Әсәйҙәр һәм ҡыҙҙар”, “Магазин”, “Больница”, “Ателье” һ.б. (уйын темаһы һайлау, ролдәр билдәләү, ваҡиға тураһында һөйләшеү, бер-береһе менән дуҫ, татыу уйнау һ.б.)<br>Уйын - ситуция: “Әгәр мин әсәй урынында булһам…” , “Әгәр әсәй шат булһа…”, “Әсә нимәгә өйрәтә?” һ.б.<br>Уйын - диалог: “Бүлмәһен ата”, “Әсәйеңде ҡотла!” һ.б.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Берҙән- берем- әсәйем”, “Әсәйҙәр һөнәре”, “Әсәйҙәр донъя тотҡаһы” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Әсәйем берҙән – берем”, “Әсәйгә нисек ярҙам итәһең?” “Әсәйемә нимә бүләк итер инем?”, “Әсәй өйҙә юҡ”, “Минең әсәйем ...” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге:“Йорт йыһаздары”, “Поезда өләсәйгә ҡунаҡҡа” һ.б. (төрлө конструкторҙар, леголар ҡулланып)<br>Йәбештереү: “Өләсәйем ҡурсағы”, “Ҡулъяулыҡтар биҙәйек” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Апайым доктор” Ә. Вахитова, “Әсә” А. Йәғәфәрова, “Көлһылыу”, “Ялҡау | Байрам<br>“Ил биҙәге – ҡатын ҡыҙ”<br><br>Китапсыҡ төҙөү:<br>«Әсәйгә бүләккә - китап»<br><br>Балалар һүрәттәренән күргәҙмә<br><br>Әсәйҙәрҙең ҡул эштәренән күргәҙмә |

| | | |
|---|---|---|
| | ҡыҙ”,“Кошҡа әйләнгән әбей”, “Үгәй ҡыҙ Гөлбикә” әкиәте, “Әсәйем ҡулы “ Ф. Мөхәмәтйәнов, “Йырсы гөлдәр” З. Ҡотлогилдина, “Әсәкәйем” Р.Ураҡсина, “Алтын ҡулдар” А.Игебаев һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Өлөштәрен әйт”, “Серле тоҡ”, “Әсәйем һөнәре”, “Кем нимә эшләй?”, “Кем күберәк наҙлы һүҙ әйтер?”, “Һөнәрҙең эш ҡоралдарын ата”, “Һүрәткә ҡарап һөйлә” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Әбей әбей ни ҡаҙаһың?”, “Ҡаҙҙар - аҡҡоштар”, “Төйләгән”, “Буяу һатыш”һ.б<br>Уйын - фантазия: “Мин әсәйемә нисек ярҙам итәсәкмен” һ.б.<br>Әүәләү: “Вазалағы сәскәләр” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Әсәйем портреты”, “Әсәйемә бүләккә минән матур гөлләмә” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул, плита”, “Ярамаған әйберҙәр”, “Осло әйберҙәр” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Әсәйҙәр байрамы” Р.Ураҡсина, “Минең өләсәйем” Ф.Гершова йыры һ.б.<br>Сәхнәләштереү: “Эй,һин бысраҡ ҡыҙыҡай!” А.Барто<br>Һаулыҡ һаҡлау буйынса әңгәмә: А. Йәғәфәрова “Һарысәс“.<br>Үҙ – үҙеңде хеҙмәтләндереү: “Мин ярҙамсы“, “Әсәйемә булышам” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Халҡым көнкүреше”<br><br>“Халҡым йолалары, ғөрөф – ғәҙәттәре” | Башҡортостанда йәшәгән халыҡтың кәсеп, шөғөлдәре менән таныштырыуҙы дауам итеү: кәсеп - быйма баҫыу, шәл бәйләү, балаҫ һуғыу, тал үреү, ағастан һауыт-һаба, кәрәк – яраҡ яһау, йөндән кейем-һалым әҙерләү һ.б. шөғөлдәре - малсылыҡ, игенселек, солоҡсолоҡ, һунарсылыҡ (ҡоралдары – суҡмар, ҡапҡан, ҡороҡ, һ.б.), йылҡысылыҡ, умартасылыҡ. Башҡортостан халҡының кәсеп - шөғөләнә ҡыҙыҡһыныу һәм уның тарихына хөрмәт тәрбиәләү. Шулай уҡ Башҡортостандв йәшәүсе башҡа милләт халыҡтарының кәсеп – һөнәрҙәренә аңлатма биреү. Кәсеп - шөғөлдәргә ҡағылышлы әйберҙәрҙең нимәнән, нисек эшләнеүенә иғтибар итеү, сағыштырыу, һығымта яһау. Хәҙерге көндәрҙә лә республикабыҙҙың ауыл хужалығы тармаҡтары күп төрлө, ата-бабаларҙан килгән кәсеп-шөғөлдәр яңыртыла, камиллаштырыла, яңы төр хужалыҡ итеү формалары (фермерҙар) барлыҡҡа килеүен, төҙөлөш эштәренең алға китеүе, баҡсасылыҡ һәм башҡа төр кәсеп – шөғөлдәрҙең барлығын аңлатыу.<br>Халыҡтың борондан килгән йолалары, ғөөрөф-ғәҙәттәре, аш-һыуы, кейеме, йыр-моңона ҡыҙыҡһыныу уятыу. Халыҡтың төрлө миҙгелдә үткәрелгән йолаларының әһәмиәтен төшөндөрөү («Ҡаҙ өмәһе», «Тула һуғыу», «Ҡатыҡ тәмләү»). Был йола – байрам ҡатын – ҡыҙ, балалар ҡатнашлығында үткәрелеүенең мәғәнәһен аңлатыу. Боронғо йоланың, ғөрөф-ғәҙәттең һаҡланыуын, һәр йоланың үҙ мәғәнәһе, маҡсаты, тәртибе булғанлығын аңлатыу.<br>Йәнлектәрҙең кешегә һәм хужалыҡҡа файҙаһы һәм зыяны тураһында мәғлүмәт биреү: бүре йыртҡыс хайуан, кешегә хәүеф янай, шул уҡ ваҡытта урман санитары ла; ҡуян игенгә, баҡсаға зыян килтерә. Һунарҙа алынған йәнлектәрҙең майы (айыу, бурһыҡ) дауа булып тора; айыу теше – күҙ тейеүҙән һаҡлай, тиреһенән – кейем-һалым (бүрек, биҙәүестәр, яға һ.б.) тегелә.<br>Ваҡиға: “Ҡаҙ өмәһе”<br>Ҡул эше: сыбыртҡы үреү (малайҙар), сәсмәү үреү (ҡыҙҙар).<br>Ҡорама йәбештереү: “Халҡыбыҙҙың музыка ҡоралдары”. | Проект эше:<br>“Халҡым шөғөлө”<br><br>Квест уйыны<br><br>Викторина<br><br>Кескәйҙәргә китап – бүләк:<br>«Халҡым ғөрөф-ғәҙәттәре, йолалары»<br><br>Сибай ҡалаһының крайҙы өйрәнеү музейына маҡсатлы экскурсия |

| | | |
|---|---|---|
| | Эҙләнеү – тикшеренеү “Дөңгөр тауышы”.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Солоҡсолоҡ”, “Умартасылыҡ”, “Малсылыҡ”, “Йылҡысылыҡ”, “Беҙ келәм туҡыусылар  һ.б. (уйын темаһы һайлау, ролдәр билдәләү, ваҡиға тураһында һөйләшеү, бер-береһе менән дуҫ, татыу уйнау һ.б.)<br>Дидактик уйындар:“Көсеп – һөнәрҙе атап әйт“, “Ит аштары”,”Кәсеп – һөнәргә ҡағылышлы мәҡәлде әйтеп бөтөр”, “Йомаҡтар уйлап тап”, “Балаҫты төҙө”, “Һауыт – һабаны йый”, “Төҫө буйынса тап”, “Был ниндәй йыһаз?”, “Был һауыт – һаба нимәнән эшләнгән?”, “Һынлы сәнғәт материалдарын атап әйт”, “Һөт аҙыҡтары”, “Ҡымыҙ нисек эшләнә?” “Был ниндәй һауыт?”, “Һауыт нимәнән эшләнгән?”, “Мәҡәлде әйтеп бөтөр”, “Йомаҡтар уйлап тап”, “Сәлимә менән Марат өҫтәл артында”, “Киҫәктәрҙән төҙө”,”Башҡорт һауыт-һабаһын төҙө” һ.б.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Халҡым йолалары”, “Солоҡсолоҡ”, “Ағас һәм туҙ һауыттар”, “Кейем ҡотлау” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Ағас һауыт-һаба”,“Бал нисек йыйыла?”, “Өләсәйҙә өмәлә”, “Олатайым-һунарсы”, “Балыҡҡа барғанда...”, “Заман һөнәрҙәре”, “Думбыра – башҡорт халыҡ ҡоралы”, “Данлыҡлы ҡумыҙсылар”,“Башҡорт халыҡ уйындары ҡайҙан килгән?”, “Һабантуйҙа”, “Бал ҡортоноң файҙаһы һәм зыяны ”, “Йорт хайуандары”  һ.б.<br>Уйын-ситуация: “Мин фермер”, “Һунарсыға нимә кәрәк?”, “Яңы кейем кейгәндә”,  “Бал ҡорто саҡһа?”<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Атҡа һарай”, “Умарта”, “Тирмә” һ.б. (легоконструкторҙар, оригами һ.б.)<br>Һүрәт төшөрөү: “Батмустағы сәскәләр”,“Сәлимәгә яңы күлдәк”,“Өләсәйем балаҫы”, “Балаҫты биҙә ” һ.б.<br>Йәбештереү: “Сәңгелдәк биҙәйбеҙ”, “Мөғжизәле ҡалаҡ” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Ҡашығаяҡ” Ф.Туғыҙбаева, “Ете төҫө лә һыйған” Р.Заһиҙуллин, “Ҡурай”, “Һунарсы”  башҡорт халыҡ әкиәттәре.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Шыу- шыу, шыуҙырма”, “Йәшерәм яулыҡ”, “Аҡ тирәк- күк тирәк”, “Айыу һәм ҡуян”,”Айыу, бүре”, “Турғайҙар һәм бесәй”, “Хайуандар уйнай” һ.б.<br>Әүәләү: “Һунарсы батыр”, “Ҡымыҙ ҡоям көбөгә” һ.б.<br>Музыка: “Наза”,”Тула баҫыу” ,“Ҡымыҙ менән бейеү” һ.б. | |
| Апрель<br>1 аҙна<br>“Яҙ килә - яҙ килә ҡояш нурҙарын һибә” | Яҙ миҙгеле билдәләре, күсер ҡоштарҙың әйләнеп ҡайтыуы, йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәт  араһындағы бәйләнеш тураһында баланың белемен камиллаштырыу. Хайуандарҙың һәм үҫемлектәрҙең тәбиғәттәге үҙгәрештәргә ҡарата яраҡлашыуын аңлатыу. Урман, болон, ялан, ҡыр, бөжәктәр тураһында  күҙаллауҙарын киңәйтеү.<br>Тәбиғәттә үҙ –үҙеңде тотоу, хәүефһеҙлек ҡағиҙәһен өйрәнеүҙе дауам итеү.  Баҡсалағы яҙғы эштәр, ябай  экологик тәрбиә тураһында белемдәрен тәрәнәйтеү. Тәбиғәткә бәйле мәҡәлдәр, йомаҡтар, әйтемдәр өйрәнеү. Миҙгел  байрамы Нәүрез тураһында мәғлүмәттәр биреү. | Күңел асыу сараһы<br>“Яҙ килә”<br><br>Викторина |

<table>
<tr><td></td><td>Үҫтереүсе дәрестәр: “Тәбиғәттә яҙ”, “Ҡыр хайуандары нисек ҡышлай?”, “Урман докторы” йәки яҙғы урманға сәйәхәт” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Яҙҙың тәүге сәскәләре”, “Ниндәй бөжәктәрҙе беләһең?”,“Яҙ тураһында нимәләр беләһең?”, “Нимә ул экологик тамғалар?” һ.б.<br>Уйын - фантазия: “Мин тәҙрә аша нимә күрәм?” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Аҡман – тоҡман” З. Исламова хикәйәһе, “Ағастар йоҡонан уяна” З. Исламова, “Нәҙекәйбил” А. Йәғәфәрова, “Весна” А. Бондаренко шиғырҙары, “Яҙ бүләге” А.Йәғәфәрова, “Ике ҡояш” Ә.Вәхитова, “Гөрләүектәр” Г.Юнысова, “Яҙ йыры” Г.Зарипов, “Өй артында” Ф. Рәхимғолова, “Умырзая” А. Йәғәфәрова, “Ҡаҙҙар ниңә ала булған?”, “Сәскә менән күбәләк ” М.Дилмөхәмәтов,<br>Р. Ғәрипов “Сыйырсыҡ”, “Ҡояш көлә” Ғ.Ғәлиева.<br>Хәрәкәтле уйын: “Ҡояш һәм ямғыр”,”Беҙ күңелле балалар” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: Р.Ураҡсина “Яҙғы этюд” шиғыры”(күсермә техника), “Ағастар уяна” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Йыл миҙгеле һүрәттәренән хикәйә төҙө”, “Үҫемлекте таны”, “Был үҫемлек ҡайҙа үҫә?”, “Дүртенсе артыҡ”, “Тышҡы күренеше буйынса танып бел”, “Был нимәнең һабағы (сәскәһе, олоно, япрағы, ботағы)?”, “Хеҙмәт өсөн нимә кәрәк?”, “Был ҡайсаҡ була?”, “Хайуандарҙы айыр”, “Тәбиғәт күренешен ата”, “Үҫемлектәң өлөштәрен тап”, “Үҫеш сылбыры”, “Ашарға ярай - ярамай”, “Үрсеү пирамидаһы”, “Туҡланыу пирамидаһы”, “Һүрәткә ҡарап һөйлә”, “Был ниндәй бөжәк?”, “Төҫтәрҙе сиратлап һал”, “Нимә ҡайҙа йәшәй?”, “Сәскәне йый” һ.б.<br>Эҙләнеү - тикшеренеү эшмәкәрлеге: “Һуған үҫешен күҙәтеү”, “ Һыу, һауа менән тәжрибәләр” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Ауыл хужалығы техникаһы”, “Ылыҫлы урман” һ.б. (техно конструкторҙар, технологик карта)<br>Сюжетлы - ролле уйындар:“Баҡсасы”, “Дауаханала”, “Ғаилә”, “Беҙ экологтар” һ.б. (уйын темаһы һайлау, ролдәр билдәләү, ваҡиға тураһында һөйләшеү, бер-береһе менән дуҫ, татыу уйнау һ.б.)<br>Уйын- күнекмә: “Нимәнең тауышы?”, “Ҡайҙа йәшәй?”<br>Әүәләү: “Боҙбармаҡтар”, “Бөжәктәр донъяһында” һ.б.<br>Йәбештереү: “Яҙғы тәбиғәт”, “Тумыртҡа” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар:“Бура һуғыу”, “Сылбыр”, “Сырмалсыҡ”, “Ҡаҙҙар, ҡаҙҙар ҡайтығыҙ”, “Осто - осто”, “Йәшерәм яулыҡ” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Ҡоштар килә” С. Сәлмәнов, “Урманға барабыҙ” Р. Сәлмәнов, “ Ер уянды” Г. Шафиҡова, “Яҙ йыры“ К. Акбашев һ.б. көйҙәрен тыңлау.<br>Музыкаль уйын: “Ал таҫма”, “Нәүрез һәм балалар”, “Яҙ килә”, “Яҙ етә” Ф. Кәрим.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул, талпан!”, “Һаҡ бул, боҙбармаҡ!, “Сит кешеләр”, “Һаҡ бул- боҙҙар китә” һ.б.</td><td>Һүрәт күргәҙмәһе<br>“Күңелле яҙ”</td></tr>
<tr><td>2- се аҙна<br>“Беҙ Йыһангирҙар”</td><td>Ер шары һәм уның юлдашы Ай тураһында белемдәрен формалаштырыу. Уларҙың йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәткә йоғонтоһон аңлатыу эштәрен дауам итеү. Йыһан, Ю.Гагарин, В.Терешкова тураһында мәғлүмәттәр биреү. Глобус һәм карталар, күренекле йыһангирҙәр менән таныштырыу.</td><td>Виртуаль экскурсия<br>“Йыһан киңлегендә”</td></tr>
</table>

| | | |
|---|---|---|
| | Һауа транспорты тураһында балаларҙың белемдәрен киңәйтеү. Һауа есемдәре тураһында мәҡәл, әйтемдәр, йомаҡтар өйрәнеү. Йыһан тураһында фонояҙмалар тыңлау, йырҙар өйрәнеү, альбомдар эшләү, фотоһүрәттәр, иллюстрациялар ҡарау.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “12 апрель- космонавтика көнө”, “Йыһан киңлеге” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Йондоҙҙар тураһында нимә беләһең?”, “Нисек космонавт булырға?” һ.б.<br>Дидактик уйын: “Өндө алыштыр” “Һүҙҙе алмаштырып әйт”, “Ниндәй һөнәргә кәрәк?”, “Һөйләмде тамамла” һ.б.<br>Сюжетлы–ролле уйындар: “Йыһан карабы”, “Космонавтар” һ.б. (уйын темаһы һайлау, ролдәр билдәләү, ваҡиға тураһында һөйләшеү, бер-береһе менән дуҫ, татыу уйнау һ.б.)<br>Һүрәт төшөрөү: “Йыһан нурҙары”, “НЛО беҙҙә ҡунаҡта” һ.б.<br>Йәбештереү: “Йыһан мөғжизәһе”, “Ракета” һ.б.<br>Әүәләү: “Ракета”, “Космонавт”, “Планеталар”, һ.б.<br>Ижади һөйләүҙәр: “Мин айға осам”, “Мин Йыһангир булһам”.<br>Нәфис әҙәбиәт: ”Йәйғор һәм болот” С. Кәрим, “Астрономдар” А. Игебаев, “Ҡош юлы”, ”Аҡйондоҙ” А. Йәғәфәрова, “Ай ҡыҙы Зөһрә” һ.б.<br>Уйын – фантазия: “Әгәр космосҡа осһам” һ.б.<br>Тәжрибә үткәреү: “Йәйғор ниндәй төҫтә”, һ.б.<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Космодром” һ.б. (магформерс конструкторҙары, схема буйынса)<br>Хәрәкәтле уйын: “Йыһанға осабыҙ”, “Лава”,“Йәшен” “Йыһангирҙар”, “Ҡояш менән болот” һ.б.<br>Уйын-ситуация: “Ракета осороу” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Юлда һаҡ бул!”, “Иғтибар, газ!”, “Асыҡ тәҙрә”, “Өйҙә яңғыҙ булғанда…”, “Сит кеше ишек шаҡыһа…” һ.б. | Проект эше<br>“Космодром һәм ракета”<br><br>Квест уйыны<br><br>Һүрәттәр күргәҙмәһе<br>“Йыһанда” |
| 3-4 аҙна<br>“Китап- белем шишмәһе” | Программаға ярашлы күренекле башҡорт һәм рус яҙыусылары менән таныштырыуҙы дауам итеү. Китап әҙерләү процесы, китапҡа ҡағылышлы һөнәрҙәр менән таныштырыу: хәреф йыйыусы, баҫыусы. Китаптар ҡарау һәм уларға һаҡсыл ҡараш тәрбиәләүҙе дауам итеү. Китаптар мөйөшөн тулыландырыу. Альбомдар, бағышһүрәттәр ҡарау.<br>Хеҙмәт: “Китаптар дауаханаһы”<br>Тәжрибә: “Тылсымлы ҡағыҙ”.<br>Схема- модель ҡулланып ижади һөйләү: “Китап нисек эшләнелә?”.<br>Уйын – ситуация: “Мин китап баҫыусы”, “Мин – китап буяусы” һ.б.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Китап нисек барлыҡҡа килә?”, “Китап тарихы”, “Китапҡа нисек ярҙам итергә була?”, “Китапты йыртырға яраймы?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Уйлап тап, мин кем?”, “Яратҡан геройҙарҙың атрибуттарын дөрөҫ тап”, “Әкиәтте йый”, “Был ниндәй әкиәттән?”, “Дөрөҫ һүрәтлә”, “Һүрәтен дөрөҫ тап” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Китапхана”, “Ғаилә” (уйын темаһы һайлау, ролдәр билдәләү, ваҡиға | Башҡорт балалар яҙыусыһына арналған тематик күргәҙмә<br><br>Фотоальбом әҙерләү (яратҡан геройҙар)<br><br>Проект эше<br>“Китап нисек эшләнелә?” |

| | | |
|---|---|---|
| | тураһында һөйләшеү, бер-береһе менән дуҫ, татыу уйнау һ.б.)<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Китап кәштәһе” һ.б. (эре конструкторҙар, модулдәр)<br>Йәбештереү: “Китаптарҙы дауалау”, “Минең китабым” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Йәшә китап” Г. Юнысова, “Китап укыйбыҙ” Ғ. Ғәлиева һ.б.<br>Әүәләү: “Әкиәт геройҙары”, “Йәшәгән ти...” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Минең тәүге китабым”, “Кулдан мисәт” һ.б. | |
| Май 1-2 аҙна<br>Еңеү яҙы<br><br>“Батырҙар - ил күрке” | Бөйөк Ватан һуғышы, уның геройҙары, еңеү тураһында баланың белемен киңәйтеү.<br>Һуғыш геройҙарына ҡуйылған һәйкәлдәр, бюстар, таҡтаташтар менән таныштырыуҙы дауам итеү. Балаға хәрби миҙал – ордендар тураһында төшөнсәләр биреү. Төрлө ғәскәр төрҙәре, хәрби техника менән таныштырыуҙы дауам итеү (йәйәү, һыу, диңгеҙ, һауа, танк). Патриотик тәрбиә биреү.<br>Милли батырыбыҙ С. Юлаев ижады менән таныштырыуҙы дауам итеү (ҡобайырсы, шағир, сәсән, йырсы, көрәшсе).<br>Салауаттың йәшәгән урыны, ғаиләһе, баласағы тураһында белемде киңәйтеү. Салауаттың исемен йөрөткән географик урындар менән таныштырыу (парк, урам, район, музей, ҡала, хоккей командаһы, Дәүләт премияһы, ордены, «Салауат йыйыны») исемен мәңгеләштерелеүен аңлатыу.<br>Данлы батыр образы формалаштырыу (илен яратыусы, яҡлаусы, һаҡлаусы булыуын) һәм халыҡ хәтерендә һаҡланыуын аңлатыу, рухи тәрбиә биреү.<br>Батырлыҡ, етеҙлек, сослоҡ, ҡыйыулыҡ, мәргәнлек сифаттарын тәрбиәләү. Гендер тәрбиәһен үҫтереү.<br>Башҡорт халҡының батырлыкты, ҡыйыулыҡты күрһәткән әкиәт, ауыҙ-тел ижадын, йырҙарын өйрәнеү “С. Юлаев“ операһы, «Салауат батыр маршы» һ.б.<br>Хәрби техника (уйынсыҡтар) коллекциялары йыйыу. Фотоальбомдар әҙерләү. Китаптар күргәҙмәһе ойоштороу. Картиналар, иллюстрациялар ҡарау.<br>Музейға маҡсатлы экскурсия. Иҫтәлекле урындар Салауат Юлаев бюсы янына, еңеү паркына экскурсиялар. Йәмғиәт урындарында үҙ-үҙеңде тотоу ҡағиҙәлерен үтәү, үҙеңдең уй- фекереңде аңлатырға һәм иҫбатларға өйрәтеү һәләтен үҫтереү.<br>Белем биреүсе ваҡиға: “9 май- Еңеү көнө” һ.б.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Ил намыҫы - батырҙар”, “Салауаттың ғаиләһе”, “Салауат исеме бирелгән ҡалалар һәм урамдар” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Салауат исемен кемдәр, нимәләр йөрөтә? ”<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Ил һаҡсыһы”, “Танкист”, “Моряк”, “Летчик” һ.б. (уйын темаһы һайлау, ролдәр билдәләү, ваҡиға тураһында һөйләшеү, бер-береһе менән дуҫ, татыу уйнау һ.б.)<br>Дидактик уйындар: “Был ниндәй ғәскәр?”, “Дүртенсе артыҡ”, “Сағыштыр”, “Уйлап тап” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: башҡорт халыҡ әкиәте ”Алпамыша батыр”, “Аҡъял батыр”, С.Юлаев “Ай, Уралым, Уралым!” ҡобайыры. “Олатай” Ф. Рәхимғолова, “Кескәй матрос” Ф. Рәхимғолова.<br>Һүрәт төшөрөү: “Олатайым миҙалдары”, “Салауат батыр” – һынлы һүрәт һ.б. | Байрам “Еңеү көнө”<br>Һуғыш һәм тыл ветерандары менән осрашыу<br><br>Үлемһеҙ полк акцияһында ҡатнашыу<br><br>Фотокүргәҙмә “Олатайым миҙалдары”<br><br>Проект эше “Салауат халыҡ хәтерендә” |

| | | |
|---|---|---|
| | Йәбешереү: “Салауаттың аты” һ.б.<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: “Салауат ғәскәре өсөн аттар” (оригами ысулы)<br>Музыкаль эшмәкәрлек: Батырлыҡ тураһында йырҙар һәм бейеүҙәр өйрәнеү.<br>Ситуатив һөйләшеүҙәр “Әгәр мин һалдат булһам…” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Һыбайлылар”, “Осоусылар”, “Йөҙөк атыш” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек:. “Урамда сит кешеләр менән бәйләнешкә инмә!”, “Асыҡ балкон” һ.б. | |
| 4 аҙна<br>“Ер- йәшәгән урыныбыҙ” | Ер шары, ҡояш системаһы, ерҙәге тереклектең төрлөлөгө (ҡоштар, хайуандар, үҫемлектәр, бөжәктәр) тураһында белемен арттырыу. Үҫемлектәрҙең, йәнлектәрҙең (һыуҙа, болонда, сүллектә, йылы яҡта һ.б.) йәшәү һәм үрсеү урындары тураһында баланың күҙаллауын киңәйтеү. Йәнлектәрҙең төркөмсәләргә бүленеүен (имеҙеүеселәр, һөйрәлеүселәр) тураһында белемдәр биреү. Баланың тәбиғәттә һәм төркөмдә ҡағиҙәләрҙе дөрөҫ үтәү, ҡушылған эштәрҙе килешеп бергә эшләргә, үҙ-ара дуҫтарса мөнәсәбәт яйлау (ғәфү үтенеү, рәхмәт, комплимент әйтешеү), килеп сыҡҡан проблеманы һүҙ ярҙамында хәл итергә өйрәтеү, тәрбиәле булыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Тәбиғәттә үҙ – үҙеңде тотоу ҡағиҙәләре”, “Ер йәшәгән урыныбыҙ”, “Дарыубикәлә ҡунаҡта” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Ғәҙелшә шарлауығы тураһында нимә беләһең?”, “Ағастар урманда нимәгә кәрәк?”, “Йондоҙнәмәңде беләһеңме?” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйын: “Сәйәхәт” һ.б. (алынған мәғлүмәт буйынса тема һайлау ,бала инициативаһынан сығып, килеп сыҡҡан бәхәсте урында сисергә булышлыҡ итеү )<br>Конструктив -модель эшмәкәрлеге: Ф.Исәнғоловтың “Урман ҡыҙыҡайы хикәйәһе” (бала инициативаһынан сығып, тәбиғи материалдар ҡулланып) һ.б.<br>Ситуациялы хәл: “Һыуһыҙ (ерһеҙ) йәшәп буламы?”, “Тәбиғәт стихиялары” һ.б.<br>Тәжрибәләр: “Һыу ниндәй була?” ,“Һыуҙы нисек һәм нимә менән таҙартып була?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Уйлап табығыҙ һәм күрһәтегеҙ”, “Дүртенсе артыҡ”, “Тылсымлы таяҡ”, “Ҡырҡылған һүрәттәр”, “Экотамғалар нимә һөйләй?”, “Йәнлектәр донъяһы”, “Һыу аҫты донъяһы”, “Үҫемлектәр донъяһы”, “Ҡаҙылма байлыҡтар” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Сырмалсыҡ”, ”Тирмә”,”Һуҡа” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Ирәндек”, “Урмансы” А. Йәғәфәрова һ.б..<br>Һүрәт төшөрөү: “Ерҙе һаҡлайыҡ”, “Ер- беҙҙең уртаҡ йортобоҙ” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул, талпан!”, “Уттан һаҡ бул!”, “Юл билдәләре”һ.б. | Уйын – эстафеталар<br><br>Фотоальбом төҙөү<br>“ Ер- йәшәгән урыныбыҙ”<br><br>Энциклопедиялар йыйыу<br><br>Проект эше<br><br>Викториналар<br><br>Квест уйыны |

**Мәктәпкә әҙерлек төркөм өсөн яҡынса комплекслы тематик план**
**(6 – 7 йәш)**

| Темалар | Йөкмәткеһе | Йомғаҡлау сараһы |
|---|---|---|
| Сентябрь<br>1-2 аҙна<br>Диагностика<br><br>“Беҙ буласаҡ уҡыусылар” | Мәктәп тормошона, китаптарға ҡыҙыҡһыныу уятыу, уларҙың мәктәп тураһындағы белемдәрен киңәйтеү, мәктәп кәрәк - яраҡтары, уҡытыусы һәм уҡыусылар тураһында белемдәрен арттырыу. Мәктәпкә маҡсатлы экскурсия ойоштороу: класс бүлмәһе, спортзал, ашхана, китапхана менән таныштырыу. Алдынғы уҡыусыларҙың Почет таҡтаһындағы фотоһүрәттәрен ҡарау, уларҙың ни өсөн ҡуйылыуын аңлатыу.<br>Мәктәп уҡыусылары һәм уҡытыусылары менән аралашыу мәҙәниәтен һәм үҙ-үҙен тотоу ҡағиҙәләрен нығытыу. Уҡытыусы һөнәренә ҡарата ихтирамлы ҡараш тәрбиәләү.<br>Уҡырға әҙерлек эштәре алып барыу, уҡыу эшмәкәрлегенә әҙерләү. Баланың мәктәпкә ҡарата ҡыҙыҡһыныуын үҫтереү, китапҡа һөйөү тәрбиәләүҙе дауам итеү. Балалар араһында бер – береһенә ҡарата дуҫлыҡ мөнәсәбәттәре формалаштырыу. Балалар баҡсаһы хеҙмәткәрҙәренең (балалар баҡсаһы мөдиренең, тәрбиәселәрҙең, музыка һәм физик тәрбиә биреү етәксеһенең) исемен, атаһының исемен дөрөҫ атарға өйрәтеү. Үҙҙәре тирәһендәге кешеләргә ихтирамлы булырға, ололар үҙ-ара һөйләшкәндә улар әңгәмәһенә ҡыҫылмаҫҡа, әңгәмәсене тыңлап бөткәс кенә һорау бирергә күнектереү. Ихтыяр көсөн, маҡсатҡа ынтылышлы, үҙ - үҙен тота белеү һәм башлаған эште аҙағына еткерергә тәрбиәләү. Янғындан һаҡланыу, ҡурҡыныс янаған хәүефле осраҡтарҙа үҙ – үҙеңде һаҡлау ҡағиҙәләре менән таныштырыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Беҙ буласаҡ уҡыусылар!”, “Аралашыу әлифбаһы” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Әгәр мин уҡыусы булһам…”, “Мәктәп- кәрәк яраҡтарын һанап сыҡ” , “Нимә ул - мәктәп?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Был әйбер кемгә һәм ни өсөн кәрәк?”, “Тиҙерәк йый”, “Танып бел”, “Эш өсөн нимә кәрәк?”, “Мәктәпкә нимәләр кәрәк?”, “Дуҫыңды тап”, “Тылсымлы һүҙҙәр”, “Кем иң иғтибарлы?” һ.б.<br>Уйын- ситуация: “Мин уҡыусы” һ.б.<br>Сюжетлы - ролле уйындар: “Балалар баҡсаһы”, “Мәктәп” һ.б. (уйын ҡағиҙәләрен үтәү, үҙ-аллы уйын ойошторорға, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнау өсөн үҙ белемдәрен хеҙмәт оҫталығын ҡулланырға, ролдәрҙе һәр кемдең үҙенсәлекле һәләтенә | Балалар баҡсаһында белем байрамы |

| | | |
|---|---|---|
| | ҡарап бүлешергә өйрәтеү).<br>Нәфис әҙәбиәт: “Нимә яҡшы була?” В. Осеева,”Хәрефтәр һәм өндәр” Т. Искәндәриә, “Мәктәптә” А. Ҡадырова һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Беҙ мәктәпкә барабыҙ”, “ Чему учат в школе” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Белем көнө” һ.б.<br>Әүәләү: “Мәктәп кәрәк - яраҡтары” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Мәктәп” (ҙур модулдәр, ағас, пластмасс конструкторҙар)<br>Хәрәкәтле уйындар: “Биш пар”, “Өс таған”, “Номер саҡырыу”, “Йөҙөк һалыш” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Ихатала хәүефле осраҡтар”, “Иғтибар – юл аша сығабыҙ!” һ.б. | |
| 2 аҙна<br>Мониторинг<br>«Хәүефһеҙлек донъяһы» | Юл хәрәкәте хәүефһеҙлеге буйынса белемдәрен камиллаштырыу, иҫкәртеүсе, тыйыусы һ.б. юл билдәләре менән танышыу. Экологик мәҙәниәт нигеҙҙәрен һәм тәбиғәттә үҙ-үҙенде тотоу ҡағиҙәләрен формалаштырыу (көслө ел, дауыл, велосипедта йөрөгәндә һ.б).<br>Өйҙә көнкүреш приборҙарын ҡулланыу ҡағиҙәләрен нығытыу. Полиция, ут һүндереүселәр, ашығыс ярҙам, МЧС, газ хеҙмәткәрҙәре һөнәрҙәре менән таныштырыуҙы дауам итеү. Актив телмәрҙә һөнәр менән бәйле һүҙҙәрҙе ҡулланыуҙы формалаштырыу (ҡала урамдары, проспект, парк, майҙан һ.б.) төшөнсәләре менән таныштырыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Светофор минең дуҫым”, “Юл билдәләре ни өсөн кәрәк?” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Ашығыс ярҙамды нисек саҡырырға?”, “МЧС нимә ул?”, “Көнкүреш приборҙарын дөрөҫ ҡулланаһыңмы?” һ.б.<br>Дидактик уйын: “Ярай- ярамай”, “Дөрөҫ әйт”, “Хәүефле осраҡ”, “Юл билдәләре”, “Домино”, “Кемгә ниндәй инструмент?”, “Өйҙә яңғыҙ ҡалғанда…”.<br>Һүрәт төшөрөү: “Хеҙмәтләндереү машиналары” һ.б.<br>Йәбештереү: “Ярҙамсы машиналар” һ.б.<br>Әүәләү: “Ҡалам урамдары” (коллектив эш) һ.б.<br>Сюжетлы - ролле уйындар: “Полиция хеҙмәткәре”, “Янғын һүндереүселәр”, “МЧС” һ.б. (уйын ҡағиҙәләрен үтәү, үҙ-аллы уйын ойошторорға, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәр кемдең үҙенсәлекле һәләтенә ҡарап бүлешергә өйрәтеү).<br>Нәфис әҙәбиәт: “Нимә яҡшы нимә насар?”, “Светофор”, “Телефон” К. Чуковский, “Милиционер” Р. Заһиҙуллин, “Микробтар” Х. Һөйөндөков, “СыныҒыу” К. Булат һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Светофор”, “Алыш”, ”Дүңгәләк тәгәрәтеү” һ.б.<br>Уйын – сәхнәләштереү: М. Кәрим “Теге яҡҡамы,был яҡҡамы?”, “Бесәйҙең өйө яна” әкиәте. Ситуатив уйын: “Нимә эшләр инең? (нисек хәл итергә: ауырыһа, ҡурҡыныс янаһа, ҡолаһа)”,<br>“ Әгәр аҙашһаң…” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Ҡала микрайоны” (төрлө конструкторҙар, схемалар, | Һүрәттәр күргәҙмәһе<br>“Хәүефһеҙ донъя”<br><br>Викторина<br>“Юл ҡағиҙәләре”<br><br>Маҡсатлы экскурсия:<br>“МЧС”, полиция, янғын һүндереүселәр һ.б<br><br>Виртуаль сәйәхәт:<br>“Кеше хеҙмәтен еңеләтеүсе машиналар” |

| | | |
|---|---|---|
| | юл билдәләре, ваҡ уйынсыҡтар) һ.б.<br>Модель- схемалар менән эш: "ЮХҠ", "Хәүефһеҙлек ҡағиҙәләре", "Ҡала юлдары" һ.б.<br>Режиссер уйыны: "Полиция хеҙмәткәре", "Беренсе медицина ярҙамы күрһәтеү" һ.б.<br>Уйын-фантазия: "Әгәр мин МЧС хеҙмәткәре булһам…".<br>Хәүефһеҙлек: "Дарыуҙарға теймә", "Розетка уйынсыҡ түгел!", "Юлда иғтибарлы бул!", "Шырпы менән уйнама!" һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>«Көҙһылыу» | Көҙ миҙгеле тураһында белемдәрен киңәйтеү – көҙ миҙгеленең ҡыш миҙгеленә күсеү ваҡытында һыу ятҡылыҡтарындағы үҙгәрештәр (һыуҙың төҫө үҙгәреүе, ситтәрендә боҙ барлыҡҡа килеүе) йыл миҙгелдәренең һәм айҙарҙың эҙмә-эҙлелеген аңлатыу. Уларҙа көҙҙөң үҙенсәлектәренең сәнғәт әҫәрҙәрендә, нәфис һүҙҙәр, һүрәт төшөрөүҙә һәм музыкала сағылышы төшөнсәһен булдырыу.<br>Йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәт тураһында һәм уларҙың үҙ – ара бәйләнеше тураһында күҙаллау үҫтереү. Тыуған яҡтың көҙ билдәләре менән таныштырыуҙы дауам итеү: тәбиғәт күренештәре тураһында белемдәрен киңәйтеү (ҡар, борсаҡ, томан, көслө ямғыр, ысыҡ, ел).<br>Тәбиғәткә һаҡсыл һәм аңлы ҡараш тәрбиәләү. Тәбиғәттә үҙ – үҙеңде тотоу ҡағиҙәләрен нығытыу. Йыл миҙгелдәре тураһында балаларҙың белемдәрен системаға һалыу. Тәбиғәт календарында һауа торошон, миҙгелде, айҙы, тәүлекте билдәләргә формалаштырыу һәм тәбиғәт көндәлеге алып барыу. Альбом өсөн картиналар, фотолар, һүрәттәр, хикәйәләр һ.б. туплау. Тәбиғәт мөйөшөндә дежурныйҙар билдәләү. Тәбиғәт мөйөшөндәге һәм тәбиғәттәге үҫемлектәрҙе тышҡы күренеше, төҙөлөшө буйынса айыра, әйтә белеү. Урман еләктәре, бәшмәктәре, уларҙың ашарға яраҡлы һәм ярамай торғандары тураһында төшөнсәләрҙе нығытыу. Йылға – күл, урман, болон, яландарҙың балалар баҡсаһы ихатаһында үҫкән үҫемлектәр мөхите менән бәйләнешен аңлатыу. Күсәр ҡоштар йылы яҡҡа китеүен, төрлө йәнлектәрҙең ҡышлауға төрлөсә әҙерләнеүе (аҙыҡ туплау, май йыйыу, йөн ҡойоу һ.б.) менән таныштырыу.<br>Йәнһеҙ тәбиғәт: тәбиғәт календарында һауа торошон билдәләргә (һыуыҡ, йылы, эҫе, ҡояшлы, болотло, ямғыр яуа, ел иҫә) һәм һауа торошона ярашлы кейенергә өйрәтеү. Баланың күҙәтеүсәнлеген, ҡыҙыҡһыныуын үҫтереү (ямғыр, көндәр һалҡынайта, йыш ямғыр яуа, ағастың япраҡтары һарғайып ҡойола, күбәләктәр юҡ булды, сәскәләр һулыны һ.б.). Тәбиғәт-климат шарттарының төрлө булыуы тураһында тәүге күҙаллауын формалаштырыу: һыуыҡ климатлы зона (Арктика, Антарктика), уртаса климат (урман, дала тайга), эҫе климат (джунгли, саванна). Карта һәм глобус менән таныштырыу (ҡайһы бер климат зоналарын, диңгеҙҙәрҙе күрһәтеү). Файҙалы ҡаҙылмалар тураһында тәүге төшөнсәләр биреү (нефть, газ, тимер, руда, таш һ.б.),<br>Үҫемлектәр донъяһы һәм бәшмәктәр: ҡыуаҡлыҡтар, ағастар, башаҡлы үҫемлектәр | Гербарийҙар һәм коллекциялар йыйыу<br><br>Проект эше<br>"Йылы яҡта йәшәүсе хайуандар"<br><br>Викторина<br><br>Көҙгө тәбиғәткә экскурсия |

| | | |
|---|---|---|
| | “урман”, “болон”,”баҡса”). Үҫемлектәрҙе, өлөштәрен (һабағы, япрағы, сәскәһе, орлоғо, емеше) таныу, атамаһын белеү. Үҫемлектәрҙе төрлө юлдар менән үрсетеү ысулдары тураһында мәғлүмәт биреү (орлоҡтан, ботаҡтан, мыйыҡтан, япраҡтан). Үҫемлектәрҙең кешелек һәм хайуандар өсөн файҙаһы тураһында, бәшмәктәр менән танышыуҙы дауам итеү.<br>Хайуандар донъяһы: йорт хайуандарының һәм уларҙың ҡылыҡтары тураһында белемдәрен тәрәнәйтеү, кеше хәстәрлегенә мохтаж булыуын аңлатыу һәм ҡайҙан барлыҡҡа килеүҙәрен, кешенең үҙенә нисек эйәләштереүе тураһында мәғлүмәт биреү. Балала хайуандарға ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү. Ҡайһы бер бөжәктәр (ҡырмыҫҡа, күбәләк, ҡуңғыҙ һ.б.) менән таныштырыу, ни өсөн берәүҙәре оса, ә икенселәре осмай һ.б. Баланың хайуандар донъяһы тураһында күҙаллауын киңәйтеү, системаға һалыу һәм дөйөмләштерергә өйрәтеү: хайуандар, ҡоштар, бөжәктәр, үрмәкселәр, балыҡтар, ер-һыу (тәлмәрйен), һөйрәлеүселәр (кеҫәртке, ташбаҡа, йылан, крокодил) тураһында һөйләү. Видеофильмдар, слайдтар ҡарау. Экологик һуҡмаҡ буйынса сәйәхәт. Йомаҡтар сисеү, көҙ билдәләре буйынса халыҡ әйтемдәрен өйрәнеү, үҫемлектәр тураһында йомаҡтар уйлап сығарыу.һ.б. Тәжрибәләр үткәреү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Нимә ул дарыу үләндәре?”, “Алтын көҙ”, “Хайуандар көҙҙө нисек ҡаршылай?”, “Йәшелсә баҡсаһында” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Урманда ағастар кемгә кәрәк?”, “Нимә үҫемлектәр менән туҡлана?”, “Бойҙайҙан нимәләр эшләп була?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Төҙөлөшө буйынса айыр”, “Йәнлектәр ҡышҡылыҡҡа нисек әҙерләнәләр?”, “Был ҡайҙа үҫә?”, “Һүрәткә ҡарап һөйлә”, “Тәбиғәт күренештәре”, “Серле моҡсай”, “Йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәт”, “Тамыры, һабағы”,”Был ҡасан була?”, “Ашарға ярай, ярамай”, “Тәбиғәттә үҙ – үҙенде тота бел” һ б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Баҡсасы” (уйын ҡағиҙәләрен үтәү, үҙ-аллы уйын ойошторорға, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнау өсөн үҙ белемдәрен хеҙмәт оҫталығын ҡулланырға, ролдәрҙе һәр кемдең үҙенсәлекле һәләтенә ҡарап бүлешергә өйрәтеү).<br>Нәфис әҙәбиәт: Г. Яҡупова “Миләш һыйы”, Д. Булгакова “Ҡунаҡ көҙҙәр”, М. Хисмәтуллина “Япрактар”, А. Белкин “Көҙгө ямғыр” “Көҙгө урман”Ф. Сәлимйәнова,”Көҙ апайым”<br>Ф. Биктимеров “Ҡыр ҡаҙҙары” С. Муллабаев, А. Белкина: “Осенний дождь”, “Ҡоштар китә йылы яҡҡа” Й. Гәрәй, “Витаминлы ҡыяр” , “Дарыу” А. Йәғәфәрова, “Ярҙам” Ҡ. Булат һ.б.<br>Видео - слайд ҡарау: “Витаминдар беҙҙең дуҫтар”<br>Һүрәт төшөрөү: “Көҙгө пейзаж” (коллектив эш), “Һоҡланам мин көҙгө матурлыҡҡа” , | |

| | | |
|---|---|---|
| | “Көҙгө натюрморт” (таушалған ҡағыҙҙа) һ.б.<br>Йәбештереү: “Көҙгө урман”, “Көҙгө уңыш”, “Хайуандар донъяһы” һ.б.<br>Әүәләү: “Һуңғы көҙ”, “Баҡсалағы витаминдар” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Йәшелсә һаҡлағыс” (лего конструкторҙар менән)<br>Хәрәкәтле уйындар: “Еҙ бүкән”, “Кем күп йыя”, “Борсаҡ”, Бәшмәк йыйыу” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Сөмбөлә килде безгә”, “Һау булығыҙ аҡкоштар” Ғ. Сәлмәнов, “Көҙ” Х. Заимов көйө һ.б., “Көҙгө бал Г. Йыһангирова һ.б.<br>Хәүефһеҙлек:”Ағыулы үҫемлектәр, бәшмәктәр”, ”Осло, ваҡ әйберҙәр”, ”Урамдағы сит кешеләр”,”Юлдағы хәүефле урындар” һ.б. | |
| Октябрь<br>1-2 аҙна<br>“Башҡортостан - гөлбостан” | Балаларҙың тыуған ил тураһында белемдәрен нығытыу: Башҡортостан Республикаһының баш ҡалаһы Өфө, дәүләт тамғалары гербы, флагы һәм гимнын тыңлау ҡағиҙәһе барлығын нығытыу.<br>Башҡортостан, уның тарихы, мәҙәниәте һәм үҫеше, географик яҡтан урынлашҡан урыны, архитектура үҙенсәлектәре, иҫтәлекле урындары, ҡалалары, йылға, күлдәре, файҙалы ҡаҙылмалары, шифаханалары тураһында белемен киңәйтеү. Күренекле шәхестәре тураһында дөйөм төшөнсәләр биреү: автономлы Башҡортостан Республикаһын төҙөүҙә көрәшкән ғалим Ә. Вәлиди туған һәм Ш. Бабич тураһында мәғлүмәт биреү, уның шиғырҙарының мәғәнәһенә төшөндөрөү.<br>Башҡортостан Республикаһының билдәле яҙыусылары М.Кәрим, З.Биишева, шағирҙар Р.Ғәрипов, А.Игебаев, С.Әлибаев һ.б. менән танышыу, әҫәрҙәре аша балаларҙа тыуған яҡҡа ғорурлыҡ, һөйөү, һоҡланыу тойғолары тәрбиәләү, шиғырҙар, мәҡәлдәр, йомаҡтар өйрәнеү.<br>Башҡортостан Республикаһының халыҡ артистары – бейеүсе Р. Туйсина, йырсы Р. Йәнбәков, композитор Х. Әхмәтов һ.б. менән таныштырыу. “Урал батыр” эпосынан өҙөктәр укыу. Энциклопедиялар, иллюстрациялар, слайдтар ҡарау.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Башҡортостаным-илем”, “Ә.Вәлиди, Ш.Бабич башҡорт уландары”, “Тирә-яҡты өйрәнеү музейына виртуаль сәйәхәт”, “Арҙаҡлы яҡташтарға һәйкәлдәр” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог:“Башҡортостан тураһында нимәләр беләһең?”,“Кемдәр ул яҙыусылар?” һ.б.<br>Дидактик уйындар “Флаг ҡайһы илдеке?”, “Ҡыҙыл китап”, “Был ниндәй халыҡтың кейеме?”, “Биҙәкте төҙө”, “Карта буйынса эш”, “Файҙалы ҡаҙылмалар”, “Дәүләт символикаларын айыр”, “Ауыл һәм ҡаланың айырмаларын тап” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Республикам символдары”, “Был минең тыуған ерем” Р.Ураҡсинаның шиғыры буйынса”, “Ямғыр сиртә ҡылдарын” һ.б.<br>Йәбештереү: “Символдар”һ.б.<br>Әүәләү: “Башҡорт керамикаһы - сәскә вазаһы” (натуранан, балсыҡтан) һ.б. | Байрам<br>“Башҡортостан – тыуған ерем!”<br><br>Проект эштәре әҙерләү “Башҡортостан ҡалалары”, “Башҡортостан йылғалары” һ.б.<br><br>Музейға, китапханаға, паркка маҡсатлы сәйәхәт<br><br>Квест уйыны |

| | | |
|---|---|---|
| | Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Конгресс - холл”, “Башҡортостан һауа юлдары”, “Телеүҙәк” һ.б. (ағас, “кликко”, “магформерс”, “лего-дупло” конструкторҙары ) һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Китапхана”, “Театр”, “Трансопрт”, “Элемтә бүлеге”, “Музей”,”Гид” һ.б. (уйын ҡағиҙәләрен үтәү, үҙ-аллы уйын ойошторорға, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнау өсөн үҙ белемдәрен хеҙмәт оҫталығын ҡулланырға, ролдәрҙе һәр кемдең үҙенсәлекле һәләтенә ҡарап бүлешергә өйрәтеү).<br>Нәфис әҙәбиәт: Р.Ураҡсина “Был минең тыуған ерем”, Р.Ғәрипов “Тыуған тел”, А.Игебаев “Башҡортостан – илгенәм”, ”Өфө” С. Кәлимуллин хикәйәһе, “Башҡортостан” Ф. Туғыҙбаева, “Башҡортостанға” Ғ. Ғүмәр һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Ҡурай”, “Кем тиҙерәк?”, “Тирмә” һ.б.<br>Уйын - фантазия: “Мин Башҡортостан ҡурсалығы гиды булһам…”, “Кем Өфөгә тиҙ етә” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Адресыңды беләһеңме? ”, “Балалар баҡсаһына хәүефһеҙ юлды күрһәт” (схема буйынса) | |
| 3-4 аҙна<br>“Икмәк – ил байлығы!” | Ауыл хужалығы һөнәрҙәре менән таныштырыуҙы дауам итеү. Кеше хеҙмәтен еңеләйтеүсе машиналар тураһында төшөнсәләрҙе киңәйтеү (сәскес, тырма, комбайн).<br>Балаларға баҫыуҙа үҫкән уңыш тураһында мәғлүмәт биреү (көнбағыш, тары, һоло, ҡара бойҙай һ.б.), үҫтереү ысулдары менән таныштырыу, уларҙан төрлө аҙыҡтар әҙерләү тураһында белемдәрен киңәйтеү, башҡорт халыҡ ашамлыҡтары – талкан, ҡурмас, буҙа, арыш икмәгенең кешеләр туклаҡыуындағы әһәмиәтен асыу.<br>Туғайҙа үҫкән үләндәр, башаҡлы һәм шифалы үҫемлектәр менән таныштырыуҙы дауам итеү.<br>Ауыл хужалығы эшсәндәренең һөнәрҙәре (агроном, тирмәнсе, икмәк бешереүсе һ.б.) тураһында төшөнсәләр биреү, уларҙың хеҙмәтенең әһәмиәте тураһында баланың белемен киңәйтеү, хеҙмәтенә ихтирамлылыҡ тәрбиәләү. Ябай экологик күҙаллауҙар үҫтереүҙе дауам итеү.<br>Һүҙлекте эш - хәрәкәтте белдергән ҡылымдар менән байытыу, киҫәксәләр ҡушып тамырҙаш һүҙҙәр уйлау (игенсе, комбайнсы, тракторсы) .<br>Үҙ-фекерен әйтә белергә, дәлилләргә, башҡалар һүҙенә ҡолаҡ һалырға һәм яҡшы мөнәсәбәт булдырырға күнектереү.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Икмәктең өҫтәлгә килеү юлдары”, “Икмәк – тормош сығанағы”, “Әсәй икмәк бешерә”, “Ырҙында эш ҡыҙа” (мнемотаблицаға, модель - схемаға таянып)<br>Үҫтереүсе диалог: “Икмәк ҡәҙерен беләһеңме?”, “Игенде кем үҫтерә?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Орлоҡтан икмәккә тиклем”, “Был ҡайҙа үҫә?” “Нимә бешерҙем?”, ”Үҫемлектең үрсеү схемаһы“, Икмәк бешерер өсөн нимә кәрәк?”, “Икмәк нисек өҫтәлгә килә?”, “Үҫемлекте атап әйт”, “Өлөштәрен әйт”, “Был нидәй ашамлыҡ?”, “Тәме буйынса | Проект эше<br>“Икмәктең өҫтәлгә килеү юлдары”<br><br>Викторина<br><br>Йәрминкә ойоштороу |

| | | |
|---|---|---|
| | таны”, “Икмәк магазинында” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Магазин”, “Транспорт”, “Элеватор”, “Икмәк магазины”, “Малсылыҡ”, “Ҡымыҙсылыҡ” һ.б. (уйын ҡағиҙәләрен үтәү, үҙ - аллы уйын ойошторорға, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнау өсөн үҙ белемдәрен хеҙмәт оҫталығын ҡулланырға, ролдәрҙе һәр кемдең үҙенсәлекле һәләтенә ҡарап бүлешергә өйрәтеү).<br>Нәфис әҙәбиәт: “Еңел икмәк”, “Ырҙында” Ф. Мөхәмәтйәнов, “Сөсө икмәк” Р. Ураҡсина, “Әсәйем икмәк бешереүсе” Р. Ураҡсина, “Айыу менән бабай”, “Бойҙай бөртөгө”, “Әпәкәй” Г.Якупова h.б.<br>Уйын - фантазия: “Әгәр мин игенсе булһам…” һ.б.<br>Тәжрибәләр үткәреү: “Бойҙайҙың үҫеше” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйын: “Боҙоҡ телефон”, “Ашай торған – ашамай торған” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Иген баҫыуҙары” һ.б.<br>Әүәләү: “Икмәк магазины кәштәһендә”, “Башаҡтар” h.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге:“Ауыл хужалығы техникаһы” (техно конструкторҙар, технологик карта буйынса).<br>Хәүефһеҙлек: “Ни өсөн юл билдәләре кәрәк?”, “Эҫе плита”, “Электроприборҙар”, “Яңғындан һаҡ бул!” h.б. | |
| Ноябрь<br>1-2 аҙна<br>“Беҙ Рәсәйҙә йәшәйбеҙ”<br><br>«Дуҫлыҡ ептәре” | Рәсәй һәм уның составына ингән республикалар тураһында мәғлүмәт биреү.<br>Рәсәйҙә йәшәгән күп төрлө милләттәр хаҡында әңгәмәләшеү, удмурт, сыуаш, татар, рус, мари, мордва, башҡорт h.б. халыҡтарының үҙ телдәрендә белем алыуы, мәҙәниәте, сәнғәте (аш-һыу, һауыт-һаба, йыр-моңо, милли кейеме) үҫешенә хоҡуктары булыуын, туған Башҡортостанды үҫтереүҙә үҙ өлөшөн индереүҙәре, бер - береһе менән дуҫ йәшәүҙәре тураһында төшөндөрөү. Балаға уның үҙ халҡының, милләтенең бер вәкиле булыуын аңлатыу.<br>Һәр бер халыҡтың теленә, мәҙәниәтенә, ғөрөф-ғәҙәттәренә хөрмәт, ихтирам тәрбиәләү.<br>Тыуған ил - Рәсәй тураһында төшөнсәне киңәйтеү. Уның баш ҡалаһы Мәскәүҙең тарихы, мәҙәни һәм тарихи ҡомартҡылары, башҡа ҙур ҡалалар менән таныштырыу. Рәсәй Федерацияһының дәүләт тамғалары (флаг, герб, гимн) тураһында балаларҙың белемдәрен киңәйтеү. Рәсәй Федерацияһының президенты һәм башҡа дәүләт башлыҡтары тураһында баланың күҙаллауын үҫтереү. Халыҡ ижады, рус халҡының әҙәбиәте өлгөләре менән танышыу. Энциклопедиялар, бағышһүрәттәр ҡарау. Ҡала музейына маҡсатлы экскурссия.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Ер шарында башҡа дәүләттәр”, “Беҙ дуҫ йәшәйбеҙ” h.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Мәҡәлде дауам ит”, “Халыҡтарҙың биҙәү- ҡулланыу сәнғәте”, “Рәсәйҙә ниндәй халыҡтар йәшәй?”, “Нимә ул- тыуған ил?” h.б. | Күңел асыу сараһы<br>“Беҙ дуҫ йәшәйбеҙ”<br><br>Ҡурсаҡтарҙан ижади күргәҙмә:<br>«Дуҫлыҡ ептәре”<br><br>Квест уйыны |

| | | |
|---|---|---|
| | Дидактик уйындар: ”Был кемдең кейеме?”, “Дәүләт символикалары”, “Флагты айыр”, “Был ниндәй халыҡтың орнаменты?”,“Башҡорт орнаментын һайла”,“Был ҡала ҡайҙа урынлашҡан?”, “Ниндәй илдәрҙе беләһең?”, “Картанан эҙләп тап”, “Нимәһе менән айырыла?” һ.б.,<br>Хәрәкәтле уйындар: “Йөҙөк йәшерәм”, “Тау батшаһы”, “Тупты тәгәрәтеү”, удмурт халыҡ уйыны “Һоро ҡуян” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Сәйәхәт”, “Транспорт”, “Элемтә бүлеге” һ.б. (уйын ҡағиҙәләрен үтәргә, үҙ-аллы уйын ойошторорға, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнау өсөн үҙ белемдәрен хеҙмәт оҫталығын ҡулланырға, ролдәрҙе һәр кемдең һәләтенә ҡарап бүлешергә өйрәтергә).<br>Һүрәт төшөрөү: “Минең яңы дуҫтарым” һ.б.<br>Әүәләү: “Дуҫлыҡ сәскәләре”, “Оҫта ҡулдар” һ.б.<br>Йәбештереү: “Рәсәй символикаһы” һ.б<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “”, “Телеүҙәк” һ.б. (лего конструкторҙар буйынса)<br>Нәфис әҙәбиәт:“Иң ҙур республика” С. Кәрим, “Ватан” Р. Ниғмәти, “Тыныслыҡ” Э. Аҡбулатова һ.б. ”Пушкин имәне янында пьесаһы” А. Йәғәфәрова, “Ете ҡыҙ”, “Айыу һәм таш” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Йәшә дуҫлыҡ” У.Кинйәбулатов, “Тыуған телем” З. Биишева һүҙҙәре, “Ер шарын һаҡлағыҙ” һ.б.<br>Эҙләнеү- тикшеренеү эшмәкәрлеге: “Урал гәүһәрҙәре” (таштар, көмөш биҙәнеү әйберҙәре)<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул, бала!”, “Ят кешеләр”, “Телефондан кем шылтырата?” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Әсә күңеле балала, бала күңеле далала” | Әсәйҙәрҙең һөнәрҙәре тураһында баланың белемен киңәйтеү (төҙөүсе, ташсы, тегенсе, китапханасы, модельер һ.б.). Уларҙың эш ҡоралдары, хеҙмәтенең әһәмиәте тураһында аңлатыу. Яңы төр һөнәрҙәр менән таныштырыу (менеджер, программист, косметолог, маркетолог, дизайнер һ.б.). Мәҙәниәт һәм көнкүреш учреждениялары менән таныштырыу (театр, кинотеатр, ателье һ.б.). Гендер тәрбиәһен биреүҙе дауам итеү. Баланы енси булмышына ҡарап үҙенең ғаиләлә, йәмғиәттә башҡарасаҡ роле тураһында аңлатыу: ҡыҙ – буласаҡ әсәй, ғаилә усағын һаҡлаусы һ.б. Әсәйҙәргә ҡарата һөйөү, хәстәрлекле ҡараш, малайҙарҙа ҡыҙҙарға ярҙам итеү теләге, урын биреү, үҙенән алда ишектән үткәреү, ҡыҙҙарҙа тыйнаҡлыҡ һыҙаттары тәрбиәләү. Тәрбиә буйынса мәҡәлдәр, халыҡ ижады ҡомартҡыларын үҙләштереү. Фотоһүрәттәр, слайдтар ҡарау, фотоальбомдар әҙерләү һ.б.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Минең әсәйем”, З.Ханнанова “Мин бәхетле-әсәйем бар” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог:“Әсәйең ҡайҙа һәм кем булып эшләй?”, “Тылсымлы һүҙҙәр беләһеңме?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Был предмет кемгә кәрәк?”, “Буяусы булам тиһәң…”, “Айырып | Балаларҙың һүрәттәре күргәҙмәһе<br>“Минең әсәйем”<br><br>Проект эше<br><br>Викторина<br><br>Фестиваль<br><br>Концерт |

| | | |
|---|---|---|
| | һал”, “Ярай- ярамай”, “Һүҙҙәр теҙмәһе”, “Наҙлы һүҙҙәр” , “Был кемдең эш ҡоралы?” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Әсәйҙәр - ҡыҙҙар”, “Театр”, “Магазин”, “Бөҙрәхәна”, “Поликлиника”, “Аптека”, “Ателье” һ.б. (бергәләп, кәңәшләшеп, тема һайлап алыу, тейешле уйын кәрәк- яраҡтарын һайлау, ролдәр бүлешеү, уйын ҡағиҙәләрен теүәл үтәү).<br>Йәбештереү: “Әсәйемә бүләккә минән ҙур гөлләмә”, “Ф.Иҫәнғоловтың “Урман ҡыҙыҡайы” хикәйәһе” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Әсәйем портреты” (ике төҫтө ҡушып) һ.б.<br>Ҡул эше: “Тәбиғәт материалдарынан әсәйҙәргә бүләккә һырға” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Әсә бәхете” А. Йәғәфәрова, “Саҡ менән суҡ”, “Әсә” З. Воскресенская, “Рәхмәт әсәйҙәргә” Т. Арслан, “Хат ташыусы” Р. Заһиҙуллин һ.б.<br>Констуктив - модель эшмәкәрлеге: “Әсәйемә бүләккә балаҫ” ( төрлө мозаика ҡулланып).<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Әсә менән һөйләшеү” А. Кәримов көйө.<br>Хәрәкәтле уйындар: ”Йәшерәм яулыҡ”, “Әбей, әбей ни ҡаҙаһың?”, “Ҡош һәм ҡошсоҡтар”, “Беҙ, беҙ, беҙ инек” һ.б.<br>Ситауциялы һөйләшеүҙәр: ”Әсәйем өйҙә булмаһа?”.<br>Видеояҙма төшөрөү: “Минең әсәйем” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ булығыҙ, электр приборҙары”, “Сит кешенән һаҡ бул!”, “Осло әйберҙәр” | Квест |
| Декабрь<br>1-2 аҙна<br>“Ҡышҡы селлә” | Ҡыш миҙгеле менән таныштырыуҙы дауам итеү. Ҡышҡы тәбиғәттең үҙенсәлектәре (көн һыуыҡ, ҡар яуа, йылға туңған һ.б.). Һыуҙың бер хәлдән икенсегә күсеүен тәжрибәләр аша нығытыу (ҡар-боҙ, һыу-пар), балаларҙың эҙләнеү-тикшеренеү эштәренә ҡыҙыҡһыныу уятыу. Ҡалала һәм ауылда кешеләрҙең хеҙмәте, ҡышҡы хәүефһеҙлек ҡағиҙәләре тураһында белемдәрен киңәйтеү. Арктика һәм Антарктида тәбиғәте һәм унда йәшәүсе хайуандар менән таныштырыуҙы дауам итеү. Ер шарының төрлө тарафтарындағы ҡыштың үҙенсәлектәре тураһында мәғлүмәт биреү.<br>Балаға ҡышҡы спорт уйындары тураһында әңгәмә үткәреү (биатлон, шорт-трек).<br>Ҡоштар һәм йәнлектәрҙең ҡышҡа яраҡлашыуы һәм кешеләрҙең уларҙың туҡланыуына ярҙам итеүе һәм ҡыш миҙгеленә, кеше тормошона йоғонтоһо тураһында белемен камиллаштырыу.<br>Рәссамдарҙың эшендә ҡыш миҙгеленең сағылышын баланың ижади эшмәкәрлегендә күрһәтеү.<br>Һауа торошо тураһында халыҡ һынамыштары менән таныштырыу. Көн һәм төн тураһында һөйләү (иң оҙон көн 22 июнь, иң ҡыҫҡа көн 22 декабрь). Нардуған байрамының тарихы тураһында тулы мәғлүмәт биреү, был байрамдың көн менән төн тигеҙләшкән ваҡытта булыуын аңлатыу. Мнемотаблица, моделдәр, сериялы, сюжетлы һүрәттәр буйынса эш. | Балалар ижады күргәҙмәһе:<br>«Беҙҙең яҡта ҡыш»<br><br>Проект эше:<br>“Нардуған – яңы йыл байрамы”<br><br>Квест- уйыны, викторина |

| | | |
|---|---|---|
| | Үҫтереүсе дәрестәр: “Тайыштабан ниңә уйнарға сыҡманы?”, “Нардуған ниндәй байрам?” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Ниндәй спорт төрҙәрен беләһең?”, “Ауырымаҫ өсөн нимә эшләргә кәрәк?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Был ҡайсаҡ була?”, “Һүрәткә ҡарап һөйләйбеҙ”, “Ҡыш билдәләрен әйт”, ”Экологик пирамида”, “Туҡланыу сылбыры”, “Юл ҡағиҙәләре”, “Хәүефһеҙлек ҡағиҙәләре”, “Йыл миҙгелдәре”, “Был йәнлек ҡайҙа йәшәй?”, “Һөйләү буйынса таны”, “Был ниндәй спорт төрө?” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Ҡыш биҙәктәре”, “Тәүге ҡар”, “Тыштың һыуыҡ бурандары” (графика), һ.б.<br>Әүәләү: “Саңғысы”, “Коньки шыуыу” Г.Юнысова шиғыры һ.б.<br>Йәбештереү: “Ҡышҡы тәбиғәт” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Аэросаналар” (“тико”, “квадро”, “техно” конструкторҙары) һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Экологтар”, “Һунарсы”, “Полярниктар” һ.б. (уйын ҡағиҙәләрен үтәү, үҙ-аллы уйын ойошторорға, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнау өсөн үҙ белемдәрен хеҙмәт оҫталығын ҡулланырға, ролдәрҙе һәр кемдең үҙенсәлекле һәләтенә ҡарап бүлешергә өйрәтеү).<br>Нәфис әҙәбиәт: “Ҡыш” Н. Нәжми, “Ҡышҡы урман” И. Шишкин, “Ун ике ай” рус халыҡ әкиәте, ”Ҡар яуғас”, “Февраль”, “Буран” Г. Юнысова, “Ҡар бөртөгө” Ф.Суфиянов, ”Снежинки” В. Никитина һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Өшөтәм”, “Ҡарҙан яһалған тир”, “Хоккей”, “Бер саңғыла йүгереү” һ.б.<br>Эҙләнеү – тикшеренеү эштәре: “Термометр нисек эшләй?” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Тышта ҡар яуа” К.Даян, “Нардуған”А. Ҡобағошов һ.б.<br>Ситуациялы хәл: “Нимә яҡшы, нимә насар” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Микробтар һәм вирустар”, “Хәүефһеҙ ҡышҡы уйындар” һ.б. | |
| 3-4аҙна<br>“Яңы йыл килә! | Баланың Яңы Йыл байрамы тураһында белемен киңәйтеү: байрамға әҙерләнеү, үҙ ҡулдары менән әҙерләнгән бүләктәрҙе тапшырып яҡындарын ҡыуандырыуҙан ҙур ҡәнәғәтлек тойғоһо алыу. Яңы йыл байрамы донъяның төрлө халыҡтар араһында төрлөсә үткәрелеүе тураһында төшөсә биреү. Ҡыш бабайҙың тыуған иле Лапландия тураһында мәғлүмәт биреү, ҡыш миҙгелдәре тураһында баланың белемен киңәйтеүҙе дауам итеү. Балаларҙы Яңы йыл байрамын әҙерләүгә актив йәлеп итеү. Төркөм бүлмәһен һәм уйын майҙансыҡтарын байрамса биҙәү.<br>Белем биреүсе ваҡиға: “Яңы йыл”<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Яңы йыл килә беҙгә”, “Ҡыш бабай ҡайҙа йәшәй?”, “Һыуыҡ менән | Яңы йыл байрамы<br><br>Яңы йыл уйынсыҡтары күргәҙмәһе (ата-әсәләр менән берлектә) |

| | | |
|---|---|---|
| | haлҡын" башҡорт халыҡ әкиәтен һөйләү h.б.<br>Үҫтереүсе диалог: "Шыршы ҡайҙан беҙгә килгән?", "Яңы йыл байрамын көтәһеңме?" h.б.<br>Дидактик уйындар: "Миҙгел байрамдары", "Спорт уйындары", "Һаулыҡ пирамидаһы" , "Көн - төн", "Төрлө битлектәр" h.б.<br>Һүрәт төшөрөү: " Ҡыш бабай беҙҙә ҡунаҡта" (сюжетлы) h.б.<br>Йәбештереү: "Ҡарһылыу", "Шыршыға уйынсыҡтар" h.б.<br>Әүәләү: "Ҡыш бабай, ҡарһылыу" h.б.<br>Сюжетлы - ролле уйындар: бала инициативаһынан сығып уйыындар уйнау (уйын ҡағиҙәләрен үтәү, үҙ-аллы уйын ойошторорға, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнау өсөн үҙ белемдәрен хеҙмәт оҫталығын ҡулланырға, ролдәрҙе һәр кемдең үҙенсәлекле һәләтенә ҡарап бүлешергә өйрәтеү).<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: "Ҡыш бабайға аэросана", "Шыршы уйынсыҡтары" (лего конструкторҙары, технологик карта буйынса) h.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: "Ике ҡыш бабай", "Тау алыш"h.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: "Ҡыш бабай", "Ҡыш бабай менән Ҡарһылыу", "Аҡ ҡар" П. Гоздеев эшкәртеүендә h.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: "Йондоҙҙар бейей" К. Кинйәбулатова, "Ҡар бабай" Ф.Туғыҙбаева, "Ҡыш бабай" С.Әлибаев, "Ҡыш бабай" Р. Шәғәлиев, "Хат яҙам ҡыш бабайға"Н. Сәлимов, "Һаумы – һаумы ҡыш бабай"А. Йәғәфәрова, "Ҡарһылыу ниңә һуңланы?" Ф. Туғыҙбаева h.б.<br>Хәүефһеҙлек:"Пиротехника ҡурҡыныс янай", "Һаҡ бул, гирлянда!" h.б. | Балаларҙың һүрәттәр күргәҙмәһе<br>"Яңы йыл килә беҙгә" |
| Ғинуар<br>1-2 аҙна<br>Каникулдар<br><br>"Хайуандар һәм ҡоштар донъяһы" | Баланың хайуандар донъяһы тураһында белемен киңәйтеү һәм системаға һалыу. Уларҙы төрлө экосистемаға яраҡлашып үҫеш шарттары, тукланыуы бәйләнешен иҫбатлау.<br>Бөжәктәр, балыҡтар, ҡоштар, йыртҡыс һәм кимереүсе хайуандарҙы дөрөҫ итеп төркөмләргә өйрәтеү: хайуандар - ҡырағай һәм йорт; ҡоштар - йорт, урман, йыртҡыс һәм йыртҡыс булмаған. Төрлө илдә йорт хайуандары ла төрлөсә икәнен төшөндөрөү (Рәсәйҙә - һыйырҙар, Индияла - филдәр, Азияла - ишәктәр, Африкала- дөйәләр, Австрияла - страустар күберәк h.б.).<br>Баланы сағыштырырға, анализларға, ҡыҙыҡһыныуын арттырырға һәм фекер йөрөтөргә өйрәтеү (Ни өсөн пингвин – ҡош?, Ни өсөн кит-балыҡ түгел? h.б.).<br>Ҡыш миҙгеле ҡырағай хайуандар өсөн ауыр осор булыуын аңлатыу һәм хайуан, йәнлектең төрлөсә әҙерләнеүен асыҡлау, хайуандарҙың атамаларын белеү, уларҙың тәбиғәткә файҙаһын аңлау һәм ябай итеп иҫбатлай белеү.<br>Башҡортостандың "Ҡыҙыл китабына" ингән бөжәктәр: ер-һыу хайуандары, һөйрәлеүселәр, ҡоштар, үҫемлектәр тураһында белемдәрен киңәйтеү.<br>Беҙҙе уратып алған урман-ҡырҙарҙа үҫкән үҫемлектәр ҡош - йәнлектәр өсөн тукланыу, | Акция:<br>«Йәнлектәргә ҡыш миҙгелен сығырға ярҙам ит»<br><br>Сәхнәләштереү:<br>«Кәзә беҙҙә ҡунаҡта»<br><br>Экологик виртуаль сәйәхәт:<br>«Башҡортостан экосистемаһы» |

| | | |
|---|---|---|
| | йәшәү һәм үрсеү шарттары икәнен аңлатыу.<br>Белем биреүсе ваҡиға: "Өләсәйем ихатаһында", "Ҡырағай хайуандар" һ.б.<br>Үҫтереүсе дәрес: "Ҡыҙыл китапҡа ингән хайуандар", "Ҡыш миҙгелендә нисек итеп йәнлектәргә ярҙам итеп була?", "Башҡортостандың ҡыҙыл китабы" һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: "Ниндәй ҡоштарҙы, хайуандарҙы беләһең?..", "Хайуандарҙың кеше һаулығына файҙаһы", "Ниндәй йәнһүрәттән", "Ҡырағай хайуандарҙың кешегә файҙаһы һәм зыяны", "Нимә, нисек хәрәкәтләнә?" һ.б.<br>Дидактик уйындар: "Урманда ағас ни өсөн кәрәк?", "Нисек хәрәкәт итә", "Туҡланыу сылбыры", "Рәссамдың хатаһын төҙәт", "Нимә ҡайҙа йәшәй?", "Был ниндәй ҡош", "Башҡортостандағы ҡышлаусы ҡоштарҙы таны" һ.б.<br>Эковикторина: "Һыуҙа, һаҙлыҡта нимә йәшәй?"<br>Һүрәт төшөрөү: "Беҙҙең яңы дуҫтарыбыҙ", "Минең яратҡан йәнлегем" , "Әкиәттә хайуандар,ҡоштар "һ.б.<br>Әүәләү: "Ҡыҙыл китапҡа индерелгән хайуандар", "Аҡбай, Ҡашҡар, Муйнаҡ- улар йортҡа күҙ-ҡолаҡ" һ.б.<br>Йәбештереү: "Тәбиғәт беҙҙең байлығыбыҙ" (коллектив ҡорама) һ.б.<br>Конструктив- модель эшмәкәрлеге: "Зооцирк", "Урман хайуандары" , "Бүре"(оригами).<br>Ситуациялы хәл: "Кошсоҡҡа тышта һыуыҡ ...", "Циркта булғаның бармы?", "Айболитҡа нисек ярҙам итергә.." һ.б.<br>Һүҙле уйын: "Өңгә һүрәт һайла", "Мин башлайым, ә һин дауам ит" һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: "Экологтар", "Тәбиғәт белермәндәре", "Балыҡсы" һ.б. (уйын ҡағиҙәләрен үтәү, үҙ-аллы уйын ойошторорға, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнау өсөн үҙ белемдәрен хеҙмәт оҫталығын ҡулланырға, ролдәрҙе һәр кемдең үҙенсәлекле һәләтенә ҡарап бүлешергә өйрәтеү).<br>Хәрәкәтле уйындар: "Ат сабышы", "Балыҡ тотоу"," Удмурт халыҡ уйыны "Һуҡыр тәкә"һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: "Ҡоштар ашханаһы" Ғ.Ғәлиева, "Тейен" Р. Ниғмәтуллин, "Айыу "А. Йәғәфәрова, "Ҡырмыҫҡа" Г. Йыһангирова, "Турғай" А. Йәғәфәрова әкиәте, "Кәкүк" ненец халыҡ әкиәте.<br>Уйын ситуация: "Әгәр мин урман хужаһы булһам..." һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: "Һаҡ бул, берәҙәк эттәр, бесәйҙәр" , "Тайғаҡ юл" һ.б. | Эковикторина<br><br>Кроссворд<br><br>Акция:<br>"Коштарға тағараҡ" |
| Февраль<br>1-2 аҙна<br>"Халҡым биҙәктәре" | Башҡортостанда йәшәүсе халыҡтарҙың биҙәү-ҡулланма сәнғәте тураһында белемдәрен киңәйтеү. Халыҡтарҙың бер-береһе менән аралашыу һөҙөмтәһендә биҙәү-ҡулланма сәнғәтендәге уртаҡ оҡшаш яҡтарын һәм айырмалы яҡтарын күрһәтеү: бөтә халыҡтарҙың да биҙәгендә хайуандар (ҡош башы, мөгөҙ, тәпәй), үҫемлектәр һәм геометрик фигуралар, | Проект эше<br>"Халыҡ кәсебендә биҙәү- |

| | | |
|---|---|---|
| | тура, һынык һыҙыктар булыуын аңлатыу. Башҡорт халҡында биҙәктәрҙең айырым мәғәнәгә эйә булыуын (түңәрәк әүернә – ҡояш, ҡусҡар – ундырышлылыҡ һ.б.), төҫтәр (ҡыҙыл – йылылыҡ, ут, аҡ –тыныслыҡ, күк – азатлыҡ, йәшел –мәңгелек йәшеллек); ырыу тамғалары инаныуҙың һауыт-һаба, кейем биҙәктәрендә бирелеүен күрһәтеү.<br>Рус халҡының тәҙрә, ҡапҡа баштарының, туҙ һауыттарындағы биҙәктәр, рус матрешкаһы, Гжель, Хохлома, Дымков уйынсығы, Вологда селтәре; сыуаш халҡының ҡайын туҙынан эшләнгән өй кәрәк яраҡтары (кәрзин, диван, сәңгелдәк, ултырғыс); мал мөгөҙөнән эшләнгән тараҡтар, кейем-һалымдағы биҙәктәре менән таныштырыу.<br>Һүрәтләү эшмәкәрлегендә төрлө халыҡтың биҙәү-кулланма сәнғәте өлгөләрен ҡулланыу, айыра белеү, матурлығғын күрә белеү, был сәнғәткә һөйөү, ғорурланыу тойғоһо тәрбиәләү.<br>Һүрәт-иллюстрациялар, бағышһүрәттәр, картина ҡарау “Зәңгәр күлдәкле ҡыҙ” З.Дәүләткилдиев.<br>Ваҡиға: “Тыуған көн” (яҡшы кәйеф, дуҫлыҡ мөнәсәбәте булдырыу)<br>Үҫтереүсе дәрес: “Милли кейем”, “Төрлө халыҡ биҙәктәре”, “Дуҫлыҡ төйәге”<br>И. Кинйәбулатов шиғыры һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Әгәр мин рәссам булһам...”, “Әгәр мин модельер булһам...” , “Әгәр мин артхитектор булһам...”һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Кем нимә эшләй?”, “Биҙәкте йый”, “Домино”, һүҙле - дидактик уйын “Һөйләм төҙө”, “Дөрөҫ әйт”, “Башҡорт биҙәге”, “Башҡорт орнаменттары”, “Ҡырҡылған һүрәттәр”, “Балаҫты дөрөҫ йый”, “Халыҡ биҙәктәре”, “Балаҫты тап”, рус халыҡ уйыны “Шундай уҡ биҙәктәрҙе тап” һ.б.<br>Әүәләү: “Картатайым түбәтәйе” һ.б.<br>Йәбештереү: “Милли кейемдәр”, “Балаҫ һуғыу”, “Өләсәйҙең камзулы”, “Матур сағыу ситектәр” һ.б.<br>Һүрәт - иллюстрациялар ҡарау (түбәтәй, камзул, ҡашмау, күлдәк)<br>Һүрәт төшөрөү: “Ҡалабыҙ мәсете”, “Камзулды биҙә”, “Һауыт - һабаларҙы биҙәү”, “Алъяпҡысым биҙәкле”, “Мөғжизәле ҡалаҡ” (городец) һ.б.<br>Сюжетлы - ролле уйындар: “Ғаилә”, “Ҡунаҡ саҡырыу” (бергәләп уйнау, эшләү, этикет ҡағиҙәләре) һ.б.<br>Үҫтереүсе уйын: “Ҡурсаҡты кейендер” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Конгресс-холл”, “Тылсымлы тирмән” һ.б. (ҡағыҙ, ҡатырға ҡулланып)<br>Хәүефһеҙлек: “Һаҡ бул - ваҡ биҙәүестәр”, “Осло әйберҙәр” һ.б.<br>Уйын – ситуация: “Ҡурсағыма күлдәктәр” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Йөҙөк һалыш”, “Тирмә”, “Йәбешкәк түңгәк”, “Яулыҡ ҡайҙа?” һ.б. | ҡулланма сәнғәте”<br><br>Күргәҙмә:<br>«Алтын ҡулдар»<br>(ата-әсәләр менән ҡул эштәре)<br><br>Виртуаль сәйәхәт:<br>“Ағиҙел”<br>ижад берекмәһе |

| | | |
|---|---|---|
| | Музыкаль эшмәкәрлек: “Беләҙегем – йөҙөгөм” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Аҫалы балаҫ” Ф.Туғыҙбаева, “Өләсәйем һандығы” шиғырҙар йыйынтығы, “Әминбәк”,”Алпамыша батыр”, “Батша ҡыҙы” әкиәте. | |
| 3-4 аҙна<br>“Ил һаҡлаусылары” | Рәсәй Армияһы тураһында баланың белемен киңәйтеүҙе дауам итеү. Тыуған илде һаҡлау - ул ир – аттарҙың бурысы икәнен аңлатыу. Тыуған илгә ҡарата һөйөү тәрбиәләүҙе, гендер тәрбиәһе биреүҙе дауам итеү. Енси булмышына ҡарап, үҙенең ғаиләлә, йәмғиәттә башҡарасаҡ роле тураһында (малай – ул, ир, атай, ғаилә башлығы, ил һаҡсыһы) һәм буласаҡ ил һаҡсылары – көслө, ҡыйыу, тәүәккәл, намыҫсан, тоғро һалдат буласағын аңлатыу. Ҡыҙҙарҙа – буласаҡ һалдаттарға ихтирам тойғоһо үҫтереү.<br>Балаға башҡорт халҡының электән үк ғәскәр тотоп, Рәсәй сиктәрен һаҡлауы, рус ғәскәре составында күп тапҡырҙар һуғыштарҙа (төрөктәр, француздар, поляктар, японлар менән) походтарҙа ҡатнашып, батырлыҡтар күрһәтеүе, башҡорт халҡының бик күп поход йырҙары («Любезники-любизар», «Ерән ҡашҡа», «Порт-Артур») булыуын аңлатыу. Һүрәттәрҙә башҡорт атлыһын, гусар, казак һуғышсыһын айырыу. Ул алыштарҙа башҡорт ҡатын-ҡыҙҙарының да ҡатнашыуын билдәләү.<br>Белем биреүсе ваҡиға: “Беҙ буласаҡ һалдаттар”<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “112-се Башҡорт кавалерия дивизияһы”, “Төнъяҡ амурҙары”, “А.Матросов ҡаһарманлығы” Ғ.Мостафиндың картинаһы буйынса хикәйә төҙөү, “М. Гәрәев” Ф. Вәхитов хикәйәһен уҡыу,“Башҡортостандың дан паркы һәм музейы”, Ә.Лотфулллиндың «Оҙатыу» картинаһы буйынса, Р.Нурмөхәмәтовтың «Батыр тураһында легенда» картинаһы буйынса, “Яҡташ батырҙарыбыҙ» һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Илебеҙ тыныслығы хәрбиҙәр ҡулында”, “Һин ҙурайғас һалдат булаһыңмы?”, “Мин командир булһам...” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Ил һаҡсыһы”, “Осоусылар”, “Танкистар”, “Карап”, “Беҙ һалдаттар” һ.б. (уйын ҡағиҙәләрен үтәү, үҙ-аллы уйын ойошторорға, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнау өсөн үҙ белемдәрен хеҙмәт оҫталығын ҡулланырға, ролдәрҙе һәр кемдең үҙенсәлекле һәләтенә ҡарап бүлешергә өйрәтеү).<br>Ситуациялы хәл: “Ниндәй ғәскәрҙәрҙе беләһең?” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “В”,”Ф” өноҡшаш уйын, “Осоусы техниканы айырып һал”, “Хәрбиҙәр”, “Транспорт төрҙәре”, “Һүҙҙе тап”, “Моделенән таны”, “Ниндәй һөнәр эйәһенә тап килә?”, “Өлөштәренең атамаларын әйт”, “Карапты киҫәктәрҙән йый”, “Нимә һүрәтләп була?” (технологик карта) һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Олатайым ҡурайы” Г. Йыһангирова, “Егеткә” С.Юлаев, “Эх, батырҙар” Р.Ураҡсина, “Олатайҙың фотоһы” М.Ғәли, “Һәйкәл” Т.Ғәниева, “Муса Гәрәев” В.Вәхитов, “Батыр менән айыу” (башҡорт халыҡ легендаһы).“Батырлыҡ” тураһында мәҡәлдәр өйрәнеү, һ.б. | Виртуаль сәйәхәт:<br>«Дан паркы һәм музейы»<br><br>Уйын «Зарница»<br><br>Атайҙар ҡатнашлығында музыкаль – спорт байрамы “Ир – бала илгә терәк”<br><br>Фотокүргәҙмә:<br>“Атайым һалдат булған” |

| | | |
|---|---|---|
| | Әүәләү: “Хәрби техника”, “Хәрбиҙәр” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү:” “Олатайым портреты”,“Ил сиге һағында”, “Самолеттар зәңгәр күктә”, “Атай-олатайҙарға таҫтамалдар бүләккә” һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Космодром”, “Башҡортостан һауа юлдары” (“магформерс”, “тико” ағас һәм тимер конструкторҙар) һ.б.<br>Оригами: “Буденовка”, “Кәмә”, “Самолет” һ.б.<br>Йәбештереү: “Хәрби транспорт” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Марш”, “Осоусылар”, “Һалдаттар”, “Аттар ярышы”, милли уйындар “Атыусы” татар халыҡ уйыны, “Ҡош атыш”, “Ҡыҙыл флаг” башҡорт халыҡ уйыны һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Яңғын бик ҡурҡыныс”, “Ҡурҡыныслы боролош”, “Үтергә тыйыла”, “Инеү юлы юҡ”, “Боҙҙа һаҡ бул!” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Любезники-любизар”, “Мәңгелек ут” С.Әлибай, “Һалдат булам “<br>В. Мәүлитов., “Һыбайлылар”, “Ағайым тора һаҡта” Д. Хәсәншин, “Олатайым миҙалдары” Ә.Зиннурова һ.б. | |
| Март<br>1-2 аҙна<br>“Әсәләр нур сәсәләр” | 8 март байрамы тарихы менән таныштырыуҙы дауам итеү. Ҡатын-ҡыҙҙарҙың йәмғиәт үҫешенә йоғонтоһо, Башҡортостан, Рәсәй Федерацияһы һәм сит ил ҡатын-ҡыҙҙары ойошмаларының булыуы тураһында башланғыс төшөнсә биреү.<br>Төрлө тармаҡта эшләүсе ҡатын-ҡыҙҙарҙың юғары баһаларға лайыҡ булыуы һәм ҡайһы-бер шәхестәр менән таныштырыу.<br>Башҡорт халыҡ ижадында (әкиәттәрендә, легендаларында, мәҡәл-әйтемдәрендә, йырҙарында) ҡатын-ҡыҙға һөйөү, ихтирам сағылыуын күрһәтеү.<br>Әсәйгә, өләсәйгә, тәрбиәсегә, ҡыҙҙарға ҡарата ҡәҙер – хөрмәт тәрбиәләү. Сериялы һүрәттәр, ситуациялы һүрәттәр, мнемотаблицалар, модель схемалар менән эш “Әсәйем һөнәре” һ.б. Мәҡәлдәр, әйтемдәр, телтөҙәткестәр, йыуаҡтыстар, үсекләгештәр өйрәнеү һ.б<br>Гендер тәрбиәһе биреүҙе дауам итеү. Малайҙарға ҡыҙҙарға ярҙам итеү теләге, урын биреү, үҙенән алда ишектән үткәреү һәм әҙәпле булыуҙы күнектереү. Бүләктәр әҙерләүгә баланы йәлеп итеү. Туҡыма төрҙөре менән таныштырыу (ситса, капрон, ебәк, атлас, трикотаж, йөн, синтепон һ.б.).<br>Белем биреүсе ваҡиға: “ Ҡатын-ҡыҙҙар көнө”.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “8 март- ҡатын-ҡыҙҙар көнө”, “Башҡортостан арҙаҡлы ҡатын-ҡыҙҙары”<br>Үҫтереүсе диалог: “Әгәр әсәй өйҙә булмаһа?”, “Сит кеше ишек шаҡый” һ.б.<br>Дидактик уйындар: “Айырып һал”, “Ниндәй һөнәр эйәһе”, “Кем күберәк наҙлы һүҙ әйтер?”, “Һөнәрҙең эш ҡоралдарын ата”, “Һүрәткә ҡарап һөйлә”, Нимә артыҡ?”, “Кем | Байрам<br>“Ил беҙгә – ҡатын ҡыҙ”<br><br>Видео – интервью:<br>«Минең әсәйем»<br><br>Күргәҙмә:<br>(әсәйҙәрҙең ҡул эштәренән)<br><br>Фотокүргәҙмә:<br>“Минең әсәйем” |

| | | |
|---|---|---|
| | тураһында һөйләнем?”,“Һөйләү буйынса әсәйеңде таны” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Ғаилә”, “Әсәйҙәр һәм ҡыҙҙар”, “Магазин”, “Аптека”, “Ателье”, “Элемтә бүлеге”, “Бөҙрәхәнә” һ.б. (уйын ҡағиҙәләрен үтәү, үҙ-аллы уйын ойоштороорға, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнау өсөн үҙ белемдәрен хеҙмәт оҫталығын ҡулланырға, ролдәрҙе һәр кемдң үҙенсәлекле һәләтенә ҡаерап бүлешергә өйрәтеү).<br>Нәфис әҙәбиәт: “Әсә рәхмәте” А.Ихсан, “Мин бәхетле, әсәйем бар” З.Ханнанова, “Өләсәйем ойоҡ бәйләй” Ғ.Ғәлиәскәрова, “Айоға”, “Батша ҡыҙы” әкиәте,“Тәтәй күлдәк ҡайҙа үҫә?”<br>В. Яҡупова һ.б.<br>Конструктив – модель эшмәкәрлеге: “Йорт йыһаздары” һ.б. (ағас , лего консрукторҙар)<br>Һүрәт төшөрөү: “Әсәйем портреты”, “Әсәйемә гөлләмә” һ.б.<br>Әүәләү: “Әсәйемә сәй сервизы”, “Өләсәйемә бүләк бал һауыты- батман” һ.б.<br>Йәбештереү: “Әсәйҙәргә сәскәләр” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Әсә менән һөйләшеү “ А. Кәримов музыкаһы, “Әсәйҙәр байрамы” Ю.Моратов, “Әсәйем ҡәҙерлем” Ә. Зиннурова һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Аҡ тирәк- күк тирәк”, “Көйәнтә менән һыу ташыу”, “Төйләгән” һ.б.<br>Һүҙле уйын: “Әсәйҙе иркәләп, яратып әйт” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Өйҙә яңғыҙ ҡалғанда”, “Урамдағы сит кешеләр” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Халҡым көнкүреше”<br><br>“Халҡым йолалары, ғөрөф – ғәҙәттәре” | Баланы башҡорт халыҡ шөғөлө – балыҡсылыҡ һәм кәсеп (металл эшкәртеү, тал үреү, балаҫ һуғыу, быйма баҫыу, сигеү, тире эшкәртеү, милли кейемдәр тегеү, ағастан һырлап эшләү һ.б.) тураһында мәғлүмәт биреү.<br>Башҡорт халҡының электән көнкүреш кәрәк-яраҡтарын нҙ ҡулдары менән эшләүҙәрен: ағастан – юнып – һырлап төрлө һауыт-һаба, сәңгелдәк, кейем урҙаһы, һауыт-һаба кәштәһе, урындыҡ, һандыҡ; төҫлө металдан – ҡатын-ҡыҙҙарға биҙәүес әйберҙәре: ҡашмау, үрмес, һаҡал, алҡа, беләҙек, балдаҡ һуғыуҙы балаларға аңлатыу.<br>Хәҙерге көндә башҡорт кәсептәренең тергеҙелеүе тураһында һөйләү: Өфөләге “Ағиҙел” ижад берекмәһендә сығарылған һауыт - һаба, башҡорт сувенирҙары, зауыҡлы милли кейемдәр.<br>Башҡорт ҡатын-ҡыҙҙарының кейем-һалымды үҙ ҡулдары менән етештереүе: киндерҙән туҡыма һуғып кейем тегеүҙәре, таҫтамал, күлдәк, ашъяулыҡтарҙы сигеп, биҙәкле кейемдәрҙе байрамда кейеүҙәрен күрһәтеү. Башҡортостанда йәшәгән төрлө милләт халыҡтарының кәсептәрен өйрәнеүгә балала ҡыҙыҡһыныу уятыу.<br>Балаларҙы башҡорт һәм Башҡортостанда йәшәгән халыҡтарҙың йолалары, ғөрөф-ғәҙәттәре менән таныштырыуҙы дауам итеү.<br>Йыл миҙгеленә бәйле йолаларҙың күмәкләп үткәреү, оҙон ҡыштан һуң көндәр | Проект эше<br>“Биҙәү – ҡулланма сәнғәте”<br><br>Ҡул эштәренән күргәҙмә<br><br>Квест уйыны |

| | | |
|---|---|---|
| | йылыныуға, үләндәр һәм ағастар йәшәреүенә шатланыу һәм төрлө халыҡтарҙың йола байрамдарының уртаҡ оҡшашлыҡтарын күрһәтеү. Ауыҙ – тел ижадын, мәҡәлдәр өйрәнеү, йомаҡтар сисеү.<br>Башҡорт халҡында яҙ көнө, ер ҡарҙан әрселгәс ир – аттар йыйылып, бура бурауҙары, татар халҡында һабанға төшөр алдынан «Зәрә ҡысҡырыу», Һамар яҡтарында - «Йыуа аҙнаһы», «Сәскә байрамы», «Еләк байрамы», «Сәғәт байрамы», башҡорттарҙа "Кәкүк сәйе", "Ҡарға буткаһы" һ.б. үткәрелеүен, ҡатын-ҡыҙҙарҙың өмә менән киндер һуғыу, һөлгө, таҫтамал туҡыу, шәл бәйләү, кейеҙ баҫыу, кис ултырыу һ.б. ғәрәф-ғәҙәттәре менән таныштырыу.<br>Сибай ҡалаһының крайҙы өйрәнеү музейына маҡсатлы экскурсиялар.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: «Ҡарға буткаһы», "Башҡорт йолалары", "Балаҫ һуғыу оҫталары", "Ағас эшкәртеү" һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: "Ҡымыҙ тураһында нимә беләһең?", "Тиренән нимәләр эшләп була?" һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: "Балыҡсы", "Малсылыҡ", "Ҡымыҙсылыҡ" һ.б. (уйын ҡағиҙәләрен үтәү, үҙ-аллы уйын ойоштороу, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнау өсөн үҙ белемдәрен хеҙмәт оҫталығын ҡулланып, ролдәрҙе һәр кемдең үҙенсәлекле һәләтенә ҡарап бүлешеп уйнау).<br>Дидактик уйындар: "Балыҡты таны", "Ҡамыр аштары","Мин башлайым һин дауам ит", "Йомаҡты әйтеп бөтөр", "Балаҫты төҙө", "Бер һүҙ менән әйт", "Был һауыт – һаба нимәнән эшләнгән?", Һөт аҙыҡтары"һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: "Әйләнәбеҙ", "Косилка - молотилка", "Татар бейеүе" һ.б.<br>Конструктив-модель эшмәкәрлеге: "Балаҫ" һ.б. (төҫлө пластмасс мозаикалар, конструкторҙар).<br>Йәбештереү: "Ағас һауыт- һаба", "Тәпән" һ.б.<br>Эҙләнеү – тикшеренеү эшмәкәрлеге :"Ағастың үҙенсәлектәре" һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: "Яулыҡ һалыш", "Аҡ тирәк - күк тирәк", "Ебегән", Буш урын" һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: "Р.Ураҡсина "Йолалар белмәү яҙыҡ", "Батша ҡыҙы", "Байҙың нужаны күреүе", "Эшләп табылған бер һум" һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: "Һаҡ бул- ваҡ биҙәүестәр", "Осло әйберҙәр " һ.б. | |
| Апрель<br>1 аҙна<br>"Яҙ килә!" | Яҙ миҙгеле билдәләре, күсер ҡоштарҙың әйләнеп ҡайтыуы һәм ҡош төрҙәре тураһында дөйөм төшөнсләр биреү (биҙәү өсөн – декоратив ҡош, йорт ҡоштары, күсер ҡоштар, ҡышлаусы ҡоштар). Уларҙы тышҡы күренештәре, холоҡтары, туҡланыу, үрсеү ысулдары менән таныштырыу. Йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәт араһындағы бәйләнеш тураһында баланың белемен системаға һалыу. Көн һәм төн тураһында баланың белемен киңәйтеү, | Күңел асыу сараһы<br>"Кояш нурҙарын һибә!"<br><br>Викторина |

| | | |
|---|---|---|
| | һауа торошона һәм тәбиғәт миҙгеленә бәйләп асыҡларға өйрәтеү. Хайуандарҙың һәм үҫемлектәрҙең тәбиғәттәге үҙгәрештәргә ҡарата яраҡлашыуын аңлатыу. Урман, болон, ялан, ҡыр, бөжәктәр тураһында күҙаллауҙарын киңәйтеү. Тәбиғәттәге үҫемлектәр – йыуа, балтырған, көпшә, һөтлөкәс, ҡуян тубылғыһы, ҡуҙғалаҡ, оҫҡон йыуаһы, был үҫемлектәрҙең витаминдарға бай булыуы тураһында мәғлүмәт биреү.<br>Башҡортостандың «Ҡыҙыл китабына» ингән үҫемлектәрҙе таныу, атамаларын әйтеү, уларға ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.<br>Тәбиғәттә үҙ –үҙеңде тотоу, хәүефһеҙлек ҡағиҙәһен өйрәнеүҙе дауам итеү. Баҡсалағы яҙғы эштәр, ябай экологик тәрбиә тураһында белемдәрен тәрәнәйтеү. Тәбиғәткә бәйле мәҡәлдәр, йомаҡтар, әйтемдәр өйрәнеү. Миҙгел байрамы Нәүрез тураһында мәғлүмәт биреүҙе камиллаштырыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: Р.Әхмәтшин “Яҙ күренештәре”картинаһы, “Яҙғы эштәр” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Яҙҙың тәүге сәскәһе - умырзая”, “Бөжәктәрҙе таны”,“Яҙ тураһында нимәләр беләһең?”, “Нимә ул экологик тамғалар?” һ.б.<br>Уйын-фантазия: “Әгәр мин агроном булһам...”, “Мин урман ҡарауылсыһы булһам...” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Яҙ бүләге” А. Йәғәфәрова, “Аҡман – тоҡман” З. Исламова хикәйәһе, “Ағастар йоҡонан уяна” З. Исламова, “Нәҙекәйбил” А. Йәғәфәрова, “Весна” А. Бондаренко шиғырҙары, “Яҙ бүләге” А.Йәғәфәрова, “Ике ҡояш” Ә.Вәхитова, “Гөрләүектәр” Г.Юнысова, “Яҙ йыры” Г.Зарипов, “Өй артында” Ф. Рәхимғолова, “Умырзая” А. Йәғәфәрова, “Ҡаҙҙар ниңә ала булған?”, “Сәскә менән күбәләк ” М.Дилмөхәмәтов, Р. Ғәрипов “Сыйырсыҡ”, “Ҡояш көлә” Ғ.Ғәлиева“Яҙ” Д.Шәрәфетдинов, “Боҙ китә” Ә. Таһирова, “Яҙ “Ә.Әсәҙуллина, “Төлкө менән ҡуян” әкиәте һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Тыуған яҡымдың яҙы”, “Төрлө төҫтәге болон”, “Тәбиғәт уяна” һ.б.<br>Эҙләнеү-тикшеренеү эшмәкәрлеге: “Тылсымлы һауа”, “Һыуҙың өс сере”, “Төҫлө ҡомдар”, “Яҡтылыҡ серҙәре”, “Һуған үҫешен күҙәтеү” , “Аяҡ аҫтындағы үләндәр” һ.б.<br>Конструктив–модель эшмәкәрлеге: “Ауыл хужалығы техникаһы”, “Умарталыҡ” һ.б. (“техно”конструкторы, тәбиғәт ,ташландыҡ материалдарҙан).<br>Сюжетлы-ролле уйындар: “Баҡсасы”, “Дауаханала”, “Ғаилә”, “Беҙ экологтар” һ.б. (кәңәшләшеп бергә уйындың темаһын һайларға, тейешле атрибуттар һайларға, уйын ҡағиҙәләрен булдырып, ҡағиҙәне теүәл үтәргә күнектереү).<br>Дидактик уйындар: “Йәнле һәм йәнһеҙ тәбиғәт”, “Был үҫемлек ҡайҙа үҫә”, “Дүртенсе артыҡ”, “Тышҡы күренеше буйынса танып бел”, “Был нимәнең һабағы (сәскәһе, олоно, япрағы, ботағы)?”, “Хеҙмәт өсөн нимә кәрәк?”, “Көн - төн”, “Хайуандарҙы айыр”, “Тәбиғәт күренешен ата”, “Йыл миҙгеле һүрәттәрен хикәйә төҙө”, “Үҫемлекте таны”, | Квест уйыны<br><br>Акция<br>“Умырзаяны өҙмә!” |

| | | |
|---|---|---|
| | “Был үсемлек ҡайҙа үҫә?”, “Дүртенсе артыҡ”, “Был ҡайсаҡ була?”, “Үҫемлектәң өлөштәрен тап”, “Үҫеш сылбыры”, “Ашарға ярай - ярамай”, “Үрсеү пирамидаһы”, “Тукланыу пирамидаһы”, “Һүрәткә ҡарап һөйлә”, “Был ниндәй бөжәк?”, “Төҫтәрҙе сиратлап һал”, “Нимә ҡайҙа йәшәй?” һ.б.<br>Әүәләү: “Боҙбармаҡтар”, “Бөжәктәр донъяһында” һ.б.<br>Модель - схемалар менән эш: “Тәбиғәт сере”, “Бәйләнеш сылбыры”, “Тукланыу сылбыры”, “Нимә һыуһыҙ йәшәй ала” һ.б.<br>Йәбештереү: “ Яҙ сәскәһе - умырзая”, “Тәбиғәт уяна” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Бура һуғыу”, “Сылбыр”, “Сырмалсыҡ”, “Ҡаҙҙар, ҡаҙҙар ҡайтығыҙ”, “Осто - осто”, “Йәшерәм яулыҡ” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Яҙ килә” Р.Ғөбәйҙуллина, “Ҡоштар килә” С. Сәлмәнов, “Урманға барабыҙ” Р. Сәлмәнов, “ Ер уянды” Г. Шафиҡова, “Яҙ йыры“ К. Акбашев, “Ал таҫма”, “Нәүрез һәм балалар”, “Яҙ килә”, “Яҙ етә” Ф. Кәрим һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Сәскәләрҙе һаҡла!”, “Һаҡ бул, талпан!”, “Йылғала - боҙҙар китә” һ.б. | |
| 2- се аҙна<br>“Беҙ Йыһангирҙар” | Ерҙең Ҡояш һәм үҙе тирәләй әйләнеүенә бәйле булыуын аңлатыу. Йыһан, Ер шары һәм уның юлдашы Ай тураһында белемдәрен формалаштырыу. Глобус һәм карта, күренекле космонавтар менән таныштырыуҙы дауам итеү. Ҡояш системаһы планеталары һәм йондоҙҙар, йондоҙлоҡтар тураһында белемдәр биреү. Йондоҙнамә тамғалары буйынса үҙенең холоҡ – фиғел үҙенсәлектәрен таба, күрә, аңлай белергә өйрәтеү.<br>Ю.Гагарин, В.Терешкова тураһында белемдәрен киңәйтеү. Һауа есемдәре тураһында мәҡәл, әйтемдәр, йомаҡтар өйрәнеү.<br>Белем биреүсе ваҡиға: “Космонавтар көнө”.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “12 апрель- космонавтика көнө”, “Йыһан киңлеге” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Минең хыялым йыһангир булыу”, “Йыһангир булам тиһәң, спортты дуҫ ит”,“Йондоҙҙар тураһында нимә беләһең?”, “Нисек космонавт булырға?” һ.б.<br>Сюжетлы–ролле уйындар: “Йыһангирҙар”, “Йыһан карабы”, “Космонавтар” һ.б. (уйын ҡағиҙәләрен үтәү, үҙ-аллы уйын ойоштороорға, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнау өсөн үҙ белемдәрен хеҙмәт оҫталығын ҡулланырға, ролдәрҙе һәр кемдең үҙенсәлекле һәләтенә ҡарап бүлешергә өйрәтеү).<br>Һүрәт төшөрөү: “Йыһан нурҙары”, “НЛО беҙҙә ҡунаҡта”, “Йыһан киңлеге”.<br>Йәбештереү: “Йыһан мөғжизәһе”, “Ракета” һ.б.<br>Әүәләү: “Ракета”, “Космонавт”, “Планеталар” һ.б.<br>Ижади һөйләүҙәр: “Мин айға осһам…”, “Мин Йыһангир булһам…”.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Осорбоҙ бейеккә” Ф. Рәхимғолова, “Мин осоп китәм” З. Әхмәтйәнова, “Мин осоусы” Ә. Вәхитова ,”Восток тыуған илебеҙ киңлектәре өҫтөндә” Ю. Гагарин, “Нимә яҡшы була?” В. Осеева, “Ҡош юлы” , “Зөһрә ҡыҙ”, “Етегән йондоҙ – ете ҡыҙ” | Байрам:<br>”12 апрель -<br>Космонавтар көнө”<br><br>Һүрәттәр күргәҙмәһе:<br>“Йыһан киңлеге”<br><br>Проект эше:<br>“Ҡояш макеты<br>системаһы”<br><br>Квест уйыны |

| | | |
|---|---|---|
| | башҡорт халыҡ легендаһы, ”Йәйғор һәм болот” С. Кәрим, “Астрономдар” А. Игебаев, “Ҡош юлы”, ”Аҡйондоҙ” А. Йәғәфәрова h.б.<br>Уйын – фантазия: “Әгәр космосҡа осһам?” h.б.<br>Тәжрибә үткәреү: “Йәйғор ниндәй төҫтә?” h.б.<br>Конструктив–модель эшмәкәрлеге: “Космодром”, “Ракета”, h.б. (“Магформерс” конструкторы, схема буйынса).<br>Хәрәкәтле уйын: “Осто – осто”, “Ракета осорам”, “Йыһанға осабыҙ”, “Лава”,“Йәшен” “Йыһангирҙар”, “Ҡояш менән болот” h.б.<br>Уйын-ситуация: “Ракета осороу” h.б.<br>Дидактик уйындар: “Ҡояш системаһы”, “Нимә артыҡ?”, "Планеталар парады”, “Һүҙҙе алмаштырып әйт”, “Ниндәй һөнәргә кәрәк?”, “Һөйләмде тамамла” h.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Асыҡ тәҙрә”, “Өйҙә яңғыҙ булғанда…”, “Сит кеше ишек шаҡыһа…” h.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Китап - белем шишмәhe” | Программаға ярашлы күренекле башҡорт hам рус яҙыусылары менән таныштырыуҙы дауам итеү. Китапҡа ҡағылышлы һөнәрҙәр менән таныштырыу: хәреф йыйыусы, баҫыусы, дизайнер. Китап төрҙәре менән таныштырыу (әҙәби, ғилми, энциклопедик, балалар өсөн). Китап төҙөлөшө тураһында балаларға мәғлүмәттәр биреү (тышы, титул бите, биттәре, текст, иллюстрациялар h.б.). Ҡағыҙ төрҙәре тураһында балаларҙың белемдәрен киңәйтеү. “Ҡыҙыл китап” тураһында балаларҙың белемдәрен киңәйтеү. Китап мөйөшөн тулыландырыу, китаптар күргәҙмәһе, “Китаптар дауаханаһы” эшләү. Китапҡа ҡарата һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү. Китап тураһында мәҡәлдәр, һанашмаҡтар, әйтемдәр өйрәнеү.<br>Уйын – драматизация: режиссер уйыны “Мин китапханасы” .<br>Хеҙмәт эшмәкәрлеге: “Китаптар дауаханаһы” (ҡушылған эште теүәл үтәргә, эш ҡоралдарын урынына ҡуйыуҙы күнектереү).<br>Эҙләнеү-тикшеренеү эшмәкәрлеге: “Тылсымлы ҡағыҙ”.<br>Схема- модель ҡулланып ижади һөйләү: “Китап нисек эшләнә?” h.б.<br>Уйын – ситуация: “Мин китап баҫыусы”, “Мин – китап буяусы” h.б.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Китап- белем шишмәhe”, Китап нимә һөйләй?”, “Китап тарихы” h.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Китапхана”, “Ғаилә”, ”Мәктәп”, “Типография”, “Китап магазины” h.б. (үҙ-аллы уйын ойоштороорға, уйын ҡағиҙәләрен үтәргә, уйын йөкмәткеһен тәрәнәйтеп һәм ҡыҙыҡлы итеп уйнарға, үҙ белемдәрен, хеҙмәт оҫталығын ҡулланырға, ролдәрҙе һәр кемдең үҙенсәлекле һәләтенә ҡарап бүлешеп уйнау).<br>Үҫтереүсе диалогтар: “Китап нисек барлыҡҡа килә?”, “Китапҡа нисек ярҙам итергә була?” h.б.<br>Конструктив – модель эшмәкәрлеге: “Китап кәштәһе”, “Китапхана” h.б. (ҙур модулдәр, эре конструкторҙар). | Коллекциялар әҙерләү “Яратҡан йәнһүрәт геройҙары”<br><br>Балалар энциклопедияларынан күргәҙмә ойоштороу<br><br>Тематик китап күргәҙмәләре китапсыҡтар эшләү<br><br>Балалар яҙыусыларына арналған тематик күргәҙмә |

| | | |
|---|---|---|
| | Йәбештереү: “Минең яратҡан китабым”, “Китап белем шишмәһе” һ.б.<br>Нәфис әҙәбиәт: “Йәшә китап” Г. Юнысова, “Китап укыйбыҙ” Ғ. Ғәлиева һ.б.<br>Дидактик уйындар:“Китап нисек эшләнә?”, “Ҡағыҙ нисек эшләнә?”, “Аҡыллы китаптар ни өсөн кәрәк?”, “Уйлап тап, мин кем?”, “Яратҡан геройҙарҙың атрибуттарын дөрөҫ тап”, “Әкиәтте йыйʼ”, “Был ниндәй әкиәттән?”, “Дөрөҫ һүрәтлә”, “Һүрәтен дөрөҫ тап”, “Китап нисек эшләнә?” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Остолар, остолар”, Айыу, бүре”, “Хайуандар уйнай”, “Бесәй һәм сысҡандар”, “Энә, еп”, “Шаян балалар” һ.б.<br>Әүәләү: “Әкиәт геройҙары”, “Йәшәгән ти...” һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Мин китап баҫыусы”, “Минең тәүге китабым”, “Ҡулдан мисәт” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек: “Осло әйберҙәр”, “Светофор минең дуҫым” , “Асыҡ тәҙрә”, “Мин юлда”һ.б. | |
| Май 1-2 аҙна<br>Еңеү яҙы<br>“Батырҙар Ил күрке” | Бөйөк Ватан һуғышы геройҙары, һуғышта еңеп сығыуҙары тураһында баланың белемен тулыландырыу. Патриотик тәрбиә биреү.<br>Бөйөк Ватан һуғышында ҡатнашҡан геройҙар һәм уларға ҡуйылған һәйкәлдәр, бюстар, таҡтаташтар тураһында мәғлүмәт биреүҙе дауам итеү. Хәрби миҙал – ордендар тураһында белемен киңәйтеү. Төрлө ғәскәр төрҙәре, хәрби техника менән таныштырыуҙы дауам итеү (йәйәү, һыу, диңгеҙ, һауа, танк). Гендер тәрбиәһе биреү.<br>Бөйөк Ватан һуғышында Башҡорт атлы дивизияһы (Советтар Союзы геройы Т.Кусимов, И.Попов һ.б. тураһында мәғлүмәт биреү .<br>С.Юлаевтың батырлығы тураһында мәғлүмәт биреүҙе дауам итеү.<br>Башҡорт халҡының милли геройы С.Юлаевтың исемен мәңгеләштереүен: Салауат ҡалаһы, проспект- урам исемдәре, спорт һарайы, С.Юлаев хоккей клубы, С.Юлаев ордены, «Салауат йыйыны» булыуы тураһында аңлатыу.<br>Балала тыуған илде һаҡлау, яҡлау һәм малайҙарҙа ҡыйыулыҡ, батырлыҡ, түҙемлек, етеҙлек, таһиллыҡ сифаттары тәрбиәләргә, төркөмдәге ҡағиҙәләрҙе дөрөҫ үтәргә, башланған эште аҙағына еткерергә, иҫкәртеүһеҙ үтәүҙе ғәҙәткә индерергә, уйында ойоштороу һәләтен хупларға, ижади ҡарашын үҫтерергә.<br>Белем биреүсе ваҡиға: “9 май- Еңеү көнө”, “Салауат- милли батыр”.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Герой ҡалалар”, “Башҡорт атлы дивизияһы” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Шайморатов генерал кем булған?”, “Кем ул - Муса Гәрәев ?” һ.б.<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Ил һаҡсыһы”, “Танкист”, “Моряк”, “Летчик” һ.б. (уйынды ҡағиҙәһе буйынса үтәргә, ролдәрҙе дөрөҫ бүлешергә, ярҙамсыл булырға, әңгәмәсене тыңлап бөткәс кенә һорау бирергә күнектереү).<br>Дидактик уйындар: “Был ниндәй ғәскәр?”, “Дүртенсе артыҡ”, “Сағыштыр”, “Уйлап тап” һ.б.<br>Хәрәкәтле уйындар: “Һыбайлылар”, “Өй алыш”, “Кем алдан өлгөрә?”, “Алыш”һ.б. | Байрам:<br>“Еңеү көнө”<br>Ветерандар менән осрашыу<br><br>Балалар эштәренән күргәҙмә<br><br>Проект эше:<br>“Халыҡ батырҙары”<br><br>Хәрби техника коллекциялары йыйыу<br><br>Музейға, иҫтәлекле урындарға маҡсатлы экскурсия<br><br>Фотоальбом әҙерләү |

| | | |
|---|---|---|
| | Нәфис әҙәбиәт: ”Олатайым фотоһы”, “Салауат батыр” М. Ғәли ,“Егеткә” С. Юлаев, ”Ҡамыр батыр” башҡорт халыҡ әкиәте һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Салауат батыр” Ш.Ҡолбарисов муз. тыңлау, йырҙар өйрәнеү һ.б.<br>Һүрәт төшөрөү: “Еңеү салюты” (еүеш ҡағыҙ ҡулланып, граттаж) һ.б.<br>Конструктив - модель эшмәкәрлеге: “Каламдың еңеү паркында” (ташландыҡ, тәбиғи, материалдарҙан, “Кликко”, “Квадро”, “Тико” конструкторҙарынан) һ.б.<br>Ҡорама йәбештереү: “С. Юлаев портреты” (Ҡағыҙ техникаһы, йомарлау ысулы менән)<br>Ситуатив һөйләшеүҙәр: “Халыҡ батыры Салауат ниндәй булған?”, “Еңеүҙе кемдәр яуланы?” .<br>Ҡул эше: “Һыбайлылар бейеүенә сыбыртҡы” һ.б.<br>Тәжрибәләр үткәреү: бала инициативаһынан сығып эш итеү, уй- фекерен, ниәтен тормошҡа ашырыу.<br>Ситуациалы хәл:. “Әгәр мин аҙашһам?” һ.б.<br>Хәүефһеҙлек:“Аҙашҡанда кемгә мөрәжәғәт итергә була?”, “Һаҡ бул, электроприборҙар”, “Сит кешенән һаҡ бул!”, “Юл билдәләре” һ.б. | |
| 3-4 аҙна<br>“Ер - йәшәгән урыныбыҙ” | Ер шары, ҡояш системаһы,күсер ҡоштарҙың, бөжәктәрҙең тышҡы күренештәре, холоҡтары, туҡланыу, үрсеү ысулдары тураһында белемдәрен киңәйтеү. Аквариум балыҡтарының йәшәү урыны, мөхите, менән таныштырыу. Ҡаҙылма байлыҡтар (алтын, баҡыр, тимер рудаһы), ҡоро ер һәм һыу яткылыҡтары тураһында белемен тулыландырыу.<br>Урман-ҡырҙарҙа үҫкән шифалы үләндәрҙе (бәпембә, үгәй–инә үләне, мәтрүшкә, андыҙ, ирәүән, меңъяпраҡ, әрем, кейәү үләне һ.б.), шулай уҡ ағыулы үҫемлектәр (умырзая, ынйы сәскәһе, айыу ҡурайы, ҡарға күҙе); емеш ҡыуаҡлыҡтары (бүре емеше, айыу емеше һ.б) тураһында һөйләү. Ағас-үҫемлектәрҙең һәр миҙгелгә ҡарата яраҡлашыуын, ҡыш көнө тынлыҡ хәлендә, япраҡһыҙ тороуын аңлатыу. Тәбиғәт биргән үҫемлектәр – әтмәкәс, йыуа, балтырған, көпшә, һөтлөкәс, ҡуян тубылғыһы, ҡуҙғалаҡ, оҫҡон йыуаһы һ.б., был үҫемлектәрҙең витаминдарға бай булыуы тураһында мәғлүмәт биреү.<br>Балаға һаҙлыҡ, ундағы үҫемлектәр (һаҙ мүге, ҡамыш, томбойоҡ, ҡурән, ҡырҡ быуын), үҫеүе тураһында белем биреү. Йомаҡтар, мәҡәлдәр, әйтемдәр өйрәнеү. Һүрәткә ҡарап, уларҙы таныу, һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.<br>«Ҡыҙыл китап»ка ингән үҫемлектәрҙе танырға өйрәтеү, атамаларын белеү һәм кешеләргә файҙаһын аңлатыу.<br>Тәбиғәт ҡомартҡылары (Талҡаҫ күле, Асылыкүл, Яҡтыкүл, Мораҙым тарлауығы), ҡурсаулыҡтарҙы (Шүлгән таш, Урал аръяғы, Башҡортостан дәүләт тәбиғәт ҡурсаулығы) танып белергә һәм тәбиғәткә һаҡсыл ҡараш тәрбиәләү.<br>Төркөмдә һәм тәбиғәттә үҙ-үҙеңде дөрөҫ тотоу, тәртип ойоштороу, бергә уйнау һәм | Проект әҙерләү (макеттар, металл төрҙәре)<br><br>Энциклопедиялар менән танышыу<br><br>Уйын – эстафеталар |

| | | |
|---|---|---|
| | дөйөм алынған ҡағиҙәне үтәүҙе камиллаштырыу.<br>Үҫтереүсе дәрестәр: “Тәбиғәтте һаҡлайыҡ”, “Урман сере” һ.б.<br>Үҫтереүсе диалог: “Һыуһыҙ (ерһеҙ) йәшәп буламы?”,”Тәбиғәт стихиялары нимә ул?”, “Ниндәй тәбиғәт байлыҡтарын беләһең?”.<br>Дидактик уйындар: “Был ниндәй сәскә?”, “Ҡаҙылма байлыҡтарҙы айырып һал”, “Бөжәктәрҙе төркөмлә”, “Шифалы һәм ағыулы үҫемлектәрҙе айыр”, “Дөрөҫ әйт”, “Был ниндәй ҡурсаулыҡ?” һ.б.<br>Конструктив- модель эшмәкәрлеге: “Ф.Иҫәнғоловтың “Урман ҡыҙыҡайы” хикәйәһе”, “Әкиәт ҡошо самрау” һ.б. (тәбиғи, ташландыҡ материалдар)<br>Сюжетлы – ролле уйындар: “Сәйәхәт”, “Йәш экологтар” һ.б. (үҙ-аллы уйнарға өйрәтеүҙе дауам, баланың инициативаһын һәм ойоштороу һәләтен хуплау, һайлап алынған уйынға план төҙөү , фекер алышыу, үҙ-ара килешеп тормошҡа ашырыу юлдарын үҫтереү).<br>Нәфис әҙәбиәт: “Мин йәшәйем Уралда” Г. Ғәлиева, “Урал иле – Арҡайым” А. Йәғәфәрова “Ирәндек” , “Урмансы” А. Йәғәфәрова , “Елкәй” А. Йәғәфәрова, “Изгелек” А. Йәғәфәрова , “Ултыртайыҡ аҡ ҡайын” А. Игебаев, “Беҙ юнаттар” Ә. Кәримова- Әсәҙуллина, “Ирәндегем – Төйәләҫем” С. Ишморатова<br>Һүрәт төшөрөү: “Кояш системаһы”, “Тәбиғәт бүләге”, “Ер беҙҙең планета” һ.б.<br>Йәбештереү: “Яҙҙың тәүге сәскәләре” һ.б.<br>Музыкаль эшмәкәрлек: “Ер шарын һаҡлағыҙ” Р. Сәхәүитдинова музыкаһы. һ.б.<br>Эҙләнеү-тикшеренеү эшмәкәрлеге: “Һыуҙың, ҡомдоң серҙәре” һ.б.<br>Уйын сәйәхәт: “Хазиналар иленә”, “Ирәндеккә сәйәхәт”<br>Хәүефһеҙлек: “Урманда һаҡ бул!”, “ Һаҡ бул, талпан!” һ.б. | |

2-се ҡушымта

Яҡынса проект эш ҡулланмаһы

“ХАЛҠЫМ ХАЗИНАҺЫ”-

1. “ МИНЕҢ ТАМЫРҘАРЫМ”

Инеш һүҙ:

Бөйөк шәхесебеҙ З.Вәлидиҙең башҡорт халҡына хушлашыу хатында шундай юлдар бар: “Беҙҙең милләтебеҙ аҡтамыр киҫәге кеүек, тупраҡ араһында бәләкәй генә киҫәк ҡалһа ла, яңынан терелеп бөтөн баҡсаға таралыр”.

Башҡорт халҡы борондан үҙенең тамырын, быуынын өйрәнеүгә бик ҙур урын билдәләгән, бер - береһенә быуындар тарихын тапшырып барыр булған. Элек башҡорттар ата-бабаларының исемдәрен 10-15 быуынға тиклем белергә тейеш булған.

Шәжәрә ғәрәп телендә –“ағас” тигән һүҙ. Шәжәрә - ул ырыу тарихы. Борон башҡорттар ырыу - ҡәбиләләргә бүленеп йәшәгән. Һәр ырыуҙың үҙ исеме булған. Башҡорт халҡы элек-электән үҙ ырыуының тарихын яҙып ҡалдыра барған. Шәжәрәлә бөтә ир-ат исемдәре күрһәтелгән. Беҙҙең олатайҙарыбыҙ ырыу-бабаларҙың исемдәрен ағас рәүешендә тармаҡландырып яҙа барған. Ни өсөн ағас? Башҡорт халҡында ағас күкте (һауа), ерҙе һәм ер аҫтын символлаштырған. Ағас-кеше ғүмеренең күрһәткесе лә булған:

ағастың тамыры - үткәне

ағастың һыны - хәҙергеһе

ағас ботаҡтары - киләсәге

Әлбиттә, ғаиләлә баланың тормошо башлана, бында ул шәхес булып үҫешә. Ғаилә - бер - береһенә ихтирам, берҙәмлек, яҡынлыҡ, һөйөү сығанағы. Һәр ябай ғына ойошма ла кешеһеҙ тормош кисерә алмай.

**Актуаллелеге:**

Хәҙерге заманда үҙ нәҫелеңде белеү бик актуаль мәсьәлә. Һәр балаға үҙенең үткәнен, тамырының килеп сығыу тарихын, олатай, өләсәйҙәренең кем булғанын, уларҙың ҡайҙа йәшәгәнен белеү мөһим. Ҡайҙа минең туғандарым төйәге? Был һорау бер ҡарамаҡтан бик ябай ғына, әммә ул бик ҙур мәғәнәне үҙ эсенә ала. Балаға үҙенең тамырын белергә ҡыҙыҡһыныу уятыу - һәр ата-әсәнең бурысы. Был белем балаға үҙ - үҙен аңларға, бөгөнгөһөнә, тамырҙарының үткәненә баһа бирергә, ғаилә ҡиммәттәрен үҫтерергә ярҙам итә.

**Проекттың төрө:** эҙләнеү-тикшеренеү, ижади.

**Т ормошҡа ашырыу осоро:** уртаса ваҡытлы (сентябрь-декабрь).

**Проекттың әһәмиәте**: һәр ғаилә үҙ быуынын, тарихын өйрәнә.

**Проектта ҡатнашыусылар:** балалар, тәрбиәселәр, музыка етәксеһе, ата-әсәләр (законлы вәкилдәр).

**Маҡсат:**

**-** балала “ғаилә”, “шәжәрә”, “тамыр” төшөнсәһен формалаштырыу, тормошта шәхес булып үҫеүеңдә ғаиләнең ролен, ғаилә ҡиммәтен үҫтереү, ғаиләгә ҡыҙыҡһыныу үҫтереү;

**Бурыстар:**

***Балалар өсөн:***

-ғаилә, туғанлыҡ төшөнсәһе тураһында күҙаллауын камиллаштырыу;

-ғаиләнең тарихын, үткәнен, йолаларын өйрәнеүгә ынтылыш булдырыу;

-оло йәштәгеләргә ихтирамлы ҡараш формалаштырыу;

-ғаилә, фамилия өсөн ғорурлыҡ тойғоһо, тыуған йортона һөйөү тәбиәләү;

***Ата - әсәләр өсөн:***

- шәжәрә, тарих тураһында белемдәрен арттырыу;

-ғаиләләр араһында партнерлыҡ, аралашыу, шәхси үҫеш формалаштырыу;

- “Шәжәрә ағасын” төҙөү;

-балаларҙың теләген тормошҡа ашырыуҙа булышлыҡ итеү;

***Педагогтар өсөн:***

- проект буйынса план төҙөү;

-проектҡа ярашлы үҫтереүсе предметлы мөхитте байытыу;

- күргәҙмә материалдар туплау;
-“Минең тамырҙарым” тип исемләнгән шәжәрә байрамын  ойоштороу.
**Көтөлгән һөҙөмтә:**
- бала үҙенең ғаиләһе, туғандары, тамыры, ғаиләнең ғөрөф - ғәҙәттәре тураһында күберәк мәғлүмәт ала;
- бала шәжәрәһен белә, туғанлыҡ төшөнсәһен тәрәнерәк ҡабул итә;
- ата-әсәләр менән баланың быуындар бәйләнеше нығына;
- ата-әсәләргә мәғлүмәт һәм практик тәжрибә тупларға ярҙам итә;
**Проектты тормошка ашырыу формалары**:
- Ата – әсәләр (законлы вәкилдәр) менән дискуссия ойоштороу;
- нәфис әҙәбиәт уҡыу;
- музыкаль күңел асыуҙар, иртәлектәр;
- ғаилә менән бәйле фотоһүрәттәр, альбомдар ҡарау;
- ижади эшмәкәрлек (һүрәт төшөрөү, ҡорама йәбештереү  һ.б);
-“Шәжәрә  ағасын” өйрәнеү, эҙләнеү,төҙөү (ата- әсәләр һәм баланың берлектәге эше);
- күргәҙмә-  “Шәжәрә ағасы”.
**Проектты тормошка ашырыу этаптары:**
**I этап.** Проекттың әҙерлек этабы (сентябрь-октябрь)
**Ойоштороу, әҙерлек эштәре:**
**Тәрбиәселәр:**
- проекттың маҡсатын, бурыстарын билдәләү;
- эш планы төҙөү;
- методик әсбаптәр туплау;
- әҙәби әҫәрҙәр, һүрәттәр һайлау.
**Музыка етәксеһе:**
**-** проект темаһы буйынса йырҙар, бейеүҙәр әҙерләү;
**Ата-әсәләр:**
- тема буйынса нәфис әҙәбиәт уҡырға тәҡдим итеү;
- “Шәжәрә ағасын”өйрәнеү өсөн тәҡдимдәр биреү;
- ата-әсәләр менән шәхси әңгәмәләр;
**II этап.** Проекттың төп өлөшө (ноябрь -ғинуар)
**Проектты тормошка ашырыу планы**

| **Белем биреү өлкәләре** | **Балалар менән эшләү өсөн эш формалары** | **Ата-әсәләр менән эшмәкәрлек** |
|---|---|---|
| Танып белеү | *Ойошторолған белем биреү эшмәкәрлеге:* “Минең ғаиләм”, “Минең йортом - минең ғаиләм”, “Ғаиләлә ир егет һәм ҡатын – ҡыҙ”, “Атайым хәстәрләүсе”, “Әсәйем тураһында”, “Өләсәйем һандығы” һ.б. | Балалар менән ғаилә фотоальбомдары төҙөү |
| Телмәр үҫеше | *Ижади һөйләү:*<br>- “Мин өйҙә нисек ярҙамлашам?”, “Минең ғаиләм”, “Әсәйем, берҙән берем”, “Өләсәйем һәм ҡартатайым” һ.б.<br>- Ғаилә фотоларын ҡарау, һүрәтләү хикәйәһен төҙөү;<br>- “Ғаилә” һ.б. сюжетлы һүрәттәр буйынса хикәйә төҙөү;<br>- Ғаилә темаһы буйынса әйтемдәр, мәҡәлдәр, йомаҡтар өйрәнеү; | Балаларҙы ижади һөйләргә өйрәтеү: “Минең ғаиләм”, “Минең әсәйем, атайым”, “Минең өләсәйем, олатайым”<br>Ғаиләгә ҡағылышлы мәҡәлдәр өйрәнеү |

| | | |
|---|---|---|
| Художественлы эстетик үҫеш | *Һүрәт төшөрөү*:<br>- “Минең ғаиләм”, “Иң шәп атай”, “Әсәйем портреты”, “Әсәйемә сәскә гөлләмәһе”, “Минең ғаиләм” һ.б.<br>*Әүәләү:*<br>- “Өләсәйем әкиәттәре”, “Әсәйемә сәскәләр” һ.б.<br>*Ҡорама йәбештереү:*<br>- “Өләсәйгә түшелдерек”, “Әсәйемә бүләк”,“Беҙҙең баҡса” һ.б.<br>*Музыкаль эшмәкәрлек:*<br>- ғаилә тураһында йырҙар өйрәнеү: “Мин үҙемде яратам”, “Әсәйем”,”Шәп минең атайым” һ.б. | -“Шәжәрә ағасы” эшләү;<br>-“Минең шәжәрәм”, “Минең ғаиләм”, “Бына ниндәй әсәйем!”,<br>“Ғаилә портреты”- күргәҙмә ойоштороу |
| Социаль-коммуникатив үҫеш | *Әңгәмәләр:*<br>- “Минең ғаиләм”, “Ғаиләлә үткәрелгән байрамдар”, “Минең туғандарым”, “Бергә бик күңелле”, “Ололарҙы ололай беләһеңме?”, “Ағас тамыры менән кеше ғаиләһе менән нығ” һ.б.<br>*Сюжетлы-ролле уйындар:*<br>- ”Әсәй һәм ҡыҙ”, “Ғаилә”, “Ғаилә байрамы”, “Матурлыҡ салоны”, “Театр” һ.б.<br>*Дидактик уйындар*:<br>- “Ҡыҙ һәм малай”,“Иркәләп әйт”, “Әсәйҙең ярҙамсылары”, “Әсәй ниндәй була?”, “Туғандарын тап”, “Ғаилә ағзаларын һүрәтлә”, “Кем булырға?”, “Һөнәрҙе әйт”һ.б.<br>*Хеҙмәт эшмәкәрлеге:*<br>- Атайҙар, әсәйҙәр көнөнә бүләк әҙерләү; | Ғаиләләр менән осрашыу<br><br>Сюжетлы- ролле уйындарға атрибуттар әҙерләүҙә ҡатнашыу<br><br>“Татыу ғаилә- донъя тотҡаһы!” байрамы үткәреү |
| Физик үҫеш | *Бармаҡ уйындары*:<br>- “Ғаилә”, “Беҙҙең дуҫ төркөм”, “Бармаҡ – малай”, “Әсәйемде яратам”, “Бесәйҙең ҡыҙҙары”, “Оялағы ҡошсоҡтар” һ.б.<br>- Хәрәкәтле уйындар: атайҙар менән ярыш уйындары, эстафета “Әсәйемә гөлләмә” һ.б. | Байрамдарҙа, күңел асыуҙарҙа әүҙем ҡатнашыу |

**III этап. Йомғаҡлау этабы (февраль)**
**-** балаларҙың һүрәттәренән күргәҙмә “Минең ғаиләм”, “Бына ниндәй әсәйем!”, “Ғаилә портреты”;
- презентация “Ғаилә ағасы”;
- проектҡа йомғаҡ яһау, ата-әсәләр менән берлектә “Минең тамырҙарым” күңел асыу сараһы;

## 2.“ЕТЕ ҠЫҘ”ЛЕГЕНДАҺЫ

Һауаларҙа ете йондоҙ - ете ҡыҙ,
Ерҙә шатлыҡ бейей- ете ҡыҙ,
Етегәндең ете ҡуҙынан
Беҙ, башҡорттар, тыуған ырыуҙан.
Р.Шәкүр

Еребеҙгә сит ҡәүем баҫҡынсылары килеп бер - береһенә оҡшаған бер туған ете ҡыҙҙы ҡаҙаҡ далаларына урлап алып киткәс, улар табандарын ярып ҡыл һалыныуға ҡарамаҫтан, урман - тау араһына ҡасып, тыуған яҡтарына юллана. Арттарынан ҡыуа төшкәс, ҡыҙҙар тотҡонлоҡтан үлемде

өҫтән күреп, етәкләшеп, юлда тап булған йылғаға инеп юғала. Уларҙың фажиғәле вафатынан һуң күктә ете йондоҙ — Етегән ҡабына. Ошо тетрәндергес хәлде халыҡ “Ете ҡыҙ” йырына һала. Һуңғараҡ ул тарихи бейеү булып сәхнәләргә күтәрелә, шиғыр, экиәттәр рәүешендә китап итеп яҙыла. Етегән йондоҙ - ете ҡыҙ.

Ете ҡыҙҙың саялығына, ҡыйыулығына, үҙ халҡына һәм еренә тоғролоғона дан йырлаған был легенда бөгөн дә халыҡ тарафынан ҙур теләк менән өйрәнелә.

Республиканың баш ҡалаһы Өфөлә “Ете ҡыҙ” фонтаны-башҡорт халыҡ легендаһына нигеҙләнеп эшләнгән фонтан асылды. Уның диаметры - 18 метр. Авторы - Башҡортостан Республикаһының атҡаҙанған рәссамы, Башҡортостан Республикаһының Салауат Юлаев исемендәге дәүләт премияһы лауреаты скульптор Хәниф Хәбибрахманов.

**Актуаллелеге:**

Ҡыҙғаныска ҡаршы халыҡ араһында элек - электән килгән легендалар онотола бара. Күптәр легендалар тураһында әҙ белә. Хәҙер кескәйҙәр генә түгел, ә ата – әсәләр ҙә күпселек интернет селтәрендәге хәҙерге заман мәғлүмәттәре генә ҡыҙыҡһындыра, ошоларҙан сығып балаларҙың ғына түгел, ә ата - әсәләрҙең дә башҡорт халҡының легендалары тураһында етәрлек кимәлдә белмәүҙәре күңелде ҡыра һәм үҙ халҡындың легендаларын белеү, башҡорт бейеүҙәренең барлыҡҡа килеү тарихын өйрәнеү һәм уларҙы быуындан - быуынға тапшырыу, тыуған илдең тарихына һөйөү - тәрбиәләү төп маҡсат итеп алынды.

**Проекттың төрө**: ижади, мәғлүмәти.

**Үткәреү ваҡыты**: оҙайлы.

**Проектта ҡатнашыусылар**: тәрбиәселәр, тәрбиәләнеүселәр, ата - әсәләр (законлы вәкилдәр).

**Маҡсат:**

Башҡорт халыҡ легендаһының тарихын өйрәнеү, башҡорт халҡының биҙәү - ҡулланма сәнғәтен тергеҙеү.

**Бурыстар:**

- башҡорт халҡының “Ете ҡыҙ” легендаһының тарихы тураһында белемен камиллаштырыу;
- башҡорт биҙәү - ҡулланма сәнғәтенә, башҡорт милли кейемдәренә ҡыҙыҡһыныу уятыу;
- халыҡ мәҙәниәтенә ҡарата һөйөү тәрбиәләү;

**Көтөлгән һөҙөмтә:**

- башҡорт халыҡ милли кейемдәрендә “Ете ҡыҙ” ҡурсаҡтары әҙерләү һәм күргәҙмә ойоштороу;

**Башҡа эшмәкәрлек төрҙәре менән бәйләнеш:**

- хеҙмәт эшмәкәрлеге;
- эҙләнеү - тикшеренеү эшмәкәрлеге;
- уйын эшмәкәрлеге;

Проектты тормошҡа ашырыу планы:

**I этап. Әҙерлек этабы.**

**Маҡсат:** проекттың планын төҙөү, кәрәкле материалдар туплау.

Үтәсәк саралар:

- ата - әсәләр йыйылышын үткәреү, проект төҙөү;
- “Ете ҡыҙ” легендаһы, башҡорт милли кейемдәре менән танышыу;
-ҡурсаҡтарҙы кейендереү өсөн материалдар туплау.

**II этап. Т ормошҡа ашырыу этабы.Практик эш.**

**Проектты тормошка ашырыу планы:**
**Ата – әсәләр менән берлектә эшмәкәрлек.**

| № | Эш йөкмәткеһе | Тормошка ашырыу юлы | Үтәү ваҡыты |
|---|---|---|---|
| 1 | Дискуссия | -“Башҡорт милли ҡатын - ҡыҙҙар кейеме”;<br>-“Түшелдерек төрҙәре”;<br>-“Милли биҙәүестәр” һ.б. | Ғинуар - май |
| 2 | Виртуаль экскурсия | Тема: “Ете ҡыҙ фонтаны” | Март |

| | | | |
|---|---|---|---|
| 3 | Онлайн оҫталыҡ классы | “Башҡорт биҙәүестәре тегеү серҙәре” | Апрель |
| 4 | Хеҙмәт эшмәкәрлеге | -ата - әсәләрҙең интернет селтәрҙәре менән бәйләнеше: башҡорт халыҡ биҙәү – ҡулланма сәнғәте менән танышыу;<br>- ҡурсаҡты биҙәү буйынса тәкдимдәр;<br>- күлдәктәр тегеү;<br>-биҙәүестәр әҙерләү;<br>-биҙәлгән ҡурсаҡтарҙы ҡуйыу өсөн аҫлыҡтар эшләү; | Ғинуар - май |
| 5 | Квест уйын | Тема: “Башҡортостан легендалары буйлап сәйәхәт” | Февраль |

**Балалар менән берлектә эшмәкәрлек.**

| № | Белем биреү өлкәләре | Тормошҡа ашырыу юлы | Үтәү ваҡыты |
|---|---|---|---|
| 1 | Танып белеү | **Ойошторолған белем биреү эшмәкәрлеге:**<br>-“Минең матур ҡурсағым”,<br>-“Башҡорт күлдәге,”<br>-“Сыңлай үрместәр” һ.б.<br>**Тирә – йүн менән таныштырыу:**<br>-Музейға экскурсия<br>-Китапханаға экскурсия<br>-Виртуальэкскурсиялар<br>**Эҙләнеү – тикшеренеү:**<br>-“Төҫлө таштар”,<br>-“Нимә ауыр” һ.б.<br>**Видео** яҙмалар ҡарау,<br>**Аудио** яҙмалар тыңлау | Ғинуар - май |
| 2 | Телмәр үҫеше | **Нәфис әҙәбиәт:**<br>**Башҡорт халыҡ легендаларын өйрәнеү:**<br>-“Етегән йондоҙ - ете ҡыҙ”,<br>-“Кылтабан күле”<br>**Шиғырҙар:**<br>“Минең ҡурсағым” (Э.Абдуллина), “Ҡурсаҡ” (Н.Хамбалеева), “Курсағым” (З.Акбутина),<br>“Үҙем тектем” (А.Игебаев) һ.б.<br>-Йомаҡтар сисеү (тән өлөштәре, өҫ кейемдәре тураһында),<br>**Башҡорт фольклоры:**<br>-“Бишек йыры”,<br>-Әүрәткестәр һ.б. | Ғинуар - май |

| | | | |
|---|---|---|---|
| 3 | Художестволы эстетик үҫеш | **Һүрәт төшөрөү:**<br>-“Япмалы башҡорт күлдәге”<br>-“Тәңкәле камзул”,<br>-“Башҡорт ҡыҙҙарының кейеме”һ.б.<br>**Әүәләү:**<br>**“**Ете ҡыҙ” фонтаны”,<br>**Ҡорамалар йәбештереү:**<br>-“Камзулды биҙә”,<br>-“Күлдәктең таҫмалары”,<br>-“Ҡурсаҡҡа ҡашмау”<br>**Музыкаль эшмәкәрлек:**<br>“Ете ҡыҙ” көйөн тыңлау, бейеүен ҡарау | Ғинуар - май |
| 4 | Социаль - коммуникатив үҫеш | **Дискуссия:**<br>-“Ете ҡыҙ”,<br>-“Етегән йондоҙ ҡайҙан барлыҡҡа килгән?”<br>**Дидактик уйындар:**<br>-“Башҡорт доминоһы”,<br>-“Күлдәктең парын тап”<br>-“Башҡорт лотоһы”<br>-“Ҡурсаҡты тап” һ.б.<br>**Халыҡ уйындары:**<br>-“Тирмә”, “Ҡурай”,<br>-“Йәшерәм яулыҡ” һ.б.<br>**Хеҙмәт эшмәкәрлеге:**<br>-Тәрбиәсенең ярҙамында ҡурсаҡтың сәсенә үрместе үреү;<br>-Ҡурсаҡтарға тегелгән башҡорт күлдәктәрен, ҡашмауҙарын ҡурсаҡтарға кейҙереү һ.б.<br>**Сюжетлы ролле уйындар:**<br>-“Ғаилә”, “Магазин”, “Дауахана” һ.б.<br>**Ситуациялар:**<br>“Ни өсөн башҡорт ҡыҙҙары түшелдерек таҡҡан?” | Ғинуар - май |
| 5 | Физик үҫеш | Бармаҡ уйындары | апрель |

**III этап. Йомғаклау.**
-Проекттың презентацияһы;
-Башҡорт халыҡ милли кейемдәрендә “Ете ҡыҙ”курсаҡтары әҙерләү һәм күргәҙмә ойоштороу;

## 3.”ОНОТОЛА БАРҒАН БАШҠОРТ ХАЛЫҠ УЙЫНДАРЫ”

Инеш һүҙ:

Балаларҙы тәрбиәләүҙә уйындар айырыуса ҙур урын тота. Уйын улар өсөн донъяны танып белеү сараһы, хеҙмәт мәктәбе һәм һәр яҡлап гармониялы үҫеү сығанағы. Ысынлап та, уйнаған саҡта бала өҙлөкһөҙ хәрәкәттә була, ә был хәл инде унын бөтә яҡлап йылдам үҫеүен тәьмин итә. Был физиологик процесс булһа, балаларҙы йәмғиәтебеҙ өсөн кәрәкле кешеләр итеп тәрбиәләүҙең икенсе бер күренеше – психологик процеста уйындың айырылғыһыҙ өлөшө булып тора.

Халыҡ уйындарының быуындан - быуынға тапшырылып, әлегә тиклем һаҡланып ҡалғандарына иғтибар итһәң, улар халыҡтың уҙған тормошон, мәҙәниәтен, көнкүрешен күҙ

алдына баҫтырырға ярҙам итә. Шуға күрә лә башҡорт халыҡ уйындарында кешеләрҙең йәшәйеше, тормош – көнкүреше, хеҙмәте, донъяуи ҡимматтәргә (батырлыҡ, матурлыҡ, ҡыйыулыҡ, дөрөҫлөк, сабырлыҡ, түҙемлек һ.б.) булған ҡарашы сағыла. Халыҡ уйындарының әһәмиәте, уларҙың йәш быуынды тәрбиәләүҙә тотҡан урыны баһалап бөткөһөҙ. Кескәйҙәр хәрәкәтле уйындар уйнау аша халыҡтың әхлаки һәм рухи тормошона, үткәне һәм бөгөнгө йәшәйешенә хөрмәтле ҡарашлы булып тәрбиәләнә.

Халыҡ уйындарының шундай үҙенсәлеге бар: улар ваҡыт һынауынан ҡурҡмай, оҙаҡ йылдар һуҙымына бер аҙ үҙгәреш кисерһәләр ҙә, һаман халыҡ хәтерендә һаҡланыуын дауам итә. Тик уларҙы тейешле кимәлдә өйрәнергә һәм уйнарға ғына кәрәк. Шуныһы ҡыуаныслы - уйындар тел яғынан сикләнеүгә дусар түгелдәр. Әйтәйек, башҡорт балалары уйнаған халыҡ уйындарын урыҫ, сыуаш, мари, мордва, удмурт һәм башҡа милләт халҡы балалары ла кинәнеп уйнайҙар.

**Актуаллелеге:**

Бөгөн, ҡыҙғанысҡа ҡаршы, балалар араһында һәм ғөмүмән, халыҡ араһында элек - электән йәшәп килгән халыҡ уйындары онотола бара. Күптәр халыҡ уйындары тураһында әҙ белә. Был күренешкә, беренсенән, балаларҙың халыҡ уйындарын белмәүе, йәки халыҡ уйындарының аҙ кимәлдә уйналыуы, балаларҙың өйҙә күберәк телевизор, компьютер алдында ултырыуы, ата – әсәләр, тәрбиәселәр менән бергәләп халыҡ уйындарын тейешле кимәлдә өйрәнеп уйналынмауы килтерә. Икенсенән, кескәйҙәрҙең иғтибарын интернет селтәрендәге замана уйындары йәлеп итә. Әлбиттә, бала төрлө яҡтан үҫешергә тейеш, әммә халыҡ уйындары беҙҙең иң ҡиммәтле мираҫтарыбыҙҙың береһе икәнен онотоорға ярамай.

**Проект төрө:** ижади, мәғлүмәти.

**Үткәреү ваҡыты:** (март-ноябрь айҙары)

**Проекттың әһәмиәте, мөһимлеге:**

“Онотола барған башҡорт халыҡ уйындары” проекты аша балалар, ата - әсәләр, педагогтар араһында башҡорт халҡының борон - борондан килгән хазиналарының береһе булған халыҡ уйындарын тергеҙеү.

**Проектта ҡатнашыусылар:** балалар (4 - 7 йәш), педагогтар, ата – әсәләр (законлы вәкилдәр);

**Маҡсат:**онотола барған башҡорт халыҡ уйындарын өйрәнеү, уйнатыу һәм онотола барған уйындарҙы тергеҙеү.

**Бурыстар:**

***Балалар өсөн:***

- онотола барған башҡорт халыҡ уйындарын балаларға өйрәтеү;
- хәрәкәт итеү тәжрибәһен туплау һәм физик яҡтан нығытыу;
- баланың фекерләү ҡеүәһен, хәтерен, ихтыяр көсөн үҫтереү;
- уңышҡа ирешеүҙе, үҙенең еңеүе менән ләззәтләнә белеүҙе, етеҙҙәрҙән, көслөләрҙән өлгө алыуҙы, үҙе лә беренселеккә ирешеүҙе булдырыу;
- күмәк уйындар аша дуҫлыҡ, берҙәмлек сифаттарын тәрбиәләргә булышлыҡ итеү;
- халыҡ уйындарына ҡыҙыҡһыныу уятыу.

***Ата әсәләр өсөн:***

- онотола барған башҡорт халыҡ уйындарының тарихы, үткәне һәм бөгөнгөһө тураһында мәғлүмәт биреү;
- уйындарҙың тормошта биләгән урынының әһәмиәтенең ҙурлығы тураһында аңлатыу эше алып барыу;
- баланы киләсәктә тыуған иленә һәм милләтенә ышанысл таяныс булырлыҡ шәхес, патриот итеп тәрбиәләү ҡоралы булып тороуон еткереү;
- халыҡ уйындарын ҡулланыу тәжрибәһен төрлө ысулдар аша ата - әсәләргә күрһәтеү, ҡыҙыҡһыныу уятыу.

***Педагогтар өсөн:***

- башҡорт халыҡ уйындарының тәрбиәүи әһәмиәтен асыу;
- баланың физик үҫешенә башҡорт халыҡ уйындары йоғонтоһон аңлатыу;
- халыҡ уйындарын ҡулланыу тәжрибәһен төрлө саралар аша педагогтарға еткереү, ҡыҙыҡһыныу уятыу.

**Көтөлгән һөҙөмтә:**

**-** педагогтарҙың, ата - әсәләрҙең онотола барған халыҡ уйындары менән ҡыҙыҡһыныуы, балаларҙың халыҡ уйындарын белеп уйнауҙары, тейешле кимәлдә өйрәнелеүе;

- халыҡтың уҙған тормошоноң, мәҙәниәтенең, көнкүрешенең уйындар аша күҙ алдына баҫтырылыуы;

- уйындар аша башҡорт халҡының әхлаҡи һәм рухи тормошона, үткәне һәм бөгөнгө йәшәйешенә хөрмәтле ҡарашлы булып тәрбиәләнеүе.

**Проекты тормошҡа ашырыу планы:**

**I этап.**Әҙерлек этабы:

- мәғлүмәт, методик әҙәбиәт туплау;

-педагогтарға мәғлүмәт биреү,кәрәкле материал , әҙәбиәт туплау.

| | **Тема** | **Тормошҡа ашырыу юлы** | **Үтәү ваҡыты** |
|---|---|---|---|
| 1 | “Боронғо халыҡ уйындары һәм уларҙың әһәмиәте” | Консультация<br>Мастер – класс | Март |
| 2 | Онотолған уйындар тураһында мәғлүмәт биреү | Уйындарҙың әһәмиәте, тарихы һәм файҙаһы тураһында әңгәмә, дискуссия | Апрель |
| 3 | Йөн, кейеҙ туптар эшләү | Оҫталыҡ класы | Апрель |
| 4 | Уйын атрибуттарын әҙерләү | Һөйәктәр, таштар йыйыу, виртуальэкскурсиялар үткәреү. Квест уйын | Апрель - май |

**Ата-әсәләргә мәғлүмәт биреү, әҙерлек эше алып барыу**

| | **Тема** | **Тормошҡа ашырыу юлы** | **Үтәү ваҡыты** |
|---|---|---|---|
| 1 | “Боронғо халыҡ уйындары һәм уларҙың әһәмиәте” | Консультация | Март |
| 2 | “Халыҡ хазинаһы - уйындар” | Буклеттар эшләү;<br>“Йәш ата - әсәләр клубы” - консультация менән сығыш яһау | Апрель |
| 3 | Уйын атрибуттарын әҙерләү | Һөйәктәр йыйыу<br>Йөн, кейеҙ туптар эшләү | Май |

**II этап. Проектты тормошҡа ашырыу.**

**Балалар, педагогтар менән уйындар өйрәнеү**

| | **Тема** | **Тормошҡа ашырыу юлы уйындар** | **Үтәү ваҡыты** |
|---|---|---|---|
| 1 | “Тылсымлы таяҡтар”<br>(таяҡтар менән уйындар ) | “Чижик” | Май |
| | | “12 таяҡ” | Июнь |
| | | “Саптырмыш” уктарҙан атышыу малайҙар бәйгеһе<br>Сәкән һуғыу<br>Бура һуғыу | Август |
| | | Себен һуғыу | Сентябрь |
| | | Бишбармаҡ | Октябрь |
| 2 | “Һөйәктәр”<br>(һөйәк менән уйындар ) | Йәкәл һуғыу | Июнь |
| | | Ашыҡ уйыны | Август |
| | | Һаҡыташ (Биш таш)<br>һөйәктәр йәки таш менән | Сентябрь |
| 3 | “Аҫыл таштар”<br>(таштар менән уйындар) | Ҡырҡташ<br>Ҡатырғыс | Апрель |
| 4 | “Тик тормаҫ тубым”<br>(туп менән уйындар) | Бишташ<br>Ыштандыр | Май |

| | | | |
|---|---|---|---|
| | | Ете быяла | |
| | | Һуҡма туп<br>Урау туп | Июнь |
| | | Һыҙма туп<br>Соҡор туп | Август |
| | | Өйрәк атыш<br>Тукта | Сентябрь |
| | | Ыштандыр | Октябрь |
| 5 | “Күңелле уйындар”<br>(йыр менән уйналына торған уйындар) | Йәшерәм яулыҡ<br>Аҡ тирәк- күк тирәк<br>Наза | Март |
| 6 | “Уйындар көнө” | Халыҡ уйындарын төркөмдәрҙә, ойоштороу эшмәкәрлектәрендә, режим ваҡыттарында, саф һауала ойоштороу, һүрәт – ситуациялар ҡарау | Май |
| 7 | “Уйындар һабантуйы” | Саф һауала квест уйындар ойоштороу | Июнь |

**Ата-әсәләр менән берлектә эшмәкәрлек**

| | Тема | Тормошҡа ашырыу юлы | Үтәү ваҡыты |
|---|---|---|---|
| 1 | “Онотола барған халыҡ уйындары” | **Балалар менән берлектә уйындар уйнау** | |
| | | Уйындар илендә | Сентябрь |
| | | Ғаиләм - ҡәлғәм | Октябрь |

**III этап. Йомғаҡлау этабы.**

| | Тема | Тормошҡа ашырыу юлы | Үтәү ваҡыты |
|---|---|---|---|
| 1 | “Халыҡ уйыны - хазина” | Оҫталыҡ класы | Ноябрь |

**3-сө ҡушымта**

**Башҡортостан Республикаһында йәшәүсе халыҡтарҙың Йолалары, байрамдары, күңел асыу саралары**

**Кескәйҙәр төркөмө**
**(3-4 йәш)**

Байрамдар: «Көҙһылыу беҙҙә ҡунаҡта», «Әсәйем-әсәкәйем»
Күңел асыу сараһы: «Беҙгә баҡсала күңелле», «Тылсымлы Һуғанбай», «Ҡурсаҡтар ҡунаҡта»
Сәхнәләштереү: «Һөнәрленең ҡулы алтын», «Светофор беҙҙә ҡунаҡта», «Бүре менән кәзә»
Йола, ғөрөф-ғәҙәттәр: «Ҡатыҡ тәмләшеү», «Өләсәйҙә ҡунаҡта», (саҡырыу йолаһы), «Бишек йыры»

**Уртансы төркөм**
**(4-5 йәш)**

Байрамдар: «Икмәк – бөйөк хазина», «Бал байрамы», «Башҡортостан – гөлбостан».
Күңел асыу сараһы: «Аттар – ҡунаҡтар», «Батыр яуҙа һанала», «Ҡар бөртөктәре», «Беҙ йәш - Салауаттар»
Сәхнәләштереү: «Яу, ямғыр яу», «Беҙҙә дүҫтар ҡунаҡта», «Ҡурай» әкиәте, «Бәләкәй Салауат»
Йола, ғөрөф-ғәҙәттәр: «Кәкүк сәйе», «Ҡурайға тәңкә тағыу», «Бәпес туйы»

**Өлкәндәр төркөмө**
**(5-6 йәш)**

Байрамдар: «Ҡурмас байрамы», «Науруз», «Башҡортостан – алтын бишегем», «Салауат йыйыны»
Күңел асыу сараһы: «Хәрәкәттә бәрәкәт», «Сәскәләр – нур сәсәләр», «Моң бәйгеһе», «Салауаттың серле һандығы», «Һыу аҫты донъяһы»
Сәхнәләштереү: «Битлек, мин һине танийым», «Йәшәгән, ти, өс туған», «Ҡамыр батыр»
Йола, ғөрөф-ғәҙәттәр: «Һабантуй», «Һуғым ашы», «Ҡар һыуына барайыҡ», «Кейем ҡотлау».

**Мәктәпкәсә әҙерлек төркөмө**
**(6-7 йәш)**

Байрамдар: «Башҡортостан - тыуған ерем», «Ҡышҡы селлә», «Буҙа байрамы»
Күңел асыу сараһы: «Атайсалым – йәнтөйәгем», «Беҙ дуҫ йәшәйбеҙ», «Ай-һай Салауат!», «Хуш, балалар баҡсаһы», «Әйтегеҙ, әле балаларҒ»
Сәхнәләштереү: «Ҡурайсы» әкиәт, «Циркка сәйәхәт», «Кәзә беҙҙә ҡунаҡта»
Йола, ғөрөф-ғәҙәттәр: «Ҡаҙ өмәһе», «Бөҙ китеүен ҡарау», «Атанан күргән уҡ юнған»

**Норматив-хоҡуҡи документтар исемлеге**

1. Башҡортостан Республикаһы Конституцияһы ғәәҡ йылдың ҙң декабрендә № ВС 22/15 – 2014 ң мартындағы өү-е һанлы Законы тарафынан индерелгән үҙгәрештәр һәм өҫтәмәләр менән.
2.216-сы «Башҡортостан Республикаһы халыҡтары телдәре тураһында» РБ Законы 1999 йылдың2014 йылдың 28 мартындағы 75-се һанлы БР закондары редакцияһында.
3.Башҡортостан Республикаһында мәғәриф тураһында Башҡортостан Республикаһы законы 2013 йылдың 27 июнендә ҡабул ителде № 696-3.

## Ҡулланылған әҙәбиәт

1. Федераль дәүләт белем биреү стандарты (Рәсәй Федерацияһының мәғәриф һәм фән министрлығының 17.10.2013 йылда №1155-се ҡарары менән раҫланған).

2. Примерная основная образовательная программа дошкольного образования. – М.: Издательство «Национальное образование», 2015.

3. «От рождения до школы. Основная образовательная программа дошкольного образования» /Под.ред. Н.Е. Вераксы, Т.С. Комаровой, М.А. Васильевой. – 3-е изд., испр. И доп. – М.: Мозаика – Синтез, 2015.